



**ETNİK SORUNLARIN ŞİDDETEN ARINDIRILMASI:**

**BASK VE TAMİL ÖRNEĞİ**

**Yusuf SEMİZ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Sosyoloji Anabilim Dalı**

**Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN**

**2017**

**Her Hakkı Saklıdır**

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

**Yusuf SEMİZ**

**ETNİK SORUNLARIN ŞİDDETEN ARINDIRILMASI: BASK VE  
TAMİL ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TEZ YÖNETİCİSİ**  
**Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN**

**ERZURUM - 2017**



T.C.  
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



TEZ BEYAN FORMU

30/05/2017

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Etnik Sorunların Şiddetten Arındırılması: Bask ve Tamil Örneği” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

30.05.2017

  
Yusuf SEMİZ



T.C.  
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN danışmanlığında, Yusuf SEMİZ tarafından hazırlanan bu çalışma 24 / 05 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Başkan** : Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN

İmza:

**Jüri Üyesi** : Doç. Dr. Nuray KARACA

İmza:

**Jüri Üyesi** : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. /05/2017

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK  
Enstitü Müdürü

## İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT .....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ .....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ .....	IX
ÖNSÖZ.....	X

## GİRİŞ

### ARAŞTIRMA KONUSU VE METODU

I. PROBLEM.....	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ .....	3
III. YÖNTEM.....	4
IV. KAPSAM VE SINIRLAMALAR.....	4

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ETNİSİTE, ULUS, ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK

1.1. ETNİSİTE.....	6
1.1.1. Kavramın Tarihsel Serüveni ve Tanım .....	6
1.1.2. Etnisiteye Kuramsal Yaklaşımlar .....	10
1.2. ULUS, ULUS DEVLET VE ETNİSİTE .....	13
1.3. MİLLİYETÇİLİK VE ETNİSİTE .....	19
1.3.1. Genel Olarak Milliyetçilik .....	20
1.3.2. Etnik Gruplar ve Milliyetçilik.....	25

## İKİNCİ BÖLÜM

### ETNİK AYRILIKÇILIK VE TERÖR

2.1. ETNİK AYRILIKÇILIK .....	30
2.1.1. Tanım ve Özellikler .....	30
2.1.2. Ayrılıkçılık, Self-Determinasyon ve Azınlık Hakları.....	33
2.1.3. Etnik Ayrılıkçılığın Stratejileri .....	40
2.1.3.1. Ayaklanma/İsyan .....	40
2.1.3.2. Terörizm.....	45

2.1.4. Etnik Ayrılcılığın Nedenleri .....	49
2.1.4.1. Yapısal Ön Şartlar (Grup Kimliği ve Seferberlik Araçları) .....	55
2.1.4.2. Motivasyonlar .....	60
2.1.4.3. Politik Fırsatların Doğası .....	64
<b>2.2. ETNİK-AYRILIKÇI TERÖR .....</b>	<b>72</b>
2.2.1. Tanım ve Özellikler .....	72
2.2.2. Etnik Ayrılcı Terörün Nedenleri.....	78

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### DEVLETLERİN ETNİK AYRILIKÇILIĞA KARŞI UYGULAMALARI VE ETNİK AYRILIKÇI TERÖRLE MÜCADELE

<b>3.1. AYRILIKÇILIĞA KARŞI DEVLETLERİN UYGULAMALARI.....</b>	<b>84</b>
3.1.1. Asimilasyon ve Bastırma .....	87
3.1.2. Ekonomik Gelişme ve Adil Dağılım .....	89
3.1.3. Demokratikleşme .....	90
3.1.4. Güç Paylaşımı (Ortak Toplumluluk) .....	94
3.1.5. Özerklik Biçimleri .....	99
3.1.6. Federalizm .....	104
<b>3.2. ETNİK AYRILIKÇI TERÖRLE MÜCADELE .....</b>	<b>106</b>
3.2.1. Terörle Mücadele .....	106
3.2.1.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler .....	110
3.2.1.2. Yasal Tedbirler.....	113
3.2.1.3. Uluslararası İşbirliği ve Diplomasi .....	114
3.2.1.4. Müzakere.....	115
3.2.1.5. Çatışma Sonrasına Yönelik Tedbirler .....	118
3.2.1.6. Diğer Tedbirler.....	119
3.2.2. Etnik Ayrılcı Terörle Mücadele.....	120
3.2.3. Karşı İsyân Stratejisi (Cunterinsurgency).....	122

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### BASK ETNİK AYRILIKÇILIĞI VE ETA TERÖR ÖRGÜTÜ

<b>4.1. BASK SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI.....</b>	<b>124</b>
---	------------

4.1.1. Basklar ve Bask Bölgesi .....	124
4.1.2. Bask Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi .....	125
4.1.3. Bask Sorununun Kronikleşmesi ve ETA'nın Ortaya Çıkışı .....	130
4.1.4. İspanya'da Demokrasiye Geçiş Döneminde Bask Sorunu ve ETA.....	132
4.1.5. Demokratik İspanya'da Bask Sorunu ve ETA.....	134
<b>4.2. BASK SORUNUNUN ULUSLARARASI BOYUTU.....</b>	<b>138</b>
<b>4.3. BASK ETNİK AYRILIKÇI HAREKETİ .....</b>	<b>140</b>
4.3.1. ETA Terör Örgütü .....	140
4.3.2. Siyasi Partiler .....	143
<b>4.4. İSPANYA'NIN ETNİK AYRILIKÇILIĞA VE TERÖRE CEVABI ...</b>	<b>148</b>
4.4.1. Ayrılıkçılığa Karşı Uygulamalar .....	149
4.4.2. Terörle Mücadele Uygulamaları .....	153
4.4.2.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler .....	153
4.4.2.2. Yasal Tedbirler.....	156
4.4.2.3. Müzakereler .....	160
4.4.2.4. Uluslararası İşbirliği.....	170
4.4.2.5. Diğer Tedbirler.....	170

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### TAMİL ETNİK AYRILIKÇILIĞI VE TAMİL KAPLANLARI TERÖR ÖRGÜTÜ

<b>5.1. TAMİL SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI .....</b>	<b>175</b>
5.1.1. Sri Lanka ve Tamiller .....	175
5.1.2. Sömürge Dönemi Sinhala-Tamil İlişkileri.....	176
5.1.3. Bağımsızlık Sonrası Tamil Ayrılıkçılığı (1948-1983).....	179
5.1.4. Tamil Kaplanları Dönemi (1983-2009) .....	188
5.1.5. 2009 Sonrası Tamil Sorunu .....	191
<b>5.2. TAMİL SORUNUNUN ULUSLARARASI BOYUTU.....</b>	<b>193</b>
<b>5.3. TAMİL ETNİK AYRILIKÇI HAREKETİ.....</b>	<b>196</b>
5.3.1. LTTE Terör Örgütü .....	196
5.3.2. Siyasi Partiler .....	200
<b>5.4. SRİ LANKA'NIN ETNİK AYRILIKÇILIĞA VE TERÖRE CEVABI</b>	<b>203</b>

5.4.1. Etnik Ayrılcılığa Karşı Uygulamalar .....	203
5.4.2. Terörle Mücadele Uygulamaları .....	210
5.4.2.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler .....	210
5.4.2.2. Yasal Düzenlemeler .....	222
5.4.2.3. Uluslararası İşbirliği.....	223
5.4.2.4. Müzakereler .....	225
5.4.2.5. Çatışma Sonrasına Yönelik Tedbirler .....	230

## ALTINCI BÖLÜM

### BASK VE TAMİL ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

<b>6.1. ETNİK SORUNLARIN NEDENLERİ .....</b>	<b>234</b>
6.1.1. Etnik Sorunların Ortaya Çıkış Süreci .....	234
6.1.2. Etnik Sorunun Ayrılcılık ve Terör Boyutu .....	236
6.1.2.1. Grubu Mobilize Eden Araçlar ve Kaynaklar (Yapısal Ön Şartlar)..	236
6.1.2.2. Etnik Ayrılcılığı Motive Eden Faktörler.....	239
6.1.2.3. Politik Fırsatların Doğası .....	241
6.1.3. Etnik Sorunların Güncel Durumu .....	244
<b>6.2. AYRILIKÇI HAREKETLER .....</b>	<b>245</b>
<b>6.3. DEVLETLERİN CEVABI .....</b>	<b>249</b>
6.3.1. Ayrılcılığa Karşı Uygulamalar .....	249
6.3.2. Terörle Mücadele .....	250
6.3.2.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler .....	250
6.3.2.2. Yasal Tedbirler.....	252
6.3.2.3. Müzakere.....	254
6.3.2.4. Uluslararası İşbirliği.....	256
6.3.2.5. Diğer Tedbirler.....	256
<b>SONUÇ.....</b>	<b>258</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>265</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>284</b>



**ÖZET****YÜKSEK LİSANS TEZİ****ETNİK SORUNLARIN ŞİDDETEN ARINDIRILMASI: BASK VE  
TAMİL ÖRNEĞİ****Yusuf SEMİZ****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN****2017, 281 Sayfa****Jüri: Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN****Doç. Dr. Nuray KARACA****Yrd. Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU**

Bu tezin amacı, ayrılıkçılık ve terör boyutları bulunan etnik sorunların şiddetten arındırılmasında etkili olan faktörleri ortaya koymaktır. Bu kapsamda; Bask (İspanya) ve Tamil (Sri Lanka) örnekleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Her iki örnekte de etnik ayrılıkçılığın güçlü toplumsal temelleri bulunmaktadır.

İspanya'da etnik ayrılıkçılık sorunu demokratikleşme ve bölgesel özerklik modeli ile çözülmeye çalışılmıştır. Terör boyutunun izole edilmesinde ise polisiye tedbirler ve Fransa ile işbirliği etkili olmuştur. Sri Lanka'da terör büyük oranda askeri tedbirler ve uluslararası işbirliği ile bitirilmiştir. Ülkede 2015 sonrası başlatılan yeni anayasa yapım sürecinde demokratikleşme ve bölgesel özerkliğe yakın bir modelle ayrılıkçılık sorununa çözüm arayışları gündemdedir.

Çalışmada ele alınan örneklere özgün sonuçlara göre; Etnik ayrılıkçılık bölgesel özerklik temelinde çözüme kavuşsa bile kurumsallaşan etnik milliyetçilik, elitler, ekonomik sorunlar ve dış faktörler ayrılıkçı eğilimleri canlı tutmaktadır. Her iki ülkede terörün izole edilmesinde müzakereler birincil derecede ve tek başına etkili olmamıştır. Sri Lanka'da kapsamlı operasyonların başarılı olmasında ada devleti olması etkili bir faktördür. Bölgesel ve uluslararası konjonktürdeki köklü değişimler, terörle mücadelenin seyrini önemli oranda etkilemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Bask, Tamil, etnik ayrılıkçılık, terör, terörle mücadele.

**ABSTRACT****MASTER'S THESIS****PRUFICATION OF VIOLENCE OF ETHNIC PROBLEMS: EXAMPLE  
OF BASQUE AND TAMIL****Yusuf SEMİZ****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****2017, Page: 281****Jury: Assoc. Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN****Assoc. Prof. Dr. Nuray KARACA****Assist. Prof. Dr. Hüseyin AYDOĞDU**

The aim of this thesis is to reveal the factors that are effective in eliminating the violence of ethnic problem, which has the dimensions of separatism and terror. In this scope; The examples of Basque (Spain) and Tamil (Sri Lanka) have been discussed comparatively.

In Spain, problem of separatism have been resolved by democratization and regional autonomy. When terrorism was isolated, police measures and cooperation with France were effective. In Sri Lanka until 2015, assimilation and suppression were applied against separatism. Terror was largely completed by military measures and international cooperation. In the new constitution-building process launched after 2015, the solution to issue of separatism with democratization and a model close to regional autonomy are on the agenda. According to the other spesific results obtained in the study; Ethnic nationalism, elites, economic problems and external factors keep separatist tendencies alive even if ethnic separatism is solved on the basis of regional autonomy. When terrorism was isolated in both countries, negotiations were not effective at the primary level and alone. In Sri Lanka, being an island state is an effective factor in the success of comprehensive operations. The radical changes in the regional and international conjuncture are affecting the course of the fight against terrorism in an important way.

**Key Words:** Basque, Tamil, ethnic seperatism, terrorism, counter terrorism.

**KISALTMALAR DİZİNİ**

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
D.D.R.	: “Disarm, Demobilize and Reintegrate”, Silahsızlanma, Terhis ve Entegrasyon
E.A.	: Eusko Alkartasuna, Bask Dayanışması
E.G.I	: Bask Gençliği
E.H.	: Euskal Herritarrok, Bask Vatandaşları
E.H.-Bildu	: Euskal Herria Bildu, Bask Ülkesi Birliği
E.H.A.K	: Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunista, Bask Komünist Partisi
E.u.E	: Euskal Ezkerra, Bask Solu
ETA	: Euskadi Ta Askatasuna-Bask Ülkesi ve Özgürlük
E.T.A.-M	: ETA militarra, ETA-Askeri
E.T.A.-PM	: ETA-Politik Askeri, ETA Político-Militar
EUROPOL	: Avrupa Polis Ofisi
F.P .	: Federal Party, Federal Parti
G.A.L.	: Grupos Antiterroristas de Liberación, Anti-Terörist Kurtuluş Grupları
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
H.B .	: Herri Batasuna, Halk Birliği
K.A.S.	: Koordinadora Abertzale Sozialista, Sosyalist Vatansever Koordinatör

## VIII

- LTTE : Liberation Tigers of Tamil Eelam, Tamil Elam Kurtuluş  
Kaplanları
- NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- P.N.V. : Partido Nacionalista Vasco, Bask Milliyetçi Partisi
- P.P. : Partido Popular, Halkçı Parti
- P.S.E-E.E. : Euskadiko Ezkerra-Izquierda para el Socialismo, Bask  
Ülkesi Sosyalist Partisi
- P.S.O.E. : İspanya Sosyalist İşçi Partisi
- P.T.A. : Prevention of Terrorism Act, Terörizmi Önleme Yasası
- S.L.F.P. : Sri Lanka Freedom Party, Sri Lanka Özgürlük Partisi
- TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TESAT : Avrupa Birliği Terörizm Durum ve Eğilimler Raporu
- T.C. : Tamil Congress, Tamil Kongresi
- T.M.V.P. : Tamil Makkal Viduthalai Pulikal, Tamil Halkının  
Özgürlük Kaplanları
- T.N.A. : Tamil National Alliance, Tamil Ulusal İttifakı
- T.N.P.F. : The Tamil National People's Front, Tamil Ulusal Halklar  
Cephesi
- T.U.L.F. : Tamil United Liberation Front, Tamil Birleşik Özgürlük  
Hareketi
- U.C.D. : Unión de Centro Democrático, Demokratik Merkez İttifakı
- U.N.P. : The United National Party, Birleşik Ulusal Parti

**ŞEKİLLER DİZİNİ**

Őekil 4.1. Bask Błlgesi Parlamento Seėimleri: PNV ve HB Geleneėi KarŐılaŐtırması .....	146
Tablo 5.1. TNA'nın Parlamento, Błlge Konseyleri ve Yerel Yönetimler Seėimlerinde Aldığı Oy Oranları ve Sandalye Sayısı .....	201



## ÖNSÖZ

Çalışmanın konusunu, etnik sorunların şiddetten arındırılmasını etkileyen faktörler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de en çok tartışılan örnekler arasında yer alan Sri Lanka ve İspanya modelleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Her iki sorunun ayrılıkçılık ve terör boyutu bulunmaktadır. Ayrılıkçılığın toplumsal temelleri güçlüdür. Demokrasi serüvenleri ve seviyeleri farklı olan her iki ülkenin yaşadığı deneyimler, etnik sorunların ortaya çıkması, ayrılıkçılık ve terör boyutları ile devletlerin tepkilerini anlamak açısından zengin bir mukayese imkanı sunmaktadır.

Çalışmada bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN’e ve desteklerini esirgemeyen bölüm hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

**Erzurum-2017**

**Yusuf SEMİZ**

## **GİRİŞ**

### **ARAŞTIRMA KONUSU VE METODU**

#### **I. PROBLEM**

Etnik sorunlar, demokrasi ve insan hakları sorunu, az gelişmişlik sorunu, azınlık sorunu, ayrılıkçılık sorunu gibi farklı boyut ve düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. Ulus-devlet ve uluslararası toplum için en problemlili alan, etnik sorunun ayrılıkçılık olarak ortaya çıkması ve ayrılıkçı taleplerin şiddete dayalı stratejilerle elde edilmeye çalışılmasıdır. Günümüzde etnik ayrılıkçılığın en yaygın stratejileri isyan ve terörizmdir.

Etnik ayrılıkçılık ve etnik ayrılıkçı terör, her ülkenin kendine özgü dinamikleri çerçevesinde ortaya çıkmakla birlikte sorunu tetikleyen bazı ortak dinamiklerden bahsetmek mümkündür. Yine her ülkenin ayrılıkçılığa karşı çözüm modeli ve terörle mücadelesi, kendi koşulları çerçevesinde incelenmesi gereken özgün örnekler olmakla birlikte, diğer ülkelerde yol gösterebilecek deneyimler sunabilmektedir.

İspanya, yaklaşık yüz yılı aşkın bir süredir Bask ayrılıkçılığı ve önemli bir boyutu olarak terör sorunuyla yüzleşmektedir. Sorunun ortaya çıkışı, kronikleşmesi ve terör boyutunun eklenmesi, İspanya'nın tarihsel süreçte farklı mücadele yöntemleri, etnik ayrılıkçılık ve terör sorununu anlama adına zengin bir deneyim sunmaktadır. İspanya modeli, Bask milliyetçilerinin maksimalist taleplerine ve "Bask Ülkesi ve Özgürlük" terör örgütünün (Euskadi Ta Askatasuna, ETA) marjinal düzeyde de olsa terör tehdidini devam ettirmesine rağmen etnik ayrılıkçılık ve terör sorununu mücadele edilebilir bir düzeye çekebilmesi açısından başarılı bir örnek olarak görülebilir. Bu noktada, modelin ana karakteristiği, "bastırma yerine uzlaşma" olarak nitelendirilmekte ve etnik ayrılıkçılık ve terörle mücadelede demokratik ülkeler açısından başarılı bir örnek olarak sunulmaktadır.

Sri Lanka ise yarım asrı aşkın bir zaman dilimi içerisinde Tamil ayrılıkçılığı ve şimdilik sona ermiş gözükken Tamil Elam Özgürlük Kaplanları (Liberation Tigers of Tamil Eelam, LTTE) terör örgütü ile mücadele etmektedir. Sri Lanka'nın ayrılıkçı sorunla ve terörle mücadelesi, İspanya modelinden farklı olarak gelişmiştir. Sorunun ayrılıkçılık boyutunun büyük oranda çözümsüz kaldığı Sri Lanka'da, terör boyutunu

bitiren yöntem “kapsamlı askeri operasyonlar” olmuştur. Bu noktada, modelin ana karakteristiği, “uzlaşma yerine bastırma” olarak nitelendirilmektedir.

Mücadele örneklerini bastırma ve uzlaşma eksenine oturtmak genel bir perspektif sunmakla birlikte nihai tahlilde indirgemeci bir bakış açısıdır. Bu açıdan mücadelede uygulanan tedbirlerin kendi bağlamları içerisinde sebep ve sonuçlarının ele alınmasını, genel anlamda mücadeleye olan etkisini ve ülkeler açısından maliyetini anlamayı engelleyebilmektedir. Bu noktada, İspanya ve Sri Lanka örnekleri mukayese edilirken, ülkelerin ayrılıkçılığa ve teröre cevapları, genel karakteristiklerinin yanı sıra spesifik yönleriyle değerlendirilerek başarılı-başarısız deneyimler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu genel problem çerçevesinde çalışmada aşağıdaki alt problemler üzerinde durulmuştur:

1. Bask sorunu ve Tamil sorunu, farklı tarihsel dönemlerde ve farklı ülkelerde ortaya çıkmakla birlikte sorunların bazı ortak evrelerden geçtiklerinden bahsedilebilir.
2. Bölgesel/Siyasi özerklik etnik bölünmüşlüğü derin olduğu İspanya ve Sri Lanka gibi ülkelerde zorunlu bir çözüm modeli haline gelmiş olabilir; ancak tek başına şiddeti ve ayrılmanın güçlü toplumsal temelini bitirmesi zordur.
3. Terörle mücadelede Ceza Adalet Modeli veya Savaş Modelinin benimsenmesinde sadece rejimin tipi değil, terör örgütlerinin stratejileri de etkili olmaktadır. ETA'nın şehir terörü ile sonuca gitmeye çalışması İspanya'nın Ceza Adalet Modeli'ni; Tamil Kaplanları'nın kır terörü ile sonuca gitmeye çalışması Sri Lanka'nın Savaş Modelini benimsemesinde etkili olmuştur.
4. Etnik ayrılıkçılık ve terör sorunu üzerinde dış faktörler belirleyici etkilere sahiptir. Sri Lanka ve İspanya'da elde edilen olumlu veya olumsuz sonuçlarda dış faktörlerin (yabancı devlet muamelesi, akaraba grup, diaspora vb) belirleyici etkileri bulunmaktadır.
5. Tarihsel deneyimler, coğrafi koşullar, jeopolitik tehditler gibi ülkelere özgü faktörler, mücadele deneyimleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Sri Lanka'nın ada devleti olması ve Tamillerin engebeli araziye sahip bölgelerde yaşaması; İspanya'da Basklara 15. ve 18. yüzyıllar arasında kısmi özerklik sağlayan foral



sistem, İspanya'nın AB üyeliği gibi faktörler mücadelenin özgün doğasını etkilemiştir.

## II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Farklı coğrafyalarda etnik sorunlara karşı uygulanan politikaların ürettiği sonuçlar, etnik-ayrılıkçı hareketlere karşı politika tercihlerini belirlerken başvurulabilecek önemli bir tecrübe kaynağıdır. Türkiye'de etnik ayrılıkçılık ve terör sorununun çözümüyle ilgili üzerinde en fazla tartışılan modeller arasında İspanya ve Sri Lanka modelleri de yer almaktadır. Tartışmalarda İspanya modeli uzlaşma, Sri Lanka modeli ise bastırma yöntemiyle özdeşleştirilmektedir. Bu indirgemeci yaklaşım, genellemeler yaparken fonksiyonel olmakla birlikte bir modeli tamamen "red ve mahkûm" etmek ve diğer modeli "sihirli değnek" olarak görmek gibi bir kısır döngüye de yol açabilmektedir. Her modelin kendine özgü şartları ve başarılı uygulamalarının gözden kaçırılmasına yol açabilmektedir.

Bu noktada, çalışmanın öncelikli amacı Hükümetlerin politik tercihleri ve bu tercihlerin ortaya çıkardığı sonuçlarla ilgili bir karşılaştırma yapmaktır. Bir diğer amacı, Bask ve Tamil etnik-ayrılıkçı milliyetçiliğinin gelişim evrelerini karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koymaktır.

Yürütülecek araştırma sonucunda Bask ve Tamil sorunu özelinde etnik-ayrılıkçı hareket ve terör örgütlerinin ortaya çıkış nedenleri ve gelişimi süreçleri karşılaştırmalı bir perspektif üzerinden ele alınmış olacaktır. Uygulayıcılara hangi şartlarda uzlaşma hangi şartlarda güç kullanmaya yönelik tedbirlerin etkili sonuçlar üreteceğine dair bir bakış açısı sunulabilecektir. Hükümetlerin politika tercihlerinin terör örgütlerinin kitlesel desteğini nasıl etkilediği somut örnekler üzerinden görülecektir.

Konu son yıllarda ülkemizde aktüel tartışmalarda zaman zaman gündeme gelmektedir. Akademik düzeyde bazı kitap, makale ve tez çalışmaları yapılmakla birlikte karşılaştırmalı analizler sınırlıdır. Doğrudan Bask ve Tamil sorununun mukayese edildiği kapsamlı bir çalışma ise tespit edilememiştir. Bu noktada çalışmanın Türkçe literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

### **III. YÖNTEM**

Çalışmada literatür taraması ve karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması, araştırma problemiyle ilgili bilgi içeren dokümanların sistematik bir biçimde betimlenmesini, tasniflenmesini ve analizini içermektedir.

Tarama yapılacak kaynaklar; süreli yayınlar, kitaplar, tezler, makaleler, araştırma raporları ve elektronik tarama araçları olmuştur. Elde edilen verilerin araştırma problemiyle ilişkisi kurulmuş, elde edilen bulgular çerçevesinde literatürdeki görüş ve bulguların güçlü ve zayıf yönlerini gösterilmesine özen gösterilmiştir.

Yapılan okumalar ve sorgulamalar neticesinde edinilen bilgi ve yargılar, yeterli bilgiye, müktesebata sahip olduğu düşünülen kişilerle tartışılmış ve tez kaleme alınmıştır.

### **IV. KAPSAM VE SINIRLAMALAR**

Çalışmanın birinci bölümünde etnisite kavramı ve ulus, ulus devlet, milliyetçilik kavramları ile ilişkisi üzerinde durulmuş, çağımızda etnistenin siyasallaşmasının temel çerçevesi olan etnik milliyetçilik konusu ele alınmıştır.

İkinci bölümde, etnik ayrılıkçılık ve etnik ayrılıkçı terörün nedenleri ele alınmış, literatürün özellikle Bask sorunu ve Tamil sorununun açıklanması açısından anlam ifade edecek yönlerine ağırlık verilmiştir.

Üçüncü bölümde, etnik ayrılıkçılık ve terör sorununa karşı devletlerin uygulamaları, aldıkları tedbirler ve bunların sonuçları üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, Bask sorununun ortaya çıkışı ve kronikleşmesi, ETA terör örgütünün ortaya çıkışı ve devam eden faaliyetleri, Bask Bölgesindeki etnik milliyetçi örgütlenmelerin genel görünümü, İspanya'nın etnik ayrılıkçılığa ve teröre karşı çözüm modeli irdelenmiştir.

Beşinci bölümde, Sri Lanka'da Tamil sorununun ortaya çıkışı, Sinhala Tamiller arasındaki etnik gerilimler, LTTE terör örgütünün ortaya çıkışı ve 2009 yılına kadar devam eden faaliyetleri, etnik milliyetçi örgütlenmelerin genel görünümü ve Sri Lanka'nın etnik ayrılıkçılığa ve teröre karşı çözüm modeli irdelenmiştir.

Altıncı Bölümde Bask Sorunu ve Tamil sorunu; nedenleri, stratejileri, örgütlenimleri ile İspanya ve Sri Lanka'nın ayrılıkçılığa karşı uygulamaları ve terörle mücadele modelleri bağlamında karşılaştırma yapılmıştır.

Çalışmanın ana çerçevesi bu şekilde olmakla birlikte bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Terörle mücadelenin etkililiği ölçülürken üzerinde konsensüs sağlanmış genel-geçer kriterler bulunmamaktadır. Ülkelerin mücadele modellerinin etkililiği ile ilgili mukayese yapılırken yaşanan bu sorun, somut verilere dayanılarak yapılan çalışmalardan örnekler verilerek veya literatürde olabildiğince geniş kabul görmüş teorik yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirme yapılarak aşılmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda ülkemizde akademik çevrelerde ve devlet kurumlarında konuya yönelik artan ilgi, kitap, makale ve rapor gibi çalışmalara dönüşmekle birlikte Türkçe kaynak yetersizliği halen ciddi bir sınırlılık teşkil etmektedir. İngilizce literatürde ise ciddi bir kaynak zenginliği görülmektedir. İngilizce literatürün, sorunların ortaya çıkış nedenleri, örgütler ve mücadele modellerini anlama noktasında yeterince veri sunduğu düşünülmektedir. Ancak daha spesifik alanlarındaki uygulamaların terörle mücadeleye etkisinin ölçüldüğü çalışmalar sınırlıdır. Örneğin yasal düzenlemeler başta olmak üzere daha spesifik alanlarda (rehabilitasyon, sivil toplumun rolü, partiler arası ilişkiler, radikal-ılımlı ilişkileri vb) çalışmaların azlığı mukayesenin gücünü ve zenginliğini sınırlandırmaktadır.

Milliyetçilik ve etnisite ile ilgili çalışmalarda temel bir sorun olarak kavram kargaşası da doğal bir sınırlılık teşkil etmektedir. Çalışmanın ana kavramlarından olan “etnik milliyetçilik” olgusunun, farklı kavramla ifade edilmesi kargaşaya yol açabilmektedir. Etnik milliyetçiliğin yerine etno-ulusçuluk, mikro milliyetçilik, periferik milliyetçilik, bölgesel milliyetçilik gibi kesişen kavramlar kullanılabilir. Çalışmada bu kavramlara farklı anlamlar yükleyen bağlamlar ve doğrudan alıntılar dışında “etnik milliyetçilik” kavramı kullanılacaktır.

Çalışmada sadece İspanya ve Sri Lanka modeli incelendiği için etnik ayrılıkçılık ve terör sorununun nedenleri ve çözümü ilgili bazı genel çıkarımlar yapılabilecek olsa da bunların geçerliliklerinin diğer örneklerle test edilmesi gerekmektedir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ETNİSİTE, ULUS, ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK

#### 1.1. ETNİSİTE

Bu bölümde, etnisite kavramının tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlamlar ve etnisiteye kuramsal yaklaşımlar üzerinde durulacaktır.

##### 1.1.1. Kavramın Tarihsel Serüveni ve Tanım

Yunanca halk anlamına gelen ‘ethnos’ (çoğulu ethne) kelimesinden türetilmiş olan ‘etnik’ kelimesi, Antik Yunan’da site (polis) ile karşıtlığa dayanan bir anlam ifade etmiş; Yunan kültüründen gelen ancak şehir devleti örgütlenmesinden yoksun olan toplumları ifade etmek için kullanılmıştır (Say, 2013:158). Kavramın, “Şehir dışındakiler şehir için tehlike arz eden barbarlardır” şeklinde bir algıya yol açtığı ve bu açıdan suçlama, aşağılama ve dışlama gibi üç imgeyi çağrıştırdığı ifade edilmektedir (Ateş, 2008:122). Sözcüğün sıfat hali ‘ethnicos’ Latince’ye ‘ethnicus’ olarak girmiş; ‘yabancılar’, ‘bizden olmayanlar’, ‘ötekiler’, ‘dinsizler’, ‘ilkeller’, ‘bizimle aynı dini paylaşmayanlar’ anlamlarını ihtiva edecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Eriksen, 2004:15, Somersan, 2004:22). Kurubaş’a göre (2008a); *“Eski Yunancadaki anlamıyla etnisite, atalara ait ortak mirasla karakterize edilen bir topluluktan geldiğine inanan kimseleri ifade etmektedir. Bu haliyle ethnos, ortak kökenden, akrabalıktan kaynaklanan kültürel birliğe uygun düşmektedir. Buradaki köken vurgusu biyolojik olmaktan ziyade sosyolojiktir; bu nedenle Yunancada sadece kan bağına dayalı birliği ifade eden ve kabile anlamına gelen ‘genos’tan farklı bir anlam içermektedir.”*(s.13)

Etnisite, Hristiyanlık Roma İmparatorluğu’nun resmi dini olduktan sonra dini bir anlam kazanmış ve etnisite terimi uzunca bir süre bu şekilde kullanılmıştır (Nişancı ve Işık, 2015:199). Ortaçağda anlam değişikliğine uğrayan etnik kavramı, kilise geleneği içinde Hristiyan olmayan ulusların, yani ‘kâfirlerin’ adlandırılmasında kullanılmıştır

(Say, 2013:158). Kavram, içerdği “kâfir”, “pagan”, “batıl inançlı” anlamlarını, 14. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar büyük oranda korumuştur (Akıllı, 2003:37). Bu zaman diliminde etnisite teriminin anlam ve içeriğinde çok fazla bir değişiklik olmamış, uzunca bir süre tek doğru din dışındaki inançları kapsayacak şekilde kullanılmaya devam etmiştir.

19. Yüzyılın ortalarından itibaren kavram, giderek ırksal özelliklere gönderme yapan bir anlam taşımaya başlamıştır (Eriksen, 2004:15). Yirminci yüzyılın başlarında pek çok sosyal teorisyen etnisite ve milliyetçiliğin önemini yitireceğine ve sonunda modernleşme, sanayileşme ve bireyselleşmenin bir sonucu olarak yok olacağına inanmıştır (Eriksen, 2004:12). Bu yaklaşıma göre, zihniyet dünyasında rasyonelleşme anlamına gelen modernleşme süreci ister istemez etnisite, din gibi duygusal kimliklerin çözülmesine yol açacaktır. Ulusal kimlik rasyonelleşme sürecinde hâkim hale gelirken, etnik ve dini kimlikler bu kimlik içerisinde eriyecektir (Kerestecioğlu, 2007:344). Ferdinand Tönnies, Karl Marks, Emile Durkheim ve Georg Simmel gibi klâsik sosyologların eserlerinde etnisite ve etnik kimlik kavramlarının yer almaması veya çok az yer verilmesi, tüm bu düşünürlerin modernleşme ile birlikte geleneksel olana atfedilen kimliklerin kısa sürede kaybolacağını ve hiçbir öneminin kalmayacağına inanmalarından kaynaklanmıştır (Akıllı ve Sağır, 2004:5; Taştan, 2009, para. 2). Etnik nitelikler modernlik öncesi döneme hasredildiğinden etnisite modernlik içerisinde bir araştırma nesnesi olarak ele alınmaya değer görülmemiştir (Ateş, 2008:118).

Marksist düşünüşün kurucu teorisyenleri Karl Marx ve Friedrich Engels’in çalışmalarında, etnik kimlikler ve ulusal hareketler meselesine ilişkin detaylı bir anlatım ya da tam olarak temellerine oturmuş bir teorik kurgu yoktur (Kakışım, 2016:21). Marx etnisiteyi dine benzer bir şekilde bir tür ‘yanlış bilinç’ olarak değerlendirmiş, zaman içerisinde yerini ortak menfaat gibi başka unsurlara bırakacağını düşünmüştür (Somersan, 2004:21). Kakışım (2016) Marx ve Engels’in etnisite sorununa bakış açısını şu şekilde özetlemektedir:

*“Marx ve Engels’in ideali, temelde halklar arasındaki kimlik farklarını önemsiz kılacak bir insani özün (gattungswesen), ‘asıl insan’ın açığa çıkmasıydı ki bunun da anlamı bireylerin her tür üstyapısal yabancılaştırmadan uzak, tek ve kolektif bir kimlikte bir araya gelmesi, tikel aidiyet formlarının bu genel kimlikte erimesiydi. Dolayısıyla bu genel insana ulaşılan kadar, alt kültürel toplulukların, geri kalmış birimler olarak, söz konusu evrim çizgisi dahilinde büyük ulusların*

*yolunu açmak zorunda oldukları sonucuna ulaşılacaktı. İkinci parametre, yani ekonomizm meselesi devletlerin varoluş sebebiyle ilgiliydi. Mesele sadece bir ulusun özgürleşmesi, kendisine özgü bir devlete sahip olması değildi; önemli olan bu yeni devlet içerisinde daha sonradan proleter devrime zemin hazırlayacak ekonomik yapının oluşturulup oluşturulamayacağı, söz konusu ülkede endüstrileşmenin ve merkezileşmenin ne ölçüde sağlanabileceği sorusuydu. Marx ve Engels'in ulusal azınlıklar için bu soruya verdikleri yanıt olumsuzdu, onlara göre ulusal soruna yönelik en iyi çözüm merkezleşmiş büyük ulus-devlet yapılarının varlığıydı. Üçüncü parametre olan Avrupa merkezci yaklaşım, Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan Batı tipi ulus biçimlerini baz almaktaydı. Marx'a göre, Fransız ulusunun doğuşu, ulusların ortaya çıkışı için evrensel bir model ortaya koyuyordu. Yani, siyasi merkezleşmeyle birlikte farklı ulusal toplulukların asimile edilerek bir ulusal birliğin sağlanması toplumsal ilerleme için tek geçerli yoldu.” (s.24).*

Etnisite konusuna kısmen de olsa değinen Max Weber, etnisiteyi, “*Fizik veya örf-adet benzerlikleri ya da ortak göç ve sömürgeleşme anıları nedeniyle aynı atalardan geldiğine sübjektif olarak inanların topluluğu*” (Aktaran: Taştan, 2009, para.3) olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre etnik grubun bir üyesi olmak için nesnel bir kan bağı olup olmaması önemli değildir. Weber kavrama öznellik atfederek paylaşılan kültürden değil paylaşıldığı varsayılan kültürden bahsetmiştir (Somersan, 2004:25). Weber'e göre, etnik aidiyet kendiliğinden bir grup oluşturmaz. Ancak herhangi bir grup oluşumunun (özellikle politik olanların) biçimlenmesine olanak sağlar (Weber, 2006:182).

2. Dünya savaşı sırasında ABD'de 'etnik' kelimesi, Yahudiler, İtalyanlar, İrlandalılar ve çoğunluğunun İngiliz soyundan gelenlerin oluşturduğu baskın gruptan aşağı görülen diğer insanları işaret eden bir kelime olarak kullanılmıştır (Eriksen, 2004:15). Ancak burada toplumda dini ve kültürel açıdan aşağı görülen grupları nitelendirilirken kullanılsa da ırk ayırımına konu olan gruplar için kullanılmadığına dikkat edilmelidir (Akıllı, 2003:40).

19. yüzyılın başlarından 1960'lı yılların sonlarına kadar akademik ve bilimsel çevrelerce modernleşme ile ulus devlet birbirinin olmazsa olmazı olarak görülmüş, bu bağlamda da etnisite kavramı incelenmiştir. Bu bakış açısı doğrultusunda ortaya konulan teorilerde etnisite üzerine kurulu bir ulusçuluk anlayışı gerici, kötü; modernleşme üzerine kurulu bir ulusçuluk anlayışı ise çağdaş ve iyi olarak değerlendirilmiştir (Nişancı ve Işık, 2015:217).

2. Dünya Savaşı sonrası Batı dışı toplumların uluslaşma, devletleşme, sanayileşme ve şehirleşme yoluyla modernlikle daha yakından tanışmasıyla ve batılı ülkelere göç

dalgasıyla etnisite sosyal bilimlerde bir araştırma konusu olarak ele alınmaya başlanmıştır (Eriksen, 2004:12; Ateş, 2008:118). Özellikle 1960'lar kavramın giderek önem kazanmasına tanıklık etmiştir. Bu dönemde etnik grup tanımlaması, Afrika, Asya ve Pasifik ülkelerindeki hemen tüm grupları; Flemengler, Walonlar, Basklılar, Kuzey İrlandalılar, Kanadalı İngiliz ve Fransız kökenli insanları; 1960'lı yıllardan sonra Avrupa ülkelerine göç eden Batılı-olmayan göçmen gruplarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır (Akıllı ve Sağır, 2004:5).

1960'lı yıllarla birlikte etnik kimliklerin modernleşmeyle birlikte yok olacağına dair teoriler sorgulanmaya başlanmıştır. ABD ve Batı Avrupa devletlerinde yaşanan toplumsal olaylar ırk, din, dil ve cinsiyete dayalı dayanışmaların kendilerini en ileri sanayi devletlerinde bile korumaya devam etmesi, bu kimliklerin geniş çaplı bir destek sağlayarak sıkı dayanışma biçimleri oluşturabildiğinin bir kanıtı olarak sosyal bilimcileri yeni yaklaşımlar geliştirmeye zorlamıştır (Nişancı ve Işık, 2015:218).

1980 sonrası etnisite kavramının anlam ve içeriğinin şekillenmesinde komünizmin hâkim olduğu devletlerin dağılma sürecine girmesiyle bu devletlerde ortaya çıkan etnik çatışmaların etkili olduğu söylenebilir (Nişancı ve Işık, 2015:218). Kavramın olumsuz yönleri daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Yugoslavya topraklarında yaşanan olayları anlatan 'etnik temizlik', köktenci bir ulusçuluk anlayışını yansıtan 'etno-ulusçuluk' ve dünyanın hemen her yerinde yaşanan gruplar arası çatışmaları tanımlamakta kullanılan 'etnik çatışma' gibi kavramlar sıklıkla ele alınmaya başlanmıştır (Akıllı, 2003:41). 1990'lar sonrası artan etnik çatışmalar etnisite kavramına olan ilgiyi daha çok artırmıştır. Etnik hareketler, ulusal bütünleşme ve ekonomik kalkınmanın modernleştirici etkisiyle etnik kimliklerin zayıflayacağı görüşünü yalanlarcasına giderek önem kazanmakta ve siyasal eylemde bulunma yönünde bireyleri harekete geçirmektedir (Kurubaş, 2008a:11). Günümüzde etnik kimlikler hızla önem kazanmakta, çoğu ulusal ve uluslararası çatışmanın temelinde etnik problemler yatmakta ve bu tür çatışmalar kolay kolay çözümlenememektedir (Canpolat, 2009:1). Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ulus-devletler, kendi sınırları içindeki etnik cemaatlere yaklaşımlarında, uluslararası kurumların ve uluslararası toplumun etkilerini her zamankinden daha kuvvetli olarak hissetmeye başlamışlardır (A.Çelik, 2009:164).

Kavramın geçirdiği tarihsel serüven genel hatlarıyla bu şekildedir. Kavrama tarihsel süreçte yüklenilen çeşitli anlamlarda ve kuramsal tartışmalar bölümünde de görüleceği üzere her yaklaşımın kendine özgü yönleri, ortak bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır.

### 1.1.2. Etnisiteye Kuramsal Yaklaşımlar

Etnisiteye kuramsal yaklaşımlar temel olarak iki başlık altında ele alınmaktadır. Bir uçta etnisitenin verili, “*zamanın dışında doğal olarak varolduğunu*” (A.Smith, 2014:40). savunan görüşler yer alırken; diğer uçta etnisitenin durumsallığına ve araçsallığına dikkat çeken görüşler bulunmaktadır. Primordial (İlkçi) ve Araçsalcı olarak ifade edilen bu görüşlerin yanı sıra etnik kimliklerin “sosyal bir inşa” olduğunu savunan inşacı görüşlerin de zaman zaman Araçsalcı Yaklaşımlar başlığının dışında ayrı olarak ele alındığı görülmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya’da Naziler tarafından geliştirilen aşırı ırkçılığın toplumdaki gücü ve 1960’larda ABD’deki siyah hareketleri sosyologların dikkatlerini geleneksel bağlara çekmiştir. Geleneksel dayanışma kaynaklarının tahmin edildiğinden çok daha dayanıklı olması, bu bağların aslında doğal ve primordial olduğunu savunan kuramlara kaynaklık etmiştir (Akıllı ve Sağır, 2004:6). Primordial yaklaşım, etnisiteyi doğuştan edinilen, doğduğu yerden ve akrabalık ilişkileri, din, dil, gelenek gibi sosyal pratiklerden kaynaklanan, doğal ve değiştirilemez bir bağlılık duygusu ve bundan doğan sosyal dayanışma olarak görmektedir. Primordialistler, bu durumun aynı özelliklere sahip bireylerin kolayca yakınlık kurmasına zemin oluşturarak etnik grupların doğmasına neden olduğunu söylemektedir (Kurubaşa, 2008:13). Bu görüşü benimseyenler, etnik kimliğin tarihi ve sosyal koşullardan bağımsız bir varlığa sahip olduğunu, ekonomik ve kurumsal düzenlemelerin bu varlığı yok edemeyeceğini ve bireylerin siyasi temayülleri üzerinde ilksel bağlılıkların önemli bir role sahip olduğunu ileri sürmektedir (Taştan, 2010:200).

1960’lı yılların sonlarında etnisitenin siyasal alandaki işlevini ön plana çıkaran Araçsalcı Kuramlar güç kazanmıştır. Araçsalcı yaklaşımlar, temelde etnisitenin, sosyo-politik koşulların inşa ettiği bir yapı olduğunu ve elitler tarafından bireyleri harekete geçirmek için araçsallaştırılabildiğini ileri sürmektedir (Kurubaş, 2008a:14). Araçsalcı yaklaşımın en önemli varsayımlarından birisi, etnisitenin kültürel, siyasal ve ekonomik



seçkinler tarafından toplumda iktidar ve avantajlarını koruyabilmek için siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipülasyonunun bir sonucu olarak görülmesidir. Bir grubu temsil etmek iddiasında olan seçkinler, hem grubun hem de kendilerinin siyasal ve ekonomik pozisyonlarını korumak ve geliştirmek amacındadır. Söz konusu seçkinler değişik etnik kategoriler arasında ve/veya içerisinde grupların kültürel öğelerini kullanarak ve bazen de bu öğeleri değişikliğe uğratarak veya yeni öğeler icat ederek siyasal iktidar, ekonomik çıkar ve sosyal statü yarışında avantaj elde etmeye çalışmaktadır (Akıllı ve Sağır, 2004:13). Etkileşimci bir bakış açısını benimseyen Barth, pek çok toplumda etnik grupların insanlararası etkileşimi örgütlediği hipotezinden hareket etmiş, bu kapsamda ilk olarak etnisitenin en önemli yönünün grubun kuşattığı kültürel malzeme olmadığını, grubu tanımlayan etnik sınırlar olduğunu vurgulamıştır. İkinci olarak etnik sınırların tanımındaki anahtar unsur öteki ile ilişkidir (Jaffrelot, 2010:73). Buna göre bir etnik grubun tarihini yazmak onun kültürel gelişimini yeniden kurgulamak değil, grubun diğer gruplardan ayrılmak için muhafaza ettiği ve yeniden şekil verdiği sınırlarındaki -yani aidiyet kriterlerindeki- değişimi analiz etmektir (Jaffrelot, 2010:74). Bu anlamda, araçsal etnisitenin ayırt edici yanı, onun verili olmadığı tam tersine, entelektüeller, entelijansiya veya farklı kolektif özneler tarafından amaçlarına ve çıkarlarına uygun olarak kültürel alanda kurgulanabildiği iddiasında olmasıdır (Çilliler, 2013:7).

1980'lerden sonra etnik grupların işlevleri veya örgütlenme ve harekete geçme biçimlerinden çok, etnik kimliklerin ne şekilde sosyal olarak inşa edildiğini ele alan kontrüktivist (inşacı) yaklaşımlar geliştirilmeye başlanmıştır. Bazı yazarlar bu yaklaşımları araçsalcı perspektif içerisinde değerlendirirken bazı yazarlar 'İnşacı' yaklaşımlar olarak farklı başlıklar altında ele alabilmektedir. Toplumsal inşacı görüşe göre etnik kimlik, kişiye toplum tarafından sunulan tarihsel, coğrafi ve biyolojik mitlerle ve sembollerle desteklenen ancak; kurgusal ve değişken bir referans noktasıdır (Aktaran: Akıllı ve Sağır, 2004:19). Bu kurgusal kimlik her defasında bireyler tarafından, çevresi ile olan etkileşiminin yönüne ve bilişsel yorumlama mekanizmasına göre yeniden inşa edilmektedir. Yeniden inşa sürecinde bireyler, ortak özelliklerin paylaşıldığına inanılan, seçkinlerin çalışmaları yoluyla ortaya konulan tarihsel anlatımlara dayanıp mantıklı veya mantıksız primordial destekler bularak, tarih içerisinde seçilmiş veya yeni yaratılmış semboller etrafında bu günün koşullarına göre

bir kimlik oluşturmaktadır (Akıllı ve Sağır, 2004:19). Etnik kimlik insanın doğuştan edindiği bir özellik değildir ve her toplumsal ve siyasal kimlik gibi ulusal ve etnik kimlikler de sembolik bir inşadır. Etnisitenin toplumsal inşa olduğunu kabul etmekle, hem akışkanlığının altı çizilmekte hem de grupların belirli siyasal amaçlara ulaşmak için etnisiteyi bir araç olarak kullanabileceklerine dikkat çekilmektedir (Kalaycı, 2008a:105).

A.Smith (2014) primordilasit ve araçsalcıları iki ayrı uç olarak değerlendirmiş, bu iki nokta arasında etnik kimliğin tarihi ve kültürel niteliklerini öne çıkartan yaklaşımların yer aldığını savunmuştur. A.Smith'e (2014:48) göre; Etniklik, kolektif kimliğin diğer toplumsal biçimlerinde olduğu gibi hem sabitliği hem de akışkanlığı yan yana sergiler. Bu nedenle etnik kimlik ve etnik oluşum hakkında gerçekçi bir açıklamanın bir uçta kültürel örüntüleri doğası gereği sabit addeden, öteki uçta etnik duyguları stratejik bakımdan manipülasyona müsait ve kültürel olarak da mütemediyen şekil verilebilirmiş gibi telakki eden ilkselci-araçsalcı ihtilafının kutupsallığından uzak durması gerekir. A.Smith (2014) etnik bir grubu, "*Soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen kolektif bir tip*" (s.41). olarak tanımlamıştır. Etnik bir topluluğun altı ana niteliğini şu şekilde sıralamıştır: Kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ, nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu (A.Smith, 2014:42). Belli bir nüfus bu niteliklere ne kadar sahipse veya paylaşıyorsa (ve bu niteliklerden ne kadar çoğuna sahipse ve paylaşıyorsa) ideal etnik topluluk ya da etni tipine o ölçüde yaklaşır. A.Smith etnik kimliği oluşturan öğelerin tarihi ve kültürel olmasının yanı sıra öznel oluşuna dikkat çekmektedir. Bu anlamda hem nesnel hem de öznel öğeleri içeren bir tanım ortaya koymuştur. Ayrıca, yukarıda sayılan unsurlar arasında en önemlisinin ortak bir soy miti olduğunu vurgulamış, ecdada dair olgusal verilerin değil, ortak ecdada dair mitlerin öneminden bahsetmiştir. "*Etnik aidiyet duygusu için önemli olan hayali bir soy, farazi bir ecdattır....den geldik duygusu kim olduğumuzu tanımlamada esastır.*" (A.Smith, 2014:43).

Öte yandan, etniklik birçok farklı ölçütle tanımlanabilen esnek bir kavram olarak karşımıza çıktığı için etnik grupların özellikleri hakkında yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi bir görüş birliği mevcut değildir. Aslında etnikliğin bu esnekliğini

gösteren en iyi örneklerden biri, Amerikalı antropolog M. Moerman'ın saha çalışması sırasında karşılaştığı durumdur (Canpolat, 2009:21). Amerikalı Antropolog Michael Moerman'ın 1960'lı yıllarda Tayland'da Lue adı verilen bir grupla ilgili yaptığı çalışma etnisitenin özneliği ile ilgili önemli bir noktaya dikkat çekmiştir. Moerman Lue kabilesini tarif etmek için bazı parametreler oluşturmaya çalışmış ancak bütün çabalarına rağmen Lue'ları komşu gruplardan ayıracak parametreler tespit edememiştir. Nihai olarak, *“Bir kişi kendinin Lue olduğuna inanıyor, kendinden Lue olarak bahsediyor ve buna uygun bir biçimde davranıyorsa Lue'dir.”* şeklinde bir tanım geliştirmiştir. Moerman objektif ölçütlerden vazgeçip emik<sup>1</sup> bir kriter yani *“kişi kendini nasıl tarif ediyorsa odur”* standardı üzerinde karar kılmıştır (Aktaran: Somersan, 2008:78).

Sonuç olarak, etnisite, nesnel ve öznel yönleri olan, öteki ile etkileşim içerisinde tanımlanan bir fenomendir. *“Etnik grup üyeleri nesnel açıdan biz olmanın gereği olarak dil, kültür, din gibi paylaşılan ortak ve ayırıcı değerlere sahip olduğu kadar, öznel olarak buna dönük bir aidiyet duygusu da taşırlar. Ayrıca davranışsal olarak diğer etnik grup üyeleriyle etkileşimlerinde farklılıklarını vurgulayarak buna dönük bir ötekilik duygusu geliştirirler”* (Kurubaş, 2008a:14).

## 1.2. ULUS, ULUS DEVLET VE ETNİSİTE

Etnisitenin farklılıklara ve karşıtlıklara göre belirlenmesinin yol açtığı en önemli sonuçlardan bir tanesi etnik kimliklerin din, sınıf gibi diğer kolektif kimlik türleriyle örtüşmesi ve bağlılıkların birbirilerini tamamlaması şeklinde tezahür etmesidir. Kolektif kimliklerin iç içeliği birbirinden bağımsız tanımlamaların anlamsızlığını göz önüne serer (Özkırımlı, 2015:208). Etnisitenin din, ırk, sınıf ve cinsiyet gibi kolektif kimliklerle ilişkisi çalışmamız açısından öncelikli önem taşımadığı için üzerinde durulmamıştır. Modern zamanlarda etnisitenin en çok ilişkili olduğu kavram şüphesiz ulus ve ulus-devlet kavramıdır. Bu bölümde öncelikle ulus ve ulus devlet kavramları tanımlandıktan sonra bu kavramlar ile etnisite arasındaki ilişki kısaca ele alınacaktır.

Ulus terimi, doğmak anlamındaki Latince 'nasci' fiilinden gelmektedir. Terim modern çağdan önce yalnızca aynı kültürü paylaşan ve aynı coğrafi kökene sahip olan

<sup>1</sup> Antropolojide bir grubun kendini içerden tanımlayış şekli. Karşıtı etik yani bir grubun dışarıdakiler tarafından daha nesnel bir şekilde tanımlanışı (Somersan, 2004:31).

insanları tanımlamak için kullanılmıştır. Bu kimlik, küçük veya büyük gruplaşmalarla ilgili bir fikir vermediği gibi açık siyasi çağrışımları da yoktur (Calhoun, 2007:13). Bu anlamda Ortaçağ'da aynı bölgeden veya aynı ülkeden gelen üniversite öğrencilerini, meslek birliği veya ticari lonca mensuplarını ifade etmek için kullanılmıştır (Jaffrelot, 2010:11).

Sözcüğün modern anlamının ise, İngiliz iç savaşına yol açan gerginliklerde, Latin Amerika'daki bağımsızlık mücadelelerinde, Fransız Devriminde, Alman tepki ve Romantizmde ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Calhoun'a (2007:13) göre bu farklar deneysel olarak açıklanamaz; birbirlerinden ince çizgilerle ayrılan tanımları yansıtır. Ancak 18. Yüzyılda Fransız Devriminde ulusun ve milliyetçiliğin söylemsel oluşumu ön plandadır. Kerestecioğlu'na (2007:330) göre egemenlik kullanan bir birim olarak millet fikri, İngiltere'de ortaya çıkmıştır, ancak siyasal bir hareket olarak milliyetçiliğin kökenleri Fransız Devriminde bulunabilir.

Ulus veya milletle ilgili yapılan tanımlar çeşitlilik göstermektedir. Bazı tanımlarda nesnel unsurlar ön plana çıkarılırken bazı tanımlarda öznellik ön plandadır. Kimi yazarlar din, dil, ırk gibi nesnel öğeleri, kimileriye millet olma bilinci, bağlılık gibi öznel öğeleri ön plana çıkarmaktadır. Çoğunluksa öznel ve nesnel öğelerin birlikte kullanıldığı tanımları yeğlemektedir (Özkırımlı, 2015:71).

Romantik hareketin en önemli isimlerinden Herder, milleti dil üzerinden tanımlamıştır. İnsanlığın doğal dil farklılıklarına sahip uluslardan oluştuğunu iddia ederek, nesnel bir görüş benimsemiştir. Herder, her topluluğun kendine özgü sesi ve stili, orijinal bir kültürü ve bireyi olduğu fikrini ileri sürmüştür (Çilliler, 2013:13).

Renan ise, "Millet Nedir?" sorusunun cevabını ararken milletin ırk, dil, din, menfaat, coğrafya ve askeri zaruretler gibi nesnel unsurlarla tanımlanamayacağını söylemiştir. Renan'a (1946) göre, "*Millet bir ruhtur, manevi bir varlıktır. Bu ruhu, bu manevi varlığı, hakikatte bir olan iki şey teşkil eder. Biri geçmişte, öteki bugündür. Biri müşterek olarak zengin bir hatıralar mirasına konmadır. Öteki, bugünkü birlikte yaşama rızası, tüm olarak elde edilen mirası değerlendirmeye devam etme iradesidir.*" (s.120). Renan'a göre millet "*Her gün tekrarlanan bir halkoylamasıdır*" (s.122). Bu noktada, milletleri millet yapan unsurlar, kahramanlıklarla dolu ortak bir geçmiş, büyük liderler ve gerçek zaferler ve toplu unutulardır. Millet nasıl oluşursa oluşsun her şeyden

önce bir ruhtur ve kendisini oluşturan bireylerin sürekli onayına dayanır (Özkırmılı, 2015:56). Bu anlamda Renan'ın özne unsurları esas aldığı görülmektedir.

Weber'e (2006:183) göre, millet kavramı herhangi bir netlikle tanımlanabilecek olsaydı bile, bunun bir milletin üyesi sayılabilecekler için özgü ortak ampirik nitelikler olarak ifade edilemeyeceği kesindir. Ulus, *“Kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilir bir duygu birliğidir; o halde normal olarak kendi devletini yaratma eğilimini taşıyan bir topluluktur”* (Weber, 2006:183). Weber, özne boyuta büyük bir önem vermiş ve katı nesnel unsurları ihmal etme eğiliminde olmuştur (Birnbaum, 2010:115).

Anderson'a (2015) göre, *“Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur-kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir; çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam edecektir”* (s.20). Bu tanımda da milletin sosyal-psikolojik boyutuna dikkat çekilmektedir.

Diğer taraftan, A.Smith (2014:32), milli kimlik ile ilgili özne ve nesnel unsurların yer aldığı tanımının temel özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt; ortak mitler ve tarihi bellek; ortak bir kitlesel kamu kültürü; topluluğun bütün fertleri için geçerli yasal hak ve görevler, topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi. Bu anlamda milleti, *“Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı”* (s.32) olarak tanımlamıştır. A.Smith, milli kimliğin zayıf da olsa belli anlamda siyasal topluluğu gerektirdiğini söylemektedir. Siyasal bir topluluk da topluluğun bütün fertleri için en azından belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleştirecekleri aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını akla getirmektedir.

Görüldüğü üzere ulusla ilgili tanımlarda farklı unsurlar ön plana çıkarılabilmektedir. Calhoun (2007:6), farklı ulus tanımlarında kullanılan retorikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Sınırları olan bir toprak veya belirli bir nüfus ya da her ikisi;

- Bölünmezlik-ulusun bir bütün olduğu kavramı;
- Egemenlik ya da en azından egemenlik ülküsünü taşımak ve böylece özerk ve kendine yeterli olduğu varsayılan bir devlet olarak diğer uluslarla şekli eşitlik;
- Üstün bir meşruiyet kavramı-örneğin hükümetin ancak halkın iradesi tarafından desteklendiği veya en azından halkın ya da ulusun çıkarlarına hizmet ettiği sürece adil olduğu düşüncesi;
- Halkın kolektif olaylara katılımı-ulus mensubiyeti esasına göre seferber edilen bir nüfus;
- Doğrudan üyelik-her bir bireyin ulusun ivedi bir parçası oluşu ve bu bağlamda üyelerle kategorik olarak eşit görülmesi;
- Dilin, paylaşılan inanç ve değerlerin, alışılmış pratiklerin bir birleşimini içerecek biçimde bir kültür;
- Zamansal derinlik-ulusun, geçmiş ve gelecek nesilleri içerdiği ve ortak bir tarihi olduğu haliyle zaman içinde var olduğu anlayışı;
- Ortak mezhep veya ırk özellikleri; belli bir toprakla tarihi, hatta kutsal bir bağ.

Calhoun (2007:7), bu özelliklerin hepsinin bir ulus tanımının vazgeçilmez unsurları olmadığını altını çizerek, hangi 6-7-8 özelliğin daha önemli olduğunun ulustan ulusa değişebileceğini vurgulamaktadır.

Nesnel ve öznel ikiliği, farklı iki ulus algısı şeklinde tezahür etmektedir. “Bunların ilki, vatandaşların hür siyasal ortaklığının, akılcı ve iradeye dayalı bir inşanın ürünüdür. Sözleşmeci, seçici bu siyasal ulus, aydınlanma filozoflarının tasarladığı ve Fransız Devrimi'nin hayata geçirdiği Fransız tarzı ulustur (Jaffrelot, 2010:83). Aynı topraklar üzerinde yaşayan ulusun bireyleri yurttaşlık ölçütüne göre tanımlanır. O nedenle iradidir ve aynı ülkedeki insanların tamamını kapsayıcıdır. Topluluktaki bireylerin yasal eşitliği gibi unsurlara dayanmaktadır. Bu tip bir uluslaşma kültürel özellikleri yadsımakta ve tekliği esas almaktadır (Kurubaş, 2006:19). Buna karşılık ikincisi kültürel bir cemaatin cisimleşmesi, bir kimlik duygusunun dışavurumu, doğal bir birliğin yansıması biçiminde tarif edilir. Kolektif bir ruhun taşıyıcısı; kültürel ve organik bir bütün olan bu ulus Alman tarzı ulustur (Jaffrelot, 2010:83). Ulusun bireyleri aynı soydan/kökenden gelmekle tanımlanır. O nedenle de iradi değildir, aynı ülkede farklı kökenden gelenleri dışlamaktadır. Bu tip uluslar etnik türdeşlik ister. Ama bunu

sağlamada kültürel asimilasyon yeterli olmadığı için etnik asimilasyon ve etnik temizlik, hatta bazen soykırım gibi yöntemlere de başvurmaya açıktır (Kurubaş, 2006:21). Bu ikilik 1870’li yılların oldukça özgül tarihsel koşullarında Alsas-Loren meselesiyle ortaya çıkmıştır. Alsaslıların Alman kültüründen olmaları sebebiyle Reich’e katılmaları gerektiğini savunan Alman tarihçilerine karşı Fransız tarihçiler Alsaslıların tercih ettikleri takdirde Fransız kalma haklarını savunmuşlardır.

Yukarıda çeşitli tanımlarına değinilen ulus kavramı, ulus-devletten ayrı bir ideolojik ve siyasi yapı olmasına karşın birbirlerine karıştırılmaktadır. Gellner (2006) devleti, *“Düzenin sağlanmasına yönelik yaptırımlar arasında en nihaisi olan güç kullanımı, toplumda ancak tek bir özel, açıkça tanımlanmış ve tümüyle merkezileşmiş, disiplinli bir kurum tarafından kullanılabilir. Bu kurum ya da kurumlar grubu devlettir”* (s.73) şeklinde tanımlamıştır. Modern devletler ise, bu temel özelliklerinin yanı sıra, kesin sınırlarla çevrili toprak parçası ve devlet sınırları dâhilindeki egemenliği, uluslararası ortamda bağımsızlığı gibi özellikler ile tasvir edilmektedir (Çilliler, 2013:21). Modern devlet, ulus devletten önce ortaya çıkmış bir olgudur. Uluslar ortaya çıkmadan önce de modern tarzda örgütlenmiş devletler var olmuştur. Devlet ile ulus kavramlarının bir araya gelerek ulus devleti ortaya çıkarmaları 18. yüzyılın sonlarında yaşanan devrimlere dayanmaktadır (Mızrak, 2015:42). Modern devletin çoğunlukla ulus-devlet formunda ortaya çıkması ise meşruiyet arayışı ve toplumu denetim altına alma hedefiyle yakından alakalıdır. Modern devlet meşruiyet sorununu çözmek için en uygun yolu bir halkla, daha doğrusu bir milletle özdeşleşmekle bulmuştur (Kerestecioğlu, 2007:326). Diğer taraftan, askere alma, vergi mükellefi yapma ve zorunlu ilköğretim uygulamaları, modern devletin topluma nüfuzunu sağlayan en önemli tekniklerdir. Ancak tüm bunlardan önce, ulaşım ve iletişim devrimlerinin gerçekleşmesi gerekir çünkü bunlar siyasal iktidarın merkezileşmesi ve topluma nüfuz etmesinin bir nevi altyapısıdır. 19. Yüzyıl bu altyapının sağlanması yüzyılıdır; ulusu ulus yapan yani toplumu hem kendi içinde homojen bir bütün haline getiren hem de devletle bütünleştiren temel gelişmeler olmuştur (Kerestecioğlu, 2007:326).

Bu çerçevede, ulus-devlet, *“Sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde (ülke), yönetimi altındaki toplulukları ve bunlara ait alt kimlikleri (bölgesel, etnik, dinsel ve dilsel farklılıkları), gelenek ve köken/soy mitlerini canlandırarak (gerekirse uydurarak) ortak kültür, simgeler ve değerler çerçevesinde türdeşleştirmeye çabalayan ve böylece*

*tek bir bütün olarak genelleştirilmiş üst ve üstün kimlik (ulus) içinde onları örgütleyen siyasi yapılardır. (egemenlik)”* (Kurubaş, 2006:14) şeklinde tanımlanabilir. Benzer bir tanımla, ulus-devlet, *“Sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek ortak kültür, simgeler, değerler oluşturarak, geleneklerle köken mitlerini canlandırarak (kimi zaman uydurarak) birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan modern bir olgudur.”* (Kalaycı, 2008a:93).

Görüldüğü üzere devletle ilgili bir kavramsallaştırmada münhasıran diğer toplumsal kurumlardan farklılaşmış ve onlardan özerk, belli bir toprak parçasında baskı ve zor tekeli uygulayan kamu kurumları kast edilir iken; millet ise bir tarihi kültür ile belli bir yurdu paylaşan herkesi tek bir siyasi topluluk içinde birleştiren kültürel ve siyasi bağı gösterir. Bu anlamda ulus-devlet, bir insan topluluğu olarak “millet”in, siyasi olarak örgütlenmiş biçimidir. Ulus, bu devlet tarzının en önemli meşruiyet kaynağıdır (A.Smith, 2014:33). Ulus ile ulus-devletin çoğu zaman olduğu gibi çakışmaması durumunda aralarındaki temel farkın, bir ulusun üyelerinin topluluk oluşturma bilinci göstermelerine karşılık, ulus-devletin bir ulus inşa etmeye çalışması ve bir topluluk duygusu geliştirmeye çabalaması olduğu söylenebilir. Ulusun ortak bir kültürü, değerleri ve simgeleri varken, ulus-devlet bunları yaratma amacını güder (Canpolat, 2009:69).

Ulus-devletin homojen toplum yapısını öngörmesine rağmen pratik hayatta *“Devlet ile millet arasındaki tekabüliyet eksikliği”* (A.Smith, 2014:33) göze çarpmaktadır. Devlet sınırları ile millet sınırlarının çakışması ve devletin toplam nüfusunun tek bir etnik kültürü paylaşıyor olması kriter olarak alındığında mevcut devletlerin sadece yüzde 10’unun hakiki anlamda milli-devlet olduğu iddiasında bulunulabilecektir (A.Smith, 2014:33). Gellner’in (2006) anlatımıyla; *“Dünya üzerinde çok sayıda potansiyel ulus mevcuttur; ancak dünyamızda belirli sayıda bağımsız ya da özerk siyasal birime yer vardır. Potansiyel ulusların sayısı, mevcut devlet sayısının çok üstündedir”* (s.72). Bu anlamda, ulus inşası ile devlet inşasının farklı olduğuna dikkat çeken Kalaycı (2008a:91), ulusların devletlerle özdeşleştirilmemesi gerektiğine örnek olarak Bask, Katalan, Quebec gibi ‘devletsiz ulusları’ göstermektedir.



Tam da bu noktada ulus, ulus devlet ve etnisite arasındaki ilişki daha da önemli hale gelmektedir. Milli toplulukların genellikle kimliklerini ortak bir etnik kökene atfen tanımlaması etnisite ve ulusun kesiştiği önemli bir ortak paydadır. Diğer taraftan, etnik gruplar da kimliklerine yönelik tehdit olduğunda kendilerini millet olarak görme eğilimine girmektedirler (Sabbagh, 2010:132). Etnik dayanışma duygusu tek başına ulus oluşturmaya da, etnik gruplar belli koşullar altında ulusa dönüşebileceklerinden ‘potansiyel uluslar’ olarak görülebilirler. Çünkü etnik gruplar siyasallaşmaları halinde ulusçuluk ideolojisiyle hareket etmekte, bu ise ulus inşasına yol açabilmektedir (Kurubaş, 2008a:15).

Etniler ve milletler arasında tarihi ve kavramsal bakımlardan çakışmalar olsa da önemli ayrımlar da bulunmaktadır. A.Smith’e göre (2014), *“Millet bir etnide olduğu gibi tanım gereği ortak mitleri ve anıları olan bir topluluktur. Aynı zamanda da territoryal bir topluluktur. Ancak etnide, bir ülke ile olan bağ sadece tarihi ve sembolik kalabilirken, millette bu bağ fiziki ve fiilidir; milletlerin ülkeleri vardır. Etnilerin kendi territoryal memleketlerinde ikamet etmeleri gerekmez”* (s.71). Ayrıca A.Smith’in etni için belirlediği altı ölçüt arasındaki iki unsurun eksikliği, aynı zamanda etnik kimlik ile ulusal kimliğin farkını ortaya koymaktadır. Bunlardan biri ekonomik birlik ya da birleşik bir işbölümü; diğeri ise ortak yasal haklar ve ortak bir yönetimdir. Etnilerin, ortak bir işbölümü ya da ekonomik birlik göstermeleri gerekmez; çoğu durumda da göstermezler. Ayrıca, herkes için geçerli hak ve görevler tayin eden ortak yasal kodlara ihtiyaç duymazlar (A.Smith, 2014:71). Bunlardan yola çıkarak ulus, *“Genellikle siyasal örgütlenmesini tamamlamış, yani kendi devletini edinmiş, ya da en azından kendi kendini yöneten ve yönetmiş olan etnik grup olarak düşünülebilir”* (Kurubaş, 2008a:15). Ulus bir devletin reel ya da olası sınırlarına bağlı sosyo-politik bir kategori olarak, etnik grup ise teoride devletin sınırlarına bağlı olmayan ve nesilden nesile geçen bir şekilde belirli devam eden davranışların söz konusu olduğu kültürel bir kategori olarak kabul edilir (Canpolat, 2009:27).

### 1.3. MİLLİYETÇİLİK VE ETNİSİTE

Bu bölümde milliyetçilikle ilgili kuramlara ve tipolojilere genel bir giriş yapıldıktan sonra etnik gruplar ve milliyetçilik ilişkisi üzerinde durulacaktır.

### 1.3.1. Genel Olarak Milliyetçilik

Milliyetçilik bir “doktrin”, “ideoloji”, “ideolojik hareket”, “siyasi ilke”, “davranış şekli” veya bir “söylem” olarak ele alınabilmektedir. Milliyetçiliğe bakış açılarındaki bu farklılık elbette tanımlara ve milliyetçiliğe yüklenen anlamlara yansımaktadır.

Calhoun'a (2007:8) göre Milliyetçiliğin üç boyutu vardır:

- Birincisi, ‘söylem’ olarak milliyetçilik: Dünyanın her yerinde insanları, özlemlerini ulus ve ulusal kimlik bağlamında düşünmeye ve o çerçeve içine yerleştirmeye götüren kültürel anlayışın ve retoriğin üretimiyle belli ortam ve geleneklerdeki belli milliyetçi dil ve düşünce türlerinin üretimi.
- İkincisi, ‘proje’ olarak milliyetçilik: İnsanların ulus olarak algıladıkları toplulukların çıkarlarını, genellikle var olan bir devlete daha fazla katılarak, ulusal özerklik, bağımsızlık ve kendi kaderini tayin veya belirli toprak parçasını birleştirme yoluyla ilerletmeye çalıştıkları, toplumsal hareketler ve devlet politikaları.
- Üçüncüsü, bir ‘değerlendirme biçimi’ olarak milliyetçilik: Bir ulusun üstünlüğünü savunan siyasi ve kültürel ideolojiler. Bunlar genellikle akımlarla ve devlet politikalarıyla özdeşleştirilir; ancak bu şart değildir. Bu üçüncü anlamıyla milliyetçiliğe ahlaki yaptırım statüsü de verilmiş olur. Örneğin ulusal sınırlar devlet sınırları ile örtüşmelidir ya da bir ulusun üyeleri o ulusun ahlaki değerlerine uymak zorundadır gibi.

A.Smith'e (2014:119) göre ise milliyetçilik şu anlamlarda kullanılmaktadır: Millet ve milli devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci; bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak; millet ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm; milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji; milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket. A.Smith bu anlamlardan dördüncü ve beşinci tanımın önemli olduğunu söylemektedir. Bu kapsamda milliyetçiliği, *“Halihazırda ya da potansiyel olarak bir milleti kuracağı bazı mensuplarınca farzedilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket”* (s.121) olarak tanımlamaktadır.

Özellikle 1980'li yıllardan sonra milliyetçilikle ilgili kuramsal tartışmaların temelinde millet ve milliyetçilik ilişkisine dair tartışmalar bulunmaktadır. *“Milliyetçilik zaten hep var olan, ezelden ebede bir varlık olan milleti fark etmeyi sağlayan, “uyuyan güzeli uyandıran” bir ideoloji midir; yoksa bizatihi milletleri kuran, icat eden bir ideoloji midir? Millet gibi toplumsal bütünlükler gerçek mi yoksa kurgusal mıdır?”* (Kerestecioğlu, 2007:312) Bu temel tartışma ekseninde gelişen kuramsal yaklaşımlar genel olarak ilkçi, modernist ve etno-sembolcü yaklaşımlar olarak üçe ayrılmaktadır.

Milliyetçilik çalışmalarındaki ilkçi yaklaşım, bu alana etnisite kuramlarından ithal edilmiştir (Özkırmı, 2015:81). Çağdaş milliyetçilik teorilerinin erken dönem temellerini meydana getiren ilkçi yaklaşımlar, milletleri doğal bir öze sahip, tarih sahnesinin her devresinde görülmüş verili topluluklar olarak tanımlar. Buna göre, doğal bir aidiyet kaynağı olarak milletlerin karakteri, milliyetçilikler tarafından yeniden keşfedilmiştir. Bu haliyle, millet; kolektif bir farkındalık halini ifade ederken, milliyetçilik bu farkındalığın siyasal izdüşümünü teşkil eden ve etno-kültürel ile siyasal alanların birbirleriyle örtüşmesini öngören bir ideolojidir (Yalçiner, 2014:195). İlkçi düşüncede milletlerin bilinmeyen bir zamanda var oldukları ve milletler dünyasında yerlerini almak üzere milliyetçiler tarafından uzun uyukularından uyandırılmaları gerektiği fikri bulunur (A.Smith, 2014:40).

Modernist yaklaşımı benimseyen çalışmaların ortak paydasını milletler ve milliyetçiliğin modern çağa ait yapılar olduğu görüşü oluşturmaktadır. Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasi ve ekonomik koşullar yoktur. Bu koşullar modern çağda oluşmuş olup milletler ancak milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline gelmiştir (Özkırmı, 2015:103). Modernist yaklaşımlara göre, millet ve milliyetçiliğin, Sanayi Devrimi ile gündeme gelen ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel dönüşüm üzerinden okunması elzemdir. Millet, tarih öncesi zamanlardan gelen bir sürekliliği veya insan olarak varoluşun doğal ve verili bir yapılanmasını değil, modern zamanlara özgü biçimde, bizatihi milliyetçiliklerce inşa edilen, modernleşmenin doğrudan ürünü olan bir inşa ve tasavvur bütünü ifade eder (Yalçiner, 2014:195). Modernist yaklaşımlar oldukça fazla çeşitlik göstermektedir. Bir kısmı milliyetçiliği ekonomik etkenlere (örn. Nairn,

Hetcher), bir kısmı siyasal etkenlere (örn. Paul Brass) bir kısmı da toplumsal-kültürel etmenlere (örn. Anderson, Gellner) ağırlık vererek açıklamaktadır (Özkırmılı, 2015:103).

Son olarak Etno-sembolcü milliyetçi yaklaşımlara değinilecektir. Etno-sembolcü terimi, milliyetçilik çözümlerinde etnik geçmişe (ve kültüre) ağırlık veren kuramcılarını nitelemek için kullanılmaktadır. İlkçiliği reddeden ve modernist açıklamaları ise yetersiz bulan John Armstrong, Anthony D. Smith, John Huntchinson gibi etno-sembolcüler, bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya, bir tür orta yol bulmaya çalışmaktadırlar (Özkırmılı, 2015:203). Bu çerçevede, bir yandan, millet ve milliyetçiliklerin modern nitelikleri ve moderniteye özgü yapısal karakterleri teslim edilirken, diğer yandan, milletlerin modern öncesi temellerinin ihmal edilmemesi gereği vurgulanmıştır (Yalçınar, 2014:195). Etno-sembolcülere göre, milletlerin gelişim süreci geniş bir zaman dilimi içinde ele alınmalıdır; çünkü modern milletin doğuşunu etnik geçmişini dikkate almadan açıklamak mümkün değildir. Bugünün milletleri modern öncesi dönemin etnik topluluklarının devamıdır. İki yapı gelişmişlik düzeyi açısından farklıdır; tür olarak değil. Etnik kimlikler düşünüldüğünden daha dayanıklıdır; tarihin kurduğu tüm tuzaklara karşı özlerini korurlar. Modern dönemin milletleri yıllanmış etnik kültürlerin gölgesi altında şekillenir. Geçmişten gelen mitler, semboller, töreler bugünün milliyetçiliklerinin içeriğini belirler, söylemlerin ana dolgu malzemesini oluşturur (Özkırmılı, 2015:204). Etno-sembolcülerin en önemli temsilcisi sayılabilecek A.Smith'e (2014:67) göre dini reform, kültürel ödünç alma, halk katılımı ve etnik seçilmişliğe dair mitler; bunlar coğrafi yer, özerklik, çok dillilik, ticari beceriler ve örgütlü dinle birlikte belli etnik toplulukların, toplumsal bileşim ve kültürel içeriklerinde yaşanan onca değişikliğe rağmen yüzyıllar içinde bugüne gelmelerini sağlayan mekanizmalardan bazılarıdır. Sözü edilen kapsayıcı ve bütünleştirici mekanizmalar aracılığıyla etnik çekirdek yavaş yavaş oluşur, kurulur. Ortaya çıkan etnik çekirdekler, bir millet doğacaksa milletlerin karakterleri ve müteakip biçimlenişleri hakkında pek çok şey anlatmaktadır. Millet olmakla övünç duyabilecek önemde bir etnik evveliyatın olmadığı ve etnik bağların bulanık veya uydurma olduğu yerlerde bile eldeki malzemedен tarihi ve kültürü olan bir toplulukla ilgili tutarlı bir mitoloji ve sembolizm yaratma ihtiyacı her yerde milli beka ve birliğin koşulu olarak yüce bir iş haline gelmiştir (A.Smith, 2014:73). Bu noktada millet, kendisinden çok

daha eski ve yaygın olan etninin modern mirasçısı ve dönüşmüş halidir ve bu yüzden modern öncesi etnisitenin sembol ve mitlerinin hepsini birden kendinde toplar. Milletler güçlerini kendilerinden daha eski olan etnik cemaatler ve kimliklerle kurdukları popüler ve siyasal bağlantılardan alırlar. Bu olgu, milliyetçilerin geleneksel göreneklere, sembollere ve merasimlere geri dönmesine, onları yeniden keşfetmesine ve yeniden kullanıma sunmasına olanak tanımıştır.

Görüldüğü üzere, milliyetçilik birçok şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Calhoun (2007) bu yaklaşımları kısaca şu şekilde özetlemektedir: *“Milliyetçilik var olmaya devam eden etnik kimliklerin; sanayileşmeyle gelen kültürel ve siyasi değişmelerin; bütünlük bir ekonomi ve devletin çeperlerindeki ekonomik eşitsizliğe gösterilen ayrılıkçı tepkilerin; eski seçkinlerin ya da komşularından farklı oldukları iddiasındaki yeni seçkinlerin statü kaygıları ve hınçlarının; kapitalist ekonomik ilişkiler içindeki devletleri meşrulaştırmaya yönelik bir ideoloji icadının, devlet kurmaya eşlik eden merkezileşme ve birliğini sağlama çabalarını pekiştirmenin bir sonucu olarak açıklanmıştır. Bütün bu ve diğer unsurlar, milliyetçi hareketlerin oluşmasına ve milliyetçi söylemin dolaşımına katkıda bulunmuştur, ama hiçbirini kendi başına tam bir açıklama değildir”* (s.29).

Bu bölümde son olarak milliyetçilikle ilgili tipolojilere kısaca değinilecektir. Tipolojilerle ilgili tartışmalar büyük oranda iki farklı ulus yaklaşımı ile paralel bir tartışma alanıdır.

Hans Kohn’a göre iki tür milliyetçilik vardır: Batılı-isteğe bağlı milliyetçilikle, Doğulu-organik milliyetçilik. Kohn’a göre, İngiltere, Amerika ve Fransa’da milliyetçilik daha akılcı, çoğulcu ve iyimser bir yapıya sahiptir. Bu ülkelerde milliyetçilik toplum sözleşmesine dayanmaktadır. Doğuya gidildikçe daha duygusal, otoriter bir milliyetçilikle karşılaşmaktadır. Bu milliyetçilik türü orta sınıfın geri kalmışlığından kaynaklanmakta, gücünü aristokrasinin alt kesimleriyle entelijansiyadan almaktadır. Bu milliyetçilik türü folklorik öğeleri ön plana çıkarmaktadır (Özkırımlı, 2015:58). Hetcher’a göre milliyetçilik ancak teknik ilerlemeler (özellikle de iletişim alanındaki teknik ilerlemeler), bir doğrudan yönetim sistemine elverdiği zaman ortaya çıkabilmiştir. Hetcher bu ilk tür milliyetçiliğe devlet milliyetçiliği ismini verir, çünkü bu tür milliyetçilik, kültürel homojenleştirme çabasına karşılık gelmektedir. Diğer tür

milliyetçilikler, doğrudan yönetime gösterilen tepkiden ibarettirler; Devlet milliyetçiliğine direnen bu grupların savunduğu çevresel milliyetçilik ise en yaygın olan milliyetçilik türüdür. Bunu yayılcı milliyetçilik takip eder (Jaffrelot, 2010:29). A.Smith, (2014:135-136) toprağa bağlı ve etnik milliyetçiliklerden söz etmektedir. Bunları da kendi aralarında bağımsızlık öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bağımsızlık öncesi territorial milliyetçi hareketlerde, millet kavramı esas olarak sivil ve territorialdir. Bunlar öncelikle yabancı yöneticileri kovmaya ve eski sömürge ülkeyi yeni bir devletsel milletle ikame etmeye çalışacaklardır. Anti-sömürgeci milliyetçiliklerdir. Bağımsızlık sonrası hareketler ise çoğu zaman etnik farklılıklar arz eden nüfusu yeni bir siyasi topluluk halinde bir araya getirmeye ve bütünleştirmeye çalışacak ve eski sömürge devletin dışında yeni bir territorial millet oluşturmaya çalışacaklardır. Bunlar entegrasyoncu/bütünleştirici milletlerdir. Bağımsızlık öncesi etnik milliyetçilikler, etnik ve şecerecidir. Daha büyük bir siyasi birimden ayrılmaya (veya seçilmiş bir etnik yurdu ayırmaya veya burada toplanmaya) ve onun yerine yeni bir siyasi etno-millet kurmaya çalışacaklardır. Bunlar ayrılıkçı milliyetçilikler ve diaspora milliyetçilikleridir. Bağımsızlık sonrası etnik milliyetçi hareketlerde etno-milletin o andaki sınırlarının dışında bulunan etnik akrabaları ve onların yaşadıkları toprakları ilhak etmek veya kültürel ve etnik bakımdan benzer etno-milli devletlerin birliği yoluyla daha geniş bir etno-milli devlet kurmak suretiyle genişlemeye çalışacaklardır. Bunlar da yayılcı ve pan-milliyetçiliklerdir. A.Smith (2014:34) bu şekilde ayrımlar yapmakla birlikte aslında her milliyetçiliğin değişen derecelerde ve farklı biçimlerde sivil ve etnik unsurlar barındırdığını da kabul etmektedir. Kavramsal olarak millet, her özgül durumda değişik oranlarda biri sivil ve territorial, öteki etnik ve jenealojik olan iki boyutu birbiriyle harmanlanmıştır. Milli kimliğin, modern yaşam ve siyasada böylesine esnek ve daimi güç haline getiren ve kendi özelliğini yitirmeksizin diğer güçlü ideoloji ve hareketlerle etkili birleşimlere girmesini sağlayan tam da bu çok boyutluluğudur. Kerestecioğlu'na (2007:310) göre, milliyetçilik her zaman bir söylem koalisyonu olmuş; liberalizm, muhafazakarlık, faşizm ya da sosyalizm gibi farklı ideolojilerden her birine eklemlenmekte zorluk çekmemiştir. Hangi ideolojiyle ittifak yaptığına göre bağlı olarak, milliyetçi ilkeler de farklılaşmaktadır.

Benzer şekilde Diechhoff (2010:15), siyasal ve kültürel milliyetçilik veya sivil ve etnik milliyetçilik arasında var olduğu kabul edilen karşıtlığın göreceleştirilmesi

gerektiğini vurgulamaktadır. Diechhoff'a göre Devlet ulus inşa sürecine dahil olmaz, özellikle kıymetli bir kaynak olarak kültüre başvurmaktadır. Bu nedenle, önce kültürel milliyetçilik akabinde siyasal milliyetçilik devreye girebilir (Diechhoff 2010:89). Hassner (2010:261) ise bu iki karşıt tarihsel kesiti, “genele tatbik edilebilir Hegelci diyalektik içerisinde bir araya getirme” imkânından bahsetmektedir. Bu diyalektiğin ilk aşamasında (sav veya tez aşamasında) doğmakta olan milliyetçilik, bağımsızlık talebiyle yetinecek ve ulusun kurulmasını bekleyecektir; İkinci aşamada (çelişğin savlanması veya anti-tez aşamasında) ise tavizsiz, saldırgan veya yayılmacı bir milliyetçiliğe dönüşecektir; nihayet üçüncü aşamada (yeni bir sav veya tez aşamasında) deneyimin veya başarısızlığın verdiği bezginliğe teslim olan milliyetçilik, kendi içine çekilecek, statükonun bir unsuru haline gelecek veya daha büyük bir iddianın, daha yüksek birliğin içinde (yeni bir döngüye girmek veya en nihayetinde durulmak üzere) kendi kimliğini yitirecektir.

Özkırımlı (2015:15) ise milliyetçiliğin “bir söylem, bir algılama biçimi” olarak tanımlamakta; çeşitli biçimlerde ortaya çıkan milliyetçi davranışların, duyguların aslında aynı olgunun farklı yansımaları olduğunu, bunları tamamen ayrı birbiriyle ilgisi olmayan olgularmış gibi sunulamayacağını söylemektedir. Buna göre dereceleri, yoğunlukları, ortaya çıkış biçimleri farklı olsa da terörist eylemlerini haklı çıkarmak isteyen IRA militanının da, ülkesini düşmanlardan korumak için orduya yazılan Fransız vatandaşının da davranışlarını açıklamak için milliyetçilik söylemine başvurulmaktadır.

### **1.3.2. Etnik Gruplar ve Milliyetçilik**

Ulus-devletlerin oluşturulmasına zemin hazırlayan milliyetçilik, etnik grubun da kullanacağı araçların en önemlilerinden biridir (K.Şahin, 2010:20). Ulus-devletin toplumu türdeşleştirme ve homojen bir kültür oluşturma çabası etnik grupların direnci ve tepkisiyle karşılaşmaktadır.

Etnik ulusçuluğun kavramsal kökeni Alman milliyetçiliğinin ortaya çıkışında bulunulabilir. Amerikan ve Fransız Devrimleri ile ortaya çıkan laik ulusçuluk fikrinin romantik Alman düşünürlerince etnik-ulus olarak yeniden tasarlanması ile ortaya çıkmıştır. Böylelikle etnisitenin siyasal ve toplumsal düzenin temel unsurlarından birisi ve hatta en önemlisi olduğu düşüncesi Almanya'dan dünyaya yayılarak etnik ulusçuluğu ortaya çıkarmıştır (Aktürk, 2008:45). Bir başka ifade ile, etnisiteyi

benimsemenin veya bazı yollarla bir etnik grup üyesi kabul edilmenin var olmadığı etnik ulusçuluk, esasen ortak bir soy temelinde ve dışlayıcı terimler içerisinde uluslarını tanımlayan etnik grupların ulusçuluğudur (Aktaran: Canpolat, 2009:29). Sabbagh (2010:145) etnik grupların milliyetçiliği ile ilgili olarak, “Etnik grup aidiyetinin katı etnik özellikler üzerinden tanımlanmadığı ve diğer grup mensuplarına açık olduğu durumlarda bile az ya da çok dışlayıcılık bulunmaktadır” demektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında; dünya genelinde 19. Yüzyıldan itibaren dört etnik milliyetçilik dalgasından bahsedilmektedir. Bunlardan ilki 19. Yüzyılın son döneminde klasik etnik kendi kaderini tayin etme dönemidir. İkinci etnik milliyetçi dalga 20. Yüzyılın ortalarına doğru Avrupa'nın sömürge imparatorluklarının denizaşırı topraklarında çıkmıştır. Bugün bu türden hareketler halen Afrika ve Asya'da sömürge sonrası devletlerin barış ve istikrarını tehdit etmeyi sürdürmektedirler. 1960'lardan itibaren özerklik ya da ayrılma yönünde üçüncü bir etnik hareket dalgası Yugoslavya, Romanya, Polonya ve Sovyetler Birliğine dek uzanacak şekilde Batı Avrupa'nın büyük bölümünü etkilemiştir (A.Smith, 2014:193). Özdağ üç dalgaya, soğuk savaş sonrasında küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ve SSCB'nin çöktüğü alanda ve bu alanın geniş periferisinde Avrasya ekseninde Çekoslovakya-Yugoslavya'dan Kazakistan'a kadar uzanan coğrafyada etkili olan dördüncü dalgayı da eklemektedir (Aktaran: Akbaş, 2010:31).

Klasik ve sonraki etnik yeni-milliyetçilikler arasında bazı ortaklıklar bulunmaktadır. Bütün bu hareketlerin amaçları dikkati çekecek kadar benzerdir: şayet yoksa topluluk içinde edebi bir yüksek kültür yaratılması; kültürel bakımdan türdeş organik bir millet oluşturulması; Tanınmış bir yurt ve tercihen topluluk adına bağımsız bir devlet temini; şimdiye dek edilgen olan etniyi etkin bir etno-politik topluluk, tarihin öznesi haline getirmek. Bu amaçları gerçekleştirmenin kültürel temeli ayırt edici bir etno-tarihin varlığı ve/yada yeniden keşfidir. Bu tarihin yetersiz kaldığı yerde yeniden inşası ve hatta icat edilmesi gerekebilir (A.Smith, 2014:196). Bunların tümü egemen etnilere, ‘yabancı’ devletlere ve onların yönetici sınıflarına karşı ‘teba halkların’ hareketidir (A.Smith, 2014:216). Ayrıca etnik milliyetçi hareketler, eylem bakımından her zaman olmasa da retorik ve sloganlar bakımından halkı seferber eden hareketlerdir. Statükoya, çok etnili devletteki mevcut güç dağılımına ve onun belli etnik kategorileri sistematik olarak dışlayışına veya geriletmesine, kolektif kültür haklarını reddetmekte



oluşuna yönelirler. Bu bakımdan egemen etnilerin territorial milliyetçilikleri ve bürokratik devletleriyle keskin bir zıtlasmaya giderler (A.Smith, 2014:216). Bütün bu hareketlerde entelektüeller ve entelijansiya önemli bir rol oynar. Gerek yerliliğin seferber edilmesi gerekse de söz konusu topluluk veya kategorinin daha geniş tabakalarının kültürel siyasallaşmalarında entelektüel ve profesyonel grupların sahip oldukları güçlü nüfuzu ve ekseriyetle de önderliklerini görmeyi mümkün kılan budur. Entelektüeller ve profesyoneller sadece adetlere ve dillere can vermekle, tarihi keşfetmekle kalmaz, aynı zamanda bu faaliyetlere ve yeniden keşiflere şimdiye dek asla sahip olmadıkları milli bir siyasi anlam katarlar (A.Smith, 2014:217).

Etnik ulusçuluk genellikle hem elitlerin hem de onların başvurduğu kitlelerin harekete geçmesi ile oluşmaktadır. Çünkü bir yandan etnik kimliğin kaybı korkusu ve/veya uluslara tanınan hak ve ayrıcalıklardan yararlanılmak istenmesi etnik ulusçuluğu doğurarak bağımsızlık amacı olmayan etnik grupların bile hızla ulus inşası sürecine girişmelerine neden olabilirken; diğer yandan da topluluk liderlerinin etnik kaynakları tek başlarına kontrol etme istekleri birçok etnik grubu tam bir bağımsızlık elde etme niyetinde olmasalar bile ulus olma doğrultusunda harekete geçirebilir. Neticede, etnik grupların amaç ve özelliklerini başkalaştıran ulusçuluk ideolojisini benimsemeleri ile birlikte dönüştükleri görülmektedir (Kalaycı, 2008a:106). Etnik gruplar, çeşitli faktörlerin etkisiyle siyasallaşmakta ve bu genellikle etnik milliyetçi bir formda ortaya çıkmaktadır. Etnik gruplar, birer proto-ulus oldukları için, bu temelde siyasal bir hareket başlattıkları anda giydikleri elbise farklı olsa da, milliyetçilik yapmaktan başka şansları yoktur. Yani bunlar kendisini özgürlükçü, liberal, demokrat ya da sosyalist bir hareket olarak niteleyerek milliyetçi paradigmanın dışında kaldığını ileri sürse de, aslında tüm talepleri ve yöneldiği amaç milliyetçiliğin önerdikleriyle aynı olacaktır (Kurubaş, 2012:23).

Etnik milliyetçiliğin toplumsal karşılığı üç farklı boyutta tezahür edebilir. Milliyetçilik toplumda “duygu” boyutunda var olabilir. Bu milliyetçiliğe zemin hazırlayan bir kimlik bilincinin varlığına işaret eder. Milliyetçiliğin aydınlar ve toplum liderlerinde bir “düşünce” olarak karşılık bulması ise ideolojinin doğması anlamına gelir. Bu durumda, aydın ve liderlerin bu ideolojiyle toplumsal duyguya yön verme iradesi ve çabası söz konusudur. İdeolojinin toplumsal duyguyla bütünleşmesi ve kitleleri peşinden sürüklemesi ise milliyetçiliğin “toplumsal hareket” boyutu kazanması

anlamına gelir ki, gerçek bir milliyetçi hareketin varlığından ancak böyle bir durumda söz edilebilir ve siyasal bir statü arayışı da (özerklik, federasyon ya da ideal olarak bağımsızlık) ancak böyle bir durumda anlam kazanır (Kurubaş, 2012:29-30).

Jaffrelot'a göre (2010:81) ilk aşamalarda entellektüeller kendi tarihlerine ve dillerine karşı yeni bir ilgi geliştirirler. İkinci aşamada baskı grupları siyasal taleplerini ifade etmek için bu seçkinler grubu içine yerleşirler ve talepleri özellikle yüksek idari mevkilere daha kolay erişimdir. Son olarak üçüncü aşamada bu baskı grupları halk hareketleri geliştirirler. Jaffrelot'a göre ilk aşama sonrasında siyasetin devreye girmesi, çatışmaya dayalı milliyetçilik kuramlarının sunduğu okuma şemaları sayesinde daha anlaşılır hale gelir. Milliyetçi ideolojiye karşı daha hassas hele gelen entelijansiya devletin ve ekonomik kaynakların denetimi için veya yeni bir devlet kurulması için gruplarla çatışmaya girdiği ölçüde milliyetçi bir stratejiyi daha da benimseyecektir. Sonrasında entelijansiya siyasal taleplerini kendi milliyetçilik ideolojisine dayandıracak ve böylelikle söz konusu ideoloji yaygınlık kazanacaktır. Üçüncü aşamada, yani kitle siyaseti aşamasında entelijansiya, amaçlarını gerçekleştirmede kendisine yardımcı olacak halkı harekete geçirmek için milliyetçi ideolojinin temel sembollerini kullanacaktır.

Miroslav Hroch'a göre, egemen olmayan etnik grupların bazı üyeleri, bazı dinamiklerin harekete geçmesiyle etnik kökenlerinin bilincine vararak, kendilerini potansiyel bir ulus olarak görmeye başlarlar. Ulus olmalarını engelleyen eksiklikleri gidermek ve grubun geri kalanını bir ulus oluşturma konusunda ikna etmek amacını taşıyan hareketlenme böylece başlamıştır (Aktaran: Özkırımlı, 2015:193). Hroch (2011:50-51) Bu şekildeki bir hareketin başlangıcı ve başarıya ulaşması sürecini kapsayan üç evre belirlemiştir. Üç temel dönemi A (akademik ilgi dönemi), B (ajitasyon dönemi), C (hareketin kitleselleşmesi dönemi) olarak adlandırmıştır. A aşamasında, genellikle entelektüellerden oluşan bir grup tarafından etnik grubun dili, kültürü ve tarihinin incelenmesine gösterilen bir ilgi bulunmaktadır. Bu entelektüel grup geniş çaplı toplumsal etkiye sahip değildir. B aşamasında, örgütlü bir grup tarafından etnik bilincin kitlelere ulaştırılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetler yürütülmektedir. En önemli evre B evresidir. Bu hareketin başarılı olması, siyasi ekonomik vb. nesnel koşullarla yakından ilgilidir. C evresinde ise etnik bilinç bütün

üyelerinin olmasa bile geniş kitlelerin meselesi haline gelmekte ve hareket ülkenin tümüne yayılan sağlam bir örgütsel yapıya sahip olmaktadır.

Sonuç olarak; Ulus-devletler farklı etnik kimlikleri tek bir çatı altında toplamayı kısmen başarmışsa da bu homojenleştirmeye direnen ulusal azınlıklar hep olagelmiştir (Kalaycı, 2008a:93). Bu grupların ulusa dönüşme çabaları ulus-devlet ile etnik gruplar arasında yer yer şiddetli çatışmalara varan fay hatları üretmektedir (Kurubaş, 2008a:12). Kurubaş (2008a:12), ulus devlet yapıları ile siyasallaşmış etnik gruplar arasındaki bu mücadeleyi “varoluşsal uyuşmazlık” olarak görmektedir. Varoluşsal uyuşmazlığın ürettiği en önemli sorun ise etnik ayrılıkçılık ve buna ulaşmaya matuf şiddet stratejileridir. Bir sonraki bölümde bu olgulara daha yakından bakılacaktır.



## İKİNCİ BÖLÜM

### ETNİK AYRILIKÇILIK VE TERÖR

#### 2.1. ETNİK AYRILIKÇILIK

Ayrılıkçı hareketler, farklı kolektif kimlikler veya bölgesel farklılıklar temelinde gelişebilmekte ise de ayrılıkçı hareketlerin büyük birçoğu etnik ayrılıkçıdır (Wood, 1981:111; Goumenos, 2006:4). Etnik ayrılıkçılık farklı nedenlerden kaynaklanabilir. Ayrılıkçılar farklı stratejiler izleyebilir. Bazı ayrılıkçılar şiddete başvururken bazıları barışçıl yöntemlerle amacına ulaşmak isteyebilir. Bazı ayrılıkçılar kendi devletini kurmaya çalışırken, bazıları irredentizm politikasıyla akraba devlete katılmak isteyebilir.

Bu bölümde; etnik ayrılıkçılığın tanımı, etnik ayrılıkçılık sorunun ortaya çıkışında etkili olan nedenler, etnik ayrılıkçı hareketlerin yaygın bir biçimde başvurduğu şiddet stratejileri olarak ayaklanma ve terörizm konularına değinilecektir.

##### 2.1.1. Tanım ve Özellikler

Etnik ayrılıkçılığın tanımına geçmeden önce “etnik sorun” ve “etnik çatışma” kavramları kısaca tanımlanacaktır. Kavramsal olarak etnik sorun, “*Kendilerini ve ötekilerini etnik erim ya da niteliklerle tanımlayan gruplar arasındaki müzmin sosyo-politik anlaşmazlık ve cepheleşme*” (Kurubaş, 2008a:16) olarak tanımlanabilir. Etnik sorunlar değişik düzeylerde ve biçimlerde karşımıza çıkabilir. Etnik sorunlar, demokrasi ve insan hakları sorunu, azgelişmişlik sorunu, azınlık sorunu, ayrılıkçılık sorunu gibi değişik bağlamlarda, yoğunluklarda ve niteliklerde olabilir (Kurubaş, 2008a:25).

Etnik çatışmalar ise, “*Bir ülke dahilinde bir yada birden fazla etnik grubun, diğer etnik gruplara veya bu grupların dominant konumda olduğu devlet otoritesine karşı geniş ölçekli başkaldırısını*” ifade etmektedir (M.Yılmaz, 2007:3). Etnik çatışmalar, tarihsel olarak zaman zaman yaşanmış olmakla birlikte özellikle İkinci Dünya Savaşı ardından hız kazanmış, Soğuk Savaş sonrasında ise Eski Sovyetler Birliği, Yugoslavya gibi modern çağ imparatorluklarının dağılmasına paralel olarak sayıları daha da artarak günümüzde bölgesel ve global barışı tehdit eder bir hale gelmiştir (M.Yılmaz, 2007:1). Etnik sorunlar, hem şiddet içerip içermemesi hem de sorunun tarafları açısından devlet-

etnik grup veya bazı/tüm etnik gruplar arasında ortaya çıkması yönüyle farklılaşabilir. Belçika'daki Valon-Flaman sorunu (etnik gruplar arasında şiddet içermeyen), Kanada'daki Quebec sorunu (etnik grup-devlet arasında şiddet içermeyen), Sri Lanka'daki Tamil Sorunu (etnik grup-devlet arasında şiddet içeren), Lübnan ya da Afganistan'daki etnik sorunlar (etnik gruplar arası şiddet içeren) birbirinden çok farklıdır (Kurubaş, 2008a:26). Çalışmada etnik grup devlet arasında şiddet içeren etnik sorun üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda hem Bask hem de Tamil sorunu aynı kategori içerisinde yer almaktadır.

Ayrılma, *“Bir grubun, üzerinde hukuksal hak iddiasında olan bir devletten bağımsız olmaya kalkıştığı ve mevcut devletten bir toprak parçasını ayırmaya çalıştığı bir tür kolektif eylem”* (Kirişçi, 1997:189) olarak tanımlanmıştır. Kurubaş (2002), ayrılıkçılığı, *“kendini çoğunluktan farklı olarak nitelendiren bir topluluğun egemen, bağımsız bir siyasal birimden coğrafi ve idari yönden koparak, kendi devletini kurma girişimleri”* (s.124) olarak tanımlamıştır. Conversi'ye (200:334) göre, ayrılıkçılık, territorial bir topluluğun, düşman olarak gördüğü devletten ayrılarak kendi ayrı ve egemen siyasal varlığını kurmasıdır. Ayrılıkçılık etnik veya territorial olarak gelişebilir. Modern ulus-devlet döneminde etnik temelli ayrılıkçılar oldukça yaygınlık kazanmıştır. K.Şahin'e (2010:9) göre ayrılıkçılık, *“Egemen ve bağımsız olan siyasal bir yapı içerisinde yaşayan bir grubun kendi bağımsız devletini kurmak üzere bu sistemden kopması”* durumunu anlatır. Etnik ayrılıkçılık ise, *“Bir devletin sınırları içerisinde yaşayan etnik, dinsel, kültürel veya coğrafi konumu itibariyle farklılık gösteren, kendini çoğunluktan farklı olarak nitelendiren bir topluluğun söz konusu devletten coğrafi ve idari yönden koparak kendi devletini kurarak bağımsız hale getirilmesi amacını taşıyan kolektif girişim ve eylemlerdir”* (s.9).

Ayrılıkçılıkla ilgili tanımlamalarda genel bir uzlaşmadan söz edilebilecek iken otonomi-federasyon taleplerinin ayrılıkçılık kapsamında ele alınıp alınmayacağı tartışma konusudur. Bu noktada bazı araştırmacılar bölücülük (seperatism) ve ayrılıkçılık (secessionism) kelimeleri arasında anlam farklılığı olduğuna dikkat çekerek, ayrılma talebini 'secessionism', otonomi taleplerini ise ayrılma taleplerini de kapsayacak şekilde 'seperatism' kavramı kapsamında ele almışlardır. Goumenos (2006), bölücülüğü, *“Bağımsız bir devletin içinde otonomiden bağımsızlığa kadar uzanan territorial hedefleri bulunan aktif bir politik hareket”* (s.4) olarak tanımlamaktadır. Bu

tanıma göre ‘seperatism’ yani bölücülük, hem otonomi hem de ayrılmayı da kapsayan daha geniş kapsamlı bir kavram olarak kabul edilmektedir. Aynı çerçevede Pokolova (2010) da bölücülüğün, “*Artırılmış kültürel ve politik haklardan territorial bağımsızlığa kadar uzanan talepleri içeren etno-milliyetçi temelde bir self-determinasyon hareketi*” (s. 430) olarak tanımlandığına dikkat çekmektedir. Wood’a (1981:109) göre bölücülük (separatism), belirsiz ve kapsayıcı bir kavramdır; bir devletten politik olarak yabancılaşmanın (political alienation) bütün örneklerini içerir. Bölücülüğün en temel özelliği, merkezi otoritenin belli bir bölgedeki kontrolünün azalması yönündeki istektir. Bölücülük, bazı karar verme alanlarında yerel veya bölgesel otonomi talepleri olarak ifade edilebilir. Buna karşılık ayrılıkçılık, daha dar, daha spesifik bir terimdir; bir üye, birim veya birimlerin merkezi otoriteden kendi bağımsız ve egemen statusünü sağlamak üzere ayrılma talebine karşılık gelmektedir. Bölücü hareketler (separatist movements), ayrılıkçı bir hareket haline gelebileceği gibi ayrılıkçı hareketler, bölücülüğe dönebilir. Bazı hareketler hem bölücü hem ayrılıkçı taraftarları kucaklayabilir; liderler bilinçli bir stratejiyle aradaki farkı bulanıklaştırabilir. Yine liderler, uzun vadede ayrılıkçı hedeflere ulaşmak için konjonktürel olarak bölücü hedefleri benimseyebilir (Wood, 1981:110).

Bazı araştırmacılar ise her ikisini de aynı anlamda kullanmıştır. Horowitz (1985:168), “separatism” ve “secession” kavramlarını eşanlamli olarak kullanmış, bağımsız devlet kurmak isteyen veya geniş özerklik elde etmeye yönelik etnik taleplerin ayrılıkçılık-bölücülük kavramı kapsamında değerlendirilebileceğini söylemiştir. Horowitz, ayrılıkçı-bölücü hareketlerin taleplerinin doğasında bulunan elastikiyete ve kararsızlığa dikkat çekmiş, bunun çoğu zaman bir taktik olarak benimsendiğine vurgu yapmıştır. Bir devlet kurmaktan daha az taleplere razı olan bir hareket, şartlar imkân verdiğinde ayrı bir devlete sahip olabilme isteğini dışa vurabilmektedir. Bu nedenle bölücülük (separatism) ve ayrılıkçılık (secessionism) kavramlarının, mevcut devletin içindeki ayrı bir bölge kurmak isteyen hareketleri de bağımsız bir devlet kurmak isteyen hareketleri de kapsamı gerekmektedir.

Bunlarla birlikte, “ayrılma” ve “ayrılıkçılık” gibi kavramların, “bölünme” ve “bölücülük” olarak etiketlenerek kötüleyici bir anlamla bağdaştırıldığı da savunulmaktadır (K.Şahin, 2010:10). Kalaycı’ya göre (2010), “*Böyle bir nitelendirmenin altında devletlerin ayrılıkçı unsurları etnik isyancı, bölücü gibi*

*pejoratif formlar içerisine sokma gayreti olduğu söylenebilir. Ayrılma olumsuz çağrışımı olan bir terim ve birçok zaman ihanet, hainlik ve bölücülükle eşanlı olarak kullanılmaktadır” (s.86).*

Etnik ayrılıkçılık ile ilgili bir diğer kavram da ‘yayılmacılık (irredentizm)’ kavramıdır. Irredentizm kelimesi İtalyanca ‘irredenta’ sözcüğünden türetilmiştir. Orijin olarak 1880’li yılların ortasında İsviçre ve Avusturya Macaristan’da İtalyanca konuşanları yeni oluşan İtalya Devleti’ne dâhil etmeyi savunan politik harekete dayanmaktadır (Ambrosio, 2000:2). Etnik ayrılıkçılık, “bir etnik grubun bağımsız bir devlet kurmak amacıyla verdiği mücadele” olarak tanımlanabilecek iken irredentizm, “bir etnik grubun farklı ülke sınırları içerisinde yer alan akrabalarıyla birleşmesi için verilen mücadele” anlamına gelmektedir (Horowitz, 2011:159; Cornell, 2002:1). Irredentizm, bir devletten ayrılıp başka bir devletle birleşme veya birden fazla ülkede yaşayan etnik grupların tek bir devletin çatısı altında biraya gelmesi girişimleri şeklinde olabilir.

Bunlarla birlikte Conversi (2000:334) ayrılıkçılığa farklı bir boyut kazandırarak, merkezi otoritenden ayrılma anlamındaki klasik ayrılıkçılık tanımından farklı olarak “merkezi ayrılıkçılık” (central secession) veya “merkez tarafından yürütülen ayrılıkçılık” (secessionism by the centre) tanımını ortaya atmıştır. Conversi, “merkez” kavramıyla coğrafi merkezden ziyade Devletin dominant etnik unsurunun ayrılıkçılık politikasına dikkat çekmektedir. Yugoslavya’nın dağılması sürecinde Sırbistan’ın politikaları, merkez tarafından yürütülen ayrılıkçılığa örnek verilebilir.

### **2.1.2. Ayrılıkçılık, Self-Determinasyon ve Azınlık Hakları**

Etnik hareketlerin talep listesi, dil ve kültürün korunması gibi temel kültürel hak taleplerinden otonomi ve ayrılma taleplerine kadar uzanabilmektedir. Etnik grupların talepleri genellikle birbiriyle yakından bağlantılı dört alanla ilgilidir: self-determinasyon; dilsel, dini ve kültürel haklar; kaynaklara ulaşım / fırsat eşitliği ve bu üç taleple ilgili akraba devlet, akraba gruplar, diğer devletler ve uluslararası örgütlerden politik yardım talebi (Wolff ve Weller, 2005:5). Etnik ayrılıkçı hareketler, taleplerine meşruiyet kazandırmak ve uluslararası alanda destek sağlamak amacıyla self-determinasyon ilkesine başvurmaktadır. Yine azınlık hakları, etnik grupların ayrılma dışındaki taleplerini elde etme açısından başvurdukları önemli bir referans kaynağıdır.

Ayrılıkçı hareketler, bağımsız bir devlet kurma taleplerini çoğunlukla self-determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesi üzerine temellendirmektedir (Wood, 1981:110). “Kendi kaderini tayin”in sözlük anlamı diğerlerinin etkisi ve müdahalesi olmadan birinin kendi kararını alması veya bireylerin hayatlarını kontrol etmeleri, kendi kendilerine belirledikleri amaçlara ulaşmaları ve topluma tam olarak katılmalarıdır (Kalaycı, 2010:28). Bireysel boyuttan kolektif boyuta geçildiğinde ise en basit tanımıyla self determinasyon, halkların kendi gelecekleri hakkında kendilerinin karar vermesi olarak tanımlanmaktadır.

Self determinasyon ilkesi, Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren dünyanın siyasi coğrafyasını büyük ölçüde değiştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dekolonizasyon sürecinin tamamlanması ile işlevini tamamladığı düşünülen ilke, 20. yüzyılın sonlarında Orta ve Doğu Avrupa’daki gelişmelerle yeniden önem kazanmıştır (Arsava, 2009:1). Kavramın tarihi daha esiklere de götürülmekle birlikte esasen Birinci Dünya Savaşı sırasında uluslararası alanda gündem olmuştur. Kendi geleceğini belirleme ile ilgili iki siyasi lider Wilson ve Lenin’in görüşleri ön plana çıkmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa haritasının yeniden çizilmesinde, self-determinasyon ilkesinden daha çok siyasi hesaplar ve büyük güçlerin ihtiyaçları belirleyici olmuştur (Kirişçi ve Winrow, 2007:58; Doğan, 2007:54).

Self-determinasyon ilkesinin Birleşmiş Milletler (BM) sistemi altında önem kazanmasında ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte Asya ve Afrika’daki sömürgeciliğin bitmesi etkili olmuştur. Self determinasyon hakkı, 2. Dünya Savaşına kadar hukuki olmaktan ziyade siyasi bir ilke olarak kabul edilmiş, daha sonraki yıllarda hak olarak görülmeye başlanmıştır (Kılınç, 2008:976). Self determinasyon ilkesinin uygulanan uluslararası hukukta kabulü BM Antlaşması ile gerçekleşmiştir. BM Antlaşması’nın 55. maddesinde de yansımaları bulan self determinasyon ilkesi, 1. maddenin 2. fıkrasında BM’nin amaçlarından birisi olarak sayılmıştır. BM Antlaşması’nda haktan ziyade ilke olarak düzenlenen self determinasyonun uluslararası hukukunun bağlayıcı kuralı haline gelmesi ise 1966’da kabul edilen ve İkiz Sözleşmeler olarak da bilinen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile gerçekleşmiştir. Her iki Sözleşmeye göre: “Bütün halklar, kendi kaderlerini tayin etmek hakkına sahiptirler. Bu hak uyarınca kendi siyasal statülerini serbestçe oluştururlar ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe sağlarlar”



(Arsava, 2009:3-4). Bugün itibariyle self determinasyonun bir hak olduğu konusunda kuşku yoktur. Uluslararası toplum bu hakkın varlığını kabul etmiştir. Ancak sömürge geçmişi olmayan uluslarda bu hakkın kullanımının ne şekilde olacağı konusunda konsensüs bulunmamaktadır. BM Teşkilatı ve üye devletler bakımından toprak bütünlüğünün korunması, her koşulda ayrılmaya tercih edilmektedir (Ülger, 2016:57). Bu noktada içsel self-determinasyon ve dışsal self determinasyon ayırımına değinmek gerekmektedir.

Günümüzde self determinasyon hakkının genel olarak içsel ve dışsal self determinasyon şeklinde iki farklı boyutuyla algılandığı ve teoride de bu şekliyle açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir (Oran, 2015:37; Abdullahzade, 2014:164).

İçsel self determinasyon, bir halkın dilediği yönetim biçimini, herhangi bir dış baskı olmadan seçmesi hakkına atıf yapmaktadır. İçsel self-determinasyonun en çok siyasal yönetim biçimi ile ilgili olduğu ve özellikle devlet ve hükümet biçimlerinin saptanmasında halklara serbestlik tanınması olarak yorumlandığı görülmektedir (Ali, 2013:74; Oran, 2015:37; Abdullahzade, 2014:165). Bu temel anlamının yanı sıra içsel self-determinasyon bir ülke içindeki etnik/ulusal azınlık ya da yerli halk gibi ayrı topluluklar için de bir anlam ifade etmekte; genel olarak demokratik yönetim, kültürel haklar ve/veya özerklik gibi kavramlar çerçevesinde uygulama alanı bulabilmektedir (M.Çelik, 2015:199). Günümüzde kendi kaderini tayinin nihai hedefinin bağımsız devlet kurmak olduğu yönündeki yerleşik düşünce pek değişmemekle birlikte içsel self-determinasyonun bir yorumu olarak, ayrı bir devlet kurmadan mevcut devlet içinde bazı özerklikler elde etmek, özyönetimin çeşitli biçimlerinin de kendi kaderini tayin anlamına gelebileceği ileri sürülmüştür (Kirişçi, 1997:56; Kurubaş, 2006:42; Soner, 2008:90; Kalaycı, 2010:29). Bu haliyle etnik ya da ulusal azınlıklar için self-determinasyon hakkı, belli bir bölgede yoğunlaşmış, toplu olarak yaşayan azınlıkların kimliklerinin korunması ve eşit siyasal katılımın yanı sıra kendileriyle ilgili konularda karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmaları ve hatta siyasal ve idari özerkliğe sahip olmaları anlamına gelebilmektedir (Kurubaş, 2006:43; Arsava, 2009:9). İç self determinasyon ile ilgili devletin toprak bütünlüğü korunabilmektedir (Arsava, 2009:12). Ancak egemenlik paylaşımını beraberinde getiren ulusal grup sorunlarını egemenliğin desentralize edilmesi yoluyla çözümüne yönelik iç self-determinasyon BM'ye üye devletlerin çoğu tarafından reddedilmektedir (Arsava, 2009:9).

Dışsal self-determinasyon ise bir halkın bağımsız devlet kurma hakkına sahip olması anlamına geldiği gibi istediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını da kapsamaktadır (M.Çelik, 2015:199; Abdullahzade, 2014:166; Oran, 2015:37). İlk kez Wilson ilkeleri çerçevesinde dış anlamıyla kullanılmaya başlanan self determinasyon, BM uygulaması ile de ilkesel olarak benimsenmekle birlikte, BM sistemi temelinde *işgal altındaki ülkelere, sömürge ve vesayet altındaki yerlere uygulanacak şekilde tasarlanmıştır*. BM düzenlemelerinde “halkların self-determinasyon ilkesi veya hakkı”ndan söz edilmekle birlikte halk kavramının tam olarak tanımlanmaması belirsizliklere yol açmaktadır. Uluslararası kuruluşların self determinasyon hakkına atıf yapan kararlarında da, halklar kavramının tanımlanmasından veya belirsiz tanımı ile uğraşmaktan kaçınılmıştır. Halklar kavramı, böylece her sözleşmenin normatif hükümleri çerçevesinde somut olaya göre değerlendirilmekte olup, genel bir hukuki tanım açısından belirsizliğini korumaktadır (Kalaycı, 2010:30). Bununla birlikte temel kabule göre ‘halk’ kavramı, belli bir etnik gruba veya azınlığa ait olmaktan ziyade bir devletin insan unsurunu oluşturan vatandaşların bütününe kapsamaktadır (Abdullahzade, 2014:170). Bu anlamda, bağımsızlığına kavuşan sömürgelerde farklı etnik ve dini grupların ayrılma taleplerine BM sisteminde sıcak bakılmamıştır. BM, bağımsızlık elde eden Kongo’dan ayrılmak isteyen Katanga bölgesine ilişkin 1961’de ve Nijerya’dan ayrılmak isteyen Biafra bölgesine ilişkin olarak 1967’de vermiş olduğu kararlarda, self-determinasyon hakkının, koloni yönetiminden kurtulma hakkı tanıdığını ancak bu bölgelerin kendi devletlerinden ayrılma hakkını içermediğini vurgulamıştır (M.Çelik, 2015:200). Bunun nedeni, uluslararası hukukta yerleşmiş bir ilke olarak kabul edilen ‘devletin ülkesinin bütünlüğü’ prensibidir (Kılınç, 2008:958; Arsava, 2009:7). Bu tür ayrılmalar sonsuz bölünmeye yol açabileceğinden uluslararası düzeni alt üst edebilir (Oran, 2015:227).

Temel kural dışsal self determinasyonun sömürge halklara tanınması yönünde ise de bazı istisnai durumlarda ayrılmanın söz konusu olabileceği tartışmaları teorik planda sürmekte, istisnai de olsa bazı somut örnekler bulunmaktadır. BM Genel Kurulu’nun 1970 yılında aldığı 2625 sayılı kararda; *“Yukarıdaki paragraflarda yer alan hiçbir hüküm, yukarıda tarif edilen eşit haklara ve kendi kaderini tayin etme ilkesine uygun şekilde hareket eden ve böylece ülkeye ait bütün halkı, ırk, inanç veya renk ayrımı yapmadan, temsil eden bir hükümete sahip olan egemen ve bağımsız devletleri*

*parçalayacak veya ülkesel bütünlüğe veya siyasi birliğine tamamen veya kısmen zarar verecek olan herhangi bir harekete izin verecek veya teşvik edecek şekilde yorumlanmayacaktır.*” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Bu düzenlemeden yola çıkarak, soy, inanç ve renk ayrımı yapan, halkını temsil etmeyen yönetimlerde dışsal self determinasyon geçerli olabilir yorumu yapılmıştır. Bir de bu hükmü Faşist rejimlerde yaşayan halkların aynı hakka sahiptir oldukları şeklinde yorumlayanlar da bulunmaktadır (Oran, 2009:117; Arsava, 2009:8; Ali, 2013:39). Ancak bunlar sadece yorumdur; deklarasyonun söz konusu hükümlerinde, egemen bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına müdahaleyi meşru kılan bir yoruma dayanak olacak ipucu bulunmamaktadır (Aktaran: Arsava, 2009:8).

Uluslararası topluluk genel olarak bu şekilde hareket etse de, çok nadiren olmakla birlikte bazı etnik ayrılıkçı grupları destekleyebilmektedir. Bu destek, özellikle bir devletin temel insan haklarına saygı göstermeyerek vatandaşları arasında ırk, din, renk farkı gözetecek şekilde ayrımcılık yapması, halkların hak eşitliğine saygı göstermemesi ve halkının tümünü temsil etmemesi durumunda oluşabilmektedir. Ancak, etnik ayrılıkçı hareketin meşru görülebilmesi için aynı zamanda etnik grubun yaşadığı bölgede önemli bir çoğunluk oluşturması, grubun çoğunluğa göre etnik farklılığının açıkça görülmesi, tek ve güçlü bir şekilde temsil edilmesi gibi durumların da var olması gerekmektedir. Dahası, topluluk bu ayrılma ile bölgesel ve uluslararası istikrarın artıp artmayacağına bakacak ve eğer istikrar artacaksa, ayrılmayı destekleyecektir (Aktaran: Canpolat, 2009:215). Bu duruma örnek olarak Kosova'nın bağımsızlığı gösterilmektedir. Ulus devletin din, dil, etnisite ya da kültürel farklılıkları hedef alarak azınlık gruplara karşı kültürel ya da fiziki yok etme siyaseti izlemesi, söz konusu radikal siyasete maruz kalan azınlık topluluğunun ayrılıkçı talep ve eylemlerine meşruluk kazandırmıştır (Soner, 2008:91). Kosova'nın 2008 yılında tek tarafı olarak bağımsızlığını ilan etmesi ve 2010 yılında Uluslararası Adalet Divanı'nın kararı sonrasında, “uluslararası hukukun zımni veya açık bir şekilde soykırımla karşı karşıya kalan grupların ayrılma hakkına cevaz verdiği” (Ülger, 2016:58; Arsava, 2009:6) yorumları yapmıştır. Kosova'nın bağımsızlık kararı bugüne kadar 111 devlet tarafından tanınmasına rağmen tek tarafı bağımsızlık ilanı uluslararası hukuk açısından halen tartışmalıdır. Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan devletlerin dahi bu olayın “örnek teşkil edemeyeceği” üzerinde durduklarına dikkat çeken Abdullahzade (2014) şunu

söylemektedir: “*Uluslararası Adalet Divanı’nın, Kosova’nın tek taraflı bağımsızlık bildirgesinin hukuka uygunluğunu kabul eden 22 Temmuz 2010 tarihli danışma görüşü de, Kosova’nın self determinasyon hakkının onaylandığı anlamına gelmemektedir. Zira söz konusu danışma görüşünde Divan, Kosova bağlamında self determinasyon hakkının durum ve kapsamına ilişkin tespit yapmamış, bundan özenle kaçınmıştır*” (s.187).

Kosova’daki durumun yanı sıra Kırım örneği de benzer tartışmalara yol açmıştır. Ukrayna’ya bağlı özerk bir bölge olan Kırım, 2014 yılında yapılan referandumla bağımsızlığını ilan etmiş ve Rusya’ya katılma kararı almıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği’nden (AB) gelen tepkilere rağmen uluslararası hukuka aykırı her hangi bir durumun olmadığını savunan Rusya Devlet Başkanı Putin, Kırım halkının self determinasyon hakkına atıf yaparken, Kosova örneğine de gönderme yapılmıştır (Abdullahzade, 2014:163). Ayrılma bağlamında uluslararası alanda son dönemlerin tek istisnası olarak değerlendirilen Kosova örneğinde, bağımsızlığı meşru addeden devletler dahi durumun nevi şahsına münhasır bir örnek oluşturduğunu açıkça ifade etmişlerdir (Abdullahzade, 2014:198). Reel-politik farklı şekillenince Rusya da bu durumdan yararlanmakta, Kırım sorununu Kosova örneği bazında meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Zaten emsal teşkil edemeyen Kosova örneği ile Kırım arasında benzerlik kurmak, somut olayın özellikleri açısından ağır insan hakları ihlallerine maruz kalan Kosova halkı ile özerkliğe sahip içsel boyutta en geniş self determinasyon hakkından yararlanan Kırım’ın Rus nüfusunu eşitlemek doğru değildir (Arsava, 2009:9; Abdullahzade, 2014:198).

Self determinasyon konusunda diğer bir güncel tartışma alanı, Quebec örneğinde görüldüğü üzere referandumla ayrılma konusudur. Quebec’li ayrılıkçılar, 1980 ve 1995’te iki kere egemenlik referandumu düzenlemiştir. Kanada federal hükümeti, referandumlarına engel olmasa da 1995’teki egemenlik referandumunun ardından Quebec’in Kanada’dan ayrılmasının Kanada anayasası ve uluslararası hukuk açısından yorumlanması ve Quebec’in tek taraflı olarak Kanada’dan ayrılma hakkına sahip olup olmadığının değerlendirilmesi için Kanada Yüksek Mahkemesine başvurmuştur (Kalaycı, 2008b:152). Yüksek Mahkemenin kararı, Quebec’in ayrılması konusunda ne Kanada iç hukukunun ne de uluslararası hukukun bu eyalete tek taraflı ayrılma hakkı tanımadığı yönündedir. Sadece Kanada anayasasında yapılacak bir değişiklik buna imkân tanıyabilecektir ki bu da federal hükümetin rızasını ve eyaletlerin belli oranda

onayını hatta hepsinin onayını gerektirmektedir. Ancak Yüksek Mahkeme, Kanada anayasasının tamamen değiştirilebilir olduğunu ve değişim prosedürlerinin de ayrılmaya izin vermesi gerektiğini söyleyerek açık kapı bırakmış ve orta yolu bulmaya çalışmıştır (Kalaycı, 2008b:159).

Ayrılcılık ve self-determinasyon kavramları ile ilişkisi açısından azınlık hakları kavramına da kısaca değinmekte fayda bulunmaktadır. Zira uluslararası sözleşmelerde ne zaman azınlık haklarından söz edilse, bunun hemen yanına ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal egemenliği, azınlığın bu hakları kötüye kullanmayacağı ve kolektif değil bireysel hak olduğu ilkeleri sıralanmaktadır (Oran, 2015:39). Azınlıklarla ilgili geniş kabul gören tanım, BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capotorti'nin 1978'deki raporunda önerdiği tanımdır. Buna göre azınlık "Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen konumda bulunmayan, üyeleri o ülkenin vatandaşları olarak etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından farklı özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren gruptur" (Kurubaş, 2006:28).

Azınlık hakları ile kendi kaderini tayin hakkı arasındaki niteliksel fark; kültürel, ekonomi ve siyasi alana ilişkin bütün hakları içinde barındıran kendi kaderini tayin hakkının özünde siyasi statüyü belirleme hakkı olması, azınlık haklarının ise kültürel kimlik hakkı etrafında şekillenmesidir (Kalaycı, 2010:56). Ancak yukarıda değinildiği üzere kendi kaderini tayin hakkının dışı dönük tanımı bağımsız bir devlet kurma hakkı, yani ayrılcı boyutu ile azınlık hakları arasında çok net bir ayırım yapılabilir. Azınlıklarca talep edilen kolektif haklar ise self determinasyonun içsel yorumunun sonucu ortaya çıkan özel yönetim hakları ile özel temsil haklarıdır (Kurubaş, 2006:43). Özellikle günümüzde azınlık politikalarının merkezinde duran kavramın yerel özerk yönetimler olduğu söylenebilir. Uluslararası kuruluşların son dönemlerde azınlık kimliklerinin korunması yönündeki çabaları son tahlilde etnik veya dilsel temelde oluşturulmuş bölgelere daha çok özerklik sağlanmasına yol açmaktadır (Kurubaş, 2006:98). Liberal söylemin egemen olduğu uluslararası hukuk ve bu alanda yapılan teorik tartışmalar, ağırlıklı olarak azınlık gruplara tanınacak hakların var olan ulusal sınırlar içinde ancak kimlik farklılıklarını koruyucu çoğulcu-demokratik çerçevede

düşünülmesi taraftarıdır (Soner, 2008:85; Ülger, 2016:57). Sömürge geçmişi olmayan halklar genel olarak ayrılık değil, iç self determinasyon için özendirilmekte, azınlığın bulunduğu devlet sınırları içerisinde kalmasını sağlayacak adem-i merkeziyetçi düzenleme yapılması, ilgili devletten talep edilmektedir (Ülger, 2016:57).

### 2.1.3. Etnik Ayrılıkçılığın Stratejileri

Etnik hareketler hedeflerine ulaşabilmek için farklı stratejiler kullanmaktadır. Bunları temel olarak barışçıl ve şiddet içeren olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Barışçıl ayrılımlarda genel olarak devleti yönetenler ayrılmanın kaçınılmazlığını kabul etmekte ve müzakere sürecinin sonucunda ayrılma legal çerçevede gerçekleşmektedir (Pokalova, 2010:431). Ancak çoğu zaman devletler ayrılma taleplerini kabul etmemekte ve şiddetli çatışmalar meydana gelmektedir.

Etnik çatışmalarda genel olarak ortaya çıkan ve kullanılan şiddet kalıpları ve stratejileri sivil savaş, toplumsal isyanlar (riot), ayaklanma ve terörizmdir (“Ethnic Movements”, t.y., s. 47). Ayaklanma (insurgency) ve terörizm, İkinci Dünya savaşından sonra çatışmaların en sık şekilleri haline gelmiş, siyasal gayeleri elde etmenin tercih edilen araçları olmuştur (Taşdemir, 2015:74). Etnik ayrılıkçı çatışmaların genellikle bu iki formda meydana geldiği dikkate alınarak ayaklanma ve terörizm üzerinde durulacaktır.

#### 2.1.3.1. Ayaklanma/İsyan

İngilizce ‘insurgency’ ve ‘rebellion’ sözcükleriyle ifade edilen ayaklanma/isyan, belli bir bölgede ya da ülkede meşru politik otoriteyi, politik şiddet ve uzun soluklu bir mücadele yolu ile devirmek ve o bölgede ya da ülkede yaşayan insanlar üzerinde siyasi otorite tesis etmek maksadıyla girişilen askeri ve yarı-askeri faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Gürcan, 2014:141). Bir diğer tanıma göre, merkezi yetkilere sahip güçlü bir devlete karşı mevcut otoriteyi istikrarsızlaştırmak ve siyasal gücü ele geçirmek için kıt kaynaklarla ve orantısız araçlarla gerçekleştirilen asimetrik bir çatışmadır (Aktaran: Taşdemir, 2015:75). ABD hükümeti tarafından 2012 yılında yayımlanan “Guide to the Analysis of Insurgency” isimli dokümanda şöyle tanımlanmaktadır: “*Düzensiz militarist güçlerin ve illegal örgütlerin kullanımıyla tamamen veya kısmen bir bölgenin kaynaklarının kontrolüne ve kurulu bir hükümetin ya da işgalci gücün*

*meşruiyetini yıkmaya veya değiştirmeye yönelik uzun süreli bir politik-askeri mücadeledir*” (“Guide to the Analysis of Insurgency”, 2012:1).

Ayaklanmacılar, düşman karşısındaki güçsüz olmalarından kaynaklı doğaları gereği düzensiz savaş stratejilerini benimsemektedirler. Ayaklanmacılar, nihai muhabereyi erteleyerek, yenilmekten kaçınarak, varlığını devam ettirerek, desteğini genişleterek ve zaman içerisinde güç dengesinin lehine döneceğini umut ederek sonuca ulaşmaya çalışmaktadırlar (Metz ve Millen, 2004:2). Bu noktada, gerilla savaşı ve terör en çok başvurulan yöntemdir. Ancak çatışmanın ilerleyen aşamalarında, kapasitelerinin güçlenmesi ve alan kontrolüne paralel olarak konvansiyonel taktiklerin de uygulanması söz konusu olabilmektedir.

Daha güçlü bir rakibin zayıf noktalarına karşı, alışılmıştın dışında sürpriz taktikleri kullanmaları gereken ayaklanmacıların en önemli stratejileri gerilla savaşıdır. Merkezi hükümetler ve ayrılıkçılar, çok nadir olarak iyi planlanmış ve iyi idare edilmiş askeri muharebe yaparlar. Gerilla savaşı daha yaygın kullanılan bir taktiktir (Wood, 1981:130; Hashim, 2010:14). İspanyolca küçük savaş anlamına gelen “Gerilla savaşı” tabiri, ilk defa Napolyon’un Yarımada (İspanya) Seferi sırasında, işgalcilere karşı yerli halkın verdiği savaşı tanımlamak için kullanılmıştır. Gerilla savaşı, küçük ve gizli birliklerin gayri nizami harp tekniklerini kullanarak, düzenli bir orduya karşı yürüttükleri yıpratma savaşı taktiğidir (“Gerilla savaşı”, 2017).

Gerilla savaşı bir çatışma türü değil bir ayaklanma taktiğidir. Uluslararası olduğu kadar iç çatışmalarda da başvurulan bir özel savaş yapma yöntemidir (Taşdemir, 2015:81). Sadece ayaklanmacılar değil terör örgütleri de kullandıkları gerilla savaşı taktiğiyle bir üstünlük arayışına girerken, kavramsal olarak daha meşru bir çağrışım yapan gerilla ifadesini kullanmaktadır (Yeşiltaş ve Özçelik, 2016:10). Gerilla tarzı savaşın çok eskilere dayanan bir tarihi bulunmakla birlikte özellikle II. Dünya Savaşı sonrası sistematik bir boyut kazanmaya ve özellikle sömürge halkların kurtuluş mücadelelerinde yaygınca kullanılmaya başlamıştır. Mao’nun “kırsal ve uzun süreli halk savaşı”<sup>2</sup>, “Che Guevara tipi focoist mücadele”<sup>3</sup>, “şehir gerillacılığı” gibi pek çok farklı ekolü takip eden gerilla hareketleri yaygınlaşmıştır (Gürcan, 2014:143).

<sup>2</sup> Tek ve ani bir darbeye hedefe ulaşmayı düşünen Lenin’in aksine Mao, uzun ve yıpratıcı bir savaş öngörmektedir. Mao’nun en önemli katkıları, halkı savaş için seferber etmeye verdiği önemin dışında

Gerilla savaşı yeri ve özellikleri itibarıyla da kır ve şehir gerillası savaşı olarak ikiye ayrılmaktadır. Gerilla savaşının öncelikli harekât alanı kırsal coğrafyadır. Erişmesi zor arazi kesimleri, sınırlı ulaşım yolları, seyrek nüfus ve haberleşme imkanlarının kısıtlı olduğu yerlerde uygulanacak en iyi yöntem kır gerillacılığıdır (Yeşiltaş ve Özçelik, 2016:10). Coğrafi koşulların gizliliği sağlayamadığı, kısmen veya tamamen endüstrileşmiş alanlarda kır gerillacılığı etkili ve sürdürülebilir olmadığından, bunun yerini şehir gerillacılığı almaktadır (Yeşiltaş ve Özçelik, 2016:10). Kentsel stratejide temel hedef, şehirlerin denetiminin ele geçirilmesi ve daha sonra dışa doğru kontrol alanının genişletilmesidir. Bu amaca yönelik olarak kamu hizmetlerini engelleme, kitle gösterileri planlama ve hükümetin gözden düşürülmesine odaklanılmaktadır. Yönetimin halka aşırı tepki vermesini sağlamaya dönük saldırılar düzenlenmektedir (Aktaran: Özer, 2014:71).

Ayaklanmacıların kullandığı ikinci strateji konvansiyonel stratejidir. Bu genellikle Mao'nun ilk iki aşamasının atlanıp hükümete karşı konvansiyonel askeri eylem aşamasına odaklanılmasını öngörmektedir. Amaç kararlı şekilde direnecek hükümetin kapasitesini yıkarak savaşı kazanmaktır. Ayaklanmacı güçler hükümet taviz verinceye veya devrilinceye kadar başkent, iletişim merkezleri, üsler gibi stratejik noktaları ele geçirmeye çalışmaktadır (Taşdemir, 2015:82).

Ayaklanmacıların stratejileri ile ilgili son yıllarda dikkat çekilen önemli bir nokta da terörizm, isyan ve bazı konvansiyonel taktiklerin birlikte kullanılmasıdır. Klasik Maoist ayaklanma stratejisinde olduğu gibi gerilla aşamasından konvansiyonel aşamaya bir geçişten değil; hepsinin aynı anda birbirini tamamlayacak şekilde birlikte kullanılmasından söz edilmektedir. Konvansiyonel askeri kapasitenin oluşturulması elbette belli bir zaman alacak olmakla birlikte örgütler bu kapasiteye ulaştıktan sonra gerilla ve terörizm yöntemlerini terk etmemekte, hepsini bütüncül bir stratejinin parçası olarak kullanma arayışında olmaktadır. Bu, 'karma savaş' (hybrid war) olarak adlandırılmaktadır (Hashim, 2010:14).

---

gerilla savaşını bir başlangıç olarak görmesi; nihai zaferin düzenli birliklerle kazanılabileceğini söylemesidir. Mao'nun, uzun ve yıpratıcı savaş anlayışı, stratejik savunma, stratejik denge ve stratejik taarruz olarak üç aşamalı savaş teorisine çevrilmiştir. Küçük birliklerle yürütülen gerilla savaşından düzenli birliklere geçiş sürecini esas almıştır (H. Yılmaz, 2006:11; Metz ve Millen, 2004:9).

<sup>3</sup> Guevara'nın "focoist" olarak isimlendirilen yaklaşımı, Castro'nun küçük bir gerilla grubu ile 1958 yılında Batista hükümetini devirme tecrübesini genelleme girişimi olarak görülmektedir. "Devrim yapmak için tüm koşullar var olana kadar beklemek gerekli değildir, ayaklanma bunları oluşturabilir" ifadesi focoist yaklaşımın özünü oluşturmaktadır (Özer, 2014:51).



Ayaklanmanın üzerinde durulması gereken bir diğer boyutu uluslararası hukuka bakan yönüdür. Terörizmi aşan silahlı çatışmaların uluslararası hukukun alanına girerek, devletleri ve örgütleri bağlayan bazı sorumluluklar yüklemekle birlikte ayrılıkçı örgüte siyasi olarak meşruiyet sağlama riski artmaktadır.

Uluslararası hukuk çatışmaları, uluslararası ve uluslararası olmayan nitelikte çatışmalar şeklinde ikiye ayrılmıştır. Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Tadiç kararında mahkeme: “Devletlerarasında silahlı kuvvete başvurulduğu veya hükümet güçleriyle örgütlü silahlı gruplar ya da bu tür gruplar arasında uzamış (protracted) silahlı şiddetin bulunduğu her durumda silahlı çatışma vardır” diyerek silahlı çatışmanın kapsamını ortaya koymaktadır (Eser, 2016, para.2). Bir devlet içindeki ayaklanmalar (devlete karşı veya iki ayaklanan grup arasında), tarihsel olarak “uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma” kapsamında ele alınmaktadır (Taşdemir, 2006:75). 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne ek 1977 tarihli II Numaralı Protokol çerçevesinde “uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma” şu şekilde düzenlenmiştir:

*“1) ... Bir Yüksek Akit tarafın ülkesinde kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu Protokolü uygulamalarına imkan verecek şekilde bu Yüksek Akit tarafın ülkesinin ait bir kısmı üzerinde kontrolü elinde bulunduran diğer örgütlü silahlı gruplar arasında cereyan eden tüm silahlı çatışmalarda uygulanır. 2) İş bu Protokol, silahlı çatışma olarak kabul edilmeyen, ayaklanma, münferit ve düzensiz şiddet eylemleri ve benzer nitelikteki diğer eylemler gibi iç gerginlik ve iç karışıklık durumlarında uygulanmaz.”* (Yamaner ve diğ., t.y., s.266).

2 Numaralı Protokol kapsamında giren bu tür çatışmaların belirlenmesi için çeşitli kriterler ortaya konmuştur. Bu nitelikte bir silahlı çatışmanın varlığına karar verebilmek için çatışmaların süresi, grup elemanlarının sayısı, ülkenin bir bölgesinde yerleşme veya eylemde bulunma durumları, güvensizlik ortamının derecesi, mağdurların varlığı, hükümetin düzeni sağlamaya yönelik tedbirleri gibi faktörler değerlendirilmektedir. Öğreti belirtilen bu hareketlere uymayan sokak hareketleri terörizm, eşkıyalık vb. iç gerginliklerin ve iç karışıklıkların uluslararası olmayan silahlı çatışmalar kavramı dışında kaldığı konusunda görüş birliği içindedir (Taşdemir, 2006:77). Buna karşılık, terör örgütleri kendilerini “ulusal kurtuluş hareketi” olarak tanıtip meşruiyet kazanmaya

çalışmaktadırlar (Yeşil, 2015:136). Zira sömürgeciliğe karşı self determinasyon hareketleri, otomatik olarak uluslararası nitelikte çatışma olarak kabul edilmektedir.

Bir devlet içindeki çatışmanın, “uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma” niteliği kazanması halinde de söz konusu devlet ve çatışmaya dahil olan devlet dışı aktörler için bazı yükümlülükler doğmaktadır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek 2 Numaralı Protokole taraf olan devletlerin burada yer alan yükümlülüklerle uyması gerekmektedir. Bu konuda önemli olan nokta, Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. Maddesinin<sup>4</sup> “jus cogens” olarak da kabul edilmesidir. Buna göre ortak 3. Madde, silahlı çatışmanın uluslararası nitelikte olup olmadığına ve çatışma taraflarının Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri’ne taraf olup olmadıklarına bakılmaksızın de facto silahlı çatışmaların tümünde ve kendiliğinden uygulanması gereken bir maddedir (Özsoy, 1997:123; Aktaran: Yeşil, 2015:165). Bazı eylemlerin cezalandırılmasında jenosit ve insanlığa karşı suç kavramları yetersiz kaldığında, bu madde bireysel ceza sorumluluğunun temelini oluşturmaktadır. Yugoslavya’daki insancıl hukuk ihlallerini yargılamak için kurulan Mahkeme, sözleşmeye taraf olunup olunmadığına bakmaksızın Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesine gönderme yapmıştır (Özsoy, 1997:123). Yine Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) Statüsü’nün 4.maddesinde Ruanda’da yaşanan çatışmaların uluslararası nitelikte olmaması sebebiyle yalnızca ortak 3.maddenin ve II. Ek Protokolü’nün hükümlerinin ihlalini savaş suçu olarak düzenlemiştir (Soygüt, 2007, para.14).

Görüldüğü üzere terörizmi aşan boyuttaki iç çatışmaların, çeşitli yollarla (Uluslararası nitelikte olmayan bir çatışmada Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. Madde kapsamındaki ihlaller, savaşan taraf (muharip) statüsü tanıma, self-determinasyon hareketleri, dış müdahale) uluslararası silahlı çatışmalar hukukunun konusu haline gelmesi söz konusudur. Bu durum, devlet dışı aktöre hukuki çerçevede otomatik olarak bir meşruiyet sağlamasa da siyasi olarak meşruiyet elde edeceği/güçlendireceği önemli

<sup>4</sup> Maddenin korumasından yararlanan kişiler şunlardır: Silahlarını teslim eden silahlı kuvvetler mensupları, hastalık, mecburiyet, tutukluluk dolayısıyla veya diğer herhangi bir sebeple harp dışı kalan kişiler, alıkonulmaya doğrudan doğruya iştirak etmeyen şahıslar. Bu kişilere sağlanacak koruma ile ırk, renk, din, itikat, cinsiyet, doğum, servet veya bunlara benzeyen diğer herhangi bir kıstasla fark gözetmeksizin insani muamele yapılacaktır. Bu kişilere karşı girişilecek eylemlerde yasaklanan şeyler ise şunlardır: Hayata veya beden bütünlüğüne kasıtlar, bilhassa her şekilde katil, anatomiye değiştirme, zulüm, azap ve işkence, rehine alma, şahısların haysiyet ve şerefine tecavüzler, bilhassa alaycı ve küçük düşürücü muameleler, kurallara uygun şekilde kurulmuş bir mahkeme tarafından ve medeni milletlerce zorunlu addedilen adli teminat altında verilmiş hükümlere dayanmayan mahkûmiyetler ve idamlar.

bir zemin sunmaktadır. Taşdemir (2006:87), bu nedenle devletlerin, terörizmle mücadelede Uluslararası Silahlı çatışmalar hukukunu uygulamaktan imtina ettiklerini belirtmektedir. Bu tür bir kabulün, uluslararası dikkati davet edeceğinden, kendilerinin kontrolü kaybetmekte olduğu şeklinde bir görüntüye neden olacağından ve ayrıca silahlı gruba meşruiyet kazandıracığından kaygı duyulmaktadır (Esmer, 2016, para.17).

### 2.1.3.2. Terörizm

Terörizm, Latince “*bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku ve endişe, dehşet*” anlamına gelen “terror” kelimesinden türemiştir. Terör ve terörizmin tarihi bir kısım yazarlarca iki bin yıl öncesine kadar götürülmektedir. Terör korku ve dehşet yaymak suretiyle baskı kurmak olarak algılandığında günümüzden epeyce eskilere götürülebilmekle birlikte stratejileri bakımından modern çağın bir ürünüdür (Aktaran: Bal, 2006a:7). Bu açıdan genel olarak modern terörizmin Fransız Devrimi sonrasında doğduğu kabul edilmektedir (Yayla, 1990:344). Fransız devrimi sonrasında yaşanan terör, devleti ve gücü ele geçiren grupların kendi varlıklarını sürekli kılmak için aşağıda kalanlara uyguladıkları şiddet olaylarını temsil etmektedir. Bu tür öldürmelerin gerçekleştiği döneme ‘Terör Dönemi’ denmektedir. Bu dönem, özellikle devlet terörü diye nitelenen, terör türünün doğuşuna tanıklık etmiştir (Cirhinlioğlu, 2004:38). 19. Yüzyıl boyunca etkili olan anarşist fikirlerden etkilenen birey ve gruplar ile 20. Yüzyılın başlarında sömürgeciliğe karşı mücadele veren bazı grup ve örgütlerin uyguladığı terör yöntemleri, kavrama bireyler ya da siyasi gruplar tarafından devlete karşı uygulanan şiddeti, yani aşağıdan yukarı şiddeti, ifade eden bir anlam kazandırmıştır. 1960 sonrası ideolojik ve etnik-ayrılıkçı motivasyonlu terör örgütlerinin artmasının yanı sıra Soğuk Savaş döneminde terör bir dış politika yapma aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. 1960’lı yıllardan itibaren uçak kaçırma, rehine alma gibi eylemlerle uluslararası boyut kazanan terör örgütlerinin, silah, iletişim, finansman vb. yönlerden kapasitesini gittikçe artırdığı bir döneme girilmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından daha çok dini motivasyonlu radikalleşme üzerine kurgulanan ‘küresel terör’ tehdidi ön plana çıkmış, ABD’ye yönelik 11 Eylül saldırıları ile küresel terör kaynaklı tehdit algısı zirveye ulaşmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra terör eylemleri ve dünyada algılanan terörizmin özelliklerinde bazı değişiklikler olmuştur: Terör örgütleri, teknolojinin ve açık toplumların sunduğu imkanlardan

yararlanarak daha seri, icabında birbirinden bağımsız ve küçük hücreler şeklinde hareket edebilir hale gelmiştir; Dikey otoriter yapı yerine, belli bir hedef doğrultusunda daha gevşek yatay örgütlenme modeline geçilmiştir; Terörizm, artan ölçüde sivil hedeflere yönelmekle daha öldürücü ve acımasız hale gelmiştir; İntihar eylemleri ve sivil toplumun günlük hayatını aksatarak, psikolojik etkisi yüksek saldırılar artmıştır; Dinsel motifler artan ölçüde kullanılmaya başlanmıştır; Sınır aşan örgütlü suç grupları ile terör örgütlerinin ilişkileri daha da sıkılaşmıştır; Terörün finansmanı için daha önce görülmeyen yasal, yarı-yasal yöntemler ve araçlar kullanılmaya başlanmıştır; Mümkün olan en fazla zayiata yol açmak için kitle imha silahlarını ele geçirmek bir amaç haline gelmiştir (Aktaran: Baştuğ, 2011:14). Bu dönemde El-Kaide'nin eylemleri dışında Aum Shinrikyo gibi radikal bir dinî örgütün Tokyo metrosuna sarin gazı kullanarak yaptığı saldırı ilk kez kitle imha silahlarından birinin terörizm eylemlerinde kullanılmasının örneği olarak modern dünyanın kâbus dolu senaryolar üretmesine sebep olmuştur (Demir, 2010:81).

Terörizmin tarihsel serüveni genel hatlarıyla bu şekilde olmakla birlikte kavramın tanımı üzerindeki tartışmalar sürmektedir. Devletlerarasındaki siyasal menfaat hesapları veya ideolojik baskılar yüzünden üzerinde uzlaşılan ortak bir terör tanımına henüz ulaşılamamıştır (Hazır, 2001:45). Tanım sorununun ortaya çıkmasında, Saraçlı'ya (2007) göre, ulusal kurtuluş hareketlerinin self determinasyon hakkı ile ilgili tartışmalar, devletlerin rekabet halinde oldukları diğer devletleri zayıflatmak amacıyla zaman zaman terörizme destek vermeleri ve devletlerin ileride ortaya çıkacak terör olayları karşısında nasıl tepki vereceklerini önceden tespit ederek kendilerini bağlamak istememeleri gibi faktörler etkili olmaktadır (s.1066). Bununla birlikte, Öktem (2004:138-140) terör-terörizmle ilgili yapılan tanımlarda bazı ortak unsurlar bulunduğunu dile getirmektedir: kişi ve mallara yönelik şiddet eylemi, doğaçlama değil tasarlanmış saldırı, sembolik hedeflerin seçimi, korku ve baskı oluşturarak siyasal amaçlara ulaşmak. Öktem'in dikkat çektiği ortak unsurlar ek olarak terörizmin, yalnız kurt terörizmi (lone wolf terrorism) gibi istisnai durumlar dışında genellikle örgütlü-kolektif bir şiddet olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Yine terörizmi, örgütlü bir suç faaliyeti olan organize suç faaliyetinden ayırt eden ideolojik motivasyon da önemli bir unsurdur.

Diğer taraftan, terör ve terörizm kavramları arasındaki farka dikkat çeken Bal'a (2006b) göre, "Terör, kısaca silahlı eylemler marifetiyle kendini ve davasını duyurma,

terörizm ise, bu eylemleri savunan, stratejilerini anlatan, aktaran, geliştiren bir düşünce disiplini veya akımıdır... Birincinin stratejik eylem, ikinci kavramın ise stratejik söylem olduğunu belirtmek gerekir ” (s. 35).

Genel olarak bakıldığında terörün beş ana stratejisi vardır: (1) Yıpratma (Attrition): Devletin uygulanması için ısrarcı olduğu bir politikadan vazgeçirilmesi için terör eylemleri neticesinde büyük zararlar meydana gelebileceği mesajı verilmek istenmektedir. (2) Sindirme (Intimidation): Halka, itaatsizliğe karşı cezalandırma yapılabilecek yeterli güçte olduğu ve hükümetin bu konuda kendilerini durdurabilecek kapasiteye sahip olmadığı gösterilmek istenmektedir. (3) Provokasyon (Provocation): Devleti, gücünü seçici olmayacak bir şekilde kullanma noktasında provoke edip geniş kitlelerin radikalize olması ve terör örgütüne destek vermesi sağlanmaya çalışılmaktadır. (4) Bozma (Spoiling): Barış girişimlerinin sabote edilmesi hedeflenmektedir. (5) Artırmak (Outbidding): Halkın desteğini sağlamak için örgütün diğer muhalif gruplardan daha güçlü olduğunun ispat edilmesi hedeflenmektedir (Kydd ve Walter, 2006: 51).

Bütün terör örgütleri sayısal destekleri ve gerçek askeri güçleri ile tamamen orantısız olarak, sadece oluşturdukları panik ve korku ortamı ile başarıya ulaşmayı ümit etmektedir. Başka bir ifade ile terörizmin başarısı veya başarısızlığı geleneksel askeri kriterlerden daha çok eylemle sürdürülen propagandanın psikolojik etkisine göre yargılanmaktadır (Hazır, 2001:63). Gerçekleştirilen terör saldırılarında öldürülen kişilerin masum olup olmadığından ziyade bu eylemin kendileri tarafından nasıl bir sonuç doğuracağı konusuna yoğunlaşmaktadır (Bal, 2006b:35). Diğer taraftan, teröristler, modern devletin en önemli işlevi ve sorumluluğu olan vatandaşlarının güvenliğini sağlamak sorumluluğunu yerine getirmesini engellemeye çalışmaktadırlar. Vatandaş ile devlet arasındaki bağın birçok açıdan erozyona uğraması hedeflenmektedir (Bal, 2006b:35). Hedef, kurbanları tarafından kendilerini korumakta başarısız olan hükümetlerinin suçlanmasını sağlamaktır. Halkın kızgınlığı hükümete yönelip, alternatif çözümler tartışılmaya başlayınca artık denge teröristler lehine bozulmuş olacaktır (Hazır, 2001:63).

Terör örgütleri, genel olarak yapısal olarak hiyerarşik ve ağ (network) olarak iki şekilde örgütlenmektedir. Bazı terör örgütleri her iki modelin kombinasyonundan

oluşan bir örgütlenme modeline sahiptir (“A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century”, 2007:2). Hiyerarşik olarak örgütlenmiş terör gruplarında liderlik, kontrol ve sorumluluk dikey olarak net bir şekilde tanımlanmıştır. Leninist ve Maosit gruplar daha çok merkezi kontrol ve hiyerarşik yapılanmayı esas alma eğilimindedir. LTTE, IRA, ETA gibi örgütler hiyerarşik örgütlenmeye örnektir. Network örgütlenmeleri ise zayıf bağlarla birbirlerine bağlı hücrelerden oluşmakta; açık bir şekilde oluşturulmuş hiyerarşik bir sistem bulunmamaktadır (Mayntz, 2004:30; Ganor, 2008:276). El Kaide terör örgütünde, gevşek bağlarla birbirine bağlanmış bir networkte yer alan hücreler, belirlenmiş genel talimatlar/rehber doğrultusunda terör eylemlerini planlamakta ve hayata geçirmektedir. Mayntz (2004:11) günümüzde birçok terör örgütünün bu iki farklı örgütlenme çeşidinin özelliklerini farklı durumlara göre taşıdığı, dolayısıyla melez bir organizasyon yapısından bahsedilebileceğini ifade etmektedir.

Son olarak, ayaklanma, gerilla savaşı ve terörizm arasındaki farklara kısaca değinilerek bu bölüm bitirilecektir. Terörizmde eylemin doğrudan meydana getirdiği sonuçtan ziyade oluşturulmak istenen etki önem taşımaktadır. Etki için şiddet kullanılmakta ve propaganda yapılmaktadır. Gerilla savaşı ve savaşta ise fiil öncelikle neticeye yöneliktir. Teröristler gerillalar gibi eylemlerini açık yapmazlar, genel olarak tanımlanmış bir coğrafi bölgeyi işgal etmeye ya da elde tutmaya teşebbüs etmezler, askeri güçlerle çatışmaya girmekten özellikle kaçınırlar ve toprak, halk üzerinde doğrudan denetim ya da egemenliği nadiren icra ederler. Teröristlerin genel amacı şiddeti sivillere ve sivil hedeflere yöneltmektir. Askeri hedeflere terörist saldırılar istisnadır; kural değildir. Oysa askeri hedeflere saldırı gerilla savaşında kuraldır; istisna değildir (Taşdemir, 2006:83-84).

Béres ve Beraczka'ya (2009:92) göre, terörizmden bahsederken bir “eylem metodu olarak terörizm” (terrorism as a method of action) ile bir “eylem mantığı olarak terörizmi” (terrorism as logic of action) birbirinden ayırmak gerekmektedir. Ayaklananların terörizme başvurması daha çok “eylem metodu” olarak terörizm kapsamına girerken, tamamen teröre başvuran veya ağırlıklı olarak teröre başvuran örgütlerin “eylem mantığı olarak terörizmi” benimsedikleri söylenebilir. Ayaklananlar, terörizme sivillerin kendilerine yönelik davranışını değiştirme amaçlı başvurumaktadırlar. Sivilleri muhalifleri desteklemekten caydırmak, göç etmeye zorlamak ve en uç durumlarda sivilleri yok etmek amacıyla terörist şiddete başvurulur.

Yine ayaklananlar sivil hedeflere askeri zayıflığı telafi etmenin bir aracı olarak ya da artan çatışma maliyetiyle baş etmek için saldırmaktadırlar (Taşdemir, 2015:87).

Ayaklanma, genelde bir silahlı mücadele yöntemi olarak değerlendirilebilecek gerilla savaşına halkın katılımını da içine alır ve bu haliyle gerillanın bir üst aşaması olarak değerlendirilebilir (Demir, 2010:84). Her zaman terörizmin geniş katımlı bir ayaklanma haline dönüşebileceği söylenemese de, bazen yeterli koşullar dâhilinde bu gerçekleşebilir. Bunun için en tehlikeli aday etnik ayrılıkçı terörizmdir; kolaylıkla kontrol dışına çıkabilir ve ayaklanma haline dönüşebilir. Bir terörist kampanyanın geniş bir ayaklanma haline dönüşmesini belirleyen temel faktörler şöyle sıralanabilir: Toplumun belli bir kesimi üzerinde destek kazanma kapasitesi, Devletin ve güvenlik kuvvetlerinin baskı içeren reaksiyon göstermesi ve ayaklanmaya desteğin artması, geniş çapta bir ayaklanmayı sürükleyebilecek yetenekte liderlerin varlığı, ayaklanma için yeterli silâhlara ulaşabilme imkânı (Aktaran: Demir, 2010:84).

#### **2.1.4. Etnik Ayrılıkçılığın Nedenleri**

Ayrılıkçılığın nedenlerini açıklarken literatürde çok sayıda faktörün dikkate alındığı görülmektedir: Kendi çıkarını düşünen fırsatçı elitler; devlet otoritesinin zafiyeti; güvenlik ikilemi; coğrafi şartlar; demokratikleşme ya da geçiş dönemi; gruplar arası politikanın dinamikleri; ekonomik sorunlar; kadim-tarihi nefretler; imparatorlukların çökmesi sonrasında oluşan politik atmosfer; geleceğe dair kolektif korkular bunların bir kısmıdır (Ambrosio, 2000:38). Çeşitli örnekler ayrılıkçı hareketlerin benzer şekilde veya aynı şartlar altında oluşmadığını göstermektedir. Bu nedenle ayrılıkçı hareketler için mutlak faktör analizleri yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte birtakım ortak nesnel koşullardan da bahsedilebilir (K.Şahin, 2010:26; Efeğil, 2015:4).

Etnik ayrılıkçılığın nedenlerine geçmeden önce, etnik sorunların nedenlerinin açıklamasında başvurulan kuramsal çerçeveye kısaca değinilecektir. Zira ayrılıkçılığı etkileyen faktörler, etnik sorunlar ve çatışmaların nedenleri ile çoğu zaman örtüşmektedir.

Etnik sorunların nedenleri ile ilgili kurumsal açıklamalar, doğrudan ve dolaylı olarak iki başlıkta ele alınabilmektedir. Dolaylı açıklamalar modernleşme ve kalkınma

sorunları ile ilgilidir (Aktaran: Kurubaş, 2008a:18). *Modernleşme*, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan toplumlarda, diğer faktörlerin yanı sıra sosyal tabakalaşmaya dayalı eşitsizliklerin artması ile birey ve grupların yabancılaşmasının bir kaynağı haline gelebilmektedir. Medya, iletişim, şehirleşme gibi olguların, homojen bir toplumsal yapının oluşmasına katkıda bulunmaları beklenirken, etnik grupların kendilerini ayrı bir varlık olarak tanımlamalarının bir aracı haline dönüşebildiği görülmektedir (“Ethnic Movements”, 2005: 40). Bilgi alışverişi ve sosyal mobilitenin artmasına paralel olarak insanlar hem kendi gruplarıyla hem de yabancı gruplarla artan oranda etkileşime girmişlerdir. Bunun sonucu olarak bir yandan grup içi paylaşım ve dayanışma artarken, diğer yandan yabancı grupların farklılıkları daha net bir biçimde idrak edilmeye başlanmış, böylece yabancı grup kavramının neyi ifade ettiği daha somut bir nitelik kazanmıştır (M.Yılmaz, 2007:9). Ayrıca, modernleşmenin etnik sorunlara yol açacağını iddia edenler, modernleşen grupların etnik kimlikleri sayesinde siyasal ve sosyo-ekonomik kaynaklardan yararlanmak için yarışacaklarını, bunun da etnik grupların birbirleriyle çatışması olasılığını artıracaklarını söylemişlerdir (A.Çelik, 2009:168).

Etnik çatışma ve terörizm literatüründe çokça başvurulan Gurr’un nispi yoksunluk teorisi (relative deprivation) dolaylı kuramsal yaklaşımlar arasında yer almaktadır. Göreceli yoksunluk, bir kişinin beklentileri ile ekonomik durumu, siyasal gücü ve sosyal statüsü veya bununla ilgili algısı arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu teoriye göre sadece daha fakir olan bölgelerde milliyetçilik gelişmez. Daha zengin bölgeler de ekonomik, politik ve kültürel konularda görece olarak kendilerini yoksun hissedersen milliyetçi olabilirler (“Ethnic Movements”, 2005: 40). Grupların olmayı arzuladıkları yerle buraya ulaşmayı sağlayacak kaynaklar arasında büyük fark olduğunda, yani etnik grup kendisini sosyo-ekonomik katmanlaşmada hak ettiği yerde görmediğinde yoksun hisseder. Daha da önemlisi bu yoksunluğun nedeninin siyasal olarak güçlü olan grubun ürettiği politikalar olduğunu düşünür. Sonuçta bu yoksunluk hissi etnik grubun isyan etmesine, şiddete dayalı siyaset üretmesine ya da ayrılıkçı hareketlere girişmesine yol açar (A.Çelik, 2009:168).

Etnik sorunların nedenleri ile ilgili “doğrudan açıklamalar” ise primordialist ve araçsalcı yaklaşımları içermektedir. Primordialist yaklaşımlar etnisitenin nesilden nesile aktarılan derin tarihsel bağlarla oluşmuş aidiyet duygusu ve grup dayanışmasına dikkat çekerler ve etnik sorunların temelde bizatihi etnik farklılıkların varlığından



kaynaklandığını belirtirler (Kurubaş, 2008a:18). Primordialistler, etnik farklılıkların bir toplumda çatışmaya ve gerilimin meydana gelmesi için yeterli neden olduğunu iddia ederler (Horowitz, 1998:5). Primordialistler arasında sosyo-ekonomik değişkenleri önemseyen bazı görüşler de mevcuttur. Ancak bu görüşler genel olarak ekonomik unsurların asıl neden olarak değil katalizör olarak etnik ulusçuluğun yükselmesinde rol oynadığını belirtmektedir (Aktaran: Canpolat, 2009:40). Sosyal bilimlerde özellikle 70’li ve 80’li yıllarda destek gören primordialist yaklaşımlar, etnik kimliğin tek başına bireyler arasındaki farklılığı vurguladığı, dolayısıyla etnik çatışmaların ana nedeni olduğu varsayımı artık pek kabul gören bir yaklaşım değildir. Buna karşı araçsalcılık ekolü, etnik kimliklerin tek başına bir sorun oluşturmadığı, ancak çeşitli bağlamlarda öne çıktığı ve çatışmalara yol açabildiğini savunmaktadır (A.Çelik, 2009:165).

Araçsalcı yaklaşımlar etnik gruplar arasında kaynakların dağılımındaki, sosyal ve siyasi haklardaki ve fırsatlardaki eşitsizlikleri vurgulamakta, sorunların sosyo-ekonomik ve siyasal nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Aktaran: Kurubaş, 2008a:18). Araçsalcı yaklaşımlar arasında yer alan Hetcher’ın “iç sömürgecilik” tezine kısaca değinilecektir. Hetcher yaklaşımının altı ana varsayımı bulunmaktadır: 1. İç Sömürge sahibi ülkelerde dengesiz modernleşme dalgasıyla beraber gelen Merkez-Çevre ikiliği bulunmaktadır, 2. Merkez çevreye politik olarak üstündür ve politik üstünlüğünü ekonomik sömürü için kullanır, 3. Merkezin avantajı ile Çevrenin merkez karşısındaki dezavantajı sonucunda karşıt gruplar oluşur, 4. Merkez gücünü kurumsallaştırarak tekeli elinde tutmaya ve toplumsal rolleri dikte etmeye meyillidir, 5. Kurumsallaşan farklılıklar toplumsal rollerine iktidar eliyle müdahale edilmesiyle “kültürel iş bölümü”ne (cultural division of labour) yol açar, 6. Fiziksel olarak ayırt edici özelliklerin (dil, din, ten rengi) varlığı bu iş bölümünü keskinleştirir (Aktaran: Öndül, 2015:11-12). İngiliz ve Kelt ilişkilerini inceleyen Michael Hecter’e göre etnik sorunların temelinde ulus-devlet içinde bir grubun diğerini kültürel ve siyasi olarak sömürmesiyle oluşan merkez ve çevre ilişkisi yatmaktadır. Eğer sisteme maddi kaynaklar sağlayan ve çevreyi oluşturan etnik grup siyasi olarak başka bir grubun hakimiyeti altındaysa er ya da geç bunun farkına varacak ve siyasi olarak hareketlenecektir (A.Çelik, 2009:169).

Araçsalcı yaklaşımın bir diğer örneği kaynak rekabeti ile ilgili açıklamalardır. Buna göre, etnik sorunlar, genel olarak daha derindeki sosyo-ekonomik sorunların

görünen yüzünü oluşturmaktadır. Siyasallaşan etnisite, primordial bazı bağlılıkların ifadesinden daha çok güç elde etmeye yönelik mücadelenin bir aracıdır. Kellas, etnik politikada çoğu zaman maddi ve ekonomik çıkarların söz konusu olduğunu, bireylerin kıt kaynakları ele geçirmek ve güvenceye almak için etnik kimliklerini abartmak suretiyle avantaja dönüştürmeye çalıştığını söylemektedir (“Ethnic Movements”, 2005:43).

Araçsalcılığın dikkat çektiği bir diğer noktada elitlerin çatışmadaki rolü ile ilgilidir. Etnik çatışmanın mevcut etnik ağlardan çıkar sağlamak için elitler veya etnik girişimciler tarafından etnik grupların seferber edilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmesidir. Buna göre elitler sosyal olarak etnik kimlikleri tertip edebilir veya ırksal, dini veya dilsel ayrılıkları yeniden güçlendirebilirler. Böylelikle de onlar, çatışma ve ihtilafların yeni kaynaklarını üretirler (Aktaran: Canpolat, 2009:44; Makro, 2011:241; Horowitz, 1998:9).

Kuramsal yaklaşımların etnik sorunların nedenleriyle ilgili açıklamalarından yola çıkarak etnik sorunlara; modernleşme ve ulusal bütünleşme sürecindeki olumsuzluklar, ekonomik yoksunluk veya hayal kırıklıklarından kaynaklanan birtakım etkenler, bizi etnik farklılıkların doğası ve sosyo-ekonomik koşullardan yararlanan siyasi elitlerin tutumunun etkili olabileceği söylenebilir (Kurubaş, 2008a:19).

Etnik sorunlar ve çatışmalarla ilgili sözü edilen kuramsal yaklaşımlara da göndermede bulunan ancak daha spesifik etkenlerin dikkate alındığı bazı açıklayıcı çerçevelere değinilmesinde fayda görülmektedir.

Kurubaş (2008a:19) etnik sorunlara yol açan nedenlerin temel olarak *davranışsal* ve *yapısal* olarak iki kategoride ele alınabileceğini söylemekte; davranışsal boyutta etnik grupların hangi nedenlerle kimlik bilincine ulaştığı ve bu bilincin neden siyasi bir harekete yol açtığıyla; yapısal boyutta ise devlet düzeyinde kurgusal olarak etnik grupların uluslaşma sürecinde ve ulus-devlet yapısı içinde nasıl bir konuma yerleştirildiğiyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Davranışsal boyutta temel olarak etnik grupların “kimlik kaybı korkusunu” ele alınırken; yapısal boyutta “ulus inşa süreci, ulus-devletin kurgusal yapısındaki bazı unsurlar ve ulusçuluk ideolojisi”<sup>5</sup> üzerinde

<sup>5</sup> Kurubaş’a (2008a:22) göre bir etnik grubun siyasallaşarak birtakım taleplerde bulunmasının psikolojik, tarihsel, kültürel, ekonomik ve/veya sosyolojik nedenleri olsa da etnik kimliklerin uyarılmasıyla etnik

durulmuştur (Kurubaş, 2008a:20-22). Bu etnik sorunlarla ilgili temel bir açıklama çerçevesi sunmakla birlikte etnik sorunların neden değişik düzey ve biçimlerde ortaya çıktığını açıklayamaz. Bu noktada, *etnik sorunları farklılaştıran nedenler* uluslaşma olgusu, devletin nitelikleri ve etnik grubun nitelikleri başlıkları altında ele almıştır. *Uluslaşma* ile ilgili olarak; uluslaşma modelinin niteliği, uluslaşma sürecinde tarafların tutumları (asimilasyon, dışlama ve çoğulculuk ve buna karşı etnik grubun tepkileri), uluslaşmanın gerçekleştiği konjonktür (etnik kimlik bilincinin ortak pazar oluşmadan önce veya sonra oluşmasının etkileri), uluslaşmanın mekanı ile toplumun tarihsel ilişkisi (yerlilik, göçmenlik) etkenleri sıralanmıştır. *Devletin nitelikleri* açısından genel olarak merkezi otoritenin gücü ve meşruiyeti, uluslararası konumu, siyasal sistemin demokratikliği ve özgürlüklere yaklaşımı, ekonomik yapının gücü, ülkenin gelişmişlik düzeyi ve bunun yaygınlığı gibi faktörlerden söz edilebilir. Bunların olumsuzluğu etnik sorunları tetikleyebilir ya da şiddetini artırabilir. *Etnik grubun niteliklerine* ilişkin olarak da etnik grubun nüfusu, belli bir bölgede yoğunlaşma düzeyi, yerleştiği coğrafyanın özellikleri, örgütlülük derecesi, liderliğin gücü, toplumsal özellikleri, etnik grubun ekonomik durumu, akraba devletin veya akraba soydaşların varlığı, dış destek durumu, etnik hareketin tarihsel sürekliliğinin olup olmaması gibi pek çok etken sayılabilir (Kurubaş, 2008:25-30).

Efegil (2015:3-4) devlet içi çatışmaların çıkış nedenlerini; *yapısal* (devletin siyasi meşruiyetini/varlığını kaybetmesi, dış yardımların azalması, yolsuzluk, idari yetersizlik, siyasetçiler arasındaki güç mücadelesi vb. nedenler), *siyasi* (ayırımıcı siyasi kurumlar, dışlayıcı ulusal ideolojiler, gruplar arası siyaset, elitlerin politikaları), *ekonomik* (ekonomik sorunlar, ayırımıcı ekonomik yapılar, ekonomik kalkınma ve modernleşme-istikrarsızlık ve çatışma), *kültürel/algılama* (azınlıklara karşı kültürel ayrımcılık), *diğer nedenler* (etnik milliyetçilik, dini aşırılık, etnik gruplar arasındaki güç dengesindeki değişim, fırsatçı siyasetçilerin etnik ve milliyetçi duyguları arttırması ve ekonomik ve sosyal sorunlar) şeklinde tasnif etmiştir.

---

sorunların ortaya çıkmasının temel nedeni, ulus inşası sürecindeki ve ulus-devletin kurgusal yapısındaki kimi unsurlarda ve ulusçuluğun doğasında aranmalıdır. Bu noktada; ulus-devletin bazı kurgusal özelliklerinin etnik sorunlara zemin hazırladığı söylenebilir: Ulusu oluşturan bireylerin kültürel, hatta kimi zaman soy bakımından türdeş olması gerektiğine inanılması, ulus devletin bu türdeşliği sağlama ya da pekiştirme çabasında olması, vatandaşların kendi belirlediği ve tüm ulusu kapsadığı ileri sürülen tek ve tekil ulusal kimlikle tanıyarak sadakat ve aidiyetin sadece bu kimliğe yönelmesini istemesi (Kurubaş, 2008a:22).

Saxton ve Benson'a (2008:55) göre etnik-milliyetçi çatışmaların ortaya çıkma nedenleri ile ilgili literatürde; birincisi, milliyetçilik ve etnik politika alanındaki çalışmalarda, kültürel, dilsel, coğrafi ve sosyo-demografik etkenler gibi temelde etnik gruba potansiyelini harekete geçirmek (mobilizasyon) için kimlik ve araç sağlayan yapısal ön şartlar üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak, siyasi, kültürel veya ekonomik alanlardaki göreceli yoksunluktan kaynaklanan hoşnutsuzlukların siyasallaşmasına odaklanan yaklaşımlar bulunmaktadır. Üçüncü olarak ise politik ve kurumsal fırsatların yapısının (political and institutional opportunity structures) etnik çatışmaları nasıl etkilediği ile ilgili yaklaşımlardır. Bu kapsamda; bastırma politikaları, rejim tipi, etnik vaatçilik ve güvenlik ikilemi gibi hızlandırıcı süreçlerin etnik çatışmalar üzerindeki etkilerine bakılmaktadır. Bunlardan hareketle, Saxton ve Benson'a (2008:56-57) göre etnik mobilizasyon ve çatışmanın nedenlerini anlamak için; etnik gruba harekete geçmek için kaynak/imkan sağlayan coğrafi, tarihsel, etno-dilsel ve sosyo-demografik vb. yapısal ön şartlar (araçlar), gruba mobilize olma gerekçesi üreten ve bu isteğini teşvik eden memnuniyetsizlikler (motivasyon), mobilize olmuş grubun hangi yöntemlerle (geleneksel, şiddet içeren, şiddet içermeyen) rekabet edeceğine yön veren ve bu konudaki tercihlerini sınırlandıran politik atmosfer (politik fırsatların yapısı) araştırılmalıdır.

Cornell (2002:26-27), etnik çatışmalara yol açan nedenleri, temelde *arka plan faktörleri* (underlying factors, permissive conditions) ve *katalizör/tetikleyici faktörler* şeklinde ele almıştır. Arka plan faktörlerini ise *grup dayanışması* (grup kimliğini oluşturan ve onu diğer gruplardan ayıran unsurlar) ve *teşvik edici faktörler* (siyasi ayrımcılık, milliyetçilik konsepti politik otonominin kaybedilmesi) ile *harekete geçme kapasitesiyle ilgili faktörler* (engebeli arazi, etnik coğrafya ve demografi, zayıf devlet yapıları, bölgesel yoğunlaşma, ekonomik faktörler ) şeklinde ikiye ayırmıştır. Katalizör/tetikleyici faktörler kapsamında ise siyasi geçiş dönemleri, silahlara ulaşılabilirlik, liderlik sorunu, bulaşma ve yayılma etkisi, dış destek gibi etkenleri ele almıştır.

Etnik çatışma olgusunu açıklamaya yönelik birçok faktörün etkili olduğunu gösteren bu açıklamaların önemli bir kısmı etnik ayrılıkçılığın açıklanmasında da referans çerçevesi oluşturmaktadır. Wood (1981:133), ayrılıkçılığın rasgele ortaya çıkan bir tepki olmadığını, bu nedenle ayrılıkçılığın ortaya çıkmasından önce bazı *ön*

*koşulların* varolması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu ön koşulların varlığının kesin bir ayrılıkçı hareket doğuracağını söyleyemeyeceğini, ancak yeterli önkoşulların bulunması halinde ayrılıkçılığın ortaya çıkma ihtimalinden bahsedilebileceğini söylemiştir. Ayrıca bir ön koşulun bir ülkede ayrılıkçılığın meydana gelmesi için etkili olabilecek iken farklı bir ülkede etkili olmayacağını, burada başka bir etkenin ön plana çıkabileceğinin altını çizmiştir. Boyle ve Englebert (2006:3), ayrılıkçılığın nedenlerini *ekonomik, kültürel, politik ve hızlandırıcı faktörler* olmak üzere dört kategori altında incelemiştir. Soğuk savaş sonrası etnik çatışmaları inceleyen Saideman ve Ayres (2000:1127), güncel literatürde irredentizm ve ayrılıkçılığın nedenlerini açıklarken beş faktörün ön plana çıktığını ileri sürmektedir: *Grubun doğası, grubun soydaşlarının karakteristikleri, yayılma-bulaşma süreci (contagion processes), etnik güvenlik ikilemi ve soğuk savaşın bitmesi*. Oran (2015:230-231), ayrılmaya etki eden faktörleri şu şekilde sıralamıştır; *Sayı* (Etnik grubun ülkenin tüm nüfusu içinde anlamlı bir nüfus oranı var mı?), *yoğunluk* (Nüfus dağınık mı yoksa belli bir bölgede mi toplanmış?), *tarihsel süreklilik* (Varlıkları ve talepleri tarih içinde süreklilik gösteriyor mu?), *motivasyon* (Bağımsızlığı ne kadar şiddetle istiyorlar veya istemek zorunda kalıyorlar?). Motivasyonu etkileyen faktörleri ise iç ve dış etkenler şeklinde ele almıştır: Dış etkenler; *jeopolitik konum* (Bağımsızlık isteyen bir halkın sınırda mı yoksa ülkenin ortasında mı yaşadığı, oturduğu bölgenin denize açılımı olup olmadığı gibi jeopolitik hususlar önemlidir. Çünkü bağımsızlık isteği bunların sonucunda kolaylaşır veya zorlaşır.); *İrredantizm olanağı* (Eğer sınırın öte tarafından söz konusu halkın soydaşları yaşıyorsa bu bağımsız devlet kurma güdüsünü arttırmaktadır.) *Uluslararası konjonktür* (Uluslararası konjonktürü şekillendiren genel eğilimlerin ayrılmaya bakış açısı nasıl olacak?). İç etkenler ise genellikle devletin devletin nitelikleri ve politikaları ile ilgilidir.

Bir sonraki bölümde etnik ayrılıkçılığın nedenleri ile ilgili Bask ve Tamil sorununu açıklayıcı olacağı düşünülen faktörler Saxton ve Benson'ın (2008) tasnifi çerçevesinde daha detaylı ele alınacaktır.

#### **2.1.4.1. Yapısal Ön Şartlar (Grup Kimliği ve Seferberlik Araçları)**

Deneyisel çalışmalar, bir grup içerisinde benzerlikler daha fazla hissedildikçe grup yanlılığının/taftarlığının (ingroup bias) arttığını ortaya koymuştur. Etnik gruplar içerisinde benzerlik hissi, grup taftarlığını artırmakta ve diğer gruplardan

farklılaşmaya yol açmaktadır. Etnik grupların doğuştan edinilen karakteristikleri bu potansiyellerini ortaya koymaktadır (Horowitz, 1998:17). Ayrıca, renk, dil, gelenek gibi etnik kimliğin bazı özellikleri kolektif amaçlara ulaşmak için mobilizasyon araçları olarak kullanılabilir. Etnik grupların mobilizasyonunda grup kimliği ve kültürel farklılıkların etkili olduğuna dikkat çekilmiştir. Irk, dil, bölgesel kimlik, ortak tarih, kültür gibi etnik grup kimliğinin ayırt edici unsurlarının, grubun mobilizasyonu için elverişli araçlar sağladığı ileri sürülmüştür (Olzak, 1998:210; Forsberg, 2005:11; Saxton ve Benson, 2008:60). Wood'a (1981:116) göre her nasıl olursa oluşsun grup dayanışması ayrılıkçı yabancılaştırma için önemli bir ön koşuldur. Saxton ve Benson (2008:68), mobilizasyon için daha fazla araca sahip olan grupların (örneğin daha büyük, daha fazla sosyal olarak mobilize olmuş ve güçlü etnik kimliğe sahip gruplar) daha yoğun bir şekilde etnik milliyetçi davranış sergilediğini bulmuştur. Özellikle bölgesel açıdan farklılaşmış güçlü bir kimliğe sahip toplulukların, isyana (terörizmi de bu kapsamda ele almıştır) başvurma olasılığının diğerlerine nazaran daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Cornell (2002:29), birey kendisini ne kadar güçlü bir şekilde bir gruba tanımlarsa o derece hareket geçmek için motive olacağını belirtmektedir. Ayrıca, çatışmanın bizzat kendisi gruba bağlılığı artırır; gruba bağlılık çatışmayı yoğunlaştırır; bu sayede tehlikeli bir döngü başlar. Bunlarla birlikte, etnik kimliğin tek başına bireyler arasında bir fark yarattığı ve bu nedenle de etnik çatışmanın temel nedeni olduğu düşüncesi bugün yaygın kabul gören bir yaklaşım değildir. Ancak etnik kimliğin farklı bağlamlarda öne çıkması çatışmalara neden olabilmektedir (Mızrak, 2015:63).

Benzer bir şekilde bazı araştırmacılar, *etnik, dilsel, dini çeşitliliğin* ayrılıkçı iddiaların ortaya çıkma ihtimalini artırdığını ileri sürmüştür (Boyle ve Englebert, 2006:7; Horowitz, 1998:6). Bu görüşe göre; ayrılıkçı yabancılaştırma, yoğun bir etnik bilinç ve farkındalığa yol açan kültürel heterojenlikten kaynaklanmaktadır (Wood, 1981:114). Kültürel farklılıklar ne kadar derin olursa, etnik çatışma riskinin de yüksek olacağı ileri sürülmektedir (Cornell, 2002:30). Benzer şekilde gruplar arasındaki etnik farklılık ne kadar belirginse irredentist veya ayrılıkçılığın gelişme ihtimali de o nispette artmaktadır (Saideman ve Ayres, 2000:1128). Bazı araştırmacılara göre ise kültürel farklılıkların doğrudan bir çatışma kaynağı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. M.Yılmaz'a (2007:4) göre kültürel farklılıklar ayrılmanın-çatışmanın doğrudan sebebi olsaydı, dünya üzerinde yüzlerce farklı etnik grubun sadece farklılık temelinde

birbirleriyle sürekli mücadele halinde olmaları gerekirdi. Oysa tarihsel veriler ışığında bunun böyle olmadığı, hatta değişik etnik gruplar arasında işbirliğinin en az çatışma kadar yaygın olduğu görülmektedir. Hashmi, şiddetli çatışmaların sadece etnik farklılığın bir neticesi olmadığını kabul etmekle birlikte etnik kimlik farklılığının politik mobilizasyon için uygun bir zemin sağladığına dikkat çekmiştir. *Grupların farklılıklara rağmen birarada yaşama süreci başarısız olursa etnik çeşitlilik çatışmayı alevlendirebilir; çünkü politik mobilizasyon çok üretken bir materyal sunmaktadır* (Hashmi, t.y., s.12). Bu noktada asıl önemli olan kültürel çeşitlilik değil, bu faktörün “*Etnik milliyetçiliğin çatışmacı ruhunu ne yönde ateşleyeceği*” (Öztop, 2008:61) ile ilgilidir.

Yapısal ön şartlarla ilgili olarak *bölgesel yoğunlaşmanın* (territorial concentration) da etnik grupların ayrılma talebini etkilediği ileri sürülmüştür. Buna göre, bir etnik grup bir devletin sınırları içerisinde dağınık bir şekilde yaşıyorsa ve bir coğrafi bölgeyle fiziksel olarak bağlantılı değilse ayrılıkçı taleplerin ortaya çıkma ihtimali daha düşüktür (Cornell, 2002:41). Ayrılıkçı bir grup çoğunlukla belli bir alana yönelik iddialarda bulunmakta ve genellikle bu alanda yerleşmektedir. Ülke geneline yayılmış, yani belli bir bölgede yoğunlaşmamış grupların bağımsızlık talebinde bulunması daha zor bir opsiyondur (Saideman ve Ayres, 2000:1128). ABD’deki siyah azınlığın ülke geneline yayılması ayrılma talebinde bulunma ihtimalini zayıflatmaktadır (Boyle ve Englebert, 2006:8).

Ayrılma talebini etkileyen bir diğer faktör de *otoktonluktur*. Etnik grup bilinci için tarihsel mekan çok önemlidir. Bir ülkenin ulusal sınırları kesinleşmeden o ülkede eskiden beri yaşayagelen yani tarihsel mekanlarında bulunan azınlıklar (otokton azınlıklar) o ülkeye göçle dışarıdan gelen azınlıklara oranla alt-kimliklerini çok daha güçlü olarak hissederler ve korurlar (Oran, 2015:32). Kendi tarihsel mekanlarında bulunan insanlar, azınlık durumuna düşseler bile o mekandan aldıkları güçle bilinçlerini yüksek tutarlar. Ancak azınlık isteyerek geldiği yerin düzenini değiştirip kendisine uydurmak gücünü kendinde bulamaz. Bu nedenle otokton azınlıklar, göçmen azınlıklara oranla kimlik ve milliyetçilik konusunda çok daha güçlüdürler (Oran, 2009:75; Kurubaş, 2008a:30).

Ayrıca, bir ülkede ortak ekonomik pazar ile azınlık bilincinin birbiri karşısındaki kronolojik durumu çok önemlidir. Eğer o ülkede ortak ekonomik pazar önce kurulmuşsa, azınlık bilinci gelişmeyebilir çünkü bu pazar doğal olarak asimile eder. Ama o ülkede önce azınlık bilinci çıkmış ve pazar ondan sonra oluşmuşsa, çok büyük olasılıkla bu pazar söz konusu azınlığı asimile edemez (Oran, 2015:32). Etnik kimlik bilinci ticaret, ortak pazar, kentleşme, sanayileşme gibi karşılıklı etkileşim sayesinde ortak değerler üreten sosyal mekanizmalardan önce ortaya çıkmışsa asimilasyonun başarılı olması pek olası değildir. Bunun istisnası, etnik grupların sistemle bütünleşmekle daha fazla yararın elde edileceğine inanması ile birlikte demokrasi, insan ve azınlık haklarının olumlu bir şekilde ilerlediği yerlerde bu süreç başarılı olabilir (Kurubaş, 2008a:29).

Grubun *demografik gücü* de ayrılıkçı seçeneklere yönelme noktasında etkili olan bir faktör olarak görülmektedir. Daha küçük grupların irredentist veya ayrılıkçı olmaları daha düşük bir ihtimaldir. Küçük grupların savaş kazanma şansları daha düşüktür ve hükümet tarafından kolaylıkla bastırılabilirler. Bu açıdan görece daha büyük grupların ayrılıkçı ve irredentist olma ihtimalleri daha yüksektir (Saideman ve Ayres, 2000:1128; Cornell, 2002:43). Etnik grubun küçüklük dezavantajı, akraba gruplar veya üçüncü bir devlet tarafından sağlanan destekle dengelenebilir. Ayrıca, politik geçiş süreci yaşayan (political transition) devletlerde, iç sorunlarla uğraşmanın da oluşturduğu bunalımla (içe kapanma), ayrılmak isteyen küçük azınlık gruplar için bile bir fırsat oluşabilir (Cornell, 2002:43).

Grubun harekete geçme kapasitesini etkileyen bir faktör olarak *engebeli araziye* dikkat çekilmiştir. Engabeli arazi (*Rough Terrain*) ile çatışma arasındaki bağlantı, daha çok askeri uzmanlar ve ‘gerilla savaşı’ teorisyenleri tarafından ileri sürülmüştür. Dağlar ve yoğun ormanlık alanlar gibi fiziki coğrafyanın pürüzlü ve engabeli olduğu yerler gerilla savaşına daha uygundur. Böyle arazilerde etnik grup askeri güçlere karşı üstünlüğe sahip olabilir. Engabeli arazi elbette tek başına çatışmaya yol açan bir faktör değildir. Devlete karşı gerilla savaşı yürütmek isteyen azınlık grupları için kullanışlı bir araçtır. Bu açıdan grubun hedeflerine ulaşmak için seçeceği strateji üzerinde doğrudan etkide bulunabilir (Cornell, 2002:39).



Etnik ayrılıkçılığı etkileyen önemli bir faktör de *grubun ekonomik gücüdür*. Ekonomik zorluklar, harekete geçmek için teşvik edici rol oynarken, ekonomik yönden güçlü olmak etnik grubun hareket geçme kapasitesini artırmaktadır. Ayrılıkçılar hak ettikleri ekonomik seviyeyi ayrılmak suretiyle kazanacaklarına inanabilirler. Özellikle ekonomik girişimleri ve istekleri mevcut ekonomik sistem tarafından bloke edilen orta sınıf üyeleri, ayrılma seçeneğini daha fazla destekleyebilirler. Çünkü ayrılmanın en önemli yararlanıcısı bu kesim olacaktır. Ancak, merkezi hükümete sadık kalan bölge/grupların misilleme yapma potansiyeli ve dış aktörlerin tepkisi, ayrılıkçıları tereddütte/şüphede bırakacak sadece iki bilinmeyen faktördür (Wood, 1981:117). Eğer bir bölge merkezden aktarılan gelirlere bağımlıysa o bölgenin otonomi talebiyle ilgili pazarlık yapma gücü daha az olacaktır. Ancak kendi kaynaklarına sahip olan bölgeler otonomi konusunda daha saldırgan hareket edebilirler. Ayrıca bir bölge ile merkez arasındaki ticaret bağımlılığının düşük olması da bölgenin tek başına yaşayabilme şansını ve pazarlık gücünü artırmaktadır (Aktaran: Boyle ve Englebert, 2006:5). Ayrıca, araştırmacılar kaynak zengini bölgelerdeki ayrılıkçı hareketlere kimi zaman kaynak gelirlerinin yol açtığı yönetsel ve toplumsal ortamın oluşturduğu şikâyet ve mağduriyetlerin, kimi zaman kaynak gelirlerini elde etme hırslarının sebebiyet verdiğini, bununla birlikte ortaya çıkış nedenleri farklı olsa da ayrılıkçı taleplerin buralarda çıkarları bulunan devletlerce desteklendiklerini ortaya koymuşlardır. Bu durumun en önemli örneklerine Afrika kıtasındaki ülkelerde ve en güncel olarak Sudan'da rastlanmıştır (Sözbilir, 2015:132).

Etnik gruplarının ekonomik gücünün ayrılıkçılığa etkisi ile ilgili Horowitz'in (1985) oluşturduğu matris de açıklayıcıdır. Horowitz (1985:191-195), geri kalmış ve gelişmiş bölgeler ile geri kalmış ve gelişmiş gruplar arasında bir ayırım yaparak dört kategori belirlemiştir: gelişmiş bölgelerdeki gelişmiş gruplar, geri kalmış bölgelerdeki gelişmiş gruplar, gelişmiş bölgelerdeki geri kalmış gruplar, geri kalmış bölgelerdeki geri kalmış gruplar. Horowitz'e göre her grubun ayrılmaya karşı eğilimleri farklıdır. Ayrılıkçı bölgelerin büyük çoğunluğu ekonomik olarak geri kalmıştır. Gelişmiş bölgeler ayrılmaya karşı daha az eğilimlidir. Gelişmiş bir bölgede gelişmiş bir grup ayrılmaya yönelirse, gerekçesi daha fakir bölgeleri sübvans etmek yerine ayrılmanın ekonomik olarak daha avantajlı olacağı düşüncesidir. Ancak ayrılma, daha geniş bir iç pazarın kaybı, savaş halinden dolayı ekonomik potansiyelin yıkımı gibi önemli ekonomik

riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle gelişmiş bölgelerdeki gelişmiş gruplar müzakere yoluyla bir anlaşmaya varma eğilimindedirler. Gelişmiş veya geri kalmış bölgelerdeki gelişmiş gruplar, ancak ayrılmanın ekonomik maliyeti düşük olduğunda ayrılmayı tercih etmektedir. Geri kalmış bölgelerdeki geri kalmış gruplar ise bölgenin ekonomik geri kalmışlığına ve ayrılmanın oluşturacağı ekonomik maliyetlere rağmen sıklıkla ayrılma yolunu seçmektedir. Horowitz'in bu tasnifi, ayrılıkçılığın farklı biçimlerde ortaya çıkışı ve hangi tür ayrılıkçılığın çatışma-anlaşma ihtimalinin yüksek olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir (Cornell, 2002:50).

Etnik ayrılıkçılığı etkileyen bir diğer faktör de *liderlikle* ilgilidir. Azınlık nüfusta veya merkezi hükümette radikal milliyetçi bir liderliğin ortaya çıkışı çatışma riskini artırmaktadır. Azınlık gruptaki radikal milliyetçi liderler, etnik mobilizasyonu hızlandırabilmekte ve merkezi hükümetle çatışmanın tansiyonunu arttırabilmektedirler (Cornell, 2002:56). Bazı etnik grup liderleri sadece kültürel haklarına saygı duyulmasını sağlamayı amaçlarken, bazılarıysa bağımsız veya özerklik gibi bir yapı altında ayrı bir grup kimliği sürdürmeyi amaçlayabilirler. Dolayısıyla ikinci durumu hedefleyen yani ayrı bir grup kimliği sürdürmeyi amaçlayan liderlerin tavrı etnik grupların ayrılıkçı temelde siyasallaşmalarını da beraberinde getirecektir (Aktaran: K.Şahin, 2010:32). Ayrıca, siyasi kriz dönemlerinde kurban-mağdur olmayla ilgili korku ve tehditler daha inandırıcı bir şekilde kullanışlı hale gelmektedir. Liderler etnik grubun zulüm görme korkularını manipüle ederek etnik mobilizasyonu artırabilirler (Olzak, 1998:205).

#### **2.1.4.2. Motivasyonlar**

Etnik gruptaki kolektif hoşnutsuzluklar ve bunlarla ilgili farkındalığın artırılması, grupların ayrılıkçılığa yönlmesinde teşvik edici bir rol oynamaktadır. Bu noktada, ayrımcılık, tarihsel otonominin kaybedilmesi, ekonomik sorunlar, tarihsel travmalar ve düşmanlıklar gibi faktörler öne çıkmaktadır.

Etnik grubun ayrılıkçılığa ve şiddete yönelmesinde en önemli faktörün *ayrımcı politikalar* olduğu söylenebilir. Ayrımcılıkta tipik senaryoya göre egemen etnik grubun liderleri resmi pozisyonları ele geçirmekte ve devlet kurumlarını ekonomik ve politik çıkarları kendi etnik grubuna dağıtmak için kullanmaktadır. Ayrımcılığa karşı diğer grupların direncini kırmak ve ayrımcı pratikleri hayata geçirmek için güç kullanmaya ihtiyaç duyulduğunda dominant grup kökenli polis ve askerler bu rolü üstlenmektedir

(Hashmi, t.y., s.13). Ayrımcılık yasal/politik, kültürel ve ekonomik ayrımcılık şeklinde ortaya çıkabilmektedir (M.Yılmaz, 2007:14). Politik ayrımcılık, etnik grubun üyelerinin, politik haklarından sistematik olarak mahrum edilmesi veya siyasi pozisyonlara ulaşmalarının engellenmesi ile ilgilidir (Cornell, 2002:31). Bu kamu hizmetlerine alınmada azınlıklara konan kısıtlamalar, seçme ve seçilme hakkının azınlıklar aleyhine sınırlandırılması ve genel olarak kamusal alanlarda azınlıkların eşit yurttaş statüsüne sahip olmamaları şeklinde kendini gösterebilmektedir (M.Yılmaz, 2007:11). Bazı etnik grupların ayrıcalıklı konumda bulunması, bazı grupların da yeterli seviyede yönetimde, mahkemelerde, askeri, polis, siyasi partiler ve diğer devlet ve siyasi kurumlarda yer almamaları durumunda devletin meşruiyetinin sorgulanması söz konusu olmaktadır (Efegil, 2015:4). Politik olarak dezavantajlı bir konumda bulunan grubun ayrılıkçı hedeflere yönelmesi daha muhtemeldir (Saideman ve Ayres, 2000:1130; Cornell, 2002:31).

Kültürel ayrımcılık, yapısal ayrımcılık kadar bariz olmayan ancak gizli ve gizliye yapısal şiddet içeren yaygın sosyal uygulamalara işaret etmektedir. Azınlık dillerinin, şivelerinin veya genel olarak alt kültürlerinin alay konusu edilmesi bir kültürel ayrımcılık örneğidir (M.Yılmaz, 2007:12). Kültürel ayrımcılıklar arasında, adil olmayan eğitim fırsatları, azınlık dilini kullanma ve öğrenmede kısıtlama, dini özgürlüklere getirilen kısıtlama, azınlıkları asimile etme, grupların tarihsel geçmişleri ve birbirlerine ilişkin olumsuz grup algılamaları ve etnik ve dini nedenlerden ötürü geçmişten gelen nefret sıralanmaktadır (Efegil, 2015:4).

Ayrımcılık kendini ekonomik ayrımcılık şeklinde de gösterebilmektedir. Bu da azınlıkların ulusal gelir dağılımında dezavantajlı bir konumda olmaları, ulusal gelirden daha az pay almaları, ekonomik açıdan ilerlemeleri için gerekli koşulların sağlanmamış olması ve bölgesel kaynakların dominant grupların hakimiyetindeki ulusal kaynaklara aktarılması şeklinde gerçekleşebilmektedir (M.Yılmaz, 2007:13). Azınlıklara eşit fırsat tanınmaması, ilerlemeleri için gerekli koşulların sağlanmaması, eğitimsel olarak geri bırakılmaları, servetin tarihsel olarak ayrıcalıklı gruplarda saklanması ve kimi zaman tüm bunların hukuk düzeni veya yaygın gelenekler yoluyla meşru kılınması ekonomik ayrımcılık uygulamaları arasındadır (M.Yılmaz, 2007:24).

Daha önce bir devlete veya *farklı bir siyasi varlığa sahip olma durumunun*, bölücü-ayrılıkçı hedeflere yönelmeyi teşvik edici bir rol oynayacağı ileri sürülmektedir (Boyle ve Englebert, 2006:13). Örneğin etnik grubun sahip olduğu siyasi otonomiye kaybetmesinin (loss of political autonomy) büyük bir çatışma riski oluşturduğuna dikkat çekilmiştir (Saxton ve Benson, 2008: 73). Kendine ait okulları, gazeteleri, müzeleri bulunan bölgesel idareler etnik dayanışmayı artırmaktadır. Etnik grup için simgesel değer yüklü olan bu otonominin kaybedilmesi, düşman etnik gruba veya devlete karşı kızgınlığını arttırmakta, politik olarak harekete geçme eğilimini ve isteğini güçlendirmektedir. Kosova’da çatışma çıkmasında Kosova’nın özerkliğini kaybetmesi etkili olmuş iken Güney Osetya’da otonominin kaybedileceği korkusu etnik çatışmayı tetiklemiştir (Cornell, 2002:31).

Çoğu etnik çatışmanın su yüzünde görünmeyen önemli bir sosyo-psikolojik boyutu da *tarihsel travmalar ve düşmanlıklardır*. Tarihsel travmalar, genel bir ifadeyle bir grup tarihinde yaşanmış ve hazmedilmesi güç büyük çaplı acılı olayları ifade etmektedir (M.Yılmaz, 2007: 31). Özellikle iki grup arasında geçmiş çatışmalar iyi hatırlanıyorsa ve/veya mitleştirilmişse gruplar arasında karşılıklı şüphe, gerilim ve çatışmayı artıran bir rol oynayabilmektedir (Cornell, 2002:38). Volkan (1999) bir grubun geçmişte yaşadığı kötü olayların (savaş, göç vb.) kolektif hafızada bıraktığı olumsuz etkiyi anlatmak için “seçilmiş travma” kavramını kullanmaktadır. Bu seçilmiş travma, “zamanın çökmesiyle” birlikte sanki bugün yeniden yaşanıyor gibi toplumsal hafızada canlanmakta ve yüzyıllar öncesinde dayanan düşmanlıklar yeniden körüklenmektedir. Sırpların 1990’lı yılların başlarında yaklaşık 600 yıl önceki Kosova yenilgisini, sanki bugün olmuş gibi canlandırıp Bosnalı Müslümanlara yönelik etnik temizliğe girişmesi bunun en acı örneklerindedir (Volkan, 1999:63). Tarihsel travmalar, diğer elverişsiz koşullarla birleştiğinde aktif hale gelebilmektedir. Özellikle sıcak çatışmalar başladıktan sonra uyumsuzluğu tırmandırdığını ve gruplar arasında derin bir güven bunalımı yaratarak barışı zora soktuğunu ifade etmek mümkündür (M.Yılmaz, 2007: 33). Bu noktada, geçmiş düşmanlıkların otomatik çatışma ürettiği argümanının çok az sayıda destekçisi bulunmaktadır (Horowitz, 1998:6). Geçmiş düşmanlıklar ancak güncel güvenlik tehditleri bağlamında bir anlam kazanabilir. Düşman grupların güvenliklerini tehlikeye atabileceğini düşünen etnik gruplar, geçmişte aynı şartlar altında kendilerine nasıl davrandıklarına bakarlar. Bu noktada geçmiş düşmanlıklar,

otomataik olarak çatışma üretmez; çoğunlukla grubu mobilize etmenin bir aracı haline gelir. Ayrıca Horowitz (1998:6), bazı etnik düşmanlıkların eski olmakla birlikte birçoğunun eskiye dayanmadığını söylemektedir. Örneğin Tamiller ve Sinhalalar, bağımsızlık sonrası süreçte, etnik mobilizasyonu artırmanın bir aracı olarak aralarındaki düşmanlığı vurgulayan yeni bir tarih yazımına girişmişlerdir.

Ayrılcılığı teşvik eden bir diğer faktör olarak *etnik milliyetçilik* üzerinde durulmaktadır. Buna göre etnik milliyetçilik bir defa ortaya çıktıktan sonra artık bir sonuç olmaktan ziyade bizatihi kendi ayrılcı taleplerin motive edici önemli bir unsuru haline gelmektedir. Kalaycı'ya (2010:20) göre ayrılcı hareketlerin arkasındaki asıl güç adaletsizlik veya demokrasi eksikliği değil ulusal kimliktir; adaletsizlik veya demokrasi eksikliği yalnızca milliyetçilerin elini güçlendirir ancak taleplerini mevcut adaletsizlikleri ortadan kaldırarak karşılamak her zaman mümkün olmayabilir. Kalaycı'ya göre ayrılcılığın temelinde etnik milliyetçiliğin olmasının ve milliyetçi taleplerin dilsel ve kültürel haklar tanınarak ayrılcılığın bertaraf edilmesinin kolay olmadığını göstermesi bakımından Kanada-Quebec anlamlı bir örnektir.

Etnik milliyetçiliğin ayrılcılığa etkisi ile ilgili bir diğer husus, etnik grubun ve devletin milliyetçilik konseptidir. Azınlık grubun veya devletin milliyetçilik konsepti, *etnik ulusçuluğa* yakın olursa çatışma ihtimali artmaktadır (Cornell, 2002:31) Her milliyetçilikte kısmen sivil kısmen etnik unsurlar bulunduğu gerçeği dikkate alındığında, bu önerme modifiye edilerek, "Bir milliyetçilik konsepti ne kadar dışlayıcı ise o nispette etnik çatışma ve ayrılma eğilimlerini güçlendirme potansiyeline sahiptir" denilebilir.

Ayrılcılığın nedenlerini açıklayan teorilerin birçoğunda azımsanmayacak oranda *ekonomik* nedenlere atıf yapılmaktadır. Ayrılcı bölgelerin genellikle ülkenin diğer bölgelerinden refah, fiziksel veya beşeri sermaye, doğal kaynak zenginliği açısından farklı (iyi veya kötü yönde) olduğu düşünülmektedir. Etnik grubun ekonomik olarak dezavantajlı olması ile ilgili üç ihtimalden söz edilebilir: genel ekonomik problemler, ayrımcı ekonomik sistem ve ekonomik gelişme ve modernleşmeyle ilgili sorunlar (Cornell, 2002:47). İşsizlik, enflasyon gibi genel ekonomik problemler, farklı gruplar arasında sosyal sürtüşmelere neden olmakta ve bu durumda siyasi çatışmaları teşvik etmektedir (Efegil, 2015:4). Bir ülkenin genel gelir seviyesi ve ekonomik gelişme

oranı ülkedeki grupların ayrılma eğilimi üzerinde etkili olabilir (Boyle ve Englebert, 2006:4). Bazı bölgelerdeki zayıf ekonomik gelişme göreceli yoksunluk duygusuna, bu da hoşnutsuzlukların artmasına ve çatışmalara yol açabilir (Saxton ve Benson, 2008: 62; Saideman ve Ayres, 2000:1131). Genel ekonomik problemlerin yanısıra daha önce değinildiği üzere ayrımcı ekonomik politikalar, etnik/kabile temelli ayrımcılığı ve eşit olmayan ekonomik fırsatları öngörmektedir. Yine toplumdaki ekonomik kalkınma ve modernleşmede, istikrarsızlık ve iç çatışmalara neden olabilmektedir. Endüstrileşme, değişik sosyal değişimlere, göç ve şehirleşmeye ve mevcut aile ve sosyal yapılarda değişimlere etki etmektedir (Efegil, 2015:4). Ekonomik faktörler, genellikle ayrılıkçılığı açıklamak için tek başına yeterli bulunmamaktadır. Ekonomik olarak iyi durumda olup ayrılmak isteyen veya ekonomik olarak kötü olup ayrılıkçılığa yönelmeyen etnik grupların varlığı, sadece ekonomik faktörler nazara alınarak yapılan analizlerin sorgulanmasına yol açmaktadır (Wood, 1981:116; Hashmi, t.y., s.14). Sonuç olarak, ekonomik hoşnutsuzlukların çoğu durumda kök sebep olmasa da ayrılıkçı eğilimleri güçlendirici bir rol oynadığı, etnik ayrılıkçı örgütlenmeler tarafından etnik grubu harekete geçirmek, kitlesel desteği artırmak ve eleman kazanmak amacıyla kullanıldığı söylenebilir.

#### **2.1.4.3. Politik Fırsatların Doğası**

Politik fırsatların doğası ile ilgili rejimin tipi, rejim değişikliği, zayıf devlet yapıları, güvenlik ikilemi, etnik vaatçilik, genel protesto ve isyan gibi faktörlere dikkat çekilmiştir. Ayrıca yabancı devlet müdahalesi başta olmak üzere uluslararası müdahale, komşu etnik akrabalar, diaspora, sirayet ve örnek etkisi gibi dış faktörler de politik fırsatların doğası kapsamında ele alınabilir.

*Rejimin tipi* ayrılıkçılığı etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bazılarına göre demokrasilerde genellikle etnik kimliği ifade arzusuna olanak sağlayan ve ayrımcılığı önleyen mekanizmaların bulunması, buna karşılık demokratik olmayan rejimlerin bu özelliklerden yoksun oluşu, etnik sorunları kolayca çatışma boyutuna tırmandırabilmekte ve ayrılıkçılığa yol açabilmektedir (Olzak, 1998:205; Weinberg, 2006:53; M.Yılmaz, 2007:18; Hazır, 2001:13; Saxton ve Benson:62). Ancak bunun aksini de iddia edenler bulunmaktadır. Demokrasinin, retoriğin aksine, ayrılıkçılara mobilizasyon imkanı ve teşvik edici araçlar sağlayarak elverişli koşullar sunabileceği de

ileri sürülmüştür. Buna göre, Kanada, Fransa, Hindistan ve İngiltere'deki ayrılıkçı hareketlerin sürmesi, demokrasi seviyesi ile ayrılıkçılık arasında çok az ilişki olduğuna işaret etmektedir (Boyle ve Englebert, 2006:10; Kaufmann, 1996). Yine otoriter rejimlerin özellikle şiddet eylemlerini içeren ayrılıkçı hareketleri, demokratik rejimlere nazaran daha etkili bir şekilde bastırabildikleri dolayısıyla bu ülkelerde ayrılıkçılığın daha az görüldüğü ileri sürülmüştür (Forsberg, 2005:13). Olzak'a (1998:197) göre, rejimin niteliği ayrılıkçı talepleri engellemekten ziyade bunların hangi formda dile getirileceğini belirlemektedir. Buna göre, protestonun boyutu ve şiddetin seviyesi, karar verme mekanizmalarına katılabilirlik ve kolay ulaşım ile bağlantılıdır. Aşırı şekilde kapalı ve dışlayıcı sistemlerde şiddet görece olarak nadirdir; ancak şiddet patlak verdiğinde daha tavizsiz ve radikal bir formda ortaya çıkmaktadır. Kucaklayıcı devlet stratejileri ise barışçıl ve sözleşmeye dayalı araçlar üzerinden etnik grupları uzlaşmacı politikalara yönelmeyi teşvik etmektedir (Olzak, 1998:198).

Rejimin doğasından ziyade siyasi değişimin yoğunluğu ve kapsamı, ayrılıkçılar açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu noktada geçiş dönemleri, devletleri ayrılıkçı hareketlere karşı daha kırılğan hale getirebilmektedir (Boyle ve Englebert, 2006:10; Saxton ve Benson, 2008:63). Özellikle otoriter rejimlerin sonrasındaki geçiş dönemlerinde etnik çatışmaların ortaya çıkma ihtimali artmaktadır. Bu süreçlerde devlet baskısının azalması, sosyal grupların harekete geçme imkanını arttırmakta, daha önce bastırılmış olan ayrılıkçı talepler, revize edilmiş bir şekilde yeniden ortaya çıkma fırsatı bulmaktadır. Yine geçiş dönemleri siyasi liderlere güç elde etmek için ortam sunmaktadır. Özellikle etnik grubun devlete ve diğer etnik gruplara karşı kini, liderler için kullanabilecekleri güçlü bir dayanak haline gelebilmektedir (Cornell, 2002:52; Olzak, 1998:196). Diğer taraftan, *demokratik geçiş süreçleri*, potansiyel olarak var olan etnik dinamikleri hareketlendirebilir ve etnik tansiyonu artırabilir (Boyle ve Englebert, 2006:10). Bu çoğu zaman doğrulanmakla birlikte sebebinin demokrasi ile ilgili mi olduğu yoksa farklı dinamiklerin geçiş sürecinde harekete geçmesi ile ilgili olduğu tartışmalara konu olmaktadır. M.Yılmaz'a (2007:23) göre bu sorunları demokrasiye bağlamak yerine hızlı siyasal ve sosyal değişimlerin arzu edilmeyen bir yan etkisi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Demokrasiler olgunluk kazandıkça, siyasal kurumların işlerlik kazanması ve demokrasi kültürünün gelişmesine paralel olarak etnik çatışmaların azalma trendine girmesi beklenmelidir. Demokrasi konsolide oldukça,

özellikle güçlü demokrasilerde şiddet eylemlerinin azalması beklenebilecek bir gelişme olmakla birlikte ayrılıkçılığın sönme trendine girmesi oldukça düşük bir ihtimaldir. Özellikle çalışmada İspanya örneğinde elde edilen bulgular, bu önermeyi destekleyici niteliktedir.

Çatışmaya yol açan temel faktörlerden birisi de *zayıf devlet yapılarıdır*. Devletin siyasi meşruiyetini/varlığını kaybetmesi, dış yardımların azalması, yolsuzluk, idari yetersizlik, ekonomik kalkınmayı sağlamada yetersizlik, siyasetçiler arasındaki güç mücadelesi, devlet içi bölge liderlerinin bağımsızlık talepleri, devlet kurumları tarafından baskı altında tutulan etnik grupların özerklik talepleri gibi nedenlerden ötürü, mevcut devlet yapısı zayıflamakta ve bu durum devlet içi çatışmaların çıkmasına imkân tanımaktadır (Efegil, 2015:3). Bu hem yeni oluşan devletlerde hem de mevcut devletlerin ekonomik ve/veya politik geçiş süreçlerinde görülebilir. Merkezi devlet zayıfladığında, yıkıldığında veya çöktüğünde, ayrılıkçı bir harekete karşı direnme gücü büyük oranda düşer. Sovyetlerde ve Somali’de görüldüğü üzere merkezi idarenin çöktüğü durumlarda periferik ve alt bölgeler kendi rotalarını çizmektedir. Ayrıca zayıflamış devletlerden ayrılmanın maliyeti daha düşük olmaktadır (Boyle ve Englebert, 2006:11).

Çatışmaları ve ayrılıkçılığı tetikleyen bir diğer durum da Posen’in ‘güvenlik ikilemi’ olarak nitelendirdiği durumdur. Posen, (1993:28) kavramı, anarşik bir ortamda bir grubun kendi güvenliğini artırmak için giriştiği faaliyetlerin, rakip grupta reaksiyona sebebiyet vererek benzer şekilde hareket etmesine yol açtığı ve nihai olarak kendisi için daha az güvenli bir ortamın oluşmasına sebebiyet verdiği durumları anlatmak için kullanmıştır. Posen’e (1993:28) göre, anarşik ortamda, güvenliği sağlama endişesi, herhangi bir kasıt olmasa da zamanla diğer etnik gruplarla rekabetin odağında yer almaya başlamaktadır. Bu rekabet, grupların güvenliklerini sağlamak için ihtiyaç duyduklarından çok daha fazla güç elde etmeye çalıştıkları bir noktaya kadar gitmektedir. Bu eğilim, karşılıklı reaksiyonlar şeklinde büyümekte ve her iki grubun güvensizlik algısını yükseltmektedir. Nihai olarak savunma amacıyla yapılan saldırgan askeri eylemlere yol açabilir (Cornell, 2002:37).

Etnik çatışmaların seyrinde etkili olan bir diğer etken devletlerin bastırma politikalarıdır. Bastırma politikaları, tutuklamalar, yaralama ve öldürmeler üzerinden



ülke genelinde siyasi aktivitelerin kısıtlanmasıdır. Bastırma etnik grupları harekete geçiren önemli bir motivasyon olmakla birlikte aynı zamanda politik davranışı sınırlandırması ve şartlarını belirlemesi yönüyle de politik fırsatların doğası ile ilgilidir. Bastırma politikalarının iç ve etnik çatışmaları hızlandırdığına veya pasif grupların mobilizasyonuna yol açtığına dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Saxton ve Benson, 2008:63-64).

Etnik çatışma ve ayrılma eğilimlerini güçlendiren bir diğer mekanizma etnik vaatçilik (ethnic outbidding) olgusudur. Bu durum rekabetçi seçim sistemine sahip bir siyasal ortamda kendilerini aynı etnik grupla tanımlamış iki veya daha fazla siyasî partinin, anılan etnik grubun oyunu alabilmek için diğer partilerden daha milliyetçi olduklarını göstermeye çalışması ile ortaya çıkmaktadır. Etnik vaatçilik demokratik kurumların sağladığı ortam sayesinde oluşmasına rağmen şiddet içeren çatışmaların ortaya çıkması gibi paradoksal bir sonuca sebep olabilir (Brubaker ve Laitin, 1998:223).

Ülke genelinde bir protesto ve isyan (general protest and general rebellion) bulunmasının da etnik grupların harekete geçmesi üzerinde etkili olacağı belirtilmiştir (Saxton ve Benson, 2008:66).

Politik fırsatların yapısı ile ilgili faktörlerin bir kısmı da dış faktörler ile ilgilidir. Bütün ayrılıkçı çatışmalar, bir dereceye kadar dış faktörlerden etkilenmektedir. Wood (1981:131) ayrılma teorilerinin bu etkiyi gözönünde bulundurması gerektiğini söylemektedir. Horowitz (1985: 230), ayrılıkçı bir grubun iç dinamiklerle ortaya çıkmasına rağmen, amacına ulaşmasının uluslararası politika ve güçler dengesinin lehlerine gelişmesi halinde mümkün olacağını belirtmiştir.

Etnik sorunlar özellikle mevcut siyasal otoriteye karşı şiddet içeren bir çatışma düzeyine çıkınca, sadece ulusal değil, aynı zamanda uluslararası nitelik kazanabilmekte, yabancı devletlerin bu çatışmalara bir biçimde müdahil olması sorununun uluslararası boyutunu güçlendirmektedir (Kurubaş, 2008a:12). Etnik çatışmalara yönelik dış müdahale hükümetler arası uluslararası örgütlerden bölgesel örgütlere, çokuluslu güçlerden tek bir devlete kadar çeşitlilik göstermektedir (Canpolat, 2009:278).

Uluslararası topluluk etnik sorunları çözmek için çatışmaların yeniden başlamasını önleyerek barışın korunması (peace-keeping), çatışmaları sona erdirerek barışın sağlanması (peace-making) ve kalıcı barışın inşa edilmesini (peace-building)

içeren üç temel stratejiye dayanarak diplomatik ve askerî müdahale ile arabuluculuk yollarına başvurmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası topluluk müdahaleye rağmen hâlâ bir çözüme ulaşamamışsa, tarafların etnik temelde ayrılmasına da teşebbüs edebilmektedir (Kurubaş, 2008a:35; Canpolat, 2009:230).

Devletlerin etnik ayrılıkçı sorunlara müdahil olmasının nedenleri ise çeşitlilik göstermektedir:

- Genel olarak uluslararası stratejik çıkarları gerçekleştirme, rakip veya düşman olarak görülen devletlerin gücünü kontrol altına almakla birlikte onları zayıflatma, rakip veya düşman devletle hesaplaşma, etki alanlarını genişletme gibi *reelpolitik/araçsal nedenler* oluşturmaktadır.
- Etnik kimlik, din, ideoloji, tarihsel haksızlığa uğrandığı düşüncesi, irredentizm gibi temel nedenlerle birlikte insani düşünceler, ırksal-kültürel yakınlık, ayrılıkçı lidere veya onun müttefiklerine duyulan kişisel bağ(sempati) gibi *etnopolitik/duygusal güdülerin* etkili olduğu savunulmaktadır.
- Sivillerin yaşamlarını koruma, gıda gönderimi, ilaç yardımı gibi *insancıl nedenler* sayılabilir.
- Aynı ideoloji ya da aynı dini paylaşan grupların birbirlerine desteklerini kapsayan *dinsel/ideolojik* bağlardır.
- *Yayılma ve örnek olmayı, engelleme güdüsü* ise beşinci nedendir. Bir ülkede ortaya çıkan bir çatışmanın/bölünmenin benzer yapıya sahip yerlere sıçramasından korkulması ve bir grubun eylemlerinin benzer durumdaki etnik gruplara örnek olmasını/sirayet etmesini engelleme şeklinde ortaya çıkar.
- Ayrılıkçı grupları etki alanına almak amacıyla çeşitli güçlü devletlerin *emperyalist/yayılmacı nedenlerle* vereceği destekler sayılabilir (Aktaran: K.Şahin, 2010:49-50).

Eğer ayrılıkçı bir hareket süper güçlerin etki alanında ortaya çıktıysa, çıkarlarını elde etmek isteyen süper güçler büyük ihtimalle soruna müdahil olma eğiliminde olacaktır. Bu durumda etnik sorun; asker, silah ve teçhizat da gönderme dahil yoğun dış müdahale ile birlikte hızla vekalet savaşlarına dönüşebilir. Eğer ayrılıkçı bir hareket tarafsız bir bölgede oluşacaksa ki burada hiçbir süper gücün stratejik çıkarı yoktur;

burada minimum dış müdahale oluşacaktır ya da öne çıkan bölgesel aktör sonuçla ilgili kararı verecektir (Wood, 1981:131). Bir ülkedeki etnik sorunlara öncelikle komşu ve büyük devletlerin ilgi göstereceği söylenebilir. Çünkü etnik sorunlar yukarıda sayılan nedenlerden dolayı özellikle bu devletlerin dışpolitikalarında anlamlı bir yere sahiptir ve siyasallaşarak fiili mücadele içine giren etnik gruplar eğer bir dış destek alacaklarsa öncelikle bu aktörlere yöneleceklerdir (Kurubaş, 2009:44).

Dış politik aktörler çatışmalara diplomatik destek, propaganda desteği, ekonomik destek ve askeri destek verebilirler; topraklarında eğitim ve üslenme olanakları sağlayabilirler veya bizzat kendi ordu güçleriyle çatışmaya müdahil olabilirler (Wood, 1981:131; Cornell, 2002:57). Fakat her ne sebeple olursa olsun devletler özellikle ayrılıkçı etnik hareketlere destek vereceklerse normatif ilkenin de etkisiyle yani uluslararası alanda gayrı meşru duruma düşmemek için bunu resmi, açık ve doğrudan yapmak yerine gayriresmi, gizli ve dolaylı yollarla yaparlar. Bu nedenle dış desteğin kanıtlanması zordur ve zaten yardım edenler de bunu genelde inkâr ettiklerinden varlığı sadece hissedilebilir (Kurubaş, 2009:45).

Ayrılıkçı hareketin terörizm boyutu bulunuyor ise devletlerin uluslararası terörizme karşılamaları aşağıda sayılan düzeylerde ortaya çıkmaktadır:

- Devlet sponsorluğu: Devletin terörist operasyonları aktif olarak planlaması, yönlendirmesi ve kontrolüne katkıda bulunması; kendi organlarıyla terörist eylemlerde bulunması, gayri resmi devlet ajanları, paralı askerler veya çeteleri kullanarak terörist eylem gerçekleştirmesi.
- Devlet desteği: Bir devletin terörist örgütlere ideolojik, mali, askeri ve operasyonel konularda destek sağlaması; silah, patlayıcı, teçhizat, eğitim, finansman, istihbarat, güvenli bölge, iletişim, ulaşım belgeleri ya da diğer lojistik destekler sağlaması.
- Devlet toleransı: Terörist faaliyetlere destek vermemekle birlikte engel olunmaması, teröristlerin ülke dışına çıkmaları için gayret gösterilmemesi, başka bir devletin terörist faaliyetlerin sonlandırılmasına yönelik taleplerinin reddedilmesi.

- Devlet hareketsizliği: Ülkesi içinde bulunan teröristlerin varlığından haberdar olup bunu istememesine rağmen mücadelede yetersiz kalınması (Taşdemir, 2006:46-58).

Devletlerin etnik sorunlara müdahil olmaları önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Etnik gruplara dış aktörlerce vaat edilen sözler ve sunulan kaynaklar, onları çatışma yoluyla istediklerini elde edebilecekleri, rakipleri üzerinde eninde sonunda başarı kazanacakları yönünde cesaretlendirebilmektedir. Dış destek etnik çatışmaların kaynağına etki ettiği kadar söz konusu çatışmaların süresi ve geleceğine de etki eden çok önemli bir değişkendir (M.Yılmaz, 2007:37; Boyle ve Englebert, 2006:10). Dış destek tansiyonun arttığı durumlarda katalizör rol oynayabilir. Örneğin ayrılıkçı grubun liderliğinin silah kullanıp kullanmama noktasındaki kararını vermesinde hayati rol alabilir. Bir yabancı devletin çatışma ile ilgili ani bir karar değişimi etnik grup veya devlet arasındaki ilişkilerin seyrini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Cornell, 2002:57). 1971 yılında Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılması, komşu devletin verdiği dış desteğin ayrılma üzerindeki etkisine önemli bir örnektir. Hindistan Bangladeşli ayrılıkçıların, ilk olarak topraklarında eğitim kampları kurmasına müsaade etmiş; akabinde sürgünde hükümet kurma imkanı tanımış; nihai olarak ise Hindistan ordusu 1971 yılında ayrılmayı destekleyecek şekilde çatışmalara askeri olarak müdahil olmuştur (Boyle ve Englebert, 2006:13). Bunlarla birlikte, dış destek bağımsızlık hedefinin gerçekleştirilmesine yardımcı olsa da harekete destek veren devlet, destek verdiği grubu bir dış politika aracı olarak kullanmak isteyecektir (K.Şahin, 2010:57).

Ambrosio (2000:38), irredentist projelerin hedeflerine ulaşma başarısını-başarısızlığını, etno-territoryal milliyetçiliğin seviyesi ile uluslararası toleransın seviyesinin karşılıklı etkileşimi çerçevesinde ele almıştır. Eğer uluslararası toplumun irredentist bir harekete karşı toleransı düşükse, irredentist devletler/hareketler baskılar karşısında hedeflerini sınırlandırmaktadır. Bu açıdan, etno-territoryal milliyetçilik irredentist projelerin ortaya çıkışında bir ön koşulu teşkil etmekle birlikte uluslararası toplumun pozitif ve negatif tutumu, irredentist bir hareketin başlaması ve sonuçlarıyla ilgili kritik bir rol oynamaktadır.

Dış müdahale önemli bir faktör olmakla beraber bazen etkisi abartılabilmektedir. Genellikle yabancı hükümetlerde yoğun bir şekilde müdahale etme konusunda isteksizlik bulunmaktadır. Çünkü müdahalenin maliyeti yüksektir; sınırlarını belirlemek

zordur ve sorun üzerinde uzun süre etkili olma pek olanaklı değildir. Genel olarak bakıldığında, ayrılıkçılara avantaj sağlayan iç önkoşullar ve gelişmeler ziyadesiyle mevcutsa, merkezi hükümete yapılan dış yardımların statükoyu koruma ihtimali düşüktür. Eğer ayrılıkçıların lehine iç koşullar ve gelişmeler yoksa veya yeterli değilse ayrılıkçılara yapılan dış yardımın ayrılmayı sağlaması pek olası değildir (Wood, 1981:132).

Etnik ayrılıkçılığı etkileyen diğer dış faktörler olarak *yayıma-sirayet etme (contagion)* ve *örnek etkisinden* de bahsedilmektedir. Bir bölgede başlayan etnik çatışmaların, benzer siyasal yapı ve nüfus kompozisyonlarına sahip diğer bölgelere de sıçraması söz konusu olabilmektedir. Etnik çatışma literatüründe bu duruma bulaşma-sirayet etme etkisi (contagion effect) denilmektedir (Cornell, 2002:58; Saideman ve Ayres, 2000:1129; M.Yılmaz, 2007:41). Sovyetlerin dağılmasından sonra Kafkaslar bölgesinde 20'ye yakın etnik çatışmanın patlak vermesi yayılma-bulaşma etkisine örnektir. Örnek etkisi ise arada fiziksel bir yakınlık bulunsun ya da bulunmasın baskı altındaki bir etnik grubun merkezi otoriteye yönelik isyanının diğer gruplara örnek teşkil etmesini ifade eder. Bu örnek teşkil etme, sorunun nedenleri, çıkış koşulları, taktik ve stratejiler bağlamında olabileceği gibi salt manevi açıdan cesaret verme şeklinde de olabilir (M.Yılmaz, 2007:41).

*Komşu devletteki etnik akrabalar* da ayrılıkçı hedefler üzerinde etkili olabilmektedir. Etnik azınlığın komşu devlet içindeki akrabaları, çoğunluğu teşkil ediyorsa söz konusu azınlığın irredentist olma ihtimali artmaktadır. Şayet komşu devletteki akrabalar çoğunlukta değilse ayrılıkçı olma ihtimali söz konusu olacaktır (Saideman ve Ayres, 2000:1128). Grubun komşu devlette değil herhangi bir yerde yaşayan akrabaları eğer ayrılıkçı ise o grubun da ayrılıkçı veya irredentist olma ihtimali yüksektir. Bu aynı zamanda bulaşıcı etki argümanı ile örtüşmektedir (Saideman ve Ayres, 2000:1129; Cornell, 2002:47). Farklı devletlerin ülkelerinde yaşayan potansiyel olarak ayrılıkçı bir nüfusa sahip olan etnik grubun başarılı olma şansı, birçok devlet buna karşı koyacağı için düşüktür. Ancak devletlerden biri diğer ülkedeki etnik gruba yardımcı olursa ayrılıkçı girişimin başarı şansı doğal olarak artmaktadır (Wood, 1981:113).

*Diaspora* da mağduriyetleri canlı tutarak, irredentist ve ayrılıkçı hedefleri teşvik ederek, finans ve propaganda desteği sağlayarak ayrılıkçılığa katkıda bulunabilmektedir (Boyle ve Englebert, 2006:8).

## **2.2. ETNİK-AYRILIKÇI TERÖR**

Bütün ayrılıkçıların terörizme başvurduğu söylenemeyecekse de terörizm ayrılıkçı mücadelelerde kullanılan yaygın bir araçtır. Terörizm, haklarını şiddet yoluyla elde etmeyi hedefleyen etnik gruplar tarafından daha az maliyetli olduğu için daha elverişli bir araç olarak görülebilmektedir (Choi ve Piazza, 2014:38).

Etnik ayrılıkçılığın stratejileri kapsamında terörizm konusuna değinilmekle birlikte etnik ayrılıkçı terörün diğer terör türlerinden farkları ve temel karakteristikleri üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur.

Terörizm ile ilgili araştırmalar incelendiğinde, ideolojik ve dinî motivasyonlu terörizm ya da sadece bir terör örgütü üzerine yapılan çalışmalar olmasına rağmen, etnik ayrılıkçı terörizm konusundakilerin azlığı dikkat çekmektedir. Etnik ayrılıkçı terörizm genellikle etnik çatışmalar içinde değerlendirilmiş, bir terörizm tipi olarak ayrıca analiz edilmemiştir (Demir, 2010:2).

### **2.2.1. Tanım ve Özellikler**

Literatürde terörizmin tipleriyle ilgili bazı tasnifler geliştirilmiştir. Zimmermann (2009:6) terörizmi politik, kriminal ve patolojik terörizm şeklinde üç ana gruba ayırmaktadır. Politik terörizmi; devlet-altı grupların terörizmi, devlet destekli terörizm, devlet terörizmi, uluslararası terörizm şeklinde dörde ayrılmıştır. Devlet altı terörizmi, ideolojik (sağ-sol), etnik-milliyetçi, dini-politik ve tekli (single issue) olmak üzere dörde ayrılmıştır. TE-SAT (AB Terörizm Durum ve Eğilim Raporu) raporlarında terörizm beş farklı alt başlıkta değerlendirilmektedir: dini motivasyonlu terörizm (religiously-inspired terrorism), sağ-kanat terörizm (right-wing terrorism), sol-kanat terörizm (left-wing and anarchist terrorism), tekli terörizm (single issue terrorism), etnik-milliyetçi ve ayrılıkçı terörizm (ethno-nationalist and separatist terrorism) (Yaldız, 2013:84). Motivasyonlarına göre terörizmin sınıflandırılması da çok keskin ve net ayrımlara işaret etmez. Örneğin, ideolojik motivasyonlu bir terör örgütü dini değerleri

kullanabilir ya da etnik milliyetçi/ayrılıkçı bir terör örgütü ideolojileri amaçları kapsamında yorumlayabilir (Demir, 2010:95).

Etnik ayrılıkçı terörizm, *“Bir etnik grubun davasını ilerletmek için başvurduğu bilinçli şiddet eylemleri”* (Byman, 1998:151) olarak tanımlanabilir. Burada ‘dava’ çoğu zaman ayrılıkçı hedefler ve etnik kimlik inşası ile ilgilidir. Gürses’e (2007:14) göre bir etnik temelli terör örgütünün eylemlerindeki amaç çoğu kez bir grup adına devlet statüsü elde etmektir. Buna yönelik taviz koparmak amacıyla şiddet yoluyla toplumda korku salarak siyasi iktidara baskı yapmak etnik temelli terörün temel özelliğidir. Volkan (1999:183) ise *“terör liderlerinin kendi büyük grup kimliklerine aşırı derecede bağlanarak ve onu yaygın bir şiddet ile genişletmeye çalışmasına”* vurgu yaparak etnik terörün kimlikle ilgili yönüne dikkat çekmiştir. Masters (2008:403), *“Etnik milliyetçi terör örgütlerinin, self-determinasyon ve kimlik inşası ile meşgul olduğunu, hedefinde nadir olarak yeni bir sosyo-politik düzen arayışı bulunduğunu, daha çok ayrı bir devlet kurma üzerine odaklandığını”* söyleyerek yukarıda sayılan özellikleri ihtiva eden bir çerçeve ortaya koymaktadır.

Etnik ayrılıkçı terörü, diğer terör türlerinden ayıran bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Etnik ayrılıkçı terörü, devrimci ve dini motivasyonlu terörden ayıran önemli nokta territoryal iddialarıdır. Etnik ayrılıkçı teröristler, belli bir toprak parçası için daha fazla otonomi veya bağımsızlık talebinde bulunmaktadırlar (Cuenca, 2007:289). Dini motifli ve devrimci terör örgütlerine, bu ideolojileri benimseyen herkes katılabilecek iken; etnik ayrılıkçı terör örgütlerine katılım çoğunlukla aynı etnik kökenden gelenlerle sınırlıdır (Byman, 1998:151).

Dini motifli teröristlerin aksine etnik teröristler, teolojik argümanlarla meşrulaştırılan “kutsal görevleri” gerçekleştirmekten ziyade bir grubun haklarını artırmak için şiddet eylemlerine başvurmaktadır. Dini motivasyonlu teröristler, şiddeti kusurlu olarak gördükleri sistemi düzeltmek için kullanmaktadır. Etnik terörizm sıklıkla lokal veya bölgesel iken; dini istismar eden terör lokal bağlantıları bulunmakla birlikte global bir harekettir (Boylan, 2013:4). Dini motivasyonlu terörist gruplar daha az milliyetçidir ve milli kimlik konularının toplumu böleceğini düşünmektedir (Byman, 1998:151). Etnik-ayrılıkçı terörizm, yukarıda değinildiği gibi nüfusun belli bir kesiminin haklarını artırmayı hedeflerken; devrimci terörist ideoloji, işçiler ve marjinal

sınıfların yararına bütün politik sistemi devirmeyi amaçlamaktadır (Boylan, 2013:5). Bu açıdan devrimci terör örgütleri, şiddeti meşrulaştırmak için daha genele hitap eden bir referans çerçevesine başvurmaktadır.

Bunların yanı sıra ideolojik kimlik, daha çok kişisel bir inanç meselesi ve siyasi bir davranış olduğundan daha yumuşaktır. Dini kimlikler, inanca dayandıkları için ideolojik kimliklere göre daha katıdır ve bu tür kimliklerin bir değişim yaşaması oldukça zordur. Etnik kimlikler ise dil, din, kültür ve soy gibi unsurlara dayandığından beri en katı olan kimlik türüdür ve bunların değişmesi daha da zordur. Etnik kimlikler, özellikle şiddetli çatışmalarla birlikte pekişir ve katılaşır. Çünkü etnik çatışmaların tansiyonu artarken, grup üyeleri de diğer grubun üyelerine düşman bir imaj yapıştırır ve onları böyle görmeye başlar (Canpolat, 2009:158; Kaufmann, 1996:141).

Etnik ayrılıkçı terörün tanımı ve diğer terör türlerinden farkları çerçevesinde bazı özelliklerine dikkat çektikten sonra kendine özgü dinamiklerine bakılacaktır. Öncelikle etnik ayrılıkçı terör örgütlerinin en temel amacı, terörizmin neredeyse bütün türlerinde olduğu gibi hükümetin direncini kırarak taleplerini kabul ettirmektir. Etnik-ayrılıkçı terör örgütleri, çoğunlukla talep ettiği toprak parçası üzerinde devletin direncini kırmak amacıyla şiddete başvurmaktadır. Hedefi, üzerinde uzlaşmazlık bulunan topraklarda devleti zayıflatmak ve nihai olarak tamamen terk etmesini sağlamaktır (Cuenca, 2007:303). Etnik ayrılıkçı terör örgütleri faaliyette buldukları coğrafyanın kendilerine ait olduğuna dair bir iddiada bulduklarından askerlerin bölgeyi terk etmesini istemekte ve öncelikli hedef olarak belirlemektedirler (Demir, 2010:342). Bu noktada, teröristler devletin kaynakları uzun süreli bir kampanya ile tüketilmesi ve bitap düşmesi mantığından ziyade belli bir kayıp seviyesinden sonra devletin direnmek yerine pes etmeyi tercih edeceğini düşünmektedirler. Teröristler tarafından devletin enerjisini tüketme stratejisi, fiziksel olmaktan çok ekonomik, politik ve nihai olarak psikolojiktir (Cuenca, 2007:295). Eylemlerle devlete, bölgeyi elinde tutmanın çok pahalıya mal olacağını göstermeye çalışmakta ve onu vazgeçmeye zorlamaktadır (Yayla, 1990: 361).

Etnik-ayrılıkçı terör örgütlerinin eylemlerinin temel hedefi bunlar olmakla birlikte şiddetin tek bir boyutu yoktur. Şiddetin bir diğer amacı daha fazla kitlesel destek sağlayabilmek amacıyla hükümeti tepkiselliğe iterek sert anti-terör uygulamalarına yönelmesini sağlamaktır (Gürses, 2007:22). Devletlerin etnik terörizme verdikleri



yüksek profilli tepki, genellikle örgütlerin aradığı kitlesel desteği bulacakları bir atmosfer oluşmasına sebebiyet vermektedir. Şiddet, potansiyel ayrılıkçılar üzerinde “bizimle veya bize karşı” şeklinde bir etki meydana getirmektedir. Şayet baskı devletten değil düşman etnik gruptan gelirse, örgütler etnik grup üyelerini çok daha hızlı bir şekilde mobilize edebilmektedir (Wood, 1981:124; Byman, 1998:155; Reinares, 2005:128). Sri Lanka Hükümetinin Tamillere yönelik sert tepkisi, Tamillerde Hükümetin sadece Sinhalaların çıkarları doğrultusunda hareket ettiği algısını güçlendirmiştir. ETA eylem-baskı-eylem taktiğiyle İspanya’yı sadece teröristlere değil genel olarak Bask bölgesine baskıcı politikalar uygulanmasını sağlayarak kitle desteğini artırmıştır.

Bu noktada, etnik çatışmanın “kimlik inşa edici” ve “kimliği ötekine göre tanımlama” yönüne de dikkat çekilmektedir. Etnik çatışmalar, kişisel kimlik seçimi alanını da daraltmakta ve etnik kimliklerine çok az bir değer atfedilenleri bile etnik seferberliğe yönlendirebilmektedir. Bu durumun bir nedeni de kimliğin genellikle karşıt gruplar tarafından düzenlenebilen, yani etkiye açık olan bir kavram olmasıdır (Canpolat, 2009:159; Kaufmann, 1996:141). Terörist eylem de amacına ulaşmasa bile kimlik oluşumunu hızlandıran bir etkiye sahiptir. Şiddet ve yıkıcı eylemler, kimlik meselelerine dikkatleri çekmekte, biz ve onlar ayrımını keskinleştirmektedir (Byman, 1998:154; Kaufmann, 1996:141). Kısaca, etnik terör örgütlerinin grup içinde inşa ettikleri biz ve onlar ayrımının etnik grubun diğer üyeleri arasında da yaygınlık kazanması, etnik ayrılıkçı terör örgütleri için hayati önemdedir.

Etnik teröristlerin bir diğer amacı düşman grubun nüfusunda bir korku iklimi oluşturmaktır. Bu korku, göçe ve etnik homojenleşmeye kapı aralamaktadır. Korku, etnik radikallerin avantajına olarak, bir ulusun demografisi ve politikasını değiştirmesine yol açabilir (Byman, 1998:150).

Etnik ayrılıkçı terörist örgütlerin, sadece düşman etnik grubu değil, muhalefeti susturma ve kendi etnik grubu içerisinde mutlak bir otorite tesis etme ihtiyacı da çok güçlüdür. Çoğu zaman kendi etnisitesine karşı düzenlenecek bir terör kampanyası diğer gruba düzenlenecek etkili bir kampanya için zaruri görülebilmektedir (Volkan, 1999:185). Etnik ayrılıkçı terörist gruplarda, korku kültürü tanımında da belirtildiği gibi tek bir otorite olma fikri esastır. Kendi içlerinde otoriteye karşı gelen gruplar tamamen

ortadan kaldırılır. Bu yüzden, terör eylemi dışı yönelik olduğu kadar içe yönelik olarak da ifade edilebilir. Bu şekilde, terör örgütleri sözü edilen bölgede güç kazanmak ve diğer yapılanmaları kendi bünyesine dâhil etmek amacı gütmektedir (Karalı, 2011:22). Teröristler tarafından oluşturulan korku iklimi, teröristlerin davasına destek verilmesine bile halkı işbirliğine zorlar. Bu işbirliği teröristlere sığınma, erzak-lojistik tedariki sağlarken devletin istihbarat toplamasının önüne geçer (Byman, 1998:159). Kendi etnik grubu içinde korkuyu arttırmak, etnik terörist liderlerin yeni izleyiciler bulmaları için de önemli bir stratejidir. Özellikle gençler, güçlü bir imaj çizen örgüt ile bağlantı kurmaya çalışabilirler. Örgütün şiddeti artmasına karşılık devletler de etnik teröre şiddetli bir biçimde tepki verdiğinde, teröristlerin içinden çıktıkları etnik gruptaki gençlerin korkusu ve kaygısı artar. Şiddetin bu şekilde yükselmesi, düşman gruba karşı olan kızgınlıkla birleştiğinde teröristlerin etnik grubunu terörist lider etrafında toplanmaya yöneltir (Volkan, 1999:192). Bu nedenle etnik ayrılıkçı terör örgütleri ne kadar güçlü olurlarsa o kadar fazla cazip olacaklarına inanırlar (Cuenca, 2007:291). Güçlü görünerek cazibe merkezi haline gelme olayın bir boyutu iken mağduriyet propagandası da diğer boyutunu teşkil etmektedir. Karalı'ya (2011:56) göre teröristler, toplum tarafından dışlanan ve kendini azınlık olarak gören güçlerini birleştirerek, eskiden sahip oldukları ezilmişlik duygusunu yenmek istemektedirler. Öte yandan, içlerinde bulunan mağduriyet durumunu ise sürekli kılmak isterler. Bunun nedeni, mağduriyet duygusunun kendi etnik kimliklerinin bir parçası halini almış olmasından kaynaklanmaktadır. Terör örgütleri, teröristlerin içlerinde bulunan bu mağduriyet duygusunu halkın tamamına yaymayı amaçlamaktadırlar.

Etnik teröristler diğer örgütlere nazaran bazı avantajlara sahiptir. En önemlisi, aktif olarak terörist etkinliklerin içinde yer almayan, ancak aynı etnik temeli paylaşanların en azından teröristlere gizli bir sempati duymaları ve kurbanlara çok az acımalarıdır. Bu durum, liderin onlara katılacak izleyiciler bulmasını daha da kolaylaştırmaktadır (Volkan, 1999:184). Teröristlerin eylemleri, etnik grup tarafından salt bir şiddet yerine baskıya karşı isyan ve misilleme olarak görülebilmektedir (Byman, 1998:154). Ortak etnik bağlar, bir terör örgütüne terörist hücreleri daha kolay örgütlemeleri, üyelerine duygusal açıdan teşvik sağlamaları, örgütten ayrılmayı zorlaştırma noktasında sınırlayıcı rol oynamaktadır. Etnik bağlar, terör örgütlerine stabil bir destek sistemi sağlamaktadır; sosyal ve kültürel bağlar, güvenliği ve sadakati

artırmaktadır (Choi ve Piazza, 2014:38). Etnisite, insan kaynağı yönünden olduğu kadar finans kaynağı yönünden de örgütlerin potansiyelini etkilemektedir. Etnik terör örgütleri, diğer örgütlerinin yapamadığı şekilde, kaynakları diasporadan faydalanarak temin edebilirler. Ailevi, kültürel ve tarihsel temeldeki bağlılıklar etnik grup ile diasporayı birbirine bağlamakta, bu durum finansal desteği harekete geçirmektedir. Yabancı ülkeler, sınırları içerisinde yaşayan diaspora üyelerinin lobi faaliyetlerinden etkilenerak etnik terörist hareketi destekleyebilmektedir (Boylan, 2013:6).

Etnik-ayrılıkçı terör örgütlerinin en temel ortak argümanları kendi halklarının sömürgeleştirildikleri, bu nedenle ulusların kendi geleceğini tayin etme hakkını (Self-determination) talep ettiklerini ve bu hak için mücadele verdiklerini ileri sürmeleridir (Gürses, 2007:15). Ayrılıkçı hareketler hangi ideolojiye dayanırsa dayansın self determinasyon prensibiyle ilişki kurmaya çalışmaktadır (Utlı, 2015:29). Kimliğin önemli bir parçası olan dil sorunuyla ilgilenirler. İddialarını genellikle anavatan ve dil üzerine temellendirirler. Dil üzerinden yine dil gibi hayati olan tarih ve ulusal mitler formüle edilmektedir (Byman, 1998:154). Düşman kültürler etnik grubu sömürmek istemekte ve onlara ayrımcılık uygulamaktadır. Öldürme, kölelik, aşağılanma gibi tarihsel deneyimler tekrar canlandırılmaktadır (Byman, 1998:157). Ayrıca milliyetçiliğin yanı sıra dini ve sosyalist argümanlara da başvurulmaktadır (Saban, 2009:102).

Etnik grup içerisinde şiddete başvurmeyen ana akım gruplar, terör örgütleriyle paradoksal bir ilişkiye sahiptirler. Ana akım etnik hareketler, terörizmin etnik bir ajanda için oluşturduğu kitlesel duyarlılığı kullanarak topluluğu mobilize eder. Terörizm bu anlamda ana akım siyasi hareketin çıkarlarına uygun bir atmosfer oluşması anlamına da gelmektedir. Diğer taraftan, terörizm devletin sert elinin bir bütün olarak etnik grubun tamamına inmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum, ılımlılar ve radikaller arasında kullanılacak taktikler ve ulaşılması istenen nihai hedef noktasında anlaşmazlıklara yol açmaktadır (Byman, 1998:159). Ayrıca, ana akım etnik hareketler, terör eylemlerinin devleti baskı altına alan yönünden istifade etmeye çalışabilmektedir. İlimli liderler dahi aşırı faaliyetleri kınasalar bile bu faaliyetleri hükümet ile pazarlıklarda kullanmaya çalışmışlardır (Byman, 1998:159).

Etnik terör dış müdahale için oldukça elverişli bir terör türü özelliği göstermektedir. Çünkü dünyanın pek çok bölgesinde bağımsızlık peşinde koşan etnik grupların olması ve bu grupların da yardıma muhtaç bulunmaları başka devletlerin içişlerine karışmak isteyen ülkelerin bu grupları kullanmasını kolaylaştırmaktadır (Baharççek, 2000:21).

### 2.2.2. Etnik Ayrılkçı Terörün Nedenleri

Etnik ayrılkçı teröre yol açan veya etki eden faktörlerle ilgili devlet, grup ve birey seviyesinde yapılan çalışmalarda birçok değişken üzerinde durulmuştur. Kültürel, ekonomik, siyasi vb. alanlarda algılanan ayrımcılık; sosyal, ekonomik, politik açıdan avantajlı grupların statülerini koruma isteği (Byman, 1998); etnik milliyetçilik; ayrılkçıların seçimlerde başarısız olması; ayrılkçı hareket içerisinde yer alan diğer gruplarla güç mücadelesinde kendisini farklılaştırma arayışı; otoritelerin milliyetçi hareketlerin sosyal protestolara abartılı tepkisi (Reinares, 2005); politik memnuniyetsizlikler (ayrımcılık, bastırma politikaları vb.), ekonomik memnuniyetsizlikler, self-determinasyon talebi ve elitler arası mücadele (Boylan, 2013:32); siyasi katılım için alternatif ve fırsat yokluğu; büyük çaplı sosyo-politik değişim süreçleri (Choi ve Piazza, 2014); grupların belli bir coğrafi bölgede yoğunlaşması ve demokratikleşme (Forsberg, 2005:14); etnik çatışma yoğunluğundaki değişiklikler (Keller, 2012:1); grubun sosyal mobilizasyon kapasitesi, grubun büyüklüğü, grup kimliğinin gücü, tarihsel otonominin kaybedilmesi, bastırma (repression) politikaları, ülke içerisindeki diğer isyanın sirayet edici etkisi (Saxton ve Benson, 2008:56-57) gibi faktörler incelenmiştir. Bu faktörlerin ele alındığı, devlet, grup ve bireysel seviyedeki çalışmalara örnekler verilecektir.

Forsberg (2005) bazı etno-milliyetçi grupların terörizme başvururken bazılarının neden başvurmadığını incelediği çalışmasında<sup>6</sup>; *grup bağlılığı* (tarihsel otonomi, etnik farklılıklar, dilsel farklılıklar, grubun belli bir bölgede yoğunlaşması), *devletin açıklığı ve gücü* (demokratik devlet, devlet içinde yüksek seviyede demokrasi, gayri safi yurt içi hasıla), *refah seviyesi ve ekonomik farklılıklar* (ekonomik avantajlar ve ekonomik dezavantajlar) ile etnik ayrılkçı terör arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Forsberg,

<sup>6</sup> Çalışmada Risk Altındaki Azınlıklar (The Minorities at Risk dataset) veri setinde yer alan 154 etnik gruba ilgili 1985-2000 yılları arasını kapsayan zaman dilimindeki veriler kullanılmıştır. Ayrıca Dünya Bankası'nın ülkelerin GYSH'si ile ilgili veriler kullanılmıştır.

2005:14). Çalışmada *tarihsel olarak otonomiye sahip olma, etnik farklılıklar, dilsel farklılıklar ile* terörizme başvurma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Forsberg, 2005:16). Bununla birlikte *grubun belli bir bölgede yoğunlaşması ile terörizme başvurma olasılığı* arasında önemli derecede korelasyon olduğu tespit edilmiştir (Forsberg, 2005:19). Ekonomik açıdan avantajlı gruplar ile terörizme başvurma arasında güçlü bir bağlantı bulunmamaktadır. Bu noktada Forsberg (2005:19-20), ekonomik açıdan avantajlı olan etnik grupların terörizme dini, politik, baskı gibi farklı nedenlerden dolayı başvurduklarını ileri sürmüştür. Ekonomik açıdan dezavantajlı ve bastırılan grupların terörizme başvurma olasılığı ise daha yüksektir (Forsberg, 2005:20). Bir devlet açısından yüksek seviyede gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) ve demokrasi seviyesine sahip olmak, terörizme maruz kalma olasılığını düşürmekle birlikte böyle bir ülkede etnik terör başladıktan sonra durdurmak çok daha zordur. Çalışmada söz konusu ülkelere nazaran gayri safi yurtiçi hasılası daha az ve demokrasi seviyesi daha düşük olan ülkelerin etnik teröre maruz kalma olasılığının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada demokrasi seviyesi yüksek ülkelerde GSYH'deki ciddi artışların etnik terörün şiddetini azaltmada etkili olduğu belirtilmiştir (Forsberg, 2005:17).

Boylan (2013), içerisinde teröre başvuran örgütlerin bulunduğu on etnik grup üzerinde yaptığı çalışmada, *politik memnuniyetsizlik* (ayrımcı politik uygulamalar, bastırma, azınlıkları baskı altında tutma, şiddete alternatif politik katılım kanallarının bulunmaması, güce ulaşmayı engelleme vb.), *ekonomik memnuniyetsizlikler*, *self-determinasyon talebi* (otonomi-bağımsızlık), *grup içi elitler arası rekabet* (Etnik grup elitleri arasında çatışma var mı yok mu) ile etnik terör olayları<sup>7</sup> arasındaki ilişkiyi incelemiştir (Boylan, 2013:16-17). Boylan, politik memnuniyetsizlikler, bağımsız devlet arayışı (dışsal self determinasyon), elitler arası çatışma (etnik grup içinde ve örgütün kendi hizipleri arasında) ile etnik terör olayları arasında pozitif ve önemli derecede korelasyon bulunduğunu belirtmiştir (Boylan, 2013:21). Ekonomik memnuniyetsizlikler ile terör olayları arasında pozitif korelasyon bulunmakla birlikte önemli sayılabilecek düzeyde değildir. Boylan, bunun etnik terörizmin genel olarak ekonomik sorunlarla ilgili olmadığına işaret ettiğini söylemiştir. Otonomiye sahip olma ile etnik terörizm arasındaki ilişkinin, istatistiki açıdan önemli olmadığını belirten Boylan (2013:22),

<sup>7</sup> Çalışmada Risk Altındaki Azınlıklar (The Minorities at Risk dataset) veri seti ile söz konusu örgütlerin 2004-2007 yılları arasında sebebiyet verdiği terör olayları baz alınmıştır.

bunun bazı durumlarda otonomi sağlanmasının etnik terör örgütlerini tatmin ederek şiddeti azaltırken, bazı durumlarda bağımsızlık talebinde bulunan etnik terör örgütlerini cesaretlendirmesinden kaynaklanıyor olabileceğini söylemiştir. Çalışmada grubun coğrafi olarak yoğunlaşması ile etnik terör olayları arasında pozitif ve önemli korelasyon bulunmuştur. Coğrafi yoğunlaşma kolektif hareket sorunlarının üstesinden gelme, askeri mobilizasyonu hızlandırma ve bölgenin geleceğini belirleme noktasında etnik hizipler arasında çatışmaya yol açma gibi konularda önemli rol oynamaktadır (Boylan, 2014:18). Demokrasi seviyesi ile terörizm arasındaki korelasyon önemli sayılabilecek düzeyde değildir. Ekonomik memnuniyetsizlik ile etnik terörizm arasındaki ilişki ile ilgili tartışmalara benzer bir şekilde bu durum dengeleyici güçlerden kaynaklanıyor olabilir. Zira bir taraftan demokrasi terörizm için fırsat oluşturabilmekte iken; diğer taraftan memnuniyetsizlikleri ifade imkânı sağlayarak terörizm motivasyonunu düşürebilmektedir. Bu iki dinamik, birbirini dengeleyerek istatistiksel açıdan önemsiz sonuçlar çıkmasına yol açmış olabilir (Boylan, 2014:18).

Saxton ve Benson (2008) İspanya'daki özerk topluluklar ile ilgili yaptıkları çalışmaya<sup>8</sup> göre, yüksek seviyeli demokrasi, tarihsel otonomi kaybının oluşturduğu etkinin düşük seviyeli olması ve çok sayıda seçimin, toplulukların politik olarak pasif kalmasının habercisidir; söz konusu özerk toplulukların, etnik proteso ve isyana yönelme olasılıkları düşmektedir. Daha büyük etnik grupların politik davranışının proteso formunda ortaya çıkması kuvvetle muhtemel iken, grubun kimliğinin güçlü olması ve ülkedeki başka bir isyan, grubun isyancı davranışa yönelme ihtimalini artırmaktadır (Saxton ve Benson, 2008:73). Her seviyedeki politik davranış üzerinde yatıştırıcı etkide bulunan faktörler GSYH'deki artış, seçimler ve demokrasidir (Saxton ve Benson, 2008:73). Sosyal mobilizasyon, bastırma, harici isyan ve rejim değişikliği çatışma sürecini hızlandırıcı faktörler olarak ön plana çıkmaktadır (Saxton ve Benson, 2008:73-74). Demokratikleşme sürecinde hızlanan çatışmacı politik davranışlar, uzun vadeli bir olgu değildir. Rejim değişikliği sürecinde çatışma eğilimlerinin kısa vadeli olarak güçlendiği görülmekle birlikte bunun tamamen demokrasiye geçişin dinamikleriyle ilgili olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu süreçlerde genel isyan

<sup>8</sup> İspanya'da 20 yıllık zaman dilimi içerisinde (1977-1997) 17 özerk topluluğun etnik milliyetçi mobilizasyonuna etki eden araçlar, motivasyonlar ve fırsatlar ile etnik milliyetçi mobilizasyonunun seviyesi ve yoğunluğu arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Etnik milliyetçi mobilizasyonun seviyelerini; 1-Milliyetçi iddiaların olmaması durumu, 2-Seçimlerle kendini ifade etme, 3-Şiddet içermeyen proteso, 4-İsyan (terörizmi de bu kapsamda ele almışlardır) olarak belirlenmiştir.

seviyesi bağlamında ülke genelinde isyancı faaliyetlerin yayılmacı etki gösterdiği söylenebilir. Çatışmacı davranışın hızlanmasında en etkili faktör bastırmadır (Saxton ve Benson, 2008:74). Çalışmada (dengeleyici faktörlerden dolayı) ekonomik refahın, etnik milliyetçi tepkinin yoğunluğu üzerindeki etkisi ile ilgili net bir tahmin yapılamamıştır. Ekonomik refah, eş zamanlı olarak, etnik grubun mobilizasyonunu artırıcı bir araç olabilir; gruplar arası tansiyonu yükseltebilir veya memnuniyetsizlikleri azaltabilir (Saxton ve Benson, 2008:69). Bu açıdan çalışmadaki bulguların daha önceki çalışmalarla örtüştüğünü söyleyen yazarlar, yüksek yoğunluktaki politik davranışla ilişkisi bakımından GSYH önemli bir gösterge değil iken, düşük yoğunluktaki politik davranışta, davranışın yoğunluğunu azaltma noktasında güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu bulgular İspanya ile sınırlı olmakla birlikte demokrasi ve ekonomik faktörler gibi tartışmalı konular dışında elde edilen bulgular diğer çalışmalarda elde edilen bulgularla büyük oranda örtüşmektedir.

Demir (2010:347) etnik ayrılıkçı terörizmin sebepleri ile ilgili olarak şu ortak özellikleri sıralamaktadır: Birincisi, etnik grupların yaşadığı yoksunluklar terör örgütleri tarafından istismara hassas bir zemin oluşturmaktadır. İkincisi, terör örgütlerinin varlıklarını sürdürme kaygıları belli bir noktadan sonra öne sürdükleri diğer bütün ideolojik, sosyal ve ekonomik çelişkilerin üstüne çıkmaktadır. Üçüncüsü, terör örgütleri ülke içinde ya da dışında bir kargaşa ortamı aramakta ve bu ortam onların doğmasına sebep olmaktadır. Büyümeleri ise daha çok demokratikleşme dönemlerinde meydana gelmektedir. Dördüncüsü uluslararası ortam, örgütün yaşam evresinin her aşamasında önemli etkide bulunur. Sadece bu düzeydeki sebeplerin etkinliğini koruması dahi örgütün varlığını sürdürmesine neden olur.

Çalışmalarda araştırma seviyesi ve farklı değişkenler kullanılmakla birlikte etnik ayrılıkçı teröre yol açan faktörlerle ilgili bazı ortak sonuçlardan bahsedilebilir. Araştırmacılar genellikle politik memnuniyetsizlik (ayrımcılık, bastırma politikaları vb.), rejim değişikliği ve geçiş süreçleri, self-determinasyon (otonom, bağımsızlık ve irredentizm) talebi, elitler arasındaki rekabet, coğrafi yoğunlaşma, yüksek seviyede sosyal mobilizasyon, uluslararası etki, tarihsel otonominin kaybının etnik grup üzerinde oluşturduğu olumsuz etkinin yüksek seviyeli olması ile etnik ayrılıkçı terör arasında pozitif korelasyon tespit etmişlerdir.

Ekonomik memnuniyetsizlikler ve demokrasi değişkenleriyle ilgili olarak farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bazı çalışmalarda yoksulluğun terörist şiddetle ilişkisinin olmadığı ortaya konurken, bazı çalışmalarda tersi bulgular elde edilebilmektedir. Bu nedenle terörizm ile ekonomik yoksunluklar arasında doğrudan bir ilişki olduğu iddia edilemez. Aynı durum ekonomik refah için de geçerlidir. Ekonomik refah, eş zamanlı olarak, etnik grubun mobilizasyonunu artırıcı bir araç olabilir; gruplar arası tansiyonu yükseltebilir veya memnuniyetsizlikleri azaltabilir. Demir (2010:346) Birleşik Krallık ve İspanya örneklerinde sosyo-ekonomik gelişmişliğin artması daha az terör eylemlerine maruz kalmalarına sebep olurken, Türkiye örneğinde bunun tam olarak doğrulanamadığını söylemektedir.

Ekonomik faktörlere benzer bir durum *demokrasi* ve *demokratikleşme* faktörü söz konusu olunca ortaya çıkmaktadır. Eubank and Weinberg (1994) demokratik rejimlerde- özellikle de çok partili sistemlerde- terör örgütlerinin ortaya çıkma olasılığının diğer rejim tiplerine nazaran daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bir diğer çalışmalarında, Eubank and Weinberg (1998:114) özgür ve demokratik rejimlerin, diğer rejim alternatiflerine nazaran teröre maruz kalma olasılıklarının önemli derecede fazla olduğu bulgusunu destekler nitelikte sonuçlara ulaşmışlardır. Li ve Schaub (2004:249) demokrasi seviyesi arttıkça, önemli bir oranda olmasa da, terörizme maruz kalma olasılığının arttığını bulmuştur. Bunun, vatandaşlara daha fazla siyasi haklar sağlayan demokrasilerin terör örgütlerine daha fazla örgütlenme özgürlüğü sunduğu ve terörist faaliyete katılmanın maliyetini düşürdüğü argümanı ile uyumlu olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan Li (2005:294), demokratik katılımın terörizmi azalttığı yönünde bulgular elde etmiştir. Demokratik katılımın vatandaşların tatminini artırdığını ve politik olarak daha fazla etkili olmalarını sağladığını; bunun memnuniyetsizlikleri azalttığını, eleman teminine engel teşkil ettiğini ve terörle mücadele politikalarına karşı toleransı artırdığını savunmuştur. Piazza (2013:261), yeni demokrasilerin diğer rejimlere nazaran çok daha fazla terörizm deneyimi yaşadığını; diktatörlüklerin demokrasilere nazaran bütün terörizm türlerini daha az deneyimlediğini bulmuştur. Bununla birlikte, yeni demokrasilerin iki kategoride (5 veya daha az yıllık demokrasiler ve 5-10 yıl arasındaki demokrasiler) ele alındığı çalışmada, 10 yılın üstündeki demokrasilerin, diktatörlüklerle karşılaştırıldığında, önem arz edecek oranda daha fazla terörizm deneyimi yaşamadığı bulunmuştur (Piazza, 2013:254). Bu da demokrasilerin



konsolide oldukça genellikle terörizmi daha az deneyimledikleri argümanını desteklemektedir.

Chenoweth (2013:370) ileri demokrasilerin, iki istisnai durum dışında, yüksek seviyede kronik terörizme maruz kalmadığını belirtmiştir. İstisnalardan biri başka ülkelere askeri müdahale ve işgal, diğeri de çözüme kavuşturulamamış sınır çatışmalarıdır. Demokrasilerde meydana gelen terörün büyük çoğunluğu zayıf veya geçiş sürecindeki demokrasilerde görülmektedir. İnsan hakları ihlalleri, ayrımcılık ve halkın taleplerine cevap verememe gibi illiberal pratikler sergileyen demokrasilerin iç şiddete maruz kalma olasılıkları daha yüksek iken; sivil özgürlüklere ve insan haklarına sıkı bağlılık, hukukun üstünlüğünü tesis etme, azınlıkların korunması ve halkın taleplerine cevap verilebilirlik gibi liberal pratikler sergileyen demokrasilerin teröre maruz kalma olasılıkları düşüktür.

Demokrasi ve ekonomik faktörler dışında etnik ayrılıkçılığa yol açtığı ileri sürülen tartışmalı bir diğerk faktör de etnik milliyetçiliktir. Dışlayıcı öğrelerin baskın olduğu etnik milliyetçilik, seküler doktrinler ve dini öğretilerle biraraya gelerek ayrılıkçı terör faaliyetlerinde etkili olmuştur (Reinares, 2005:124). Katalan ve Quebec gibi sivil unsurların baskın olduğu milliyetçi ideolojiler kolay kolay ayrılıkçı terörist şiddet üretmezler (Reinares, 2005:124). Etnik terörizmin nedenlerini açıklamada etnik milliyetçiliğin kullanılması eleştirilmiştir. Bu yöndeki açıklamalar oldukça geniştir ve tatmin edici değildir; çünkü milliyetçilik çok sayıda bireysel ve sosyolojik süreçleri kapsamaktadır; bu süreçlerdeki faktörlerden biri veya birkaçı terörizme yol açmış olabilir (Boylan, 2013:31).

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### DEVLETLERİN ETNİK AYRILIKÇILIĞA KARŞI UYGULAMALARI VE ETNİK AYRILIKÇI TERÖRLE MÜCADELE

#### 3.1. AYRILIKÇILIĞA KARŞI DEVLETLERİN UYGULAMALARI

Devletlerin etnik ayrılıkçılığa karşı uygulamaları, ülkesinde yaşayan etnik gruplara yönelik politikaları, etnik hareketlere ve etnik çatışmalara karşı tepkileri ile yakından ilgilidir.

Somersan (2004:79) bir ulus-devlet yapısı içerisinde etnik gruplara yönelik uygulamaları yedi başlık altında ele almıştır: (1) soykırım ve etnik temizlik, (2) yasa zoruyla yalıtma, (3) ayrı ve farklı yaşatma (apartheid ve segregation), (4) zorunlu uyum (asimilasyon, çeşitli azınlık grupların kültürel olarak çoğunluğa benzemesi ve devlet politikaları ile bu yönde zorlanması) ve erime potası, (5) mevsim salatası (toplumu çok çeşitli sebze yeşilliklerin ayırt edilebileceği bir mevsim salatasına benzetir), (6) entegrasyon (çoğunluk kültürüyle isteyerek bütünleşme), (7) çoğulculuk (ırksal ve etnik azınlıkların ayrı durduğu ama toplumsal olarak eşitlenebildiği durum) ve çokkültürlülük (gelmiş geçmiş ve var olan kültürel çeşitliliğin ve tüm kültürel geleneklerin eşitliğini vurgular).

Etnik çatışmalar ve ayrılıkçı hareketlerin nasıl sona erdiği ile ilgili ise çeşitli yöntem ve rotalardan bahsedilmiştir. Wood (1981:129) büyük çaplı ayrılıkçı mücadelelerin hiçbir zaman topyekûn savaş noktasına ulaşmadığını; (1) Barışçıl araçlarla çözüm bulunduğu, (2) Merkezi hükümetin etkili bir şekilde bastırmasıyla durdurulduğu, (3) Kendi iç dinamikleri çerçevesinde sona erdiğini söylemektedir. Kaufmann (1996:139), etnik savaşların bir tarafın tam zaferi, üçüncü tarafın geçici askeri müdahalesi ve öz yönetim verilmesi ile neticelendiğini söylemiştir. Coakley (2009:476-477) çatışmaların sona ermesinin üç yolla gerçekleştiğini söylemektedir: (1) Genellikle hükümet tarafının zaferiyle sonuçlanan *askeri zafer*, (2) Üçüncü tarafların devreye girerek çatışan gruplar arasında *arabuluculuk yapmasıyla bir anlaşmaya varılması*, (3) Taraflar arasında süreklilik arz edecek bir dengeye ulaşılmadığı, üzerinde anlaşılmayan hususların var olduğu, *arta kalan çatışmalar*. Ted Robert Gurr, (27) etnik sivil savaş üzerinde yaptığı çalışmada; (12)'sinin bir tarafın askeri zaferi, (5)'inin de jure veya de facto bölünme, (2)'sinin üçüncü tarafların askeri müdahalesi, (8)'inin

bölünme ile sonuçlanmayan anlaşmalarla çözüldüğünü ortaya koymuştur (Aktaran: Kaufmann, 1996:159). Etnik çatışmaların sonuçları ile ilgili ihtimaller genel hatlarıyla bu şekildedir.

Etnik çatışmanın olası çözümleri ile ilgili olarak ise Kaufmann (1996:151) bastırma, etnik kimliklerin yeniden inşası, güç paylaşımı ve devlet inşası alternatiflerinden bahsetmiştir. Coakley (2009:478), etnik çatışmanın olası çözümleri ile ilgili skalada, bir uçta soykırım ve nüfus transferini de içerebilen etnik temizlik politikaları, diğer uçta azınlıklara mevcut yapı içerisinde siyasal partiler gibi araçlarla güce ulaşma imkânları tanıma, güç paylaşımı (power sharing) veya güç ayırımına (division of power) dayanan politikalarının bulunduğunu söylemektedir. Her ikisinin arasında ise birincisi kadar acımasız, ikincisi kadar cömert (geniş çapta) olmayan ve çoğunluğun egemenliği prensibine dayanan stratejiler yer almaktadır. Coakley (2009:462), etnik çatışmalara son veren anlaşmaların üç ortak özelliğine dikkat çekmiştir: federal veya diğer territorial düzenlemeler, oydaşmacı hükümet (consociational government) düzenlemeleri ve azınlıkların siyasi entegrasyonu.

McGarry ve O'Leary (2011:249) Hükümetlerin, mobilize olmuş etnik, dilsel ve dini toplumların uyumunu sağlamak ve ayrılmayı önlemek amacıyla (seek to accomodate) güç paylaşımı, kültürel otonomi ve territorial çoğulculuk (plüralist federasyon, desantralizasyon, anayasal garanti altına alınmış özerklik ve sınır ötesi territorial düzenlemeler) gibi bazı kurumsal stratejiler uyguladığını söylemiştir. Bu seçenekler bazen birlikte uygulanabilmektedir.

Kurubaş'a (2008a:36) göre devletlerin uygulamaları dört başlık altında toplanabilir: baskıcı-asimilasyonist uygulamalar, çokkültürcü uygulamalar, etnik-federasyoncu uygulamalar, azınlık statüsü ve bundan doğan idari ve/veya kültürel özerklikçi uygulamalar. Bir diğer çalışmasında (2008b:27) etnik azınlık-devlet ilişkileri açısından aktör tutumları incelendiğinde devletin etnik gruplara yönelik asimilasyon, dışlama (baskı, segregasyon, soykırım, etnik temizlik vs.) ve çoğulculuk (ortaktoplumluluk, entegrasyon, özerklik, federalizm, azınlık statüsü vs.) olmak üzere ikisi olumsuz biri olumlu üç genel yaklaşım sergilediği, etnik azınlığın da devlet politikalarına boyun eğerek asimile ya da entegre olma veya devlet politikalarına

direnerek özel haklar ve statü elde etme, devlet içinde ayrı yönetim kurma (özerklik ya da federasyon) veya ayrılma gibi seçenekleri bulunduğu söylemiştir.

Çatışma çözüm formülasyonları kapsamında, etnik sorunun ulaştığı boyut ile devletlerin uygulamalarının etkinliği arasındaki ilişkiye de dikkat çeken Kurubaş'a (2006:109) göre bazı yerlerde azınlıkların korunması ve azınlık haklarının tanınması, ayrılma eşiğine (azınlığın ayrılmayı tek çare olarak görmeye başlaması ve ayrılıkçılığın güçlü bir toplumsal tabana sahip olması durumu) gelmemiş etnik hareketlerin tatmin edilmesi suretiyle marjinalleştirilmesini de önleyebilir. Bununla birlikte azınlık sorunlarının çok derinleştiği ve ayrılma eşiğine gelindiği yerlerde ve durumlarda azınlıklara verilen haklar ayrılıkçılığın birer aracına dönüşebilir ve onu güçlendirebilir. Bu noktada, etnik sorunların düzeyleri ile ilgili çeşitli eşiklere işaret eden Kurubaş (2012:48), söz konusu eşiklere göre asgari çözüm formülasyonlarının değişeceğine işaret etmiştir.<sup>9</sup>

<sup>9</sup> Bir ülkede etnokültürel açıdan farklı olan bir topluluğa uygulanan baskı, inkar, ayrımcılık ya da asimilasyon politikaları, genellikle etnokültürel kimliğin kaybı korkusuyla bu kimliğine daha fazla sarılmalarına, onu daha fazla vurgulama ihtiyacı hissetmelerine, yani toplumsal güvenlik sorunu yaşamalarına neden olur. Bu durum aslında bir sosyal ve siyasal yabancılaşma sonucu içe kapanma ve gettolaşma yoluyla kendi kimliğini koruma çabasıdır. Geline bu noktayı "kimlik eşiği" olarak adlandırabiliriz (1. aşama). Bu gibi durumlarda kimlik bilincinin kitleselleşmesiyle güçlü bir "tanınma talebi" ve ardından "kültürel hak talepleri" ortaya çıkar. Bu durumda "kimlik eşiğinin aşılması" (2. aşama) söz konusu olur (Kurubaş, 2012:35-36). Kimlik eşiği sonrası beliren kimlik taleplerin reddiyle etnik grupların "öteki"ni tehdit olarak görme" ve "toplumlar arası ayrışma" isteğinin başlamasıyla "güven bunalımı yoğunlaşacak ve yaygınlaşacaktır. Bu bir tür "etnik hoşnutsuzluk" halidir ve bu durumda sorun "güven eşiği" noktasına ulaşmış olur (3. Aşama). Zamanla yoğunlaşan bu güven bunalımına paralel olarak toplumlar arası çatışmaların başlaması ve yaygınlaşmasıyla artık "güven eşiği"nin aşıldığı söylenebilir (4. Aşama). En somut haliyle bu durum kendini, çatışmanın siyasal alandan, toplumsal alana inmesiyle gösterir. Bu eşik aşıldıktan sonra artık kültürel haklarla sorunun çözülmesi gerçekten zordur. Çünkü böyle bir durumun ortaya çıkması bize kitlelerin etnik milliyetçilikle hareket etmeye başladıklarını gösterir. Artık toplumlar arasında yoğunlaşan bir duygusal kopuş ve karşılıklı güvensizlik hali söz konusudur. O nedenle de kültürel hakların verilmesi azınlıktaki kitleyi tatmin etmeyeceği gibi, çoğunluğu da rahatsız edecektir (s.44). Etnik sorunlarda önceki eşiklerin aşılmasından sonra ortaya çıkan "ayrılma eşiği", hem etnik milliyetçi hareketin ayrılıkçılık hedefine yönelmesi hem de etnik grup üyelerinin birlikte yaşamaya iliş-kin umutlarının tükenmesi sonucu, milliyetçi ideallerin peşine takılarak ayrılmayı tek çare olarak görmeye başlaması ve böylece etnik milliyetçiliğin güçlü bir toplumsal taban kazanmasıyla kendini gösteren bir durumdur (5. Aşama). Ayrılıkçılığın nitelikli çoğunluğu (örneğin 2/3) kapsayacak bir toplumsal tabana sahip olması da "ayrılma eşiğinin aşılması" olarak nitelenebilir (6. Aşama). Ama bu kesin olarak ayrılmanın gerçekleşeceği anlamına da gelmez. Çünkü ayrılmanın sosyal, siyasal, ekonomik ve uluslararası boyutları ve şartları vardır (s.46).

Bu tasnifler çerçevesinde çalışmada etnik sorunlar, çatışma ve ayrılıkçılığa karşı devletlerin çözüm formülleri; (1) Asimilasyonist politikalar, (çoğunlukla bastırmanın eşlik ettiği), (2) Ekonomik gelişme ve adil dağılım, (3) Daha fazla demokratikleşme, (4) Güç paylaşımı (ortak toplumluluk), (5) Özerklik (siyasal/bölgesel, kültürel ve idari-mali özerklik), (6) Federalizm şeklinde altı ana başlık altında incelenecektir.

### 3.1.1. Asimilasyon ve Bastırma

Asimilasyon, etnik grubun kültürel kimliğini ve bu kimliğe aidiyet duygusunu büyük oranda kaybettiği, başka bir etnik kimlik veya daha aşkın-üst bir kimliği benimsediği süreçtir (Schrijver, 2011:272). “Siyasal, Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Alanlarda Irk Ayrımcılığı Üzerine BM İncelemesi”, asimilasyonun, diğer gruplara kendi kültürlerini egemen kültür lehine terk ettirerek türdeş bir toplum üretmeyi amaçlayan egemen bir grubun üstünlüğü düşüncesine dayandığını belirtmiştir (Kirişçi ve Winrow, 2007:16).

Asimilasyon çoğunluk açısından düşünüldüğünde doğal ve zorla (baskıcı) olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal asimilasyon azınlığın zamanla çoğunluğun kültürünü benimsemesidir. Baskıcı asimilasyon adı üstünde azınlığın özelliklerinin baskıcı yöntemlerle ortadan kaldırılmasıdır (Oran, 2015:29). Zorunlu asimilasyon, iktidarı elinde tutanın topyekûn bir kültürü ve bu kültürü sahiplenen insanların kimliklerini yok etmek için çeşitli derecelerde ve değişik siyasi üsluplarla başvurduğu bir girişimdir. Sayısal ya da siyasal üstünlüğü olanın diğerlerini küçümsemesi, örf ve adetlerinin ıllikliğini vurgulaması, farklı olanı yok sayması, ona iş vermemesi, belirli sosyal statülere erişmesine set çekmesi, aynı mekânı paylaşmayı reddetmesi, anadilini yasaklaması, inançlarını aşağılaması, adını değiştirmesini dayatması, mensup olduğu etnisiteyi unutmasını, kendini inkâr etmesini istemesi gibi uygulamalar zorla asimilasyonun bazı örneklerdir (Aktaran: Utli, 2015:24). Bu açıdan asimilasyon çoğu zaman çeşitli baskı türlerini içermekle birlikte azınlıkları fiziksel olarak ortadan kaldırarak etnik farklılıklarla baş etmeyi amaçlayan soykırım, etnik temizlik ve nüfus transferinden farklıdır (Schrijver, 2011:273).

Asimilasyon sürecinde devlet tarafından değil azınlıklar açısından bakıldığında gönüllü ve zorunlu asimilasyondan söz edilebilir. Eğer azınlık bireyi, sübjektif kimlik olarak üst kimliği benimserse, devletle o birey arasında sorun çıkmaz. Burada gönüllü

asimilasyondan bahsedilebilir (Oran, 2015:29). Eğer birey alt kimliğinde ısrar eder ve ülkenin üst kimliğini reddederse, bu çatışma durumudur ve soykırım, ayrılma vb. travmatik sonuçlara kadar gidebilir. Aynı durum devletin alt kimlikleri zorla asimile etmeye giriştiği durumlarda da görülebilir. Üçüncü bir durum ise birey üst kimliği kabul eder ancak kendi alt kimliğinde ısrarcı olur. Burada çatışma çıkıp çıkmayacağı, devletin tutumuna bağlıdır (Oran, 2015:30).

Baskıcı asimilasyonist politikalarla yakından ilgili bir diğer kavram bastırmadır. Bastırma etnik ayrılıkçı hareketlerin (siyasi parti veya silahlı örgüt) salt güç politikaları kullanılarak etkisizleştirilmesi ile ilgilidir. M.Yılmaz (2007) güç kullanımını, “*Ulusal düzeyde dominant etnik grup ya da gruplarca, asker ve polisin, hedef gruplar üzerine gönderilmesi; uluslararası düzeyde ise çatışan taraflara BM ve bölgesel barış güçlerinin müdahale etmesi*” (s.43) şeklinde tanımlamaktadır. Salt askeri güç kullanımına dayalı zaferler, bazı riskleri de otomatik olarak beraberinde getirmektedir. Etnik ayrılıkçı hareketlerin salt güç yoluyla bastırılması şiddetin geçici olarak durmasını sağlasa da toplumsal travmalara ve isyancı grupların uygun şartlar bulması halinde yeniden şiddete yönelmesine sebebiyet verebilmektedir (Kaufmann, 1996:152; M.Yılmaz, 2007:64). Örneğin travmatik yenilgiler, ‘şehitlik kültürü’ inşa edilerek sonraki jenerasyonların mobilize edilmesi için kullanılabilir. Coakley (2009:477) İrlandalı bir şairin Paskalya ayaklanmasını<sup>10</sup> (1916) andığı şiirinde, “Her şey değişti, değişti tamamen; Korkunç bir güzellik doğmakta” (All changed, changed utterly: a terrible beauty is born) ifadesinden yola çıkarak travmatik yenilgilerin etnik milliyetçi hareketler üzerindeki mobilize edici etkisine dikkat çekmektedir.

Bunlarla birlikte, güç kullanımının etnik çatışmalarda hiç fonksiyonel olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Makul düzeyde, tarafsızca ve yasal çerçevede kullanmak kaydıyla güç kullanımının etnik çatışma çözümü sürecinde pozitif fonksiyonları bulunabilmektedir (M.Yılmaz, 2007:64). Farklı cephelerden gelebilecek toplumlar arası barışı sabotaj girişimlerine karşı ulusal güç kullanımı fonksiyonel olabilmektedir. Çünkü son tahlilde barışa ulaşmak, her zaman sadece barışçıl kanallarla mümkün olmayabilmektedir. Uzlaşmadan uzak kimi radikal kesimleri sorunun genelinden

<sup>10</sup> Paskalya Ayaklanması, İrlandalı cumhuriyetçilerin Britanya yönetimine karşı 24 Nisan 1916 tarihinde Dublin’de başlattığı isyandır. Bir hafta kadar süren çatışmalar sonucunda İngiliz yönetimi isyanı bastırıp 15 lideri yargılayıp idam etmiştir.

uzaklaştırmak, bazen güç kullanımının devreye girmesini zorunlu kılabilmiştir (M.Yılmaz, 2007:65). Ayrıca, devletin çatışmaya hiç müdahale etmemesi, Posen'in (1993:41) 'etnik güvenlik açmazı' olarak ifade ettiği duruma yol açacak; çatışmalar daha da artabilecektir. Yine devletler nihai bir zafer elde etmekten ziyade pazarlık pozisyonlarını güçlendirmek için güce başvurabilirler (Coakley, 2009:477).

Sonuç olarak; bastırma, salt güç politikaları kullanarak etnik ayrılıkçılığı sona erdirmeye girişimi olarak tanımlanabilir. Ancak literatürde etnik çatışma ve ayrılıkçılığa karşı devletlerin her türlü güç kullanımının bastırma kapsamında ele alınabildiği görülmektedir. Uzlaşmacı stratejilere makul tepkiler vermeyen etnik silahlı gruplara (isyancı ve/veya terörist gruplar) karşı devletlerin orantılı güç kullanımının 'bastırma' gibi pejoratif anlam yüklü (yapılan tasniflerde bastırmanın zıttı olarak kullanılan "uzlaşma" pozitif anlam yüküdür) bir kavramla ele alınmasının doğru değildir.

### **3.1.2. Ekonomik Gelişme ve Adil Dağılım**

Etnik barışın tesisi sürecinde atılabilecek önemli bir adım olarak ülke içi refah düzeyinin yükseltilmesi ve farklı etnik gruplar arasında adil bir kaynak dağılımı sağlanmasının önemine dikkat çekilmiştir (M.Yılmaz, 2007:149). Ekonomik refahın artırılması yaklaşımı maddi bir ödül şartı ile taraflar arasında işbirliğinin yapılmasıyla devletlerarası veya etnikler arası çatışmaların bertaraf edileceğini ileri sürmektedir. Buna göre, ekonomik önlemler insanların temel fikir ve davranışlarını biçimlendiren önemli bir güç olduğundan bir etnik azınlığın eğer yaşam standartları yükselirse devlete yönelik isyan ve ayrılma gibi hareketlerde bulunma olasılığı azalacaktır (Aktaran: Canpolat, 2009:88).

Bununla birlikte birçok vakanın da ispatladığı gibi ekonomik refahın artırılması çoğu zaman etnik sorunlara bir çözüm getirememektedir. Fakat çoğu durumda ekonomik büyüme ve refahın başarılı bir etnik çatışma yönetimi için önemli olduğu da unutulmamalıdır. Ekonomik durgunluk ve yavaş büyüme çatışma yönetimi için iyi değildir. Çünkü iyi bir ekonomik büyüme etnik çatışmanın barışçıl ve rızalı yönetimi için ihtimalleri arttırabilir ve gruplar arası karşılıklı uzlaşmaya yardım edebilir (Aktaran: Canpolat, 2009:88).

### 3.1.3. Demokratikleşme

Demokrasinin varlığı veya yokluğunun etnik sorunlara kaynaklık ettiği tartışmalarının yanı sıra etnik sorunların demokratikleşme ile aşılabileceği sorusu çeşitli akademik çalışmalara konu olmuştur (Çillier, 2013:71). Demokrasilerin veya demokratikleşme süreçlerinin etnik ayrılıkçılık üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri bulunduğu bir önceki bölümde incelenmiştir. Demokratikleşme etnik sorunların çözümünde etkili olmakla birlikte önünde bazı yapısal sınırlılıklar bulunmaktadır. Ayrıca, demokratikleşme diğer bazı şartların varlığı ile birlikte etnik sorunlara çare olabilmektedir.

Öncelikli tartışmalardan biri demokrasinin niteliği ile ilgilidir. Sadece çok partili sistemin bulunduğu, seçimlerin yapıldığı ancak herhangi bir anayasal sınırlama tanımayan ve vatandaşların insan haklarını ihlal eden rejimlerin etnik sorunlara çözüm bulması zordur. Ancak hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, temel özgürlüklerin korunması, ifade, örgütlenme, din özgürlüğü ve mülkiyet hakkının korunduğu demokrasilerin etnik sorunlara çözüm bulması beklenebilir. Barkhof'a (2011:312) göre liberal demokrasi, etnik gruplar arasında ayırım yapmaksızın ortak bir sivil toplum formunda bir araya getirmeyi öngörmektedir. Bütün üyeler oy kullanma ve temsil edilme hakkına sahip vatandaşlar olarak egemenliği paylaşmalıdır. Buna ek olarak liberal demokrasiler etnik grupları pozitif azınlık hakları ve/veya ayrımcılığa karşı tedbirlerle korumaktadır. Bu nedenle etnik farklılıkların uyumu, modern liberal demokrasinin doğasında bulunmaktadır.

Liberal demokrasiler, yukarıda sayılan özelliklerinden dolayı etnik sorunları çözümü için umut vaat etmekle birlikte özellikle ayrılıkçılık boyutuna gelen etnik sorunların çözümü açısından önemli sınırlılıkları bulunmaktadır. Teorik beklentinin aksine uygulamada birçok liberal demokrasinin doğrudan veya dolaylı bir şekilde etnik politikalar üzerinden azınlıkları dışladığına dikkat çekilmektedir. Özellikle çoğunlukçu sistemler ve vatandaşlığı kan bağı temelinde tanımlayan demokrasiler, yarı otoriter rejimlerden daha fazla etnik azınlıkları dışlayabilmektedir (Barkhof, 2011:315). Demokrasinin liberal tanımı, kolektiviteden ziyade bireyselliğe, sonuçlarda eşitlikten ziyade fırsat eşitliğine olan vurgusu, özellikle etnik çoğunluğun domine ettiği toplumlarda, vatandaşlık haklarının korunması noktasında eksiklik yaşanmasına yol açabilmektedir. Ortak çıkar karşısında nötr bir duruş sergilemesi gerekmekte iken



çoğunluk kültürünün değerleri, normları ve tercihlerini idame etme eğilimi ağır basabilmektedir (Engström, 2012:105).

Liberal demokrasilerin karşılaştığı bir diğer sorunun hakların bireyselliği ve kolektifliği tartışmasıdır. 1960'lara kadar, millete asimile olmayı ilerlemenin bir parçası olarak gören liberal model, bireysel haklar temelinde gelişmiştir. Topluluk, birey menfaatlerinin temini için bir düzenleme olarak algılanır. Sadece geri kalmış toplumlarda etnik aidiyet gibi grup kimlikleri birey menfaatlerinin önüne geçer. Bu açıdan klasik liberallerin hedefi etnik dayanışmanın en azından kamusal alanda zayıflatılmasıdır (Aktaran: Çillier, 2013:84). Bu nedenle uluslararası hukukta azınlık hakları bireysel hak temelli gelişmiştir. Etnik grubun hakları bireysel özgürlüklerin genişletilmesi yoluyla garanti altına alınırken, ulus devletlerin toprak bütünlüğü, egemenliği gibi ilkeleri ve güvenlik korkularını dengeleyici bir yaklaşım geliştirilmek istenmiştir.

Etnik sorunların çözümünde demokratikleşmeyi, "*Genişletilmiş demokrasi uygulamak*" şeklinde tanımlayan Oran (2009:82), ev sahibi devletin geniş bir demokrasiyi grup temelinde değil ama birey temelinde uygulamasından bahsetmektedir. Azınlık bireyleri birer birey olarak istediği dili konuşup yazabilir, istediği alt kimliği rahatça kullanır, istediği eğitim dilindeki eğitimi ev sahibi devletin saptayacağı koşullarda alabilir. Böylece gruba hak tanımının sakıncalarından korunduğu gibi demokrasi de bütün ülkeye yayılmış olur. Azınlıklara pozitif haklar vermek yerine ülkedeki herkese aynı negatif haklar verilmiş olur. Böylece azınlık üyeleri ne çoğunluktan soyutlanmış olur ne de çoğunluğa hedef gösterilmiş olmaktadır.

Benzer bir yaklaşımla Kurubaş (2012:36-38), kültürel hakların "özellikle toplumsal ayrışma riski taşıyan toplumlarda, ayrışma eğilimini ortadan kaldırarak sosyo-kültürel bütünleşmeyi sağlama/pekiştirme" fonksiyonuna dikkat çekmiştir. Ayrıca bölünme tehlikesi yaşayan ülkelerde azınlık haklarının verilmesiyle uluslararası hukuk bakımından devlet üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmiş olur. Dolayısıyla başlatılan ayrılıkçı hareket de meşruluğunu kaybeder. Böylece devlet uluslararası baskılardan kurtulurken, ayrılıkçı hareket hem uluslararası desteği hem de toplumsal tabanını büyük oranda kaybeder (Kurubaş, 2006:109).

Bununla birlikte bazı etnik grupların bireysel hakların ötesine geçerek grup hakları talep etmesi liberal demokrasi ile etnik grup arasında gerilime yol açmaktadır. Liberal demokrasilerde azınlık haklarının bireysel hak temelli ele alınması ağırlığını ve önceliğini korumakla birlikte 1990'lı yıllarda azınlık hakları ile ilgili yaşanan gelişmeler ve çok kültürcülük ideolojisi bağlamında bu sınırlılığın aşılmaya çalışıldığı söylenebilir.

1990'lı yıllarda Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da komünist rejimlerin yıkılmasının ardından azınlık haklarının korunması ile ilgili paradigma değişimi birçok uluslararası dokümana yansımıştır. Özellikle Avrupa seviyesindeki belgelerde azınlıkların korunması sadece asimilasyona karşı koruma şeklinde değil demokratik yönetimin önemli bir değeri olarak kültürel çeşitliliğe de atıfta bulunmuşlardır. Devletlere sadece azınlıklara karşı ayrımcılık yasağı ile ilgili değil azınlıkların etnik, kültürel, dilsel, dini kimliklerinin korunması ve teşvik edilmesi ile ilgili pozitif ayrımcı düzenlemeler yapılması öngörülmüştür (Marko, 2011:240). Bu eğilim, azınlıklara bireysel hak yaklaşımını aşan ve kolektif hak yaklaşımını ön plana çıkaran eğilimleri güçlendirmiştir. Anadili kullanma, anadilde eğitim gibi haklarda bireysel haklardan birlikte kullanılabilir haklara (kolektif) doğru bir eğilim bulunmaktadır. Ancak bu eğilim tanınan hakların bireyler yerine gruplara verilmesini sağlayacak kadar güçlü değildir. Diğer taraftan, azınlık politikalarının merkezinde yerel özerk yönetimler kavramı bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşların son dönemlerde azınlık kimliklerinin korunması yönündeki çabalarının etnik veya dilsel temelde oluşturulmuş bölgelere özerklik sağlanmasına yol açmaktadır (Kurubaş, 2006:97-99).

Diğer taraftan, yakın dönemde etnik farklılıklara karşı daha misafirperver bir liberalizm okuması gelişmeye başlamıştır. Çokkültürlülük (veya çokkültürcülük) olarak adlandırılan bu liberal yaklaşıma göre; bir topluluk, bünyesinde farklı alt kültürleri bir arada barındırabilir. Asimile edilemeyen göçmenler ve azınlık milliyetçiliğinin yükselişi ulus devletlerin homojenliğini tehdit ederken, yavaş yavaş ulus ile devletin birbirinden ayrılması ve etnik farklılıklara hoşgörü eğilimi Batı'da kuvvetlenmeye başlamakta ve ideoloji olarak "çokkültürlülük" gelişmeye devam etmektedir (Çillier, 2013:89). Çokkültürlülük ideolojisi toplumda vatandaşlık ve tüm sivil hakların belirli bir kültürel kimliği ima etmemesini öngörmektedir. Hiçbir grup zorla asimile edilemez. Farklı kültürel kimliklerin bir arada varolmasına, hatta gelişmesine olanak verilir. Aynı zamanda bütün gruplar bir tek devlete ait olma duygusunu paylaşırlar (Kirişçi ve

Winrow, 2007:198). Çokkültürlü demokrasi, liberal demokrasi ile ortaklıkçı demokrasi arası bir yaklaşımdır. Bu modelde etnik farklılıklar tanınır ancak, bu farklılıklar resmi düzeye taşınmaz ve ortaklıkçı modeldeki gibi kurumsallaştırılmaz (Aktaran: Çillier, 2013:90). Amaç, gruplar arası farklılıkları ortadan kaldırmak değil ortaktoplumlulukta olduğu gibi kabul etmek olur. Ortak toplumluluktan farklı olarak çokkültürlü bir toplum, değişime daha açık ve uyum sağlayıcıdır (Kirişçi ve Winrow, 2007:210).

Bunların yanı sıra, demokrasi ve demokratikleşmenin etnik sorunların çözümünde başarılı olması için bazı şartların var olması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Etnik ve/veya dini olarak bölünmüş toplumlarda, çoğunluğun yönetimi, rekabetçi parti politikaları etnik gruplar arası tansiyonu düşürmekten ziyade daha da artırabilir (Engström, 2012:104). Popülist politikacıların etnik bölünmüşlükleri kendi çıkarları için manipüle etme imkânları vermektedir. Bu da etnik grupların toplumun ve devletin genel çıkarına değil kendi dar çıkarları çerçevesinde hareket etmelerine neden olabilir. Ayrıca, etnik olarak bölünmüş toplumlarda demokratik kurumların kurulması ve muhafaza edilmesi oldukça zordur. Her ne kadar bazı ülkeler bunu başarmış gibi gözüksün de, bu tür devletlerin bütünlüğünü koruması yine de şüpheli olarak gözükmektedir (Aktaran: Canpolat, 2009:92). Bundan hareketle, demokratikleşmenin etnik sorunlara çare olabilmesi için etnik bölünmüşlüğün ciddi boyutlara ulaşmamış olması bir ön şart olarak ele alınabilir.

Demokratikleşme sürecindeki bir diğer problem zayıf devletlerdir. Demokrasi için gerekli kurumlardan yoksun olan devletlerde rakip etnik gruplar arasında güven ve karşılıklı kabullenmeyi tesis etmek olası değildir. Bu nedenle zayıf devletlerde demokrasinin ön şartı devletin inşa edilmiş olmasıdır (Engström, 2012:106).

Ayrıca otoriter rejimlerden demokrasilere geçişlerin başarılı olmasında gelişme ve etkili bir refah sisteminin sürdürülebilirliğinin önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu marjinal fikirlerin ve partilerin cazibesini azaltıcı bir etki meydana getirecektir (Barkhof, 2011:319) Çok etnili ülkelerde, etnik gruplar arasındaki çatışma çıkarlar ile ilgili ise demokratik kural ve prensiplerin hayata geçirilmesi, barışçıl bir şekilde birlikte yaşamayı teşvik edebilir. Ancak çatışma temel ihtiyaçlardan kaynaklanmakta ise demokrasinin ilerlemesinin çatışmanın çözümüne katkıda bulunması zordur (Engström, 2012:105).

Çoğulcu toplumlarda demokratikleşmenin rolüyle ilgili olarak daha az karamsar olanlar, demokratikleşmenin, etnik çatışmayı yatıştırması veya hızlandırmasının başka faktörlerle ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Etnik sorunların ne kadar hızlı bir şekilde tanındığı, demokratikleşme sürecinin başında zaten var olan etnik çatışmanın boyutları, etnik toplulukların gücü ve büyüklüğü, bir önceki rejimde gücün etnik gruplar arasında dağılımı, büyük etnik grup liderlerinin politik duruşu, komşu ülkelerdeki etnik akrabaların varlığı ve ordunun etnik kompozisyonu gibi faktörlerin aslında etnik çatışmalar üzerinde etkili olduğunu belirtmektedirler (Engström, 2012:104).

### **3.1.4. Güç Paylaşımı (Ortak Toplumluluk)**

Ortak toplumluluk olarak da adlandırılan güç paylaşımı Lijphart tarafından öne sürülmüş bir yaklaşımdır. Bu model, esas itibariyle Lijphart'ın temsili demokrasiye alternatif olarak ileri sürdüğü oydaşmacı demokrasi kavramına dayanmaktadır (Schrijver, 2011:269). Ortaklıkçı veya oydaşmacı demokrasi; siyasi elit ilişkilerini ve özel kurumsal yapıları, etnik veya diğer derin toplumsal bölünmeleri yönetmek için kurgulanan bir demokrasi formudur. Bir kısım farklar ile ortaya konan bu ortaklıkçı teoriler arasında en kabul gören yaklaşım Lijphart'ın modelidir. Yakın dönemde ise John McGarry ve Brendan O'Leary'nin araştırmaları ile anılan bir terimdir (Çillier, 2013:96). Lijphart ve taraftarlarının modeli korporatist ortaklıkçı bir yaklaşım olarak yorumlanırken, McGarry ve O'Leary kendi ortaklıkçı modellerini liberal olarak nitelendirmektedir.

Kavramsal olarak oydaşmacı demokrasi, devlet yönetiminde kararların oy çokluğuna göre değil oy birliği ile alınmasıdır. Bu sistemde önemli olan tek bir baskın grubun oluşmasının engellenmesidir. Oydaşmacı demokrasinin ana özelliği her kesimden temsilcinin karar verme mekanizmalarına dahil edilmesidir (A.Çelik, 2009:171). Amacı, çoğunluğun gereksinimlerine ve isteklerine ek olarak, etnik, dilsel ve dinsel azınlıkların görüşlerinin de her zaman hesaba katılabildiği bir demokrasi biçimine ulaşmaktır. Böylece azınlıklar söz konusu devlete yabancılaşmayacaktır. Çoğunluk yönetimi yerine konsensüs ve eşitlik vurgulanmaktadır. Önemli bir amaç da zoraki ya da gönülsüz asimilasyonu önlemektir (Kirişçi ve Winrow, 1997:192). Temelde elitler arası işbirliğine dayanan bu sistemde bu yönde bir işbirliği sağlanması halinde etnik çatışma ihtimalinin azalacağı varsayılmaktadır (Schrijver, 2011:270).

Lijpart'a göre oydaşmacı demokrasinin olmazsa olmaz dört unsuru bulunmaktadır: büyük koalisyonlar, nispi temsil sistemi, bölümsel/segmental otonomi ve karşılıklı veto sistemi (A.Çelik, 2009:171; Wolf ve Cordell, 2011:301).

Toplumdaki ana grupların (ya da katmanların) siyasi partilerinin büyük bir koalisyon hükümeti kurmaları gerekmektedir (Kirişçi ve Winrow, 1997:192). İktidarın paylaşılması (power-sharing) olarak da anılabilecek büyük koalisyon, çok katmanlı bir toplumda, tüm toplumsal katmanların siyasi liderlerinin ülkeyi birlikte yönetmesi anlamına gelir. Ülkeyi yönetecek hükümeti belirlemek amacıyla yapılan seçimlerin sonucunda ülkede var olan belirgin toplumsal katmanlardan herhangi birinin yönetimden tamamen dışlanması oydaşmacı demokrasi anlayışına uygun düşmeyecektir (Erhürman, 2012:130). Örneğin, İsviçre modelinde olduğu gibi alt grupları temsil eden parti elitlerinin koalisyon hükümetine katılımlarıyla elit işbirliği sağlanabilir. Avusturya'da elitleri bir araya getiren hükümet değil, anayasal bir kurum olan koalisyon komitesidir. Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Meclis Başkanlığı farklı alt gruplara tahsis edilmiş, Kolombiya'da ise başkanlık dört yılda bir, iki parti arasında dönüşümlü olarak devralınmaktadır. Farklı yöntemlerle de olsa elitlerin işbirliğinin sağlanması esastır (Çillier, 2013:99).

Orantısallık ilkesi esas olarak parlamentoda tüm ana etnik grupların temsil edilmesi için düşünülmüş bir mekanizma olmakla beraber, bu ilke daha sonradan; kamu hizmetlerine, özel sektöre, ulusal kaynaklara ve zenginliklere, eğitime ve daha bir çok alana erişimde, gruplara büyüklükleri ile orantılı olarak imkan tanınması olarak yorumlanmaya başlanmıştır (Çillier, 2013:104). Bu grupların seçkinleri atamalı kamu görevlerini ve kamu fonları tahsisatlarını orantılı biçimde paylaşmalıdırlar (Kirişçi ve Winrow, 1997:192; Erhürman, 2012:134).

Özellikle sayısal olarak azınlıkta olan toplumsal katmanları sistemin onların asimilasyonunu amaçlamadığı konusunda ikna etmenin en kolay yolu, sistem içerisinde tüm toplumsal katmanlara, salt kendilerini ilgilendiren konuları yönetebilmeleri için geniş çaplı özerklik tanınmasıdır (Aktaran: Erhürman, 2012:138). Bu gruplar ya özerk ya da federal yönetimin bir parçası olmalıdırlar. Grupların belli bir bölgede yoğunlaştığı durumlarda federalizm; geniş bir coğrafyaya dağıldığı ya da birbirine karıştığı durumlarda ise kültürel özerklik olanaklıdır (Kirişçi ve Winrow, 1997:192).

Bir diğerk ilke çoğunluğun aldığı bir kararın azınlığın yaşamsal çıkarlarını etkilemesi durumunda başvurabileceği bir seçenek olması gereken azınlık vetosudur. Azınlık vetosunun amacı, kararların uzlaşmayla alınmasını sağlamaktır (Kirişçi ve Winrow, 1997:192). Azınlık vetosu, parlamentoda nüfus büyüklüğünden dolayı daha fazla temsilcisi olan etnik partinin, anayasal olarak güvence altına alınmış ortaklıkçı düzenlemeleri tek taraflı olarak değiştirememesi anlamına gelir (Çillier, 2013:110).

Ortak toplumluluğun az veya çok uygulandığı klasik örnekler Lübnan, Kıbrıs, İsviçre, Avusturya, Hollanda, Belçika, Fiji ve Malezya örnekleridir. İsviçre, Avusturya, Hollanda ve Belçika’da (zaman zaman başarısız olma noktasına gelmiştir) uzun süreli siyasi istikrar sağlanmış iken; Malezya, Lübnan ve Fuji ve Kıbrıs’ta politik istikrarı sağlama noktasında başarısız olmuştur (Wolf ve Cordell, 2011:301).

John McGary ve Brendan O’Leary, Lijpart’ın modelinin önemini kabul etmekle birlikte önemli modifikasyonlar yaparak güç paylaşımı teorisine katkıda bulunmuşlardır (Wolf ve Cordell, 2011:301). Kuzey İrlanda ve 1998 Sözleşmesi üzerinden yaptıkları değerlendirmede geleneksel güç paylaşımı teorisinin bazı yönlerini eleştirerek yeni önerilerde bulunmuşlardır:

- Geleneksel güç paylaşımı yaklaşımında dış aktörlerin çatışmaların çözümü ile ilgili rolleri önemsiz görülmüştür. Kuzey İrlanda’da çatışan taraflar arasında arabuluculuk, baskı kurma, teşvik etme gibi dış müdahaleler, barışın sağlanmasında etkili olmuştur. Bu açıdan, ABD ve ABD’deki İrlandalı lobisinin barışın sağlanmasındaki rolüne dikkat çekilmiştir (McGarry ve O’Leary, 2006:48).
- Geleneksel güç paylaşımı teorisi, self-determinasyonun daha çok içsel boyutu üzerinde durmuştur. Ayrıca territorial otonomiden ziyade kültürel otonomiye öncelenmiştir. Ancak birden çok devleti ilgilendiren self-determinasyon tartışmaları ile ilgili perspektif sunma noktasında eksik kalmıştır. Bu noktada yazarlar, 1998 Sözleşmesi ile oluşturulan sınır ötesi mekanizmalara<sup>11</sup> dikkat çekmişlerdir (McGarry ve O’Leary, 2006:54-58).

<sup>11</sup> İrlanda Hükümeti ve Kuzey İrlanda yönetimi arasındaki ilişkileri düzenleyecek olan “Kuzey-Güney Bakanlık Konseyi”, İngiltere ve İrlanda Hükümeti arasındaki ilişkileri düzenleyecek “Hükümetlerarası Konferans” ve olası bir referandumla Kuzey İrlanda’nın, İrlanda ile birleşmesi halinde İngiltere ile ilişkileri düzenleyecek mekanizmaları örnek göstermişlerdir

- Geleneksel güç paylaşımı teorisinde sadece siyasi kurumların (yasama ve yürütme ile ilgili) dizaynına odaklanılarak dar bir yaklaşım sergilenmektedir. Kalıcı barış anlaşmaları (settlement) için polis, sivilleşme, sürgündekilerin geri dönmesi, cezaevlerindeki örgüt mensupları sorunu, eğitim reformu, ekonomi politikası, dil ve grup haklarının artırılması gibi sorunlarla ilgili kurumların dizaynı da oldukça önemlidir (McGarry ve O’Leary, 2006:58).
- Lijphart’ın, liderleri partileri içerisinde daha güçlü kıldığı ve toplumlar arası güç paylaşımını daha sürdürülebilir hale getirdiği gerekçesiyle Oransal/Nispi Temsil Listesi Sistemi olarak, Parti Listesi (PR-Party List Electoral Systems) yerine Devredilebilir Tek Oy Sistemini (PR-STV-Single Transferable Vote) önermişlerdir. Bu sayede çok sayıda küçük partinin ortaya çıkması, radikal eğilimlerin, yeni partiler kurarak, etnik-milliyetçi blokun sandalye sayısını azaltma rağmına olsa da ılımlı büyük partileri cezalandırmasının önüne geçilecektir (McGarry ve O’Leary, 2006:60).
- Yazarlar geleneksel güç paylaşımı teorisinin kurumsal zayıflıklarına dikkat çekerek kabinedeki pozisyonların bölüşümünün, açık bir şekilde belirtilmesi de partiler arası müzakerenin bir yan ürünü olarak ortaya çıkacağını öngörmesini eleştirmişlerdir. Bu tarz koalisyonların sadece karşılıklı güvenle oluşması, başarılı olması ve sürdürülmesi zordur. Kuzey İrlanda’da bu sorun, kutuplaşmış partiler arasında kabine pozisyonlarının paylaşılmasını sağlayan ‘d’Hondt usulü uygulanarak aşılmıştır (McGarry ve O’Leary, 2006:61).
- Yazarlar güç paylaşımı teorisinin bazı ihtilafli kavramlarının açıklığa kavuşturulması gerektiğini söylemektedirler. Onlara göre bunlardan bir kısmı 1998 Sözleşmesi ile açıklığa kavuşmuştur. Özellikle “büyük koalisyon” kriteri üzerinde duran yazarlar, böyle bir koalisyona ulaşmanın zorluğuna ve demokratik muhalefeti engellediği eleştirilerine dikkat çekmişlerdir. Yazarlara göre Kuzey İrlanda deneyimi, güç paylaşımını uygulanabilir ve işler kılan asıl şeyin “önemli gruplar arasındaki ortak rıza” olduğunu göstermiştir. Bu noktada oybirliğine dayalı oydaşma (büyük koalisyon), mutabakata dayalı oydaşma (yürütme her grup içerisindeki çoğunluğun desteğine sahiptir) ve zayıf oydaşma (yürütme bir veya daha fazla grubun çoğulcu desteğine sahiptir) şeklinde bir tasnif geliştiren yazarlar, elitlerin kararlarının belirleyici olduğu

oybirliğine dayalı koalisyonlar ile zayıf desteğe sahip koalisyon durumlarında oydaşmanın demokratik olmayan bir nitelik kazanabileceğini savunmuşlardır (McGarry ve O’Leary, 2006:62-63).

McGarry ve O’Leary’nin korparatist modelden uzaklaşarak liberal modeli öne çıkardığını belirten Wolf ve Cordell (2011:306) her iki model arasındaki temel farkı şu şekilde açıklamaktadır: “Korparatist oydaşmacılık, grupları doğuştan edinilen kriterlere göre tanımlar; kimliklerinin homojen, sabit ve değişmez olduğunu varsayarak etnik gruplar arasında uyum sağlama amacını gütmektedir. Liberal oydaşmacılık ise demokratik seçimlerde ön plana çıkan politik kimlikleri ödüllendirir; bu politik kimliğin etnik grup, alt grup veya gruplar arası bir kimliğe dayanmış olması önemli değildir.

Diğer taraftan, son yıllarda uygulanan güç paylaşımı modelleri, Lijpart’ın öne sürdüğü oydaşmacı güç paylaşımı modelinin farklı adaptasyonları şeklinde uygulandığı gibi diğer etnik çatışma çözümü modelleri ile karma bir şekilde de uygulanabilmektedir (Schrijver, 2011:270). Çatışma çözümünde farklı kurumsal çerçevelerin, stratejilerin ve uygulamaların kullanılması ile ilgili eğilimi, “kompleks güç paylaşımı” olarak nitelendirildiğini belirten Wolf ve Cordell (2011:307), kurumsal çözümlerin sadece otonomi, geleneksel güç paylaşımı, teritoryal çoğulculuk, federalizm değil bunların farklı kombinasyonlarından oluşabileceğini söylemektedir. Liberal güç paylaşımı yaklaşımı hem teorik hem de uygulamalar açısından diğer yaklaşımlar ile birleşmeye açıktır (Wolf ve Cordell, 2011:307).

Ortaktoplumluluğa yöneltilen eleştirilere bakıldığında; kesimler ya da gruplar sabit varlıklar olarak görüldüğü için değişime uyum sağlamak güçtür. Bir devlet içinde geleneksel olarak egemen olan etnik grubun iktidar paylaşımındaki sorumluluklarının artırılmasına yönelik istemleri kabul etmesi pek mümkün değildir. İnsanların daha genel tartışmasını dışlayan seçkinler arası gizli pazarlığa bağlı kaldıkça demokrasi mümkün olmayacaktır (Kirişçi ve Winrow, 1997:193). Güç paylaşımı doğal olarak gönüllülüğe dayalı bir modeldir. Etnik kavgadan kaçınıp işbirliği yapmak isteyen elitlerin bilinçli kararlarını gerektirmektedir. Aşırı milliyetçi mobilizasyon ve gerçek güvenlik tehditleri altında bir anlaşmaya açık olma ihtimalleri düşüktür. Olsalar bile katı çizgideki muhalifler tarafından itibarsızlaştırılabilirler (Kaufmann, 1996:156). Uzun vadede erk bölüşüm modelleri; siyasi çıkmazlar, yasama yürütme arasında tıkanıklıklar, hükümetin hesap vermesini sağlayacak etkin bir muhalefetin yokluğu, yönetim ve karar



mekanizmalarında şeffaflığın ihlali, yasamada parti rekabetinin çökmesi, federalizmin ayrılma taleplerini tetikleme olasılığı gibi istenmeyen sonuçlar doğurabilir (Aktaran: Çillier, 2013:98).

### 3.1.5. Özerklik Biçimleri

Etnik gruplara yasama, yürütme ve yargı ile ilgili bazı yetkilerin verilmesinin bireysel, grup ve devletin güvenliği ile ilgili sorunlara karşı etkili bir çözüm üreteceği, territoryal ve sosyal çözülmenin önüne geçileceği varsayılmaktadır (Wolff ve Weller, 2005:12; Cornell, 2002:6).

Uygulamada, kapsamaları ve özleri bakımından farklılık gösteren değişik özerklik biçimleri vardır. Özerklik, çok sınırlı seçeneklerden, dış politikadaki bütün meselelerde tam denetime kadar uzanan muallak bir kavramdır: Bu nedenle merkeze tam bağımlılık ile tam bağımsızlık arasındaki bütün durumları birleştirebilir (Aktaran: Kirişçi ve Winrow, 2007:195). Özerklik, territoryal bir niteliğe sahip olabildiği gibi kültürel nitelikte de olabilir. Ayrıca, yine sahip olunan yetkiler bakımından siyasi/bölgesel nitelikte olabileceği gibi idari/mali nitelikte bir özerklik de söz konusu olabilir. Mızrak (2015:99) üç tür modelden bahsetmektedir: 1. Bölgesel olarak tanımlanmış ve yasama yetkisini haiz yapılar; Katalonya, Bask ülkesi, Galiçya, İskoçya, Aland Adaları, Grönland, Güney Tirol, Gagavuzya gibi. 2. Bölgesel olarak tanımlanmış, ancak sadece düzenleyici bazı idari yetkilere sahip yapılar; Korsika, Galler, Kırım, Nunavut gibi. 3. Bölgesel olarak tanımlanmamış, kültürel özyönetim organları olarak adlandırılacak kimi idari yetkilere sahip yapılar; Estonya, Litvanya, Macaristan'daki düzenlemeler çerçevesinde kurulan yapılar gibi.

Özerkliğin yaygın olarak bilinen şekli, egemen bir devletin bir bölümünde yaşayan ve etnik olarak ülkenin çoğunluk nüfusundan farklı nitelik taşıyan azınlıkların iç self-determinasyon kavramı çerçevesinde, yoğun olarak yaşadıkları bölgede özerk bir yönetim kurmaları şeklindeki bölgesel özerklik modelidir (Mızrak, 2015: 99). Özerklik etnik grupların belli bir bölgede yoğunlaşması durumunda toprağa dayalı olabilir. Topraksal özerklikte ise gruplar coğrafi yoğunlaşmalarından yararlanarak kültürel, siyasal, toplumsal ve ekonomik konular üzerinden daha fazla denetim sağlayabilirler (Kirişçi ve Winrow, 2007:195). Bu açıdan belli bir bölgede yaşayan nüfusa, hangi etnik

gruba bağılı olduklarına bakılmaksızın özerklik sağlanmış olur (Wolff ve Weller, 2005:12).

Özerk bölgelerin yetkileri genellikle yerel ihtiyaçlar bağlamında sağlık, eğitim, kültür, çevre, kentleşme, ulaşım, taşımacılık, tarım, orman, bölgesel kalkınma, bayındırlık ve imar, turizm, sosyal hizmetler gibi alanların ya hepsini ya da çok önemli bir kısmını içermektedir. Fakat bölgesel yönetimler savunma, maliye, gümrük, dış ilişkiler, adalet ve makroekonomi alanında söz sahibi değildir. Bölgesel güvenlik ve asayiş konusunda farklı uygulamalar olabilmektedir (Kurubaş, 2012:56). Tam özerk bir bölge aşağıdaki özelliklerin çoğuna sahip olur: Eğitim, dil kullanımı ve yerel yönetimin yapısı, toprağın kullanılması ve planlama gibi konularda anayasayla sınırlı bağımsız bir yasama yetkisine sahip yerel düzeyde seçilmiş bir yasama organı olur. Merkezi yönetimin onayına tabi yerel düzeyde seçilmiş bir yürütme organı olur. Bu yürütme genel ve yerel yasaları uygulama ve yürütme sorumluluğuna sahip olabilir. Yerel yasaları yorumlamak için tam yetki verilmiş bağımsız bir yerel yargı organı olur. Yerel yetkinin ölçüsü ya da özerk yönetim ile merkezi yönetim arasındaki ilişkiyle ilgili anlaşmazlıklar, bir devlet yargı organı ya da ortak bir anlaşmazlık çözme organı tarafından karara bağlanabilir. Polis, doğal kaynakları işletme, limanların ve iletişim ağının kullanımı gibi ortak alanlarda, özerk yönetim ile merkezi yönetim arasında iktidar paylaşma düzenlemeleri de olabilir (Aktaran: Kirişçi ve Winrow, 2007:195).

Etnik çatışmalara ve ayrılıkçılığa karşı bir çözüm olarak sunulmakla birlikte bölgesel özerkliğin egemenliğin bölünmesi, territoryal bölünmeye giden ilk adım şeklinde algılanması başta olmak üzere devletler ve çoğunluk açısından birçok riski barındırdığı da görülmektedir.

Bir çözüm yöntemi olarak otonominin popüleritesi, az sayıdaki kabul edilebilir çözümden bir tanesi olmasından kaynaklanmaktadır. Esasında otonomi devletin kendi egemenliğiyle ilgili bir taviz konusudur (Cornell, 2002:7; Mızrak, 2015:104). Bununla birlikte, üniter devletin egemenliğini “zorunlu olarak” zayıflatmayacağı yönünde görüşler bulunmaktadır. Kurubaş’a (2012:56) göre özerklik düzenlemelerine sahip anayasaların hiçbiri (İspanya, İtalya, İngiltere vs.) bu düzenlemeleri üniter devlete alternatif olarak ele almamakta, bu devletler kendilerini aynı zamanda üniter devletler olarak nitelendirmektedir. Çünkü burada yapılan tam bir egemenlik paylaşımı değildir,

egemenlik esasen merkezi otoritededir. Bunun bir göstergesi, özerk bölgelerin anayasalarının olmayışı ve merkezin denetimine tabi olmalarıdır. Yani bölgesel düzeyde alınan tüm kararlar anayasal denetime tabidir ve anayasaya uymak zorundadır. Ayrıca federalizmde olduğu gibi bölgelerin ulusal yasama organlarında (Senato) temsili de söz konusu değildir.

İkinci önemli risk bölgesel özerkliğin ayrılmanın ilk adımı olabileceği korkusudur. Özerklik, sorunların demokratik yollardan barışçıl bir şekilde dile getirilmesini sağlamakla birlikte uzun vadede kurumsallaşma etkisi ile birlikte etnik bağları ve bilinci güçlendirici bir rol oynayacağı için etnik taleplerde bir sonraki aşamaya geçilmesine yol açabilir (Schrijver, 2011:269; Cornell, 2002:7). Özerkliğin, bağımsızlığa giden yolda bir basamak olduğu düşüncesi ve dolayısıyla korkusu, özerk azınlığa komşu bir akraba ülkenin varlığı halinde ciddi bir düzeye ulaşmaktadır (Mızrak, 2015:126).

Bir diğer risk, bir etnik gruba özerklik verilmesinin diğer grupları da bu talepte bulunmak için teşvik etmesidir. Bir bölgeye otonomi sağlanmasının diğer gruplar tarafından ayrımcılık olarak algılanması söz konusu olabilecektir (Cornell, 2002:7). Bir kere tanınan özerklik, domino etkisiyle, ardı arkası kesilmeyen talepler anlamına gelecektir (Mızrak, 2015:127). Ayrıca, etnik, dilsel, kültürel ya da dini azınlıkları barındıran bir ülkede, farklılıklar temelinde kurulacak coğrafi özerklik, beraber yaşama kültürünü geliştirmekten ziyade farklılıkları derinleştirerek ayrılıkçılığı körükleyebilir (Aktaran: Soner, 2008:92).

Bunların yanı sıra özerklik, azınlık gruba bağlantılı yabancı devletin müdahale-müdahil olma riskini artırmaktadır (Cornell, 2002:7). Yine genel nüfusun ve devlet yöneticilerinin ortak bir korkusu da ülkenin bir bölgesindeki kaynakların idaresini özerk yapıya devretmenin, merkezin gücünü azaltacağı gibi ülke ekonomisini, böylece refahını olumsuz etkileyeceğidir (Mızrak, 2015:127).

Sonuçta, etnik gruplara otonom haklar vererek var olan ya da olması muhtemel etnik çatışmaları bertaraf etmek, her zaman kesin sonuçlar veren bir çözüm değildir. Otonominin bu tür sorunları çözümlendiği örnekler var olduğu gibi, tam tersine etnik grupları ayrılmaya teşvik ettiği durumlar da mevcuttur (Canpolat, 2009:102).

Etnik grupların kendilerine özgü bir bölgeleri yoksa topraksal özerkliğe olası alternatif kültürel özerkliktir. Bu durumda, etnik bir grubun temsilcileri, eğitim ve dil dahil kendi kültürel yaşamları üzerinde tam denetime sahip olurlar. Özerk kültürel toplumlar kültür konseyleriyle yönetilebilirler (Kirişçi ve Winrow, 2007:196). Azınlıkların korunması meselesine bağlı olarak ortaya çıkan ve toprağa dayanmayan bir yetki paylaşım modeli olan kültürel özerklik; kültürel, dilsel, dinsel, etnik bir topluluğun, belli bir bölgede yerleşik halde bulunmayan ülkenin çeşitli yerlerine dağılmış tüm üyeleri için uygulanan özerklik biçimidir. Bu özerklik biçiminin uygulanması için topluluk mensuplarının mutlaka dağınık halde yaşıyor olması şart değildir. Bir bölgede ciddi bir nüfus yoğunluğuna sahip olan, ancak bölgesel özerklik talep etmeyen topluluk için de kültürel özerklik uygulanabilir (Wolff ve Weller, 2005:15; Mızrak, 2015:165).

Kişisel ve kültürel özerklik arasındaki fark, bireysel hak ve kolektif hak arasındaki tartışmayla kısmen örtüşmektedir. Geleneksel liberal bireysel ya da insan hakları, inanç, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü kişisel özerkliği korumaktadır. Bu haklar bireylere verilebilir ancak azınlıklara özel alanlarda kendi topluluk kültürlerini yaşama özgürlüğü tanır. Din özgürlüğü dini azınlıklara birlikte ibadet etme; ifade özgürlüğü kendi dillerinde medya organları kurma; örgütlenme özgürlüğü azınlıklara sivil dernekler ve siyasi partiler kurmaya müsaade etmektedir. Kültürel otonomi ise azınlıkların kendi kendisini yönetme hakkını içermektedir. Kişisel özerklik, azınlık temelli siyasi partiler kurulmasını hızlandırabilecek iken; kültürel otonomi, üyelerine vergi sorumluluğu getirebilen ve kültürel konularda kamusal yetkileri kullanan temsili kurum-kuruluşlar oluşturma imkanı vermektedir (McGarry ve O'Leary, 2011:255). Bu noktada Liberal Batı Avrupa ülkelerinin genel tercihinin etnik problemleri azınlık hakları prensipleri çerçevesinde çözmeye çalışmak iken; Doğu Avrupa ülkelerinde özellikle de komünist rejim geleneğinden gelen ülkelerde kültürel özerklik uygulaması daha yaygındır. Ayrıca, bireysel hakların tıkandığı noktada kültürel özerklik, alternatif bir yaklaşım olarak görülebilmektedir.

Modern anlamda kültürel otonomi, 19. Yüzyılın ortalarından itibaren Avusturya'da sistematik olarak siyaset bilimi içerisinde gelişmeye başlamış, 20. Yüzyılın başlarında Marxists Karl Renner and Otto Bauer tarafından güçlü bir şekilde gündeme getirilmiştir (D.Smith, 2011:279). Ortodoks Marksistlerin milliyet konseptini

yanlış bilinç formu olarak tamamıyla önemsememesine karşılık Renner ve Bauer, Avusturya imparatorluğunun son döneminde karşılaşılan sorunların baskısı altında, farklı milliyetlerin kültürel olarak tanınma taleplerinin kabul edilmesinin, sosyalist hareketin birlikteliğinin sürdürülmesi için önem arz ettiğini düşünmüştür (D.Smith, 2011:280).

Birinci Dünya savaşı sonrasında Letonya, Litvanya ve Estonya'da azınlıklara özellikle eğitim konusunda belli bir derecede kültürel özerklik sağlanmıştır. Doğu Blokunun yıkılmasının ardından bu düzenlemeler revize edilmiş ve Macaristan'da etnik azınlıklara kültürel otonomi temelinde geniş bir koruma sağlanmıştır. Ayrıca bazı ülkelerde kompleks oydaşmacı düzenlemeler kapsamında etnik, dilsel veya dini gruplara territoryal olmayan otonomiler sağlanmıştır (D.Smith, 2011:283). Belçika, etno-dilsel toplumlara, oydaşmacı güç paylaşımı, territoryal çoğulculuk ve kolektif (kültürel) otonominin karışımı bir model ile yönetmektedir. Örneğin; Fransız ve Felemenk dil toplumlara, Brüksel'de yaşayan üyeleri üzerinde territoryal olmayan yargısal yetkilere sahiptir (McGarry ve O'Leary, 2011:256).

Büyük ve territoryal olarak yoğunlaşmış etnik gruplar, özellikle de geçmişte özerkliği deneyimlemişse, kültürel özerklik ile tatmin olmasının oldukça düşük bir ihtimal olduğu belirtilmiştir. Zira siyasallaşmış etnisitenin elde etmek istediği birçok kamusal yetki, ekonomi, polislik, nüfus ve dil planlaması, coğrafya üzerinde kontrol gerektirmektedir. Yüksek düzeyde mobilize olmuş etnik grupların sembolik ve duygusal açıdan önem arz eden anavatanları ile kurdukları bağdan dolayı kültürel otonomi ile tatmin olmaları zor görünmektedir (McGarry ve O'Leary, 2011:257; D.Smith, 2011:285, Mızrak, 2015:198).

Özerkliğin bir diğer formu idari-mali özerklikleri kapsayan yerel özerkliktir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, üniter yapı içinde "idari ve mali" açıdan yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması ya da özerkleştirilmesi biçiminde uygulanabilir. Burada önemli olan kamu hizmetlerinin en etkin, verimli ve katılımcı biçimde gerçekleştirilmesi, bölgesel şikâyetlerin en aza indirilmesidir (Kurubaş, 2012:57). İdari özerklik, otonom birime/bölgeye, merkezi yasal düzenlemeler çerçevesinde bazı yönetsel yetkiler tanınmasıdır. İdari özerk bölgenin kendine ait bir yasama ile ilgili ve yargısal yetkisi bulunmamaktadır (Wolff ve Weller, 2005:14). Siyasi özerklikte yasama,

yürütme ve yargı yetkisinin kullanımı açısından sınırlı da olsa bir siyasal yapı ortaya çıkmaktadır; yerel özerklikte ise sınırlı düzenleme yetkisine sahip bir icra organı söz konusudur. Siyasi özerklik, bir uluslararası anlaşma, anayasa, özel statülü bir yasa ya da herhangi bir yasa ile kurulabilir, yerel özerklik ise devlet tasarrufuyla gerçekleştiği için zaten uluslararası bir yönü bulunmamaktadır, ayrıntıları ise genellikle kanun ile düzenlenmektedir (Aktaran: Mızrak, 2015:201).

### 3.1.6. Federalizm

Federalizm ile topraksal özerklik biçimleri birbirleriyle yakından bağlantılıdır. Federalizm ile özerkliği birbirinden ayırt etmede anayasal güvence, devredilen yetkiler, hukuki eşitlik gibi kriterler ortaya konmuştur. Öncelikle federasyon ile özerklik arasındaki temel farklardan biri anayasa ile garanti altına alınma kriteridir. Üniter devletlerde bütün yetkiler, yetkilerini yönetimin alt birimlerine devretmeyi tercih edebilen merkezi hükümete verilebilir. Bu alt birimlere devredilen yetkiler kolayca tekrar merkezi yönetime aktarılabilir. Oysa belli konulardaki yetkilerin yönetimin alt birimlerine anayasal bir hak olarak verildiği federalizmde, devredilen yetkilerin geri alınması daha zordur (Kirişçi ve Winrow, 2007:198). Eğer özerk bir yapıya anayasa ile tanınan yetkilerin -az ya da çok- yine anayasa hükmü ile geri alınamayacağı, değiştirilemeyeceği güvence altına alınmışsa özerk yönetim ile merkezi devletin hukuki eşitliği büyük oranda sağlanmış olacağından artık net bir biçimde söz konusu devletin üniter bir devlet olduğu savunulamaz. Böyle bir sistemin federal devlete dönüşmüş olduğunu belirtmek de doğru olmayacaktır (Aktaran: Mızrak, 2015:122). McGarry ve O’Leary (2011:254), merkezden yetki devri kapsamında ortaya çıkan ancak merkezin tek taraflı değiştiremeyeceği bir şekilde anayasal garantiye sahip olan özerklik için “federacy” kavramını kullanmaktadır. Bu yönüyle bölgesel özerklikten ayrılan federacy, devletin topraklarının tamamında değil sadece bir kısmında uygulanması itibarıyla da federalizmden ayrılmaktadır.

Devredilen yetkiler bağlamında federalizm ile özerklik arasında bir ayırım yapılması zordur. Üniter veya bileşik (union) devletlerde merkezi otoritelerin, devrettiği yetkiler bazen federasyonlardaki federe devletlerin yetkilerinden fazla olabilir. Bu açıdan desantralizasyonun derecesi, federatif devleti üniter devletten ayıran yeteri düzeyde belirleyici bir kriter değildir (Schrijver, 2011:267).

Federal devlet ile özerklik arasındaki temel fark merkez ile yerel arasında hukuki eşitlik olup olmaması ile açıklanabilir. Federal devletlerde federe devletler birbirleriyle ve federal yapı ile hukuki anlamda eşit düzeydedirler, oysa özerk yönetim ile merkezi devletin hukuki eşitliğinden bahsedilemez. Federe devletlerin her biri birbirine eşittir, oysa özerklikte merkezin yetkileri her zaman daha fazla olduğu gibi, çeşitli özerk bölgeler arasında da yetkinin kapsamı bakımından farklar olabilir (Aktaran: Mızrak, 2015:122).

Almanya ve ABD yönetsel federalizmin klasik örnekleridir. Eski Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya örneklerinde etnik temelde federasyonlara örnektir. Kanada hem yönetsel hem etnik temelde federasyonu birlikte barındıran bir örnektir (Kirişçi ve Winrow, 2007:198). Federal devletler daha çok simetrik federasyon biçimini uygulamakta olup, bu tür federasyonda her bir parça/federe yapı eşit yetkilerle donatılmıştır. Asimetrik federasyonda ise bir ya da birkaç federe yapı, diğer bölgelere tanınmayan, özel bazı yetkilere sahiptir; bunun da nedeni, farklı bir kültür, dil ya da yaşam biçiminin korunmasıdır. Örneğin, Kanada'da Quebec ve Nunavut, Rusya'da Tataristan diğer federe devletlerden farklı özel bazı yetkilere sahiptir (Mızrak, 2015:113).

Etnik çatışmanın çözümünü kolaylaştırmak için, federalizmin özel bir biçimi olarak “kantonlaştırma” şemasını ileri süren bir görüşde bulunmaktadır. Buna göre, siyasal yetki çok küçük ve etnik bakımdan homojen olan birimlere veya kantonlara devredilmekte ve farklı kantonlar ile merkezî yönetim arasında asimetrik ilişkiler bulunmaktadır. Eğer etnik gruplar birbirine karışmış ve dağınık bir biçimde yaşıyorlarsa, kantonlaştırmanın gerçekleştirilmesi çok daha güç olacaktır. Ayrıca, paramiliter örgütlerin kantonların bir kısmını ele geçirmek ve buraları kurtarılmış bölgeler olarak ilan etmek için denetim ve yargı yetkilerini kullanma tehlikesi de her zaman bulunmaktadır (Kirişçi ve Winrow, 2007).

Literatürde federal yapılanmaların üniter sistemlere oranla etnik çatışmaları ehlileştirmede daha başarılı olduğu savunulmaktadır. Federal sistemler özellikle coğrafi olarak yoğunlaşmış grupların belli alanlarda otonomi kazanmasını dolayısıyla kendilerinin bu alanlarda özerk hissetmelerini sağladıkları için etnik çatışmaları önleyici kabul edilmektedir. Bu sav özellikle Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın çöküşünün ardından ciddi eleştiriler almış olmakla birlikte üniter devlete oranla hala daha yapıcı bir

sistem olarak görülmektedir (A.Çelik, 2009; Mızrak, 2015:47). Öte yandan bu konuda iyi bir örnek olarak gösterilen Kanada ise Fransızca konuşan azınlığının giderek yükselen talepleriyle birlikte ciddi sorunlarla yüzleşmektedir. Buradaki önemli bir sorun da tıpkı otonomide ileri sürüldüğü gibi, federalizmin merkezî yönetimin politikalarından umduğunu bulamayan etnik grupları ayrılmaya teşvik edip etmemesiyle ilgilidir. Aynı zamanda, genellikle federalizmde yetkilerin merkez ile alt birimler arasında dağıtılmasında güçlüklerle karşılaşmakta ve bu durum etnik temelli federasyonlarda düşmanlık yaratabilmektedir (Canpolat, 2009:104). Ayrıca, bir devletin federatif olması otomatik olarak çoğulcu olması anlamına gelmemektedir. Çoğulcu federasyonlar için minimum kriter, milliyet, etnisite, dil ve din konusunda çoğulcu bir yaklaşımı benimsemesidir (McGarry ve O’Leary, 2011:252). Bütün bunlarla birlikte, özerklik ve federalizm gibi uygulamaların tercih edilmesi veya reddedilmesinde, etnik sorunun sosyolojik olarak ulaştığı eşik kadar devletlerin jeopolitik konumlarının da önem arz ettiğini belirtmek gerekmektedir. Jeopolitik tehditlerden kaynaklı bölünme risk ve korkuları yüksek olan devletler, genellikle özerklik-federalizm gibi uygulamalara kategorik olarak karşı çıkmaktadır.

### **3.2. ETNİK AYRILIKÇI TERÖRLE MÜCADELE**

Ayrılcılıkla ilgili olarak devletlerin benimsediği yöntemler, şiddet uygulayan grupları pasifize etmeye yetmeyebilir. Bu anlamda terörle mücadele perspektifinin devreye girmesi kaçınılmazdır. Örneğin İspanya 1978 yılında kabul ettiği Anayasa ile Bask Bölgesine özerklik tanıyarak büyük oranda ayrılcılık sorununu mücadele edilebilir düzeye getirmiştir. Bu şiddeti ortadan kaldırmaya yetmemiş, Bask Bölgesi’nin bağımsızlığını hedefleyen ETA’nın şiddet eylemleri yaklaşık 30 yılı daha devam etmiştir. Özerklik, şiddete başvurmayan gruplar ile ETA arasındaki makası büyütmüş, ETA’nın toplumsal desteğini giderek azaltmıştır. Ancak şiddeti sıfırlamaya yetmemiştir.

#### **3.2.1. Terörle Mücadele**

Terör örgütlerinin elimine edilmesi veya düşüşe geçmesi için birçok yol vardır. Bir kısmı iç çatışma gibi sorunlardan dolayı kendi kendine bitebilir. Diğer bir kısmı, hükümetin müdahalesi ile büyük oranda akamete uğratılır. Crenshaw (1991:80) terör örgütlerinin inişe geçmesiyle ilgili üç farklı mekanizmadan bahsetmektedir: Örgütün



fiziksel olarak yok edilmesi (Defeat-Yenilgi), grubun rasyonel bir karar olarak terörizmi terk etmesi (Shift-Stratejik Değişim) ve üyelerin tatmin olmaması, kayıplar nedeniyle yıpranma, iç hizipleşme gibi faktörlerle örgütün çökmesi (Internal disintegration-İç çözülme). Ross ve Gurr, düşüşün kaynağı olabilecek dört farklı yol belirlemişlerdir: (1) Önalma (Preemption): Otoriteler, grubun hareket etme imkanını ortadan kaldırırlar; (2) Caydırma (Deterrence): Otoriteler grubun faaliyetlerine devam etmesi halinde karşılaşacakları maliyet ve riskleri yükseltirler. (3) Tükeniş (Burnout-Moral Olarak Bitiş): Üyelerin örgüte bağlılığının zayıflaması; (4) Geri tepme (Backlash): Örgüte olan politik desteğin düşmesi (Aktaran: Borum, 2004:62-63). Cronin (2006:18) ise modern dönemde terör örgütlerinin düşüşü ve sona ermesi ile ilgili yedi durum sıralamıştır: (1) Liderin yakalanarak veya öldürülerek etkisiz hale getirilmesi (capture or decapitation), (2) Bir sonraki kuşağa geçişte başarısızlık, (3) Grubun hedeflerine ulaşması, (4) Meşru politik sürece geçiş, (5) Kitlesele desteğin kaybedilmesi, (6) Hükümet tarafından güç kullanılarak örgütün yenilmesi ve elimine edilmesi (repression), (7) Terörizmden şiddetin diğer formlarına geçiş.

Terörist grupların sona ermesiyle ilgili Jones ve Libicki (2008:10) en az 5 temel yol bulunduğunu söylemektedir: Polisiye tedbirler, askeri güç kullanımı, bölünme-parçalanma, politik yöntemler, zafer. Bunların yanı sıra terörizmle mücadele eden ülkelere ekonomik yardım, terör örgütlerine sığınma sağlayan ülkelere ekonomik yaptırımlar uygulama, istihbaratı geliştirme, diplomasi gibi yöntemlerin yararlı araçlar olduğuna dikkat çekmiştir. Uygulamada terör örgütlerinin bunların kombine bir şekilde uygulanması ile sona erdiğini, ancak sınırlı kaynakların ve dikkatin en etkili yol-yöntemlere odaklanması gerektiğini belirtmişlerdir. 1967-2008 yılları arasında faaliyet göstermiş 648 örgüt üzerinde çalışma yapan Jones ve Libicki (2008:19), bu örgütlerden 244'ünün halen aktif olduğunu, 136'sının bölünme-parçalanma sonrası eylemlerine devam ettiğini, geriye kalan 268 örgütten 20'sinin askeri güçle (yüzde 7), 27'sinin örgütlerin zaferiyle (yüzde 10), (107)'sinin polisiye tedbirlerle, 114'ünün (yüzde 43) politik yöntemlerle (örgüt mensuplarının şiddeti terek ederek politik sürece katılmaları) sona erdiğini bulmuşlardır. Ayrıca çalışmada, ayaklanma stratejisi uygulayan örgütlerin kolay bir şekilde sona ermediğini, %50'sinin hükümetle müzakere edilmiş bir anlaşmayla; %25'inin zaferle; %19'unun askeri yenilgi ile sonuçlandığı belirtilmiştir.

Ayrıca, çalışmada, büyük grupların küçük gruplara nazaran daha uzun ömürlü olduğu bulgusu elde edilmiştir (Jones ve Libicki, 2008:39-40).

Çalışmada, örgütlerin düşüşe geçmeleri veya sona ermelerinde kendi iç dinamikleri ve kaynaklarının etkili olup olmadığı bir faktör olarak gözetilecek olmakla birlikte esasen devletlerin tepkileri yani terörle mücadele politikaları üzerinde durulacaktır. Terörle mücadelenin odaklandığı temel alanlara geçmeden önce terörle mücadeledeki genel yaklaşımlara kısaca değinilecektir.

Alex Schmid, terörizmle mücadele politikalarını uzlaşmacı ve bastırıcı politikalar olarak tasnif etmektedir. Uzlaşmacı politikaların en genel iki şekli; teröristlerle görüşme yoluyla spesifik taleplerine yönelik birtakım ödünler vermek ve teröristler tarafından ileri sürülen şikayetlere yönelik iyileştirme ve reformlarda bulunmaktır. Bastırıcı politikaların en yaygın iki şekli ise “Ceza Adalet Modeli” olarak da isimlendirilen yasal bastırma ve “Savaş Modeli” olarak isimlendirilen askeri bastırma. Ceza Adalet Modeli’nde terörizm diğer suç türleri gibi bir suç ve teröristler de suçlu olarak görülürler. Ceza Adalet Modelinde terörizmle mücadele suçlama, yargılama ve cezalandırma prosedürü çerçevesinde olmaktadır. Bu modelde askeri kaynakların kullanılabilme imkânlarına rağmen terörizmle mücadelenin ağırlıklı yük ve sorumluluğu polise verilmektedir. Savaş modelinde ise, kontr-terörizm savaş kurallarına göre yürütülmekte ve terörizm düşük yoğunlukta çatışma olarak algılanmaktadır. Bu durumda terörizmle mücadelenin sorumluluğu ağırlıklı olarak ordunun üzerindedir (Aktaran: Taşdemir, 2006:60).

Terörizmle mücadeleyi ifade etmek maksadıyla “karşı-terörizm” (counter-terrorism) ve “anti-terörizm” (anti-terrorism) gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Karşı-terör, terör saldırılarına şiddet içeren araçlar ile karşılık vermeyi ve özünde saldırı faaliyetini kapsar. Anti-terör ise, daha geniş kapsamlı terörizmle mücadele politikalarının uygulanmasını içerir. Bu yöntemle terör örgütlerinin toplumun diğer kesimlerinden bağlarının koparılması, örgütlerin dönüştürülmesi ve toplumda devlet yanlısı grupların oluşturulması hedeflenir (Aktaran: Demir, 2015:123).

Benzer bir tasnif Bal (2006a) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, terörle mücadelenin çatısı, iki temel sütun üzerine oturmaktadır. Bunlardan birincisi teröristle

mücadele, diğeri ise terörizmle mücadeledir. Bal, ikisi arasındaki farkı şu şekilde açıklanmaktadır:

*“Teröristle mücadele; istihbarat, polis ve adalet mekanizmasının işidir. Bu terörle mücadelenin, teröristle mücadele kısmıdır. Terörle mücadelenin asıl devam ettiği alan ise söylem alanıdır. Bu da terörün 'izim' kısmını oluşturur. Burada siyasi iradenin ve terörün yaşandığı ülkedeki tüm entelektüel birikimin katılımıyla yürütülen mücadele alanıdır. Zira burası siyasetin ve sosyolojinin alanıdır. Bu alanda devleti ve toplumu güçlü kılan verilerin ve mücadele alternatiflerinin artırılması, doğrudan terörün eylem alanının daraltılmasına bağlıdır (s.7)*

Terörle mücadelenin geleneksel ve önleyici savunma olarak ikiye ayrılarak incelendiğini belirten Caşın (2008:840), geleneksel mücadelede; suçluyu caydırmak, saldırıları minimuma indirmek, mağdurların zararını azaltmak, organize suç örgütlerini etkisiz kılmak, terörün silah ve lojistik desteğini kesmek, sempatizan ve militan teminini kesmek, terörün dış destek ve propaganda yollarını kesmek, kırsal ve kentsel alanda terör saldırılarını erken istihbarat ile kesmek, diplomatik alanda uluslararası destek sağlamak gibi yöntemler uygulanırken; Önleyici savunmada; kamuoyu desteğini sağlamak, sosyal ve ekonomik reformlar ile yeni iş sahaları açmak, kültürel ve siyasal alanda halkı bilinçlendirmek, medya desteği ve psikolojik harp/harekât taktiklerini uygulamak, dini, etnik, kültürel entegrasyonu toplumsal eğitim yoluyla sağlamak, ayrılıkçı hareketleri hukuki ve siyasi önlemlerle demokratik sisteme entegre etmek gibi stratejiler uygulandığını belirtmektedir.

*“Birleşik Krallık, Uluslararası Terörle Mücadele: Birleşik Krallık'ın Stratejisi”* (CONTEST-The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism) adlı dokümanda, terör tehdidiyle mücadele etmek amacıyla da “4P” olarak adlandırılan Önleme, İzleme, Koruma ve Hazırlıklı Olma (Prevent, Pursue, Protect, Prepare) stratejileri belirlenmiştir:

- Önleme: Bireylerin radikalleşmesini önlemeye odaklanmaktadır (Olumsuz şartların çözümü ve reformların desteklenmesi, terör örgütüne eleman kazandırma faaliyetlerini yürütenleri caydırma, fikir tartışmalarına katılma).
- İzleme: Teröristleri ve onları destekleyenleri izleme yoluyla terör tehdidini azaltmaya odaklanmaktadır (İstihbarat toplamak, terörist faaliyetlerin engellenmesi, uluslararası işbirliği).

- Koruma: Güvenlik açıklarını azaltarak ülkenin daha güvenli olmasını sağlamaya odaklanmaktadır (Sınır güvenliğinin güçlendirilmesi, önemli servis altyapılarının korunması, Ulaşım güvenliği, Kalabalık yerlerin güvenliği).
- Hazırlıklı Olma; Olası bir terör saldırısına karşı en iyi şekilde hazırlanmaya odaklanmaktadır (Karşı karşıya olunan terör riskleri ve bunlarının etkilerinin belirlenmesi, Terör saldırılarına müdahaleye ilişkin gerekli kapasite artırımlarının yapılması, Sürekli olarak hazır olma durumunun değerlendirilmesi ve test edilmesi) (İğdeler, 2015:203-205).

Özeren ve Cinoğlu (2010:155-162) ABD'nin terörizme karşı mücadelesini incelerken şu mekanizmalara dikkat çekmişlerdir: diplomasi, yasal düzenlemeler, terörün finansmanı ile mücadele, teröristle mücadele, istihbarat ve bilgi paylaşımı. Şenel (2012:83) AB güvenlik politikaları kapsamında terör ve terör yanlısı oluşumlar ile mücadeledeki yöntemleri; finansal mücadele, operasyonel mücadele, istihbarat paylaşımına dayalı mücadele, teknolojik mücadele, diğer küresel aktörler ile işbirliği (AB-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüişbirliği-NATO, AB-BM işbirliği) şeklinde sıralamıştır.

Çalışmada devletlerin terörle mücadele politikaları karşılaştırılırken, temel yaklaşımlar (bastırma-uzlaşma, teröristle mücadele-terörizmle mücadele, anti-terörizm, karşı terörizm vb.) ve mücadele alanları çerçevesinde değerlendirme yapılacaktır. Mücadelenin temel alanları olarak; güvenlik odaklı tedbirler, yasal tedbirler, müzakere, uluslararası işbirliği, çatışma sonrasına yönelik tedbirler<sup>12</sup> ve diğer tedbirler ele alınacaktır. LTTE terör örgütünün “ayaklanma” stratejisi de dikkate alınarak Sri Lanka'nın mücadelesi karşı isyan stratejisi çerçevesinde de değerlendirilecektir.

### 3.2.1.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler

Tarihsel olarak bakıldığında, bir devlet terör tehdidi ile karşılaştığında çoğu zaman doğal bir refleks olarak ilk etapta güvenlik güçlerini örgüte karşı kullanmaktadır. Güvenlik odaklı tedbirler, temel olarak, devletin polis ve askeri güçleri kullanarak terörizm tehdidini elimine etmeye çalışmasıdır.

<sup>12</sup> Çatışma sonrasına yönelik tedbirler belki doğrudan terörle mücadele ilgili olmamakla birlikte terörün ortaya çıkardığı bir sorunun ortadan kaldırılması ile ilgili olduğu için bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu alana dönük tedbirler ayrılıkçılıkla mücadele açısından da önemlidir.

Polis başta olmak üzere kolluk güçlerinin merkezinde yer aldığı mücadele yaklaşımı “Ceza Adaleti Modeli” olarak adlandırılmaktadır. Farklı tedbirlerle desteklenen bir yaklaşım olsa da özünde etkili polisiye tedbirlerle örgütü köşeye sıkıştırma hedefi bulunmaktadır (Muro, 2010:5). Terörle mücadelede uzmanlaşma ve istihbarat hayati önemdedir. Polis ve istihbarat birimlerinin örgütle ilgili bilgi toplaması, hücrelere sızma ve önemli örgüt mensuplarının yakalanmasını içermektedir. Terörist faaliyetin yürütülmesi için gerekli olan faaliyetlerin (para toplama, eleman temini) kriminalize edilmesi de bu model kapsamında ele alınabilir. Modelin temel yaklaşımı, “terörizm suçtur; bu nedenle liberal demokrasinin terörle mücadeledeki başlıca mekanizması ceza adalet sistemi olmalıdır” şeklinde özetlenebilir (Jones ve Libicki, 2008:11; Z.Kaya, 2013:65). Polisin yanı sıra diğer güvenlik birimleri (kolluk, istihbarat, sınır güvenliği birimleri vb.), ceza adalet sistemi, özel yasal düzenlemeler de bu sistemin tamamlayıcı unsurlarıdır (Muro, 2010:8). Bu modelde; askeri kaynaklar sınırlı olarak kullanılabilir (Beşe, 2002:120). Bu gereklilik özellikle teröristlerin oluşturduğu fiziksel tehdidin kolluk kuvvetleri tarafından engellenmesinin güçleştiği ve tehdidin ulusal sınırları aşması durumunda yoğun olarak hissedilir (Demir, 2010:141).

Demokratik rejimler, ya başarısız ve zayıf görünme riskine rağmen yasal sınırlar içerisinde kalmayı ya da illegal bastırıcı yöntemlerle demokrasinin kalitesinden ödün vermeyi tercih ederler (Perkoski ve Chenoweth, 2010:5). Ceza Adalet Modeli’nin, demokratik hükümetlerin, demokratik ikilemin üstesinden gelebilmek için en iyi tercih olduğu ileri sürülmektedir (Manoharan, 2006:3).

Ordu güçlerinin merkezinde yer aldığı savaş modeli devletin teröristle olan savaşında yetki ve sorumluluk açısından ordu güçlerinin ön planda bulunduğu bir modeldir. Terörizm bir devrimci gerilla savaşı, özel savaş şekli ya da düşük yoğunluklu çatışma olarak görülür. Bu durumda terörle mücadelenin yetki ve sorumluluğu ağırlıklı olarak, ordunun üzerindedir. Bu ise; özel askeri birliklerin ya da yarı-askeri (paramiliter) polis birimlerinin kullanılması, misilleme saldırıları, cezalandırıcı operasyonlar ve askerle sonuçlandırma gibi yöntemlerin kullanılması demektir (Aktaran: Z.Kaya, 2013:57). Devletler genellikle sınırları içerisindeki terör tehdidine karşı askeri güçleri, örgütün ayaklanma stratejisi uygulaması, belli bir toprak parçası üzerinden hükümet güçlerini çıkarmaya veya ayrılmaya çalışması halinde başvurulmaktadır (Jones ve Libicki, 2008:12). Ordu güçleri, büyük ve belli bir coğrafyada faaliyet gösteren

örgütlere karşı etkili olurken; küçük, şehirli ve mobil hareket eden örgütlere karşı başarı şansları daha düşüktür (Muro, 2010:5). Askeri güçlerin kullanımı, sınır ötesi müdahale (intervention) ve içeride bastırma (repression) olmak üzere iki şekilde vuku bulmaktadır. Bazı durumlarda askeri güç kullanımının etkisi geçici olabilir, ters tepebilir veya sorunun başka bir ülkeye ihraç edilmesi ile neticelenebilir. Literatürde askeri güç kullanılarak bitirilen veya düşüşe geçen örgütlere Aydınlık Yol Terör Örgütü örnek olarak verilmektedir (Cronin, 2008:30).

Terörizmle mücadelede, “*Zor coğrafyada ve dışarıda büyük üslere sahip terör örgütleri karşısında askerî kuvvet kullanılması, göz ardı edilemeyecek önemde bir strateji*” (Demir, 2010:335) olmakla birlikte askeri güçle terör örgütlerinin sona erdirilmesi genellikle mümkün olmamaktadır (Muro, 2010:5). Jones ve Libicki (2008:12) tarafından 268 terörist örgüt üzerinde yapılan çalışmada, bunlardan sadece %7’sinin askeri güçle sona erdirilebildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu modelde militanlar ve sivil halk arasında ayırım yapmakta yaşanan güçlük, yerel halkın askerlerin ve hükümetin aleyhine dönmesine yol açabilmektedir (Muro, 2010:5; Cronin, 2008:30). Askeri önlemlerin ancak diğer araçlar ile birleştiğinde etkili olabileceği, aksi takdirde terör örgütünün nefretine katkıda bulunacağı, bu nefretin de örgüte yeni bir var olma gücü vereceği belirtilmiştir (Aktaran: Demir, 2010:142). Ayrıca, askeri yöntemlerin hem kaynaklar hem de sonuçlar açısından maliyeti yüksektir. Uzun süreli bastırmaya yönelik tedbirler, sivil özgürlükleri ve insan haklarını zora sokabilir; iç desteği zamanla ortadan kaldırabilir; siyasi partileri kutuplaştırabilir; liberal demokratik devletin dokusunu bozabilir; devletin gelecek terörist tehditlere etkili cevap verme kapasitesini zayıflatabilir (Cronin, 2008:30).

Savaş modelinde kullanılan yöntemlerden biri, *liderliğin etkisiz hale getirilmesi (Decapitation)*; örgüt liderinin yakalanması ve öldürülmesi ile ilgilidir. Bu stratejinin terör örgütlerinin hiyerarşik yapılanmaya sahip olması ve/veya karizmatik liderliğe sahip olması halinde daha etkili olacağı kabul edilmektedir (Jordan, 2009:722). Örgütün yaşı, boyutu, ideolojisi (Jordan, 2009), liderin ilham verici (inspirational) ve operasyonel konumu (Freeman, 2014), öldürme veya hapsedme (Longdan, Soraps ve Wells, 2004) gibi faktörler bu stratejinin etkinliği üzerinde belirleyici olan etkenler olarak ele alınmaktadır. Aydınlık Yol Terör Örgütü Abimael Guzman ve El-Kaide lideri

Usame Bin Ladin'in öldürülmesi bu stratejinin akla ilk gelen örnekleridir. Örgüt mensupları açısından karizmatik olarak görülen ve örgütsel işleyişte önemli bir yere sahip olan örgüt liderinin öldürülmesi, terör örgütünü tamamen sona erdirmese de düşüşe geçmesini sağlayan önemli bir unsurdur.

Güvenlik tedbirleri daha çok terörle mücadelenin teröristle mücadele boyutuyla ilgilidir. Teröristle mücadelede başarı kriteri olarak taktik, operatif ve stratejik seviyede bazı başarı kriterleri sayılmıştır: Taktik seviyede, teröristleri etkisiz hale getirmek, işbirlikçileri ortaya çıkarmak ve bu arada asgari zayıat vermek başarı olarak sayılmaktadır. Operatif seviyede, teröristlerin kendi inisiyatifleriyle eylem yapmalarını önlemek, terör olaylarını kolluk kuvvetleriyle önlenbilir seviyeye indirmek başarıdır. Stratejik seviyede ise teröristlerin eylem yaparak başarılı olma umutlarını yok etmek, katılımların azaltılması, propagandanın önlenmesi, halk desteğinin kesilmesi, teslim olan terörist miktarının örgütte çözülmenin göstergesi olacak seviyede olmasıdır (Patır, 2013, para.6). Burada yer alan kriterlerden taktik ve operatif seviyedeki hedefler büyük oranda güvenlik güçlerinin çalışma alanına girse de stratejik seviyede öngörülen başarı sadece güvenlik güçlerinin olanak ve çalışmaları ile sağlanamaz.

### **3.2.1.2. Yasal Tedbirler**

Terörizmle mücadelede yasal tedbirler, tamamlayıcı nitelikte tedbirlerdir. Özellikle Ceza Adaleti Modelinin önemli bir parçasıdır.

Terörizmle mücadelede yasal düzenlemeleri beş kategoride ele almak mümkündür: (1) OHAL düzenlemeleri, (2) Yasaklama yasaları (yasaklanan grupları listeleyerek kriminalize etme, devlet güvenliğine ve halka karşı risk teşkil eden faaliyetlerin listelenmesi) (3) Özel yasalar (Özel Terörizmle Mücadele Yasaları), (4) Güvenlik güçlerine dokunulmazlık ve ekstra özel yetkiler tanıyan yasalar, (5) Spesifik Alanlara Göre Yasalar (finansmanı engelleme gibi) (Manoharan, 2006:4).

Terörizmle mücadelede yasal düzenlemelerin etkinliği 3 seviyede değerlendirilebilir:

Önleme (prevention): Yasal düzenlemelerin terör saldırılarının engellenmesi üzerindeki etkisi nedir? Önleme kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler genellikle güvenli bölgeler, kontrol noktaları, takip/gözetim, önleyici gözaltı, yasaklama, finans

akışını bloke etmek gibi tedbirlerdir. Söz konusu tedbirler belli bir noktaya kadar etkili olsa da bu tür tedbirlerin en önemli handikabı suçun yer değiştirmesidir. Teröristler devletin tedbirlerine karşı eylemin hedefini veya saldırının şeklini değiştirmektedirler (Manoharan, 2006:5).

Caydırma (deterrence): Yasal tedbirlerin örgüt mensuplarının terörist faaliyete ve eylemlere katılmalarını caydırma noktasında ne kadar etkili olduğuna bakılır. Caydırma daha çok ceza yasaları ve özel terörle mücadele yasaları ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu noktada terörizmle mücadele yasaları, caydırma politikalarına 3 açıdan katkı sağlar: terör suçları için cezaların artırılması, özellikle yakalama ve gözaltına alma noktasında güvenlik güçlerinin elinin güçlendirilmesi ve yasal sürecinin minimize edilmesi (örneğin jüri ile yargılama yapılmaması gibi) (Manoharan, 2006:7). Özellikle güvenlik güçlerine keyfi hareket etme imkanı tanıyan yasalar, militan gruba desteği artırıyorsa caydırıcılık unsurunun başarısız olduğu söylenebilir (Manoharan, 2006:9).

Islah (correction): Yasal düzenlemelerin örgüt mensuplarının ıslah edilmesine yardımcı olup olmadığına, fikir olarak ana akım-ılımlı çizgiye yaklaştırıp yaklaştırmadığı önemlidir. Militanların davranışlarında ikna edici bir şekilde değişiklik meydana getirmek ve radikal görüşlerini ılımlı bir çizgiye dönüştürmesini sağlamak temel amaçtır (Manoharan, 2006:9). Şartlı tahliye, etnik pişmanlık, af gibi düzenlemelerle örgüt mensuplarının radikal çizgiden ayrılıp topluma yeniden entegre olması umulmaktadır.

### **3.2.1.3. Uluslararası İşbirliği ve Diplomasi**

Örgütlerin yurtdışında sürdürdükleri finans ve silah tedariki, eleman temini faaliyetleri ile örgütlenme, lobi, propaganda faaliyetlerine karşı devletlerin uluslararası işbirliğine girmeleri kaçınılmaz bir zorunluluk halini almıştır. Bu açıdan, sınır aşırı istihbarat paylaşımı, ortak operasyon, sınır güvenliği, terör örgütü listesi oluşturulması, malvarlıklarını dondurma gibi tedbirler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, örgüte destek veren ülkelere yönelik genellikle diplomatik baskı araçları kullanılarak örgüte yardım etmelerinin engellenmesine çalışılmaktadır (Muro, 2010:8). İşbirliği küresel (BM, NATO), bölgesel (AB, EUROPOL) ve ikili işbirliği (İspanya-Fransa, Sri Lanka-Hindistan işbirliği ) çerçevesinde gelişebilir.



Terörle mücadelede uluslararası işbirliğini kısıtlı hale getiren en önemli nedenler, ülkelerin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri ve uluslararası aktörlerin kendi egemenliklerine müdahale etmelerini istememeleridir (İ.Şahin, 2014:81). Uluslararası sistemin aktörleri olarak uluslararası kuruluşlar, teröre karşı kolektif bir uluslararası eylem oluşturma potansiyeli en yüksek olan yapılardır; bu yüzden, bu aktörler devletleri teröre karşı ortak eyleme geçmenin gerekliliğine ikna etmede kullanılabilecek önemli araçlar olarak görülebilir. Uluslararası kuruluşlar devletleri bu soruna karşı aynı yaklaşımı benimsemeye ikna edebilirlerse, bu küresel sorunla daha etkin mücadele edilebilecektir (İ.Şahin, 2014:82).

Semerecioğlu (2016:110) terörizmde mücadele için küresel işbirliğine ihtiyaç duyulan hususlar olarak şunları sıralamıştır: 1) Uluslararası hukukta ve anlayışta terörizm konusunda ortak bir tanım, 2) Devletlerarası yakın bir işbirliği, 3) Evrensel etik ve insani değerlerin yaygınlaştırılması, 4) Uluslararası örgütlerin terörizmle mücadelede etkin yer alması, 5) Hukuksal altyapının oluşturulması, 6) Küresel eğitim politikalarının etkinleştirilmesi, 7) Yoksulluk ile mücadele, 8) Terör örgütlerinin finansal kaynakların kesilmesi, 9) Medeniyetler arasında hoşgörünün sağlanması ve radikalizmle mücadele, 10) Gelir dağılımında dengesizliğin azaltılması, 11) Terörizme destek veren aktörlere uluslararası etkin yaptırımların uygulanması.

#### **3.2.1.4. Müzakere**

Terörizmin sona ermesinin yollarından birinin de silahlı mücadeleye son vererek meşru politik süreçlere dahil olma şeklinde vuku bulduğu söylenmişti. Bu çoğu zaman örgütün kendi içsel gelişmelerinin bir sonucu olarak alınan karardan daha çok hükümetlerin sosyo-ekonomik reformlarına, politik sözleşmelere ve barış müzakerelerine örgütlerin verdikleri tepkinin bir sonucudur (Muro, 2010:8). Müzakerelerin başlaması terör örgütlerinin düşüşe geçmesi veya sona ermesi için bir katalizör rolü oynayabilir; ancak tek başına örgütlerin düşüşe geçmesini sağlaması çoğu zaman mümkün değildir (Cronin, 2006:25). Gerek mücadele yöntemleri, gerekse terör örgütlerinin eylemlerinin sona erme biçimleri incelendiğinde, görüşmelerin tek başına bir yöntem olarak önerilmediği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, devletler terörizmle mücadele politikalarını desteklemek amacıyla, mücadele stratejisinin bir parçası olarak,

terör örgütleri ve bağlantılı gruplarla görüşme ihtiyacı hissetmektedirler (Demir, 2013:31).

Terörist gruplar, şiddet içermeyen politik araçların hedeflerine ulaşmada daha etkili olacağını düşünürlerse terörizme son verebilirler. Şiddet içermeyen politik alternatifler, genellikle hükümetle kolektif veya bireysel işbirliği temelinde gerçekleşmektedir (Jones ve Libicki, 2008:14). Terör örgütleriyle müzakerenin resmileştirilmiş bir süreç gerektirmeyebileceği ve sadece grubun lideri ile yapılmasına gerek olmadığı ileri sürülmüştür. Tartışmaya açık olmakla birlikte, farklı bir müzakere formu olarak terör örgütü ile daha doğrusu onun üyeleri ile şiddete son vermeleri ve örgütle ilgili bilgi paylaşımları karşılığında af önerisinde bulunmak suretiyle de gerçekleşebilir (Cronin, 2006:27). Ancak müzakere denilince esas olarak devlet ve örgütler arasında girilen kolektif işbirliği anlaşılmaktadır.

Müzakerelerin terörü sona erdirebilmesi ile ilgili birçok değişken etkili olabilmektedir. Grubun örgütsel yapısı, liderliğin doğası, kitle desteğinin doğası bunların bir kısmıdır. Diğer taraftan ortada müzakere edilebilir amaçlar ve talepler olması da önemlidir. Bu daha çok territoryal amaçlara sahip örgütlerde olası iken sol kanat, sağ kanat ve dini ideolojilerde daha zordur. Birçok faktörün etkili olduğu müzakere süreçlerinde sürecin örgütlerin düşüşe geçmesi ve şiddet eylemlerinde azalma olmasının hangi dereceye kadar etkili olacağını tanımlamak zordur; yapılan hesaplamada ciddi anlamda farklılaşma söz konusu olabilmektedir (Cronin, 2006:26). Müzakere süreçlerinde tarafların birbirlerine güvenmemesi, tarafların birbirleriyle çelişen planlar açıklaması, amaçların ve taleplerin belirsiz olması, ortak paydayı artıracak adımların yeterince atılmaması, toplumda müzakereye muhalif olan kesimin sürece dâhil olmaması, sürecin şeffaf olmadığına yönelik genel kaygı, atılan son tarihlere uygun hareket edilmemesi gibi problemleri barındırabilmektedir (E.Aydın, 2014:84).

Teröristle müzakere olgusu; teröristle müzakere edilmeli mi edilmemeli mi, kiminle müzakere edilmeli, ne zaman ve nasıl müzakere edilmeli soruları etrafında şekillenmektedir (Erdoğan, 2013:351). Bu noktada; terör örgütlerinin kuruluş felsefesi, hedef, örgütlenme ve idari yapı, eylem yapma yöntem ve araçları; görüşmelere çatışmaların ilk başladığı anlarda, olgunlaştığı zamanlarda mı başladığı; siyasi ve

teknik konuların birbirinden ayrılıp ayrılmadığı; gizlilik ve şeffaflık ilkeleri arasında kurulan denge; arabuluculuk müessesesinin devrede olup olmadığı; muhalefetin tepkileri gibi faktörler etkili olmaktadır.

Müzakere süreçleri devletler açısından bazı risk ve fırsatları beraberinde getirmektedir. Terör örgütlerine örtülü meşruiyet sağlaması, terörizme karşı zayıflık göstergesi olarak algılanması, kamuoyunda “boyun eğme” veya “yenilgiyi kabullenme” gibi olumsuz çağrışımlara neden olabilmesi, terörizmin ödüllendirildiği izlenimi verilmesi, başka grupların teröre müracaat etmelerinin veya yeni terör eylemlerinin önünü açabilmesi, terör örgütlerince toparlanma ve sonraki eylem sürecine hazırlık için kullanılması, kopma noktasındaki örgüt mensuplarının kararlarından vazgeçmesi, katılımların ve örgüte yardım edenlerin sayısının artması, barışçıl yollarla siyasi değişimi tercih edenlerin varlık zeminini zayıflatması gibi risklere ve olumsuz yansımalarına dikkat çekilmiştir (Demir, 2013:31; Erdoğan, 2013: 356-357).

Sürecin olumlu yönleri ve fırsatları ile ilgili olarak ise; iletişim kanallarının açık olmasının muhatabı etkileme imkanı sağlayabilmesi, şiddet tamamen sona erdirilemese dahi artarak devam etmesinin engellenebilmesi, örgütün hitap ettiği veya hitap etme potansiyeline sahip olduğu kitlelere sorunun salt güç politikaları ile çözülmediği mesajı verilmesi, özellikle alt kademelerinde ve örgüte yeni katılmış üyeleri arasında çözümlerin yaşanmasına yardımcı olabilmesi, şiddeti onaylamayan muhalif grupları güçlendirerek yönetim kadrosunu daha barışçı bir çözümün kabullenilmesine zorlayabilmesi, silahların sessiz kalma süresi uzadıkça önceki çatışma pratiklerine geri dönmenin zorlaşması, aktivistler ve sempatizanların, şiddetin yokluğunun oluşturduğu duyguyu yaşamaları halinde bir önceki yaşam tarzlarına dönmeye daha az istekli hale gelebilmesi, tarih yapma şansının (the chance of ‘making history’) siyasetçiler ve terörist liderlere cazip gelebilmesi, örgüt içindeki radikallerin yalnızlaşması ve ılımlı olanların ise güçlenmesi ile sonuçlanabilmesi, grupların müzakereleri destekleyenler ve desteklemeyenler şeklinde bölünmesi, siyasal talepleri iletebilecek kanalların kapalı olduğu ve devletin ilgisini çekmek için şiddetten başka kullanılabilecek bir yöntemin bulunmadığı iddialarının çürütülmesi, örgütün tabanının şiddete karşı çıkmasına neden olabilmesi, terör örgütlerinin iç yapılarının, hedeflerinin ve ideolojilerinin, hatta mağduriyetlerinin daha iyi bilinmesi, şiddeti araç olarak kullanan grup ile halk

arasındaki bağı zayıflaması gibi hususlardır (Cronin, 2006:25; Erdoğan, 2013:357-359; Muro, 2010:10; Demir, 2013:31; E. Aydın, 2014:84;).

### 3.2.1.5. Çatışma Sonrasına Yönelik Tedbirler

Çatışma sonrasında çatışmanın içeriği ve yapısına göre çeşitli boyutlarda sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bazıları siyasal, bazıları ekonomik, bazıları da sosyo-kültürel ve psikolojik sorunlardır. Çoğu zaman çatışma ölüm, insan hakkı ihlali, çatışma bölgesindeki alt yapısının bozulması gibi sonuçlarla iz bırakmaktadır. Çatışma sonrası dönemde de ilk olarak bu sorunlara, çatışma yaşanmış bölgelerin ekonomik olarak yeniden canlandırılması ve çatışmalı ilişkilerin tekrar yaşanmasını önleyecek siyasi yapıların kurulmasına öncelik verilmektedir. Bir o kadar önemli sorunlardan bazıları eski militanların topluma kazandırılması, yerinden edilmiş kesimin geriye dönüşünü destekleyecek sosyal, ekonomik ve siyasi yapıların oluşturulması, daha önce ayrımcılığa uğramış kesimlerin itibarının iadesi ve çatışmanın taraflarının ve çatışmadan etkilenenlerin tekrar diyaloga girebilmesi ve en önemlisi tüm bu sürecin insan hakları alanında sorunsuz aşılmasıdır (A.Çelik, 2009:175).

Çatışma sonrası en önemli konuların başında çatışmanın oluşturduğu travmatik sorunlarla ilgilenme gelmektedir (Muro, 2010:10). Toplumsal mutabakatın yeniden inşa edilmesi sürecinde en önemli ayağının çatışma ortamında farklı etnik gruplar arasında oluşmuş düşmanlığın ortadan kaldırılması, karşılıklı olarak yitirilen güvenin yeniden tesis edilmesi ve toplumsal ilişkilerin niteliğinin iyileştirilmesi olduğuna dikkat çekilmiştir (A.Çelik, 2009:178; Mızrak, 2015:80). Bu sürecin sadece elitler arasında değil kitleler arasında yürütülmesi, zihinlerde ve davranışlarda kendine yer bulması gerekmektedir (Marko, 2011:245).

Çatışmalar sonrası terörle mücadele açısından önem arz eden nokta silahlı örgüt mensuplarının rehabilite edilerek yeniden topluma entegre edilmesi sorunudur. Başlangıçta silahlı çatışmada yer almakla birlikte hedeflerine politik araçlar üzerinden ulaşmaya karar vermiş örgüt mensuplarının silahsızlanması, terhisi ve yeniden entegrasyonu (Disarm, Demobilize and Reintegrate, DDR) çatışma sonrası dönem için çözülmesi gereken temel sorunların başında gelmektedir (Muro, 2010:10). Bu tür programlarda üç tür yaklaşım bulunmaktadır; Sosyal Reentegrasyon, Ekonomik Reentegrasyon ve Siyasal Reentegrasyon (TBMM, 2013:141). DDR programlarının

amacı, çatışma sonrası iyileşme aşamasında çatışanların silahlardan arınarak ve çatışanları askeri yapı içinden çıkararak topluma sosyal ve ekonomik olarak entegre eden yaşam alanı olarak güvenlik ve istikrara katkıda bulunmaktır (TBMM, 2013:142). BM tanımına göre DDR'nin bileşenleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- Silahsızlandırma (Disarmament); Küçük silah, cephane ve patlayıcılar ile çatışanların ve sivil halkın elindeki ağır ve hafif silahların toplanması, kaydedilmesi, kontrolü ve kullanılmasının engellenmesidir.
- Silahlı Hareketin Sonlanması (Terhis); Aktif çatışanların, silahlı güçler veya silahlı gruplardan kontrollü ve kurallara uygun bir şekilde çekilmeleridir. Bunun ilk adımı belli yerlerde toplanmaları, ikinci adımı ise topluma yeniden kazandırılmalarını sağlayacak destekler şeklindedir.
- Yeniden Topluma Kazandırılmaları (Reinsertation); Silahlı hareketin bitmesinden sonra; fakat yeniden entegrasyonun (reintegration) başlamasından önce bunların ve ailelerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması yönünde gıda, giysi, barınma, tıbbi destek, kısa dönemli eğitim ve istihdam gibi yardımlardır. Bu en fazla 1 yıla kadar süren kısa bir dönem ifade eder.
- Yeniden Entegrasyon (Reintegration); Eski çatışanlara sivil bir statü ile sürdürülebilir iş ve gelir sağlanmasına yönelik süreci ifade eder. Bu genel gelişmenin bir parçası olan sosyo-ekonomik bir süreç olup dünya örneklerinde sıklıkla dış desteği gerektirmiştir (TBMM, 2013:144).

### **3.2.1.6. Diğer Tedbirler**

Terörle mücadelenin temel alanları yukarıda ifade edilmekle birlikte bu alanların tamamlayıcısı olarak veya ülkelere özgü farklı yöntem ve araçlar da ön plana çıkabilmektedir. Sosyo-ekonomik tedbirler, toplumsal desteğin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimler (Örneğin İspanya'da geniş katılımlı teröre tepki gösterileri), radikal ve ılımlıların bölünmesine yönelik girişimler, algı yönetimi vb. tedbirler bu kapsamda ele alınabilir.

### 3.2.2. Etnik Ayrılkçı Terörle Mücadele

Terörle mücadelenin genel çerçevesini oluşturan bu tedbirler çok büyük oranda etnik ayrılkçı terörle mücadele için de geçerlidir. Ancak etnik ayrılkçı terörle mücadelenin kendine özgü bazı hususiyetlerinden bahsedilmektedir.

Byman (1998) etnik ayrılkçı teröre karşı etkili olabilecek bazı stratejileri şu şekilde sırlamaktadır:

- Radikal ve ılımlılar arasındaki ayrışma kullanılarak ılımlıların radikalleri baskı altına almasını sağlamak izlenebilecek en etkili stratejidir. “Grup politikası” olarak adlandırılan bu stratejide öncelikle etnik grup içerisinde ılımlılar tanımlanmalı ve korunmalıdır. Güçlü ılımlı gruplar, diyalog noktasında aracı rol oynarlar ve istihbarat kaynağıdır.
- Dilsel ve kültürel grupların taleplerine karşı tatmin edici politikalar üretmek de şiddeti düşürücü bir etki oynayabilmektedir.
- Hükümetler teröristlerin geliştirmeye çalıştıkları kimlikle rekabet-çatışma halinde olan başka bir kimliği ön plana çıkarabilirler. Bu tarz böl ve yönet politikaları riskli olmakla birlikte etnik grubun ulus inşa umutlarını ve şiddet potansiyelini azaltmaktadır.
- Şayet dış bir güç teröristleri destekliyorsa mücadele etmek çok daha zor bir hal almaktadır. Radikallerin yabancı bir ülkeden aldıkları askeri ve siyasi destek çoğunlukla yerelden aldıkları destekten daha yüksektir. Böyle durumlarda ideal çözüm, grup politikası görevlerini söz konusu ülkeye transfer etmektir (Byman, 1999:163-164).

Baharççek (2000:22-25) etnik ayrılkçı terörle mücadelede atılabilecek bazı adımları şu şekilde sırlamıştır:

- Terör bastırılırken ılımlıların bundan zarar görmemeleri için azami özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu sonucu elde etmek için ise sağlam ve yeterli bir istihbarat elde etmek gerekmektedir.
- Etnik ayrımcılığa neden olan sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlardaki uygulamaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Fakat böyle bir ayrımcılığın bulunmaması durumunda bile etnik terör var olabilir. Bu gibi durumlarda

teröre karşı sert ve caydırıcı önlemlerin alınması istenen sonucu getirebilmesi için bu politikanın kararlılıkla yürütülmesi gerekir.

- Etnik terörün dış desteği varsa destek veren ülkelere karşı iç işlerine karışma, yıkıcı faaliyetler, tehdit gibi bazı caydırıcı politikaların uygulanması gerekecektir. Ayrıca diğer ülkeler ve uluslararası örgütlerle işbirliği yapılarak etnik terörün dış desteği ortadan kaldırılabilir.
- Etnik terör ile mücadele eden devletin haklı olması yetmez, haklılığını çok iyi bir şekilde ulusal ve uluslararası düzeyde anlatması gerekmektedir. Uluslararası kamuoyunun özellikle insan hakları gibi konularda duyarlı olması haklılığın iyi anlatılmasını daha da önemli hale getirmektedir.

AB'nin etnik ayrılıkçı terörle ilgili politikalarını inceleyen Yıldız (2013:90), AB bölgesel politikası bağlamında sosyo-ekonomik tedbirlerin, genel olarak terörizm ve özel olarak etnik milliyetçi ayrılıkçı terörizmin durdurulmasına ve bitirilmesine katkısı olacağına düşünüldüğünü belirtmiştir. Yıldız, sosyo-ekonomik tedbirlerin tek başına bu amaca ulaşamayacağı, polisiye ve kültürel tedbirlerle eşzamanlı olarak yürütülmesinin önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

İngiltere, İspanya ve Türkiye'nin etnik ayrılıkçı terör örgütlerine karşı mücadelesini karşılaştırmalı olarak inceleyen Demir (2010:351-352), terörizmle mücadele açısından şu ortak noktalara dikkat çekmiştir:

- Birincisi, etnik grup içinde ılımlı politika yürütenlere söz hakkı tanınmasıdır. Bu durumun radikal olanların marjinalleşmesine ve terörizmle mücadelede halkın kazanılmasına yardımcı olduğu görülmüştür.
- İkincisi terör örgütünün varlığını engellemek için beslendiği kanalların ülke içi ve dışında kurutulması gerekir. Bu sebeple örgüt halktan fiziksel ve ideolojik olarak uzaklaştırılmalıdır.
- Üçüncüsü, devletler terörizmle mücadele politikalarını hangi araç kullanılırsa kullanılsın hukuk düzleminde yürütmelidirler.
- Son olarak, terörizmle mücadelede bir devlet kendi sınırları içerisinde ne kadar etkin tedbirler alırsa alsın, terör örgütünün dışarıda kendine nefes alacağı bir ortam bulduğu sürece varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmüştür. Bu

nedenle, terör örgütleri ile mücadelede, mücadele araçlarının uluslararası ortam düzeyinde kullanılmasının büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

### 3.2.3. Karşı İsyan Stratejisi (CunterInsurgency)

Genel olarak ayrılıkçıların ve bazı terör örgütlerinin, sadece terör eylemlerine değil aynı zamanda ayaklanma stratejilerine başvurabildiğine değinilmiştir. Örneğin LTTE, terörizm, gerilla taktikleri ve bazı konvansiyonel savaş taktiklerini birlikte kullanan bir örgüttür. Özellikle kurtarılmış bir alanı kontrol eden örgüte karşı terörizmle mücadele konseptinin yanı sıra karşı isyan stratejisini de dikkate almak gerekmektedir.

Literatürde başarılı bir isyana karşı koyma stratejisinin unsurları ile ilgili bazı ortak noktalara dikkat çekilmektedir. Manwairng'e (2001:18) göre bunlar: (1) Meşruiyet (legitimacy), (2) Çaba birliği (unity of effort), (3) Askeri disiplin ve kapasite (military discipline and capability), (4) Dış yardımın tipi ve sürekliliği (type and consistency of external support for the host government), (5) İsyancıların dış desteğini kesme becerisi (ability to cut external support to the insurgents), (6) İstihbarat ve enformasyon operasyonlarının rolüdür. Bu unsurların hepsinin eş zamanlı olarak güçlü bir şekilde uygulanması başarı getirebilir. Ancak modelde herhangi bir faktörün olmaması veya zayıf uygulanması başarısızlığa yol açabilir.

Bunların yanı sıra, karşı isyan stratejisinin askeri başarısının yanı sıra siyasi ve toplumsal açıdan da başarılı olmasına dikkat çekilmiştir. Güncel Batılı karşı isyan doktrini, "halk merkezli" karşı isyan stratejisi olarak adlandırılmakta; halkın desteğinin - yaygın bir deyişle kalp ve zihinlerinin- kazanılmasının önemine yaptığı vurgu ile ön plana çıkmaktadır. Bütün başarılı karşı isyan stratejileri, düşmanı öldürme isteği ve yeteneğine sahip olmak istemektedir; fakat düşmanın içinde saklandıkları halktan kesin bir şekilde ayrılması gerekmektedir. Düşmanın tamamını öldürme yaklaşımı açık bir şekilde amaca zarar veren ve ters tepecek bir yaklaşımdır (Pinney, 2014, para.4). Bu çerçevede ABD Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan "Field Manual 3-24" adlı dokümanda, karşı isyan stratejisinin temel unsurları tartışılmıştır. Bu konsept: güvenliği hukukun üstünlüğü çerçevesinde sağlama, isyancılar ile halkı birbirinden ayırma, operasyonlarda istihbaratın etkin kullanımı, çabaları tek bir hedefe doğru yönlendirme, uygun askeri stratejiler ve orantılı güç uygulama, enformasyon ve algıyı yönetme, düşmanı anlama, yerel şartları öğrenme ve adapte olma, askeri operasyonların sonucuna



göre politik çözümler uygulama (The USA Headquarters Department of the Army, 2014). Halk merkezli bir metodu savunan bu teorinin temel ilkesi, isyancıların ortaya koyduğundan daha iyi bir politik çözüm ortaya koyarak halkın karşı mücadelenin içerisinde yer almaya ikna edilmesidir. İstenmeyen hasarların (ikincil hasarlar) ve masum insanların ölümlerinin engellenmesi veya minimuma düşürülmesi, bu yaklaşımın ayrılmaz parçasıdır (Tozzi, 2010:7).



## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### BASK ETNİK AYRILIKÇILIĞI VE ETA TERÖR ÖRGÜTÜ

#### 4.1. BASK SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Bu bölümde Bask sorununun tarihçesi ele alınacaktır. Bask bölgesinin ve Baskların karakteristik özellikleri incelendikten sonra Bask milliyetçiliğini ortaya çıkaran faktörlere değinilecektir.

##### 4.1.1. Basklar ve Bask Bölgesi

Bask Bölgesi, ilk olarak M.S. 1. yüzyılın sonlarına doğru Romalıların işgaliyle dış etkiye açık hale gelmeye başlamıştır. 5. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar Vizgotlar ve Frenkler bölge için bir tehdit unsuru olmuş, Kuzey Afrikalı Müslümanların bölgeyi ele geçirmesiyle bu son bulmuştur. 800 yıllık Müslüman hâkimiyetinden sonra bölge, Katolik monarklardan Ferdinand ve İsabella'nın eline geçmiştir (Weaver, 2002:21). Bask bölgesinin tabii sınırlarla çevrili bulunması ve bölgedeki insanların müstakil Bask dilini konuşmaları, ayrı kültür, ayrı örf ve adetleri ile içe dönük karakterleri gibi faktörlerden dolayı Basklarla İspanyollar arasında ilişkiler gevşek olmuştur (Turgut, 1996:141; Whitfield, 2015:2). 20. yüzyıl ortalarına kadar hayvancılık ve denizcilikle geçinen ve çoğunlukla köylü olan Basklar, iç tutunumu yüksek ve özgün kültüre sahip bir topluluktur. Bask ülkesinin dağlık araziden kaynaklanan coğrafi izalasyonu, Baskların aile ve sosyal formlara sıkı sıkıya bağlı bir topluluk haline gelmesinde belirleyici etkenlerden olmuştur (Çillier, 2010:124).

Basklılar tarihsel olarak İspanya'nın Alava, Guipozcaa, Navarreve Vizcaya şehirleriyle, Fransa'nın Labourd, Bosse Navarra ve Soule şehirlerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar (M.Şahin, 2000:179). "Bask Otonom Bölgesi" Alava, Guipozcaa Vizcaya şehirlerinden oluşmaktadır. Ayrıca İspanya sınırları içinde bulunan Navarre, Bask Otonom Bölgesine dâhil olmayıp ayrı bir özerk bölgedir. Navarre halkı genel olarak Bask Otonom Bölgesine bağlanmak istememekte, Madrid'e daha yakın durmaktadır. Ancak Basklı milliyetçiler Navarre'nin de Bask Otonom bölgesine dâhil olması konusunda ısrar etmektedirler. ETA kurulmasını arzuladığı Bağımsız Bask Devleti için Navarre'yi vazgeçilmez olarak görmektedir. "Bask Ülkesi", "Euskal Herria", "Vasconia" kavramlarının hepsi Pirene sıradağlarının kuzeyi ve güneyinde,

Fransa ve İspanya sınırlarının her iki tarafında bulunan, Atlantik okyanusuna bakan Bask halkının yurdunu ifade eden geleneksel kavramlardır. Günümüzde “Euskal Herria”, maksimalist milliyetçilerin tüm Bask topraklarını birleştirecek olası bir devlet olduğunu ileri sürdükleri için genellikle siyasi bir çağrışıma sahiptir (Thomas, 2012:5).

#### 4.1.2. Bask Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Tarihsel olarak Bask milliyetçiliği açısından üç önemli dönemden bahsedilebilir: Sabino Arana öncesi milliyetçi argümanların belirmeye başlaması, 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başlarında Arana ve fikirlerinin ön plana çıkması, ETA'nın ortaya çıkmaya başladığı 1950'li yıllardan günümüze kadar gelen süreç (Tellidis, 2008:15).

19. yüzyıl itibariyle yerel yöneticiler ve Madrid yönetimi arasındaki sorunlar, Kraliyetin gitgide merkezleşerek, tek hukukla yönetilen merkezi bir ulus-devlet kurmak için yerel yönetimleri yok etmeye girişmesiyle artmaya başlamıştır. Bütün yüzyıl boyunca Basklar kendi yerel güçlerini ve geleneksel siyasetlerini merkeze karşı korumakta direnmiştir (Arakon, 2013:74). İspanyol devletinin merkezleşme çabaları, zaman içerisinde çevrede yer alan grupların tepkisini çekecek ve milliyetçilik akımlarının çıkmasına yol açacaktır. Sadece Bask bölgesinde değil diğer bölgelerde (Katalonya, Galiçya vb) de bunun yansımaları görülecektir.

Özellikle 19. yüzyılda ülkede yaşanan iki iç savaşın Bask bölgesinin özerk yapısı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Fransız Devrimi ilkelerinden etkilenen ordu mensuplarının geleneksel monarşik yapıyı yıkmak amacıyla başlattıkları hareket, ülkede 1833-1840 yılları ile 1873-1876 yılları arasında iki defa “Karlist Savaşlar” olarak adlandırılan sivil savaşa yol açmıştır (Höke, 2000:377). Savaş, tek bir İspanyol milleti kurgusuna dayanan iki ayrı milliyetçilik arasında geçmiştir. Bunlardan ilki 1812'de uygulamaya konan Liberal ilerici milliyetçilik, diğeri ise yüzyılın ortalarında belirginleşen Muhafazakâr Katolik milliyetçiliktir (Çillier, 2010:132). Muhafazakâr Katolik milliyetçiler, bir diğeri deyişle Karlistler<sup>13</sup>, İspanya'nın bir monarşi olarak kalmasını istemekte ve Bask Bölgesine bir nevi özerklik tanıyan foral sistemin devamından yana tutum sergilemekte iken; Libarel milliyetçiler İspanya'nın

<sup>13</sup> İspanyol Karlismi Liberalizmin aksine bir kitle hareketiydi ve içeriğinde din ve krallığa sadakate dayalı motifler baskındı. Toplumsal hareket olarak Karlism, gayrimemnun köylü grupları için bir protesto vasıtası olmuş, her türlü liberal oluşuma karşı muhalefette çimento vazifesi görmüştü (Çillier, 2010:135).

liberalleşmesini istemekte ve foral sistemin sonu anlamına gelen güçlü bir merkeziyetçiliği savunmaktadır.

“Foral Sistem”, 15. ve 18. yüzyıllar arasında Bask bölgesine bazı ayrıcalıklar tanıyan, kısmi otonomiye öngören bir sistemdir. Bu sistem sosyal yaşantıyı ilgilendiren konularda gelenek ve göreneklere uygun yasal düzenlemeler yapma yetkisini de içermektedir. Foral Sistem, Basklılara askerlikten muafiyet ve vergi bağımlılığı konularında özerklik sağlamıştır. İlk kuşak milliyetçilere göre bu ayrıcalık ve bağımsızlıklar iki taraflı bir anlaşmaya dayanmakta olup eğer Kastilya Kralı bu anlaşmaya uymazsa Baskların da Krallıktan ayrılma hakkı doğacaktır. Ancak kral, foral sistemin tamamen Kraliyet tarafından bahşolunan ayrıcalık ve bağımsızlıklardan oluştuğu görüşündedir (Özçer, 2006:19; Çillier, 2013:145). Ayrıca, hem Bask hem de Katalan burjuvası, İspanya Devletinin yerel ekonomilere sağladığı korumacı düzenlemeler sayesinde iç pazardaki rakipsiz konumlarını muhafaza etmişler ve bu imtiyazların cazibesine kapılmışlardır (Aktaran: Çillier, 2010:145). İç çatışma döneminde Basklar genel olarak monarşinin devamından yana olan ve aynı zamanda gelenekçi ve bölgesel yapılanmaları savunan Karlist hareketini desteklemiştir. Ancak çatışmalar Basklıların aleyhine sonuçlanmış ve 1840’lardan itibaren Basklıların haklarına sınırlamalar getirilmiştir (Öztürk, 2004:220).

1873 yılında düzenlenen seçimler Bask bölgesinde boykot edilmiş ve Basklılar Karlistlerin de desteğiyle gerilla savaşına başlayarak bölgenin güneyinde kısmi bir özerklik elde etmişlerdir. Bunun üzerine büyük bir İspanya ordusu bölgeyi işgal etmiş, akabinde Bask dili yasaklanmıştır. 2. Karlist Savaş sonucunda Basklar kesin olarak yenilmiş, bu güne kadar Basklıları, Kastilyan Krallığı ile bir arada tutmada önemli bir rol oynayan “Foral Sistem” tamamen kaldırılmıştır. 2 yıl sonra “ekonomik uyum” olarak adlandırılan ve Bask bölgelerine kendi vergilerini toplama yetkisi veren yeni bir sistem kabul edilmiştir. Bu düzenleme sadece Bask sanayicilerini tatmin etmiş, bunun dışında kalan kesimlerde ciddi rahatsızlığa yol açmıştır (Özçer, 2006:21; Tellidis, 2008:19). Çıkarılan yasalar ile askere gitmek, arazi vergisi vermek, maden ve tuz için harç ödenmesi, damgalı kâğıt kullanımı zorunlu hale getirilmiştir.

Foral sistemin kaldırılmasına duyulan tepki ilk etapta milliyetçi bir formda ortaya çıkmasa da zaman içinde milliyetçi arzuların bir dayanağı haline gelecektir. Bask

milliyetçileri “foral sistem”e atıf yaparak İspanya’dan tarihsel haklarını talep edeceklerdir.

Diğer taraftan, İkinci Karlist Savaşı takip eden dönemde Bask bölgesinde hızlı bir sanayileşme süreci başlamıştır. Endüstriyel gelişme birçok ülkede olanın aksine, İspanya’da Katalanya ve Bask gibi etnik yapısı farklı bölgelerde gelişmiş ve İspanya sanayileşme açısından bu bölgelerin gerisinde kalmıştır. Önce Katalanya’da başlayan ekonomik kalkınma, 19. yüzyılın ortalarından itibaren iyi bir sanayileşme ivmesi yakalamıştır. Ardından 1880’leri takiben Bask bölgesi de aynı şekilde gelişmeye başlamıştır (Arakon, 2013:72). Bask bölgesinde yaygın kömür ve çelik yatakları, bu bölgenin hızlı sanayileşmesinde kilit rol oynamış, Bask bölgesinde bulunan Bilbao ve Sen Sebastian şehirleri birer sanayi merkezi haline gelmişlerdir (Tellidis, 2008:20). Sanayileşmenin sonucunda meydana gelen şehirleşme ve göç ile bunların bazı olumsuz sonuçları, etnik milliyetçiliği tetikleyici rol oynamıştır. Bu göçlerle birlikte endüstriyel topluma geçiş süreci yaşayan Bask bölgesinde farklı sosyal ve ekonomik gruplar oluşmaya başlamıştır. Öncelikle bölgede sanayici ve finansörlerden oluşan bir grup ortaya çıkmış ve bunlar İspanyol oligarşisiyle işbirliğine girerek bölgeyi ekonomik ve politik olarak İspanya’ya adapte etmeye çalışmışlardır. Bu tarz girişimler başta Katolik kilisesi olmak üzere Bask toplumunda geleneksel olarak gücü elinde bulunduran kesimleri rahatsız etmiştir (Shabad ve Ramo, 1995:416). Sanayileşmenin sonucu olarak ortaya çıkan göçmen işçi sınıfı, genel olarak etnik olarak Basklı olmayan kişilerden oluşmaktadır. Zamanla işçi sendikaları ve sol partiler aracılığıyla Bask siyasal yaşamında etkin olamaya başlayan bu sınıf başta Katolik kilisesinin olmak üzere, geleneksel şehirli orta sınıfın ve yerel Bask kültürüne dayanan sınıfların sosyo-ekonomik ve politik statüsünün sarsılmasına yol açmıştır (Shabad ve Ramo, 1995:416). Bu durum Basklı olana karşı ilgi ve bağlılığı artırırken, dışarıdan gelen ötekine karşı tepkiyi yüksletmiştir. Sanayileşmeyle birlikte, Bask Ülkesi İspanyol göçmenlerden büyük bir darbe almış, bölgedeki İspanyolca konuşan nüfus gitgide artmış ve bu noktadan itibaren Bask Ülkesinin “Basksızlaşması” süreci de başlamıştır. Bu durum dönemin Bask milliyetçiliğinin ırkçı karakterini beslemiştir (Arakon, 2013:76).

Basklar, kadimlik/antikitelelik ve hiç işgal edilmeme inancına sahiptir ve bununla övünmektedirler. İspanyol ulus inşası, foral hakların kaybedilmesi, merkeziyetçilik Baskların bu inancını temelden sarsacak bir gelişmedir. Sosyal, ekonomik ve kültürel

ayrıcalıkların kaybıyla birlikte bölgede yaşanan yoğun sanayileşme sonucu meydana gelen değişimler kimliğe yönelik tehdit algısını yükseltmiştir. Basklılarda, İspanyol karşıtlığı temelinde milliyetçi mobilizasyona imkan tanıyacak hoşnutsuzluklar oluşmuştur.

Bunlarla birlikte, İspanyol devletinin ulus inşası çabalarının başarısız olması alt milliyetçiliklerin gelişimine uygun bir zemin oluşturmuştur. Hem yüzyıl başında gelişen liberal İspanya milliyetçiliği hem de geleneksel İspanya milliyetçiliği; milli eğitim, milli ekonomi ve milli askerlik hizmetinin yokluğundan dolayı milli bir şuur yaratamamıştır (Çillier, 2010:136). Bu süreçte etnik milliyetçilik açısından zayıflatıcı unsur, Bask sanayici kesiminin, ürettiği malları devletin koruyucu ekonomi stratejisi sayesinde pazarla buluşturabilmesidir. Bu merkeze bağımlılığı artırmış, Bask burjuvazisi, merkezdeki siyasete katılım ve kendilerine verilen asalet ünvanları karşılığında merkezi hükümet ile işbirliği yapmıştır (Çillier, 2010:149).

Bu koşullar altında Sabino Arana Goiri, Bask Milliyetçiliğini formüle edecek, 1895'te kurduğu Bask Milliyetçi Partisi (Partido Nacionalista Vasco-PNV) ile milliyetçi hareketin kitlelere yayılması sürecini başlatacaktır. Arana, katı ve dışlayıcı bir milliyetçilik inşa etmiştir. Görüşleri, Alman milliyetçiliğine romantizmi fikirlerine benzemektedir (Weaver, 2002:28; Tellidis, 2008:21). Katolik öze dönüşçü ırkçı milliyetçi felsefeye dayalı yeni bir Bask tarihi yazmıştır. Geçmişin idealizasyonunu altın bir çağ meydana getirerek taçlandırmıştır (Özçer, 2006:27). Arana için herşeyden daha önemli olan Bask bağımsızlığının kurucu öğeleri olan kanın ve ırkın muhafazasıdır. Sadece Baskça konuşmak Bask olmak için yeterli değildir. Aynı zamanda bir Bask isme sahip olmak ve tarihsel olarak Bask bir kökenden gelmek gerekmektedir. Yani Arana için ırk, milleti belirlemede toprak, bağımsızlık, dil ya da geleneklerden önce gelen temel faktördür (Arakon, 2013:77). Arana'ya göre, Katalan toplumunun maruz kaldığı sosyal dejenerasyonun aynısını yaşamamak için yabancıların dışlanması gereklidir, çünkü Basklar ahlaken; liberalizme, kapitalizme ve sekülerizme kapılan İspanyollara göre üstün insanlardır (Çillier, 2010:148). Sabino göçmenlerle ilgili olarak aşağılayıcı bir ifade olan "maketos" ifadesini kullanmaktadır (Tellidis, 2008:22). Arana, Baskları birbirine bağlayacak semboller inşa etmiş, bayrak (İkurrinya), dil, milli marş (Gora ta Gora), Bask bayramı (Aberri Eguna) gibi simgesel önemi olan hususları toplumu birbirine bağlayan nesnelere kullanmıştır (Demir, 2010:252; Öztop, 2015:67).

Bask milliyetçiliğinin ilginç bir diğer özelliği de, ETA'nın ortaya çıkışına kadar Katolik mistisizmiyle son derece iç içe oluşudur. Basklar son derece dindar Katolikler olarak yaşamışlar, alt ruhban sınıfı ve Bask milliyetçiler arasındaki Bask dili Euskera'nın kullanımını üzerine inşa edilen ortak yaşam, son derece sıkı şekilde gelişmiştir. Sabino'ya göre Katoliklik, Bask ırkının karakteristik özelliklerinden birini temsil etmektedir (Aktaran: Arakon, 2013:76).

Sabino'nun bu görüşleri doğrultusunda yine kendisi tarafından 1895 yılında PNV kurulmuştur. Başlangıçta bağımsızlığı savunan parti zamanla özerklik çizgisine doğru kayacaktır. Sabino'nun Bask milliyetçiliğinin hedefini net olarak belirlememiş olması ölümünden sonra PNV içinde üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bir kısım Bask milliyetçisi, Foral haklarla donatılmış idari özerkliği savunmaktadır. Diğer bir kısım ise İspanya'dan siyasi özerklik talep etmektedirler. Bir de İspanya'dan tamamen bağımsızlığı isteyenlerin savunduğu ayrılıkçılıklar bulunmaktadır (Convesi, 2002:2). PNV özü itibarıyla bağımsızlıkçı bir siyasi parti olarak kalacak ancak İspanya siyasal arenasında, koşullara göre mümkün olanı arayarak ve uygun politikaları izleyerek siyasal mücadelesini sürdürecektir (Özçer, 2006:35).

20. Yüzyılda İspanya siyasi tarihi ve Bask milliyetçiliğinin dönüm noktalarından biri de 17 Temmuz 1936-1 Nisan 1939 tarihlerinde İspanya'da yaşanan iç savaştır. Savaş, 17 Temmuz 1936'da General Francisco Franco'nun komutasındaki milliyetçi aynı zamanda kral yanlısı güçlerin seçimle işbaşına gelen Cumhuriyetçi "Halk Cephesi" koalisyonuna karşı ayaklanmasıyla başlamıştır (Güzel, 2004:26-29). İç savaş öncesi Baskların bir özerklik denemesi daha bulunmaktadır. PNV tarafından 1933 yılında hazırlanan statü, Navarra hariç üç Bask bölgesi tarafından onaylanmış, ancak merkezi otoritenin onayı 1936 yılına kadar beklenmiştir. Bu statü; dışişleri, ordu, iletişim, ticaret ve ceza hukuku dışında birçok yetkiyi Basklara devretmiş, dini konularda Vatikan ile doğrudan görüşme hakkı tanımıştır (Çillier, 2010:153). 19. Yüzyıldaki iç savaş sürecinden farklı olarak Basklar, genel olarak kral yanlısı güçlerin karşısında, kendilerine bazı özerklikler tanıyan cumhuriyetçilerin yanında savaşmışlardır. Bu nedenle iç savaşta Franco'ya karşı en büyük direniş Bask Bölgesinde meydana gelecektir (Turgut, 1994:21). 1 Ocak 1936'da iktidarı elinde bulunduran cumhuriyetçilerin etkisiyle İspanya Parlamentosu Bask bölgesine otonomi statüsü onaylanmıştır. Bu gelişme üzerinden pek bir zaman geçmeden Franco'ya bağlı Alman

ve İtalyan birlikleri Bask bölgesine girip 19 Haziran'da Bilboa'yı işgal etmesiyle özerk yönetim sona ermiştir (Weaver, 2002:31). Savaşın sonucunda İspanya'da Franco'nun, 1975'deki ölümüne kadar sürecek olan diktatörlük dönemi başlamıştır.

#### 4.1.3. Bask Sorununun Kronikleşmesi ve ETA'nın Ortaya Çıkışı

Franco iktidarı ele geçirdikten kısa süre sonra bölgeye has ekonomik imtiyazların iptal edildiğini açıklanmıştır. "Euskadi" kelimesinin kullanımının yasaklanması, Bask dilinin kullanımının yasaklanması gibi Bask kimliğine saldırı niteliği taşıyan pek çok yasak Franco yönetimi tarafından hayata geçirilmiştir. Bask bölgesi, '*vatan haini topraklar*' ilan edilmiştir. Franco'nun bu uygulamaları sonucu 100-150 bin civarındaki Basklı, yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalmış, asi eyaletler 1966 yılına kadar birçok kültürel, ekonomik ve idari haklarından mahrum kalmışlardır. Navarre dışında bütün Bask eyaletlerinin ekonomik ve idari otonomileri kaldırılmıştır (Arakon, 2013:79; Thomas, 2012:10; Özdemir, 2012:97). Basklıların bu dönemde diğer etnik guruplara nazaran daha fazla ve daha sistemli bir baskıya maruz kaldıkları görülmektedir. Hem fiziksel (öldürme, tutuklama, işkence, sürgün...) hem de sembollere (dil, kültür...) yönelik baskı artmıştır (Çillier, 2013:157).

Bu dönemde aktif bir Bask direnişi ya da çaplı bir örgütlenme oluşmamıştır. Basklıların 1937'de Bilboa'da yenilmelerinden sonra PNV liderleri, ya mahkûm edilmiş, ya da sürgüne gönderilmiştir. PNV bu dönemde de herhangi bir şiddet eyleminde bulunmayı düşünmemiş, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Franco'nun Amerikalılar tarafından iktidardan alacağı edileceğini, ülkede demokrasinin yeniden hâkim olacağını, Bask otonom bölgesinin yeniden kurulacağını düşünmüştür (Gürses, 2001:59). Bu dönemde ortak kimlik oluşturma çabaları bireysel ilişkiler ve gayri resmi organizasyonlar aracılığıyla yürütülmüştür. Örneğin dans kursları, dağcılık kulüpleri vb. organizasyonlar bu amaç için kullanılmıştır (Aiartza ve Zabalo, 2010:11).

PNV'nin pasif tutumu, gençlerin beklentilerini karşılayamayacak ve daha radikal stratejilere yönelme eğilimleri güçlenecektir (Aiartza ve Zabalo, 2010:12). 1953 yılında bir öğrenci örgütlenmesi olan Ekin, PNV'nin gençlik kolu olan EGI (Bask Gençliği) isimli örgütle ilişkiye geçmiştir. Yasal olmayan bir örgüt olarak Franco rejimine karşı faaliyetlerini sürdüren EGI ile EKİN 1956 yılında birleşme kararı almışlardır. Grup PNV'yi eleştirerek Euskadi'nin özgürlüğünü sağlamak için silahlı taktiklerin



kullanılması gerektiğini ileri sürmüştür. Aynı yıl bir grup EGI militanı, Sabino'nun PNV'yi kurduğu tarihin 64. yıldönümünde, 31 Temmuz 1959 günü, ETA'yı kurmuştur (Gürses, 2007:14) ETA, Bask milliyetçiliğinin radikal bir ifadesi olduğu kadar modern terörizmin üçüncü dalgasında ortaya çıkmış, ortaya çıktığı dönemde dünya genelinde etkili olan isyan ve protesto hareketlerinden de etkilenmiştir (Alonso, 2011:696).

Franco rejiminin tek bir İspanyol kimliği oluşturma adına giriştiği baskı ve şiddet eylemleri, kimliğe yönelik zaten var olan tehdit algılamasını zirveye çıkarmıştır. Örneğin 1956–1975 yılları arasında Franco rejimi 12 defa olağanüstü hal ilan etmiştir. Bunlardan beşi bütün İspanya'yı, biri sadece başka bir bölgeyi kapsarken, geriye kalanların hepsi Bask Bölgesini hedef almıştır (Shabad ve Ramo, 1995:418). ETA'nın ortaya çıkmasında asıl unsur Franco rejiminin politik tutumu olmakla birlikte ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisinden de bahsedilebilir. Ekonomik olarak; 1960–1975 yılları arasında 1880'lü yıllarda yaşanan sanayileşme sürecine benzer bir şekilde hızlı sosyal ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Bir nevi ikinci sanayi devrimidir. Bölgede yaşanan ekonomik zenginleşmeden dolayı yoğun bir iç göç yaşanmış, bu göç, gelecek yıllarda da artarak devam etmiştir. 1960-1975 yılları arasında yaşanan ikinci endüstriyel devrimin ardından İspanya genelinde nüfus %9 oranında artarken, Bask bölgesinde nüfus %25,2 oranında artmıştır. 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde bölgedeki nüfusun %40'ı göçmenlerden ve onların çocuklarından oluşmaktadır (Alexieva, 2007:55). Bu ekonomik zenginliği paylaşma ve yabancı kültürün asimile edici etkisi yönündeki korkuları tetiklemiştir (Shabad ve Ramo, 1995:416). Pukos (2006:33-34), ETA'nın eylemleri ile kişi başına düşen GSYH ve işsizlik oranları arasında ilişki olup olmadığını incelediği çalışmasında, doğrudan bir etkiden bahsedilememekle birlikte, Bask Bölgesindekilerin büyüyen ekonomiden daha fazla faydalandığında (GSYH arttığında) ETA'nın şiddet eylemlerinin daha sınırlı olduğunu, ancak bölge ekonomik şartlardan kötü etkilendiği zaman ETA'nın şiddet eylemlerini daha kolay bir şekilde meşrulaştırma imkanı bulduğu için arttığını ileri sürmüştür. Bu bulgunun, değişen sosyo-ekonomik şartların politik fırsatlar ve örgütsel kapasiteyi etkileyeceği, bunların da isyanın seviyesini etkileyeceği bulgusu ile örtüşüğünü belirtmiştir. Bu dönemde ETA, Franco rejimine karşı mücadelenin simgesi haline gelmiş, örgüte olan halk desteği sürekli olarak artmıştır. Etarraların (ETA mensupları) kahraman, “aziz” ve “şehit” oldukları düşünülmüştür (Tellidis, 2008:28; Heiberg, 1988:39).

Özetle, ETA'nın, Bask milliyetçiliğinin 20. Yüzyılın başında oluşan dinamikleri ile Franco rejimini baskıcı uygulamalarının birleşmesi sonucu doğduğu söylenebilir. Ekonomik ve kültürel faktörler süreç içinde tetikleyici rolündedirler; ancak politik faktörler sorunun derinleşmesine, kronik bir hal almasına neden olmuştur.

#### 4.1.4. İspanya'da Demokrasiye Geçiş Döneminde Bask Sorunu ve ETA

Franco'nun 1975 yılında ölmesiyle diktatörlük rejimi sona ermiştir. Franco ölmeden önce eski kralın oğlu Juan Carlos'u vefat ilan etmiştir. İspanya'yı inşa eden bütün bir demokratikleşme süreci kraliyetin manevi ve siyasi rehberliği altında gerçekleşmiştir (Özipek, 2007). İspanyol demokratikleşmesinin ayırt edici özelliği, bir savaşta yenilgi, ülkenin işgali veya askeri bir darbenin ardından değil, kendi iç dinamikleri ile yukarıdan aşağıya ve eski rejimin yasal çerçeveleri ihlal edilmeden gerçekleştirilmiş olmasıdır (Çillier, 2013).

İspanya'da Suarez'in başbakan atanmasından 1982 yılının ekim ayında yapılan genel seçimlere kadar geçen döneme "Demokrasiye Geçiş" dönemi denmektedir. Demokrasiye geçiş süreci, Katalan, Bask ve Galiçyalılar başta olmak üzere etnik grupları hareketlendirmiştir. Süreç içinde Katalanya bölgesinde büyük kitle gösterileri yapılmıştır. Barselono'da yapılan bir gösteri, soğuk savaş sonrasında Avrupa'daki en büyük gösteridir. Barselono'da bir milyona yakın insan "özgürlük, af ve otonomi statüsü" talepleriyle sokaklara dökülmüştür (Convesi, 2002:226).

Anayasal süreç 15 Haziran 1977 tarihinde başlamış 31 Ocak Aralık 1978 tarihinde Senato'da kabul edilmiş, 7 Aralık 1978 tarihinde de Kral Juan Carlos tarafından onaylanmıştır. İspanya'da "*tarihsel milliyetler*" olarak bilinen Katalanlar, Basklar ve Galiçyalılar için özerklik statüsü Anayasa'da özel olarak ifade edilmeksizin, genel bir düzenleme olarak yer almıştır. Anayasal süreç tamamlandığında ortaya 17 ayrı otonom bölge<sup>14</sup> çıkmıştır (M.Şahin, 2000:182).

<sup>14</sup> Bu özerk bölgelerin isimleri şöyledir: Aragona (Aragón), Asturyas (Principado de Asturias), Balear Adaları (Islas Baleares), Bask Ülkesi (País Vasco - Euskadi), Kantabria (Cantabria), Kastilya-La Mancha (Castilla-La Mancha), Comunidad Valenciana, Comunidad de Madrid, Endülüs Özerk Bölgesi (Andalucía), Ekstremadura (Extremadura), Galisya (Galicia - Galiza), Kanarya Adaları (Islas Canarias), Kastilya Leon (Castilla y León), Katalonya (Cataluña - Catalunya), La Rioja, Navarra (Comunidad Foral de Navarra - Nafarroa), Región de Murcia.

Bask milliyetçileri anayasal süreçte elde edilen haklara rağmen tatmin olmamışlardır. Anayasanın hazırlanması sürecinde dışlandıklarını ileri sürerek oylamaya katılmama yönünde bir tavır takınmışlardır. PNV, Baskların görüşlerine yeteri kadar başvurulmadığı ve Baskların tarihsel haklarını ifade eden “foral haklar”ın tam net bir şekilde ifade edilmediği gerekçesi ile çekimser kalınmasını tavsiye etmiş ve sol milliyetçi gruplar ise reddedilmesini savunmuşlardır (Convesi, 2002:229). Sonuçlar da şöyle olmuştur: oyların yüzde 69.12’si lehte, yüzde 25.34’ü aleyhte iken katılım sadece yüzde 44.65 olmuştur. Referandumu düzenleyen kurallar sadece basit çoğunluğu gerektirirken ki bu açık bir şekilde sağlanmıştır, sonuçlar yeni Anayasa muhaliflerinin Bask seçmenlerin çoğunluğu tarafından benimsenmediğini ileri sürmelerine yol açmıştır (Thomas, 2015:19; Idoiaga, 2007:3). PNV’nin tutumu her zaman olduğu gibi çelişkilidir. Sahip olduğu özerklik statüsü nedeniyle Anayasa’yı istemiş, ama merkezi devletin, ilerideki amaçlarına ulaşmasına imkan verecek ölçüde açık hale getirmemesinden dolayı gerektiği şekilde sahiplenmemiştir (Özçer, 2006:130).

1979 yılında İspanyol Meclisi “Gernika Statüsü” adı verilen özerklik statüsünü kabul etmiş, ETA’nın üzerinde hak iddia ettiği dört eyaletten Navarre dışında kalan üçü özerklik statüsü kazanmış ve 1980 yılında Bask bölgesinde yerel seçimler yapılarak yerel bir parlamento oluşturulmuştur. Özerlik statüsünün kazanılmasından sonra PNV ve diğer ılımlı milliyetçiler kısmen de olsa tatmin olmuşlardır. ETA-Politik Askeri (ETA Político-Militar, ETA-PM)<sup>15</sup> bu tarihten sonra şiddet eylemlerine son verme kararı almış, ETA-Askeri (ETA militarra, ETA-M) eylemlerini sürdürmeye devam etmiştir (Thomas, 2015:22).

ETA İspanya’nın demokrasiye geçiş sürecinde, otorite boşluğunun İspanya devletiyle bağların koparılması için elverişli bir ortam oluşturduğunu düşünmüş, bu iddialı öngörüden hareketle eylemlerinin katalizör etkisi meydana getireceği sonucuna vararak terör eylemlerini tırmandırmıştır (Whitfield, 2015:2; Pollack ve Hunter, 1988:125). ETA’nın 1975-1988 yılları arasındaki ölümle sonuçlanan eylemleri, Franco

<sup>15</sup> ETA 1974 yılında ETA-M ve ETA-PM olarak ikiye bölünmüştür. ETA-PM silahlı faaliyetlere devam ederken politik faaliyetlere ağırlık vermeyi benimserken; ETA-M politik faaliyetlere ağırlık verilmesinin zamanla silahlı faaliyetlerin terk edilmesine yol açacağını düşünmektedir. Bu fikir ayrılığı 1981-1983 yılları arasında ETA-PM’nin silah bırakması ve Bask Solu (Euzkadiko Ezkerra, EE – Basque Left) adlı parti kurarak siyaseti tercih etmesi ile son bulacak, bugün ETA terör örgütü olarak bilinen ETA-M silahlı faaliyetlerine devam edecektir.

döneminden on kat daha fazla olmuştur. 1980 yılında ETA'nın en kanlı saldırıları yaşanmış ve 92 kişi hayatını kaybetmiştir.

Ayrıca, ETA siyasi uzantısı Herri Batasuna (HB) üzerinden diğer milliyetçi parti ve gruplarla Sosyalist Vatansaver Koordinatör (Koordinadora Abertzale Sozialista, KAS) adı altında bir örgütlenmeye gitmiş ve bir program öne sürülmüştür. Başlangıçta sekiz maddeden oluşan bildiri Ocak 1978'de beş maddeye indirilmiştir. Buna göre; 1) Bask siyasi mahkûmlara genel af; 2) Demokratik özgürlüklerin tam olarak kullanılabilmesi (HB'nin daha rahat hareket etmesini hedefleyen bir şart); 3) İspanya güvenlik güçlerinin tamamının (Guardia Civil, Policia Armada, and General Police Corps) Bask Ülkesi'nden çekilmesi; 4) Basklı işçiler için daha iyi yaşam ve iş koşullarının sağlanması; 5) Ulusal self-determinasyon hakkının sağlanması. ETA'nın büyük oranda burada sayılı taleplerini özü itibariyle koruduğu söylenebilir.

Diğer taraftan, demokratikleşme süreci ve özerklik statüsü, 1980'li yıllar boyunca ETA'dan bireysel olarak kopmalar üzerinde etkili olmuştur. Reinares (2011), 1977-2000 yılları arasında ETA terör örgütünden ayrılan 35 örgüt mensubu ile yaptığı röportajlarda, 1980'lerin ortalarına kadar ETA terör örgütünden ayrılma ile ilgili bireysel kararların, politik ve sosyal alanda meydana gelen değişimlerin subjektif olarak algılanması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Çalışmaya göre, özellikle Franco döneminden sonra yaşanan demokratikleşme süreci ve özerklik statüsü örgütten ayrılma kararları üzerinde etkili olmaktadır (Reinares, 2011:788).

#### **4.1.5. Demokratik İspanya'da Bask Sorunu ve ETA**

İspanya'nın 1980'lerden günümüze Bask sorununa bakış açısı büyük oranda demokratik anayasa ve özerklik statüsünün oluşturduğu zemin üzerinde şekillenmiştir. Ayrılmakçılıarı büyük oranda tatmin eden bu çözümü kabul etmeyen ETA yaklaşık 30 yıl daha şiddeti sürdürecektir.

İspanya'da 1982 yılında iktidara gelen İspanyol Sosyalist İşçi Partisi (Partido Socialista Obrero Español-PSOE), polisiye tedbirlerin yanı sıra, Fransa ile işbirliği, örgütle görüşmeler ve siyasi partiler arası uzlaşmaya önem vermiştir. PSOE döneminde ETA'nın uzantısı HB hariç bütün siyasi partilerin üzerinde uzlaştığı bir terörle mücadele çerçevesi belirlenmesi önemli bir gelişmedir. Ajura Enea sarayında 12 Ocak 1988

tarihinde HB hariç tüm siyasi partilerce “Ajura Enea Paktı” imzalanmıştır. Ajura Enea modelinde şu ilkeler ön plana çıkmaktadır: Tam demokratik, temel hak ve özgürlüklere saygılı, demokratik hukuk devletini oluşturmuş bir anayasa, özerklik sistemine dayalı bir anayasa, silah bırakan teröristlere belirli kurallar çerçevesinde demokratik yollardan kendi görüşlerini savunmak üzere siyaset yapma imkânı, teröre karşı caydırıcı polisiye önlemler ve uluslararası işbirliği, ayrılıkçılar dâhil teröre karşı olan herkesin birleşerek teröristler üzerinde toplumsal baskı uygulaması (Özçer, 2006:258–259).

PSOE döneminde artan polisiye operasyonlar, örgütle Cezayir’de yapılan görüşmelerinin sonuçsuz kalması (1987-1988) ve partiler arası uzlaşma ETA’yı köşeye sıkıştırmış, toplumsal desteğini kaybettiğini düşünen örgüt kör şiddet eylemlerine yönelmiştir. Özellikle 1990’larda ETA’nın önde gelen liderlerinin yakalanmasının ardından örgüt yeni bir eylem tarzı benimsemiştir. “Acıyı Topluma Yayma” (socialize suffering) şeklinde formüle edilen bu eylem tarzına göre; toplumun tamamı ETA militanlarının ve mahkûmlarının çektiği acıyı paylaşmalıdır. Uygulamada bunun yansıması terörist eylemlerin hedef kitlesinin genişletilmesi olmuştur (Woodworth, 2004:6; Ruitz, 2004:218). ETA’nın öncelikli hedefleri İspanya asker ve polisleri iken; hedef kitlesi genişlemiş, gazeteciler, akademisyenler, yargıçlar, parti liderleri başta olmak üzere birçok kişi ETA terörünün kurbanı olmuştur (Whitfield, 2015:4).

PSOE, yolsuzluk iddiaları ve GAL davası sonucunda 13 yıllık iktidarının sonuna gelmiştir. 1995 yılında yapılan seçimleri ana muhalefet partisi Halkçı Parti (Partido Popular, PP) kazanmış ve José María Aznar başbakan olmuştur. Aznar hükümeti diyalog konusunda kapalı bir profil ortaya koymuş ve daha çok polisiye uygulamaları savunmuştur. Aznar döneminde başvurulan bir diğer tedbir ise ETA’nın legal uzantılarının Batasuna’nın yargı kısılcasına alınması politikasıdır. 1997 yılında HB, ETA’yla işbirliği içinde olduğu için suçlanmıştır. Yönetim Kurulu’nun 23 üyesi 4 yıl hapse mahkûm edilmiştir. HB, ismini “Euskal Herritarrok” olarak değiştirmiştir (*Patterns of Global Terrorism: 2000* [PGT], 2001).

Yine bu dönemde, ETA’nın askeri olarak zayıflamasından sonra gündeme gelen, “Kale Borroka” eylemleri, Fransa ve İspanya’daki Bask gençlik örgütlerinin birleşmesiyle gerçekleşmiştir (PGT 2000, 2001). “Kale Borroka” yani düşük yoğunluklu şehir terörizmi denilen bu eylemler, genellikle örgütün gençlik kolları

tarafından gerçekleştirilmektedir. Cadde ve sokaklarda polisle çatışma, kamu mallarını kundaklama, molotof kokteyli atma gibi eylemleri kapsamaktadır. Bu eylemler ETA'nın yeniden nefes almasına, yeniden eleman temin ederek toparlanmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca bu tarz eylemler Bask bölgesinde ciddi anlamda huzursuzluğa yol açmıştır (Gorka, 2005:17).

PNV gerek Aznar hükümetinin katı uygulamalarından dolayı gerekse de konsepti gereği (zira şiddeti savunsa da bağımsızlığı hedeflemektedir) yeni alternatifler üretme çabası, merkezle olan ilişkisinin zayıflamasına yol açmıştır. Bu da Ajura Enea Paktı'nın zayıflaması anlamına gelecektir. PNV, bu dönemde özerklik statüsüne razı olmayacağını sinyallerini vermeye başlamış, yeni bir statü ve bunu gerçekleştirebilecek bir anayasa değişikliği arayışına yönelmiştir (Özçer, 2006:396). Ajura Enea Paktı'yla sağlanan birliğin, bu dönemde zayıfladığının somut göstergesi Lizarra Bildirisi'dir. 12 Eylül 1998 tarihinde PNV ve diğer Bask siyasi partiler ve merkez partilerinden Birleşik Sol ile birlikte Navarre'nin Lizarra kentinde ETA ile diyalogu öngören bir bildirin altına imza atmıştır (Özçer, 2006:360).

ETA bu gelişmeler üzerine 16 Ekim 1998 tarihinde ilk kez belirsiz bir süre için ateşkes ilan etmiştir. Ateşkes üzerine Hükümet ETA'yla Zürih'te görüşmüştür. Görüşmeler pek sağlıklı geçmemiştir. Çünkü her iki taraf da görüşmeler için farklı ajandalar taşımaktadırlar (PGT 2000, 2001). ETA self-determinasyon ve bağımsızlıktan bahsederken, Hükümet terörizm eylemlerine kesin bir son verilmesini istemektedir (PGT 1999, 2000). Bunun üzerine ETA, 28 Kasım 1999'da yayınladığı bildiriyle, 3 Aralık 1999 itibarıyla ateşkesi son vereceğini duyurmuştur. ETA'nın bu ateşkes sürecinde kendini topladığı ve yeniden örgütlendiği ifade edilmiştir (PGT 1999, 2000).

2000-2004 yılları arasında Aznar hükümeti tek başına iktidar olmuştur. PP'nin 2000-2004 arası iktidar döneminde mutlak çoğunluğu sağlaması, ne radikal ne de ılımlı Bask milliyetçilerine taviz vermez bir tutum içine girmesine neden olmuştur. Ayrıca 11 Eylül saldırıları sonrası "teröre karşı savaş" konjonktürü Aznar'ın elini güçlendirecektir. Bu dönemde takip edilen iki temel politika, Fransa'yla işbirliği, dolayısıyla polisiye operasyonlar, ikincisi de terör örgütünün tabanında yer alan sivil toplum kuruluşlarının yargı kısılcasına alınmasıdır (Martí ve dig., 2007:125; Çillier, 2010:195).

11 Mart 2004 günü Madrid’de kentin çeşitli istasyonlarında bulunan 4 trende 200 dolayında kişinin ölümüne neden olan bombaların sorumlusu ETA olarak açıklanmıştır. Ancak daha sonra gerçek sorumlunun El-Kaide olduğu ortaya çıkınca, seçimler öncesi Aznar hükümeti güven kaybına uğramış, bu da Sosyalist Partinin lideri Zapatero’ya başbakan olma yolunu açmıştır. Zapatero Aznar dönemindeki katı çizgiyi terk etmiş, ETA’yla görüşmeye açık bir politika takip etmiştir. 17 Mayıs 2005’te Madrid’teki Vekiller Meclisindeki, PP dışındaki, tüm partiler Başbakanın ETA ile barış görüşmelerini başlatmasına izin veren Hükümetin kanun tasarısını, taviz verilmemesi şartı ve ETA’nın silah bırakması zorunluluğuyla (192’de 147 oyla) kabul etmiştir. ETA 2005 Kasım ayında 1 yıllık ateşkes ilan etmiş, bu ateşkes 22 Mart 2006 tarihinde ise süresiz ateşkese dönüşmüştür.

ETA ile gizli bir şekilde yürütülen görüşmeler, ilk etapta istenilen sonucu vermemiş, ETA 30 Aralık 2006’da Madrid Havaalanı’nda bir bombalı saldırı gerçekleştirmiştir. Saldırının ardından *“ateşkesin hala geçerli olduğunu”* savunan terör örgütü ETA’nın aksine, İspanya hükümeti, *“ETA’nın inanılabilir başka bir ateşkesi asla olmayacak”* açıklamasını yapmış, saldırının ardından İspanya Meclisi’nde olağanüstü oturum düzenlenmiş ve oturumda konuşan İspanya Başbakanı Zapatero, *“Hata yaptığımı kabul ediyorum”* demiştir. 22 Mayıs’ta sona eren görüşmelerin ardından 10 Haziran 2007’de ETA ateşkesi sonlandırdığını duyurmuştur. Bu tarihten sonra İspanya ETA ve Bask Milliyetçi Solu üzerindeki baskısını artırmış, görüşmeleri örgüt adına yürüten Batasuna lideri Otegi tutuklanmıştır (Whitfield, 2015:8).

Görüşmelere arabulucuların devreye girmesiyle yeniden başlansa da istenen sonuç alınmamıştır. 2009 yılından itibaren artan uluslararası baskı ve ETA’nın siyasi uzantısının müzakere yönünde tavır takınması neticesinde Eylül 2010’da ETA yeni bir ateşkes ilan etmiş ve örgütün amaçlarına ulaşmada ‘barışçıl ve demokratik yolları’ kullanmayı arzu ettiğini açıklamıştır. Şubat 2011’de ETA bir adım daha ileri giderek ateşkesin daimi ve uluslararası gözlemciler tarafından doğrulanabilir olacağını açıklamıştır (Thomas, 2015:27). 17 Ekim 2011’de gerçekleştirilen “Donostia-San Sebastián Uluslararası Barış Konferansında”, ETA’ya tüm silahlı faaliyetlerinden vazgeçmesi ve çatışmanın sonlandırılması için müzakere talebinde bulunması çağrısının yer aldığı bir deklarasyon yayınlanmıştır. Üç gün sonra-20 Ekim 2011’de-ETA “silahlı faaliyetlerini kesin olarak durduğunu” duyurmuştur (Thomas, 2015:28).

Bu tarihten sonra ETA'nın ölümle sonuçlanan bir terör eylemi olmamakla birlikte gençlik yapılanması Segi tarafından gerçekleştirilen şiddet içerikli sokak eylemlerine (kale borroka) 2013 yılından itibaren yeniden başvurulduğu kaydedilmektedir (TESAT, 2013:26). Örgütün silahlı faaliyetlerine kesin bir şekilde son verdiğini açıklamasına rağmen lojistik biriminin halen faal olduğu ve silahlarını bırakmadığı belirtilmektedir. Şubat 2014'te ETA "Uluslararası Doğrulama Komisyonu" üzerinden silahsızlanma sürecine gireceğini deklare etse de İspanya ve Fransız otoritelerine silahların teslim edilmediği belirtilmektedir. İspanya'nın örgüte yönelik operasyonları sürmektedir (TESAT, 2015:27; Bothen, 2014:49).

Örgüt yaptığı açıklamalarda grubun varlığını politik düzeyde sürdürmeyi amaçladığını, ancak Fransa ve İspanya otoriteleri ile örgütün silahsızlanması, mahkumların Bask bölgesindeki cezaevlerinde birleştirilmesi, akabinde özgürlüklerine kavuşmaları; sürgündeki üyelerinin geri dönüşünün sağlanması; Bask ve Navarre bölgelerinden İspanya polis ve ordu güçlerinin çıkarılması konuları üzerinde teknik müzakere yürütülmesi şartını ileri sürmüştür (TESAT, 2013:26). İspanya makamlarına göre örgüt müzakere edilmiş barış sürecine bağlılığını vurgulasa da kategorik olarak şiddet geçmişi ile arasına mesafe koymadığı gibi silahlı varlığını dağıtmamıştır. Ayrıca, grupla bağlantılı bazı üyeler, yeniden terör eylemlerini başlatmaya hazır olduklarını ifade etmektedirler (TESAT, 2014:30; Bothen, 2014:50).

#### **4.2. BASK SORUNUNUN ULUSLARARASI BOYUTU**

Bask sorununun uluslararası boyutu Franco döneminin baskıcı uygulamalarına kadar geri götürülebilir. Franco'nun baskılarından dolayı ABD ve Fransa başta olmak üzere yurtdışına yapılan göçler neticesinde bir "Bask Diasporası" oluşmuştur. Özellikle Fransa'da yerleşik akrabalar ile sürgün ve göçlerle oluşan Bask Diasporası, İspanya üzerinde uluslararası baskı oluşturulması ve etnik-ayrılıkçı hareketlerin finanse edilmesi noktasında etkili olmuşlardır (Coakley, 2009:474).

1950'li yıllarda ABD ve SSCB arasındaki bloka bölünen dünyada yaşanan Soğuk Savaş dönemi Bask milliyetçilerinin umutlarını suya düşürmüştür. Fransa'nın sınırlarını kapatması, BM'ye yapılan üyelik başvurusunun reddi ve BM'nin İspanya rejimi ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi ile alakalı tavsiye kararıyla İspanya uluslararası toplumdan büyük oranda izole edilmiştir. Birkaç istisna ülke ile yönetimin ilişkileri



devam ettirmesi haricinde Soğuk Savaş dönemine kadar bu yalnızlığı devam etmiştir (Özdemir, 2012:97). Önceleri Franco'ya demokratikleşme konusunda baskı yapan ABD, Fransa ve İngiltere soğuk savaşın yükselişe geçmesi üzerine Bask bölgesine destek vermeyi kesmişlerdir. ABD yönetimi Haziran 1951'de İspanya ile askeri üs anlaşması görüşmelerine başlayınca ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson Madrid için 100 milyon dolarlık bir krediyi serbest bırakmış ve böylece İspanyol ekonomisinin nefes almasını sağlamıştır (Gürses, 2007:50; Thomas, 2012:10).

Bask sorunun uluslararası boyutunun önemli bir ayağı da İspanya'nın komşusu Fransa ile ilgilidir. 1960'lı yılların başında Franco'nun baskıcı rejiminden kaçan örgüt mensupları coğrafi yakınlık ve etnik bağların bulunması nedeniyle Fransa'nın Bask bölgesinde gizlenmiştir (Pollack ve Hunter, 1988:134; Harmon, 2012:589). ETA liderlerinin ölüm cezasına çarptırıldığı Burgos Davası (1970) Basklar nezdinde geniş bir dayanışma duygusu oluşturduğu gibi uluslararası alanda sempati dalgası oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca ETA tarafından uygulanan şiddetin meşru olduğu algısı güçlenmiştir. İdam cezalarının uygulanması rejimin zaten var olan olumsuz imajını daha da kötüleştirmiştir (Alonso, 2011:186). Zaman içinde yönetici kadro dâhil olmak üzere ETA militanlarının çoğu bölgeye yerleşmiş, burası adeta örgütün merkezi haline gelmiştir. ETA askeri ve ideolojik eğitimini burada yapmaya başlamış, silah depolarını burada kurmuş ve örgütün her türlü arşivini burada oluşturmuştur (Shepard, 2002:60).

ETA'nın Fransa dışındaki bağlantıları da sorunun uluslararası boyutunu teşkil eden bir diğer yönüdür. ETA, ABD'den her yıl sistematik olarak gelen milyonlarca dolar finans desteği elde etmiştir. Cezayir gerilla eğitimi almalarına yardımcı olmuş, Sovyet blokundan da Küba gibi ülkelerden destek görmüştür (Harmon, 2012:589). 1970'li yıllardan itibaren IRA vb. terör örgütleriyle tecrübe paylaşımı, silah temini, ortak deklarasyon yayınlama gibi konularda işbirliğine girerken, Cezayir, Yemen, Lübnan gibi ülkelerle askeri eğitim yapma fırsatları bulmuştur (Alonso, 2011:187). Ayrıca, Bretonlar, Flemanlar ve Kuzey İrlandalı Katolikler'in içinde bulunduğu diğer azınlık gruplarla ilişkiler kurulmuştur (Janke, 1986:162).

Dış desteğin örgütün faaliyetlerine etkisini göstermesi açısından Demir'in (2010), ETA terör örgütüne verilen dış destek ile eylem yoğunluğu arasındaki ilişkiyi analiz ettiği çalışması önemli bir bulgu sunmaktadır. Çalışmada, ETA'nın dış destek aldığı

dönemlerde eylem sayısının dış destek verilmediği zamanlardan daha fazla olduğu bulunmuştur (Demir, 2010:240).

Güncel durumda, sorunun uluslararası boyutunu oluşturan bir diğer alan da AB ile ilişkiler alanında ortaya çıkmaktadır. AB, Birlik içindeki farklı kimliklerin kendini ifade etmesi ve varlığını sürdürmesini teşvik etmektedir. AB'nin benimsediği çokkültürlülük politikasının bölgesel milliyetçilikleri körüklediğine dair görüşler olduğu gibi, farklı kimliklere saygının bir arada yaşama kültürünü artırdığına ve bu yönüyle milliyetçiliklerin azalmasına katkı sunduğuna dair görüşler de mevcuttur (Aragon, 2013:82). Bask bölgesindeki milliyetçiler, AB, BM gibi uluslararası kurumlarda siyasi temsilcilik önerisinde bulunmaktadır. İspanya'ya göre ise uluslararası sistemde aynı ülkeye mensup iki farklı temsilciliğin olması ülkenin siyasi istikrarı için sıkıntı oluşturacaktır (Öztop, 2015:70).

### **4.3. BASK ETNİK AYRILIKÇI HAREKETİ**

Etnik milliyetçiliğin kitleler arasında yayılması için çeşitli mekanizmalara ihtiyaç vardır. Bu mekanizmalar tarihsel ve toplumsal koşullara göre farklılıklar gösterebilir fakat silahlı örgütler ve siyasi partiler bu mekanizmalar arasında en sık başvurulan örgütlenme yöntemleridir. Silahlı örgütler şiddet yoluyla, siyasi partiler ise yasal yollarla kitleleri mobilize etmeye çalışmaktadır (C.Kaya, 2013:21). Çalışmada Bask milliyetçiliğini şiddet üzerinden mobilize etmeye çalışan ETA ve siyasi uzantısı partiler ile şiddet dışı yöntemlerle Bask milliyetçiliği doğrultusunda siyaset yapan diğer partiler ele alınacaktır.

#### **4.3.1. ETA Terör Örgütü**

ETA'nın başlangıçtan beri değişmeyen hedefi bağımsız bir Bask Devleti kurmaktır. Hedeflenen bağımsız devletin, İspanya ve Fransa sınırları içerisinde bulunan toplam 7 idari birimi<sup>16</sup> -ki bu toprakları Euskal Herria olarak adlandırmaktadır- kapsaması planlanmaktadır (Whitfield, 2015:3). Örgütün kısa vadede politik talepleri ise; mahkumların Bask bölgesindeki cezaevlerinde birleştirilmesi, akabinde özgürlüklerine kavuşmaları; sürgündeki üyelerinin geri dönüşünün sağlanması, Bask ve

<sup>16</sup> Álava, Guipúzcoa, Vizcaya şehirlerinden oluşan özerk bölge ile Navarre özerk bölgesi İspanya sınırları içerisinde kalırken, Basse Navarre, Labourd, and Soule Fransa'daki Bask şehirleridir.

Navarre bölgelerinden İspanya polis ve ordu güçlerinin çıkarılması, söz konusu bölgelerin tek bir birim altında toplanmasıdır (Celso, 2006:123).

ETA'nın şekillenmeye başladığı ilk yıllarda en önemli problem amaç, ideoloji ve yöntem belirleme sorunu olmuştur (Whitfield, 2015:3). Bu süreç yaklaşık 9 yıl sürmüş, ideoloji ve yöntem üzerindeki tartışmalar bazı ayrılıklar ve kopmalara neden olmuştur (Weaver, 2002:38). ETA'nın temel ideolojisinin dayandığı hususlara bakıldığında, Sabino Arana'nın ırk kavramı milliyetçiliğin temel unsuru olmaktan çıkarılmış, yerine Sabino'da ikinci sırada gelen dil unsuru yerleştirilmiştir (Pukos, 2006:20; Tellidis, 2008:27). Bunda Alman Nasyonal Sosyalizminin dayandığı ırkçılığın savaş ertesinde uyandırdığı nefret rol oynamıştır. İspanya'nın işgalci olduğu savını işlemeye devam edilmiştir. Mücadelenin “ulusal direniş” olduğunun altı çizilmekte, gerektiğinde şiddete de başvurulabileceği belirtilmektedir (Özçer, 2006:50). ETA'nın bu temel ideolojisi dış dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak zaman içinde değişim göstermiştir. 1960'lı yıllarda ETA'da üç temel ideolojik eğilim söz konusudur. Bu eğilimler işçi sınıfını ön plana çıkartan ve örgütün tamamen Marksist bir yapıya bürünmesini arzulayan eğilim, ulusal gerilla hareketini savunan eğilim, şiddet içermeyen etnik temelli Bask kültürünü ön palana çıkartan eğilim şeklindedir. ETA'ya süreç içinde bu üç eğilimden şiddet yanlısı olan ulusal gerilla tarzını savunan grubun hakim olduğunu, diğer grupların tasfiye edildiği görülmektedir (Alexieva, 2002:58). Devrimci savaşı öngören hareketlerin Küba'da ve Venezuela'da başarıya ulaşması ETA taraftarlarında bu şekilde bir strateji oluşturma ve örgütlenme gerektiği düşüncesini oluşturmuştur (Woodworth, 2004:5; Gürses, 2001:62).

Örgüt, stratejisini de büyük oranda 1960'lı yıllardaki örgüt için yoğun tartışmalar sürecinde belirlenmiştir. “Devrimci Savaşın Teorik Temeli” adlı dokümanda, İspanya'ya karşı genel bir isyanın mümkün olmadığı, örgütlü bir azınlığın mücadeleye başlaması gerektiği vurgulanmış; gerilla savaşı, “rejimin işgalci karakterini ortaya çıkaracak askeri ve politik bir süreç” olarak tanımlanmıştır. ETA sözünü ettiği mücadele için üç aşama belirlemiştir: ETA'nın varlığını duyurma, ölümlere yol açabilecek faaliyetler için şartları hazırlama ve eylem-baskı-eylem metodunu uygulama (Aiertza ve Zabalo, 2010:13). “Eylem-Baskı-Eylem” politikasına göre; ETA ve ETA'nın yönlendirdiği kitleler sisteme karşı provokatif eylemler yapacak; Devlet bu eylemlere karşı aşırı tepkisel bir şekilde baskı mekanizmasını harekete geçirecek ve eylemin

yapıldığı yerdeki kitlelere darbeler vuracak; ETA devreye girerek darbeyi yiyen kitlelerin tepkisini isyana yönlendirecektir (Özçer, 2006:65; Gürses, 2001:64). Bu çerçevede özellikle 1967-68 yılları itibariyle önemli askeri kişilere ve yüksek rütbeli polisler yapılan eylemlerle hükümet provoke edilmeye çalışılmış; Franco rejimi tarafından herhangi bir ayırım yapmadan bütün Baskılara karşı baskı mekanizması harekete geçirilmiştir (Pukos, 2006:23). Bu stratejinin Franco döneminde büyük oranda başarılı olduğu görülmektedir. ETA'ya kitlesel destek ve sempati artmaya başlamıştır.

Örgütün 1986-2011 yılları arasındaki eylemleri neticesinde 840 kişi hayatını kaybederken, 2500 kişi yaralanmıştır (Whitfield, 2015:4). ETA'nın en çok ses getiren eylemi, 1973 yılı içinde Madrid'de İspanya Başbakanı Amiral Luis Carrero Blanco'nun evine giden bir yolun altına kazdıkları bir tünelde yerleştirdikleri çok güçlü bir patlayıcı ile öldürülmesidir (Gürses, 2007:55). Söz konusu eylemle ETA Basklar nezdinde ve uluslararası alanda dikkatleri üzerine çekmiş ve Franco rejimi karşıtları nezdinde sempatisi artmıştır (Aiertza ve Zabalo, 2010:15).

Örgütte en etkin grup liberados ya da ilegales, diğer ifadesiyle “özgürler” olarak adlandırılan gruptur. Bu grupta şiddet kullanma hakkına sahip örgütün en üst hiyerarşisinde yer alan komutanlar yer almaktadır. Örgütün karar alma mekanizması olan bu grup örgütün bölgesel liderleri konumundadırlar ve polis tarafından da en çok bilinen ve aranan gruptur. Polis tarafından arandıkları ve eylemleri doğrudan yönlendirdikleri için “kanun dışı”, “illegal” ve de “özgürler” olarak tanımlanmaktadırlar (Shabad ve Ramo, 1995: 438). ETA yapılanmasında ikinci katmanda yer alan grup, legales, diğer ifadesiyle “meşrular” olarak adlandırılan gruptur. Meşrular, polis tarafından bilinmemektedir ve normal bir yaşam sürmektedirler. Örgütün doğrudan içinde yer almazlar ancak ETA ideolojisine ciddi bir bağlılık içindedirler. Meşrular kendi aralarında üç gruba ayrılırlar: Aracı, Postacı ve Muhbirler. Aracılar (enlaces), örgütün ideolojisi çerçevesinde gerek toplumsal, gerek kurumsal iletişim kuran birimdir. Postacılar (buzones), örgüt için gerekli olan malzemelerin taşınması ve gereken yerlere ulaştırılması amacıyla yönelik çalışırlar. Muhbirler (informativos) ise örgüt için istihbarat toplama görevini üstlenmektedirler (Shabad ve Ramo, 1995:438).

ETA, ilk dönemlerde orta sınıf genç entelektüellerden ve genç işçilerden oluşmaktadır. Orta sınıf entelektüeller ileride lider kadroyu oluşturacaklar ve genç, kır

kökenli işçiler ise örgütün en önemli militan kaynağı olacaklardır (Weaver, 2002:38;Thomas, 2012:13). Militanlar genelde küçük bir yerleşim biriminde yetişmiş ve resmi bir eğitim alamamışlardır. Genellikle Bask milliyetçiliğini savunan ailelerden gelmişlerdir ve bu aileler genelde orta sınıfın altında veya işçi sınıfındadırlar. Son zamanlarda ise şehir merkezlerinde yaşayan Basklı gençlerin de örgüte katılımının arttığı görülmektedir. Artan bir şekilde neo-faşist bir motivasyonla hareket etmektedirler (Landabru, 2005:20). Örgütte yaş ortalamasının giderek düşmesi lider kadronun da yaş ortalamasını düşürmektedir. ETA'nın daha önceki liderleri genellikle hapisane ve sürgün hayatı tecrübesine sahiptir (Weaver, 2002:50). Örgütteki militanların özellikle son dönemde ideolojik altyapısı oldukça zayıflamıştır. Yönetim ve alt kadroları motive edebilme yeterliliği genç liderlerde düşüktür (Alexieva, 2007:60).

ETA faaliyetlerini büyük oranda banka soygunları, devrim vergisi adı altında Basklı işadamlarından alınan vergiler, adam kaçıрма ve akabinde fidye isteme eylemleriyle finanse etmiştir (Gürses, 2001:75). ETA'nın bazı uluslararası organize suç örgütleriyle ilişkisinin olduğu, silah ve patlayıcı temin etmek için uyuşturucu trafiğinde rol aldığı da ileri sürülmüştür.

#### **4.3.2. Siyasi Partiler**

Bask ülkesinde seçimlere katılan partiler genel olarak milliyetçi ve milliyetçi olmayan partiler olarak sınıflandırılır. Milliyetçi olmayanlar; PSOE'nin Bask kolu Bask Ülkesi Sosyalist Partisi (Euskadiko Ezkerra-Izquierda para el Socialismo, PSE-EE), PP ve IU (Birleşik Sol)'dur. Bask Milliyetçisi partiler içerisinde temel olarak iki farklı akımdan bahsedilebilir. PNV sağ muhafazakâr kanadı temsil etmekte ve Bask bölgesinin bağımsızlığını ulaşılması gereken bir amaç olarak görmekle birlikte politikalarını mevcut otonominin genişletilmesi yönünde inşa eden bir partidir. ETA'nın da benimsediği sol ayrılıkçı hareket ise Abertzale Sol (Milliyetçi Sol) olarak adlandırılmaktadır (Özdemir, 2015:104; Whitfield, 2015:2).

Bask ülkesinde ise oy dağılımında farklı dinamikler etkili olmaktadır. Bölgede yaşayanların üçte biri İspanya'nın diğer bölgelerinden gelen göçmen işçilerdir ve Bask kökenli değildirler. Oyların dağılımı büyük oranda milliyetçilik ve sınıf farklılıklarına göre gerçekleşmektedir. PNV Bask milliyetçisi merkez sağ seçmenden, PP ise milliyetçi olmayan merkez sağ seçmenden oy alırken; ETA'nın uzantısı siyasi partiler Bask

milliyetçisi solcu seçmenden, PSE-EE ise milliyetçi olmayan Bask solcular ile göçmen solcu işçilerden oy almaktadır (Aktaran: Çillier, 2010:183).

PNV, Bask Otonom Bölgesi'nin en büyük ve en köklü partisidir. Bask Ülkesinin kısa ömürlü otonomisini (1936), Sürgünde Bask hükümetini, 2009<sup>17</sup> yılına kadar Franco sonrası tüm Bask hükümetlerini yönetmiştir. Parti 2012 yılında iktidara geri dönmüştür fakat mutlak çoğunluğu elde edememiştir (Thomas, 2015:37). PNV, ETA'nın şiddet eylemlerine kesin olarak karşı durmaktadır. Gelinen noktada İspanya devleti ile serbest ortaklık modeline dayanan bir ilişki kurmak istemektedir (Chapman, 2005:9). 'Ibarretxe Planı' olarak anılan planda adı konulmasa da İspanya'yı federasyon haline getirecek talepleri içeren öneriler üzerinde durmaktadır. Bu plan kamuoyunda uzun süre tartışılmış, gerekli yasal prosedürlerden geçtikten sonra mahkeme tarafından reddedilmiştir.

Bask Bölgesindeki bir diğer siyasi gelenek, ETA'nın uzantısı HB'nin en önemli bileşeni olduğu ve diğer Bask Solundan partilerin yer aldığı Abartzale Sol geleneğidir. Genel anlamda, yakın zamana kadar, bu akım içerisindeki hareketler ETA şiddetini aktif bir şekilde haklı göstermişler veya kınamayı reddetmişlerdir. Bağımsızlık ve Bask topraklarının birleştirilmesi dahil amaçlarının çoğunu paylaşmışlardır (Thomas, 2015:40).

ETA 1978 yılında yeni siyasi ortamın özgürlüklerinden faydalanabilmek amacıyla HB'yi kurmuştur (Özdemir, 2012:103). HB'nin 23 ulusal yönetim üyesinin terör örgütüyle işbirliği nedeniyle 1 Aralık 1997'de mahkûm edilmelerinin ardından 2 Eylül 1998'de Bask Vatandaşları (Euskal Herritarrok, EH) kurulmuş ve daha sonra partileşmiştir. Batasuna (Birlik) ise 3 Mayıs 2001'de kurulmuştur (Ö.Aydın, 2011:51). Eylül 2002'de ise Siyasal Partiler Kanunu'na aykırılık gerekçesiyle HB, EH ve Batasuna'nın kapatılması için Yüksek Mahkeme'ye başvuru yapılmış ve Yüksek Mahkeme Mart 2003'te oybirliğiyle bu üç parti hakkında kapatma kararı<sup>18</sup> almıştır.

<sup>17</sup>2009 yılındaki seçimlerde birinci parti olmakla birlikte bölgede hükümet, merkez partiler PP ve PSE'nin ittifakıyla oluşturulmuştur.

<sup>18</sup> Yüksek Mahkeme'nin kapatma gerekçesine temel olan argümanlar şu şekildedir: Bu üç parti ve terör örgütü ETA arasında bir özdeşlik ilişkisi vardır; Her üç parti de ETA tarafından sıkı bir şekilde kontrol altında tutulmaktadır; Partilerin farklı zamanlarda kurulmuş olmaları da ETA tarafından belirlenen operasyonel planlamanın bir ürünüdür; ETA Terör örgütü ve onun uydu örgütü olan KAS, HB'yi kuruluşundan itibaren yönetmiştir (Ö.Aydın, 2011:52).

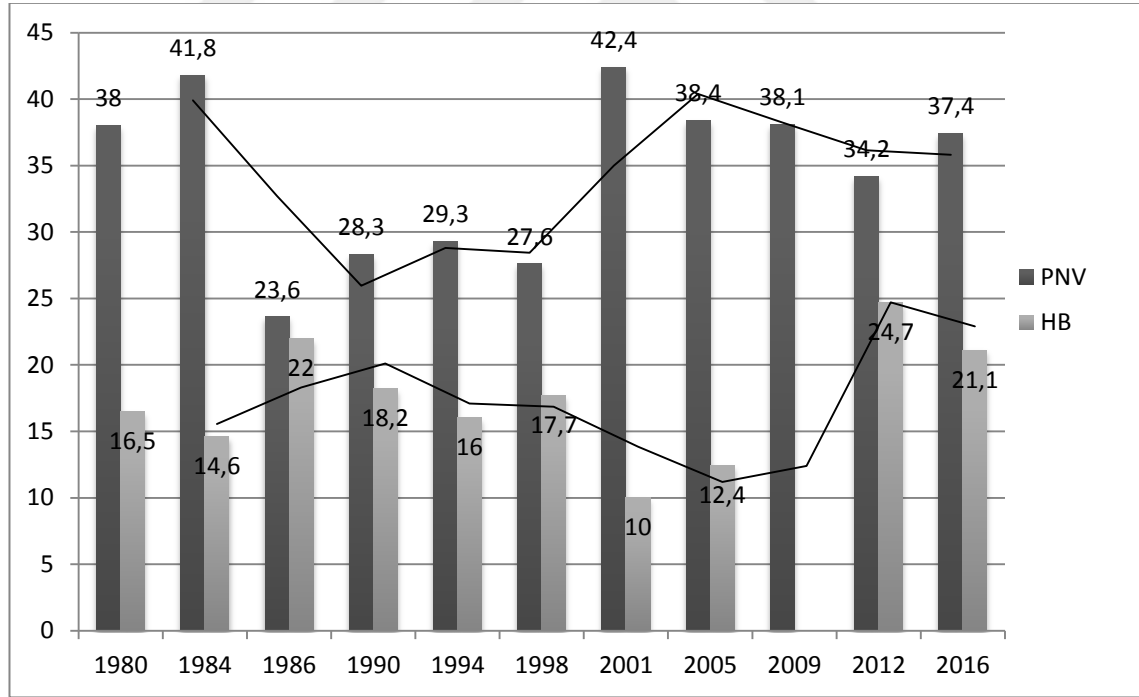
3 Haziran 2003 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AB Adalet ve İçişleri Bakanları, İspanya'da yargı kararıyla kapatılan Batasuna'nın terör örgütleri listesine dâhil edilmesini onaylamıştır. Partilerin Yüksek Mahkeme'nin bu kararına karşılık İspanya Anayasa Mahkemesi'ne yaptıkları başvuru da reddedilmiş ve İspanya Anayasa Mahkemesi, Ocak 2004 tarihinde, şiddet ve terörizmle beraberliğin Parti'yi anayasal açıdan ifade ve örgütlenme özgürlüğünün dışına çıkardığını bu nedenle de yasaklanabileceğini hükme bağlamıştır. İspanya Anayasa Mahkemesinin sözü edilen siyasal partilerin kapatılması kararını onaylaması üzerine, ilgili siyasal partiler, bu kapatma kararına karşı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmuş, AİHM, anılan siyasal partilerin başvurusunu “kabul edilebilir” bulmuş ve 30 Haziran 2009 tarihinde verdiği kararı ile de, söz konusu yaptırımının, AİHS ile “uyumlu olduğuna” dikkat çekmiştir (A.Şahin, 2010:155). AİHM yaklaşımında, HB ve Batasuna partileri, ayrılıkçılık talep etmeleri nedeniyle değil; amaçlarını şiddet ve terör araçlarıyla yaşama geçirmek isteyen örgütlerle organik ilişkileri ve şiddete bitişik eylemleri nedeniyle kapatılmışlardır (Ö.Aydın, 2011:55).

Bu süreçte, HB çizgisi seçimlere müdahil olmak için çeşitli yollar denemiştir. Bunlardan en önemlisi kendi aday listesini diğer milliyetçi-sol partilerin listesinden seçimlere sokma girişimleridir. Seçimlere müdahil olmada takip edilen bir diğer yöntem de boş oy kullanma yöntemidir. Yasaklanan Batasuna'nın parti programını 2005 seçimlerinde aynı şekilde uygulayacağını söyleyerek milliyetçi sol cemaatte ön plana çıkan Bask Komünist Partisi (Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunista, EHAK) desteklenerek Batasuna'ya oy veren kitle EHAK'a yönlendirilmiştir. Batasuna ile işbirliği yaptığı ve yapısı ve görev alan isimler ışığında Batasuna'dan bir farkı olmadığına kanaat getiren Yüksek Mahkeme 2008 Eylül ayında EHAK'ı kapatma kararı almıştır (Özdemir, 2012:93).

Batasuna'nın halefi olarak ortaya çıkan bir diğer parti Sortu Partisi, 23 Mart 2011'de, İspanya Yüksek Mahkemesi tarafından ETA ile bağlantılı olduğu gerekçesi ile siyasi bir parti olarak tescil edilmesi yasaklanmıştır. Bunun üzerine, Bask Ülkesi Birliği (Euskal Herria Bildu, EH Bildu) adlı bir ittifak kurulmuştur. EH Bildu ilk oluşturulduğunda ETA'nın siyasi uzantısı Batasuna ile bağlantılı olduğu iddiasıyla Yüksek Mahkeme (Supreme Court) tarafından yasaklanmıştır. Bildu'nun yasaklanması kararı, Bibao ve diğer şehirlerde geniş katılımlı gösterilerle protesto edilmiştir. 5 Mayıs

2011’de İspanya Anayasa Mahkemesi (the Constitutional Court of Spain) yasağı kaldırmış ve Bildu’nun seçimlere girmesinin önü açılmıştır (“EH-Bildu”, [https://en.wikipedia.org/wiki/EH\\_Bildu](https://en.wikipedia.org/wiki/EH_Bildu)). Ayrıca, 20 Haziran 2012’de Anayasa Mahkemesi, İspanya Yüksek Mahkemesi tarafından alınan kararın Sortu’nun kurucularının örgütlenme hakkını ihlal ettiğine hükmetmiş ve Sortu siyasi bir parti olarak yasallaşmıştır. Sortu daha sonra Haziran 2012 seçimlerinde EH Bildu ittifakının bir parçası olarak Bask Parlamentosuna girmiştir (Thomas, 2015:41).

2011 İspanya Genel Seçimlerine Aralar Partisi’nin de katılımıyla “Amaiur” çatısı altında giren EH Bildu, elde ettiği 6 sandalye ile 5 sandalye kazanan PNV’nin üzerinde yer almış ve Madrid’e Bask bölgesinden en çok temsilci göndermeye hak kazanan parti olmuştur (Özdemir, 2012:112). Yerel seçimlerde ise bölgenin Bilbao ile birlikte en büyük şehri olan Sensebatian Belediyesini kazanmıştır. Daha önceki yıllara ve PNV ile karşılaştırıldığında, Bölge Parlamento seçimlerinde önemli bir ivme yakaladığı görülmektedir (Şekil 4.1).



**Şekil 4.1 : Bask Bölgesi Parlamento Seçimleri PNV ve HB Geleneği Karşılaştırması**

**Kaynak:** [http://www.euskadi.eus/elecinf/indice\\_i.htm](http://www.euskadi.eus/elecinf/indice_i.htm), Erişim Tarihi: 13.10.2016



HB'nin öncülüğündeki Abartzale Sol'un oylarına bakıldığında, 2000'li yılların başında ciddi bir düşüş görülmektedir. Bunda partiye yönelik yasal yaptırımlar ve kapatmanın etkili olduğu söylenebilir. Şiddete destek vermeden ayrılıkçı fikirler dahil siyaset yapma olanağının bulunduğu bir ortamda parti kapatmanın, ETA'nın siyasi uzantılarının zayıflamasında etkili olduğu düşünülmektedir. HB geleneğinin oylarındaki azalmanın aksine PNV'nin oy oranında önemli bir artış görülmektedir. PNV'nin bu süreçte Ibarrraxte Planı Bask milliyetçilerinin desteğinin artmasında etkili olmuştur. 2009'da seçimlere giremeyen Abartzale Solun oylarının PNV'nin de oy oranına yansımadağı görülmektedir. Bu seçimlerde tarihinde ilk defa Bask Bölgesi dışındaki partilerin PSE-EE ve PP'nin Bask Parlamentosu'nda koalisyon kurabilecek çoğunluğa ulaştığı ve 2012 seçimlerine kadar bölgeyi yönettiği bir dönem olmuştur.

2012 seçimlerinden sonra ise Abartzale Solun oy oranında önemli bir artış görülmektedir. ETA'nın şiddet eylemlerinin reddedildiği, ETA'nın silah bırakma kararı aldığı bir süreçte, ETA ile aynı görüşleri dile getirse bile Sortu ve EH Bildu'yu yasaklamaya yönelik uygulamalar ters tepmiştir. Thomas (2015:40) şiddetten vazgeçilmesinin oy yüzdelere yansıdığı belirtmektedir. Özdemir (2012:103), PNV'nin yıpranması, 2009'da tarihinde ilk defa bölgenin yönetiminin milliyetçilerin elinden çıkmasının oluşturduğu tepki ve ETA'nın zayıflamasına paralel olarak siyasi uzantısının güçlenmesini ve kapatma kararına karşı kitlesel tepkileri oy artışında etkili olan faktörler olarak görmektedir. Burada ayrıca, siyasi parti kapatma kararlarının etkisi ile ilgili şöyle bir sonuç çıkarılabilir: örgütün siyasi uzantısı parti, ayrılıkçı fikirler dahil her türlü fikrin savunulabileceği bir sistemde ve örgüt terör eylemlerine devam ederken kapatılır ise bu uygulama ters tepmemektedir. Ancak örgütün silahlı faaliyetlerine son verdiği bir ortamda, örgütle aynı fikirleri savunuyor olsa bile siyasi partiye yönelik yaptırımlar ters tepmektedir.

Ayrıca, 2012 seçimlerinde milliyetçi partilerin oy oranlarının toplamı (%58.9), merkez partilerinin oy oranına (%32.4) ilk defa bu kadar fark atmıştır. Bu durum bölgede milliyetçiliğin yükseldiğini gösteren önemli bir işarettir. Yine de İspanyol merkez partileri de Bask Bölgesinde azımsanmayacak bir etkinliğe sahiptir. PSOE'nin bölgedeki uzantısı olan PSE-EE, PP ve son zamanda İspanya genelinde önemli bir ivme yakalayan Podemos, bölgede toplam %20 ile %40 arasında değişen bir oranda oy alabilmektedir.

Bu iki ana siyasi geleneğin yanı sıra az da olsa etkinliği bulunan partilerden biri olan EA, İspanya ve Fransa’da faaliyet gösteren Bask milliyetçisi siyasal bir partidir. Parti kendini “milliyetçi, demokratik, halkçı, ilerici herhangi bir mezhebe bağlı olmayan bir parti” olarak tanımlamaktadır. Son dönemlerde ise “sosyal demokrasi”ye vurgu yapmaktadır. Parti 1987 yılında PNV’den ayrılan bir grup tarafından kurulmuştur. Ancak parti seçimlere zaman zaman PNV’yle koalisyon halinde girmiş, hükümetin ortakları arasında yerini almıştır (Chapman, 2005:9). EA’nın kendisi de iç ayrışmalar yaşamış ve bugün oldukça küçük bir parti haline gelmiştir. Ekim 2012’den beri Bask Parlamentosundaki ikinci en büyük siyasi grup olan merkez sol milliyetçi ittifakı EH Bildu içerisindeki daha merkezci unsurlardan biri olmuştur. EA bağımsız bir Bask ülkesi fikrini desteklemektedir fakat bunun devletlerin değil de halkların bir birliği, ulusların bir federasyonu olarak gördüğü AB vasıtasıyla başarılabilirliği görüşündedir (Thomas, 2015:38).

Aralar, 2001 yılında, Batasuna’yı ETA şiddetine destekten vazgeçmesi konusunda ikna etmeyi başaramayan milliyetçi solun kilit isimleri tarafından kurulan bağımsızlık yanlısı bir partidir. Daha çok Navarre Bölgesinde etkin durumdadır. Nisan 2007’deki seçimlerde %2.33 oy oranıyla Bask Parlamentosu’nda 1 sandalye elde etmiştir (Chapman, 2005:10). Aralar, Bask Parlamentosunda yeni Merkez-sol milliyetçi ittifakı EH Bildu’nin kurucu bir üyesidir.

Bask Solu (Euskadiko Ezkerra- EE), Sosyalist fikirleri savunan bir partidir. İspanya’nın ETA mensuplarına (ETA/PM) yönelik çıkarttığı topluma kazandırma düzenlemesinden faydalanan birçok örgüt mensubu bu partiye katılmışlardır. 1982 yılında İspanya Sosyalist İşçi Partisi’nin Bask bölgesindeki uzantısı diyebileceğimiz PSE ile birleşerek Bask Ülkesi Sosyalist Partisi (Euskadiko Ezkerra-Izquierda para el Socialismo, PSE-EE) adını almıştır. Ancak parti içindeki bazı kişiler bunu kabullenmeyerek Euskal Ezkerra (EuE, Basque Left) adında yeni bir parti kurmuşlardır. Bu grup daha sonra sosyal demokrasiye vurgu yapan milliyetçi Eusko Alkartasuna ile birleşmiştir.

#### **4.4. İSPANYA’NIN ETNİK AYRILIKÇILIĞA VE TERÖRE CEVABI**

İspanya’nın, etnik ayrılıkçılık ve etnik terör sorunlarına çözüm çerçevesini, 1988 yılında siyasi partiler arasında imzalanan Ajura Enea Paktı’nda ön plana çıkan ilkeler

oluşturmaktadır. Sözleşmenin hâlihazırda bir geçerliliği bulunmamakla birlikte İspanya’da büyük oranda devlet politikası haline geldiği söylenebilir.

İspanya modelinde üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da tarihsel olarak çözümün şekillenmesi, öncelikle ayrılıkçılık sorununun çözülmesi akabinde terör sorununun çözülmesi şeklinde olmuştur. Özerklikler sistemi, doğrudan terörle mücadele politikasının gereği olarak değil, ülkede ayrılıkçı tarihsel milliyetlerin anayasal sisteme entegrasyonunu sağlamak amacıyla öngörülmüştür (Özçer, 2006:131). Terörle mücadele için daha spesifik politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Özerklik sistemi, demokratik bir ortam oluşturduğu ölçüde terörle mücadeleye katkıda bulunmuştur.

İspanya örneğinde çözümden kasıt ayrılıkçılık ve terör sorununun tamamen sona ermesi değil; ayrılıkçılığın sistem içerisinde kendini ifade edebilecek araçlar sağlanarak uzlaşmacı yöntemleri benimsemesi; terör sorununun ise polisiye operasyonlar, uluslararası işbirliği, müzakereler gibi yöntemlerle toplumdan büyük oranda izole edilerek etkisinin marjinal bir düzeye indirilmesidir.

#### 4.4.1. Ayrılıkçılığa Karşı Uygulamalar

İspanya, ayrılıkçılık sorununu, simetrik bir özerklikler sistemiyle çözmeye çalışmıştır. Sistem özünde İspanya’yı hukuki statü açısından eşit 17 bölgeye bölmektedir. Bununla birlikte Anayasa’da Katalanya, Bask ve Galiçya bölgelerini işaret edecek şekilde “milliyet” ibaresinin kullanılması, bu bölgeleri siyasi olarak daha güçlü kılmaktadır. Özçer’e (2006:137) göre bu periferik milliyetçiliklere verilen ve simetriyi bozan bir ödün olmuştur. Anayasa’nın 2. Maddesi şu şekildedir; “*Anayasa, İspanyol milletin vazgeçilmez birliği, bütün İspanyolların ortak ve bölünmez vatanı temeline dayanır ve onu oluşturan milliyetlerin ve bölgelerin özerklik hakkını ve aralarındaki dayanışmayı tanır ve güvence altına alır.*” (Spanish Constitution, 1978)

Maddede İspanya’nın üniter yapısına atıf yapılırken diğer taraftan ulusun farklı topluluklardan oluştuğu kabul edilerek tekçi ve asimilasyonist ulus anlayışından farklı bir ulus anlayışı ortaya konmuştur. Üniter devlet mantığı içinde bölgelere siyasal özerklik tanınırken, egemenliğin sadece İspanyol halkının bütününe ait olduğu belirtilmiş; etnik grupların dışsal self determinasyon taleplerinin önü alınmıştır. İspanya

bu haliyle klasik anlamda ne üniter ne de federal yapıya bir devlettir. Burada adına bölgesel devlet denebilecek bir yapı söz konusudur (Kurubaş, 2006:246).

İspanya Anayasası'nda bölgeler ve milliyetlerin ayrı şekilde nitelendirilmesi, özerkliğe de farklı anlamlar yüklenmesine yol açmıştır. Bölgeler için bir tür idari özerklik olarak algılanırken, milliyetler için siyasi özerklik olarak algılanmaktadır (Özçer, 2006:165). Merkez partilere göre egemenliğin kaynağı Anayasa'nın 1. Maddesinin 2. Fıkrasında belirtildiği gibi İspanyol halkı olduğundan özerklik statüleri çerçevesinde tanınan her türlü yetki de İspanyol halkının egemenliğine tabidir. Çünkü ondan türemiş, dolayısıyla ona bağımlı, hiyerarşik olarak bir alt düzeyde bulunan yetkililerdir. Milliyetçi partilere özellikle de PNV'ye göre ise, özerklik statüleri, bir görüşme ve bu görüşme sonucunda varılan bir uzlaşmanın sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla burada biri ötekenden üstün bir taraf değil, her anlaşmada olduğu gibi birbirine eşit iki taraf bulunmaktadır (Özçer, 2006:150).

İspanya'daki özerklik modelinin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Anayasa'nın 3. Maddesinde İspanyolca devletin resmi dili olarak hükme bağlanmış ve tüm İspanyolların bu dili bilme hakkı ve ödevi olduğu belirtilmiştir. Diğer İspanyol dillerinin de özerk topluluklarda resmi dil olabileceği belirtilmiştir. Farklı dil kullanan özerk topluluklara iki resmi dile sahip olma olanağı tanınmıştır (İspanya Anayasası, 1978).
- Anayasanın 4. Maddesinde özerk bölgelerin kendilerine özgü bayrak ve flamaları resmi bina ve seremonilerde İspanyol bayrağı ile birlikte kullanılabileceği belirtilmektedir (İspanya Anayasası, 1978).
- Anayasa'nın 145. maddesi çerçevesinde Özerklik Statüleri şunları içermelidir: Topluluğun, tarihi kimliğinin en yakın karşılığı olan adı; bölgesinin sınırları, kendi özerk kurumlarının adı, teşkilatı ve merkezi; Anayasanın belirlediği çerçeve içinde kabul edilen yetkiler ve bunlara karşılık gelen hizmetlerin aktarılması için temel koşullar (İspanya Anayasası, 1978).
- Özerk Toplulukların bir araya gelerek federasyon oluşturmalarına hiçbir koşulda izin verilmemektedir (İspanya Anayasası, 1978).
- Merkezi devlet ve özerk bölgeler arasındaki yetki paylaşımı, Anayasanın 148. ve 149. maddelerinde tek tek sayılmış, bu maddelerde sayılmayan konuların

özerklik statülerinde üstlenilmiş olması halinde özerk yönetimlerin yetkisinde bulunacağı hükme bağlanmıştır (İspanya Anayasası, 1978).

- Anayasanın 148. maddesinde özerk bölgelere tanınan önemli yetkiler şu şekildedir: Özerk hükümet kurumlarının örgütlenmesi, şehircilik ve konut edindirme, tarım ve hayvancılık, fuarcılık, turizm, kültürün geliştirilmesi ve özerk topluluğun dilinin öğretilmesi, devletin münhasır yetkisinde bulunan birçok alanda yasalara uygun olmak kaydıyla tüzük ve yönetmelikler düzenlenmesi (İspanya Anayasası, 1978).
- 149. maddede, uluslararası ilişkiler, savunma, adliye, gümrük, maliye, para sistemi, ağırlık ve ölçüler, enerji, madencilik, silah üretim ve ticareti, televizyon ve basın ile ilgili temel düzenlemeler gibi 32 farklı konu merkezi devletin yetkileri olarak belirlenmiştir. Ayrıca, “*Mevcut Anayasayla açıkça Devlete atfedilmemiş konular, kendi Statülerine dayanarak Özerk Toplulukların yetkisinde olabilir*” denmiştir. (İspanya Anayasası, 1978).
- Anayasa'nın 152. maddesinde; “Özerk teşkilat, bölgenin çeşitli alanlarının temsilini güvence altına alan bir nispi temsil sistemine göre genel oyla seçilmiş bir Yasama Meclisi; yürütme ve idare fonksiyonlarına sahip bir Yönetim Konseyi ve Meclis tarafından üyeleri arasından seçilen ve Kral tarafından atanan bir Başkan üzerine temellendirilir” denmiştir (İspanya Anayasası, 1978).
- Anayasanın 156. Maddesinde, özerk topluluğun kendi yetkilerini kullanırken, devlet maliyesi ile istişare içinde, finansal bir özerkliğe sahip olacağını hükme bağlamıştır. 157. madde ise özerk toplulukların finansal kaynaklarını sayarken vergi ve harç toplama yetkilerini de teyit etmektedir (İspanya Anayasası, 1978).
- 153. maddede Özerk Toplulukların organlarının denetimi düzenlenmiştir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi, kanun hükmünde olan düzenleyici hükümlerinin anayasaya uygunluğu ile ilgili konularda; Özerk yönetim ve yönetmelikler ile ilgili idari dava yargı organları; Mali ve bütçesel konular ile ilgili olarak Sayıştay'ın denetlemesi öngörülmüştür (İspanya Anayasası, 1978).

Bu özerklik düzenlemeleri çerçevesinde Bask Bölgesinin özerklikle ilgili düzenlemesi “Gernika Statüsü” oluşturulmuş ve 1979 yılında yasalaşmıştır. Ayrıca

1982 yılında yerel bir polis teşkilatı kurulmuştur. Sınır ve gümrük güvenliği, göç, silah ve cephaneliklere ilişkin düzenlemeler, devlete karşı işlenen suçlar gibi özerk bölgeyi aşan meselelerde ulusal güvenlik güçleri asıl yetkilidir. Merkezi güvenlik güçleri özerk bölgelerde kamu düzenini sağlamak amacıyla müdahale etme hakkını saklı tutar; bu müdahale özerk yönetim tarafından da talep edilebileceği gibi merkezi güvenlik konseyi de tek taraflı olarak buna karar verebilir. Yine, olağanüstü hâllerde özerk bölge güvenlik örgütü İspanya güvenlik teşkilâtı emir ve komutasına girer (Aktaran: Mızrak, 2015:154).

Merkez ile özerk hükümet her yıl yapılan görüşmelerde gelir vergisinin ne kadarının merkezde ne kadarının bölgede kalacağına karar vermektedirler. Örneğin 2006 yılındaki değişiklikten sonra Katalonya'ya bırakılan vergi oranı % 33'tür (Mızrak, 2015:154).

Eğitim konusu 1982'de yasa ile düzenlenerek, ilk ve orta öğretim için dört farklı model belirlenmiştir. A modelinde öğrenim İspanyolcadır. Baskça ayrı bir müfredat konusudur, B modelinde hem İspanyolca hem de Baskça kullanılır, D modelinde öğrenim Baskçadır, İspanyolca ayrı bir müfredattır, X modelinde ise Baskçaya yer yoktur, tek dil İspanyolcadır (Aktaran: Çillier, 2010:176).

Son olarak etnik gruplara özerklik verilmesinin ayrılıçılık taleplerini bir süre ertelemekle birlikte tamamen sona erdirmediğine dikkat çekilecektir. Nitekim hem Katolanya hem de Bask Bölgesi 2000'li yılların başlarında özerklik statülerini revize etme arayışına girmiştir (Aktoprak, 2015). Anayasada yer alan özerklik statülerinin güncellenebileceğine dair madde, Basklar ve Katalanların revize taleplerinin yasal dayanğını oluşturmaktadır.

Bu kapsamda, 27 Eylül 2002 tarihinde açıklanan ve “Gernika Statüsü Reform Tasarısı” olarak ortaya çıkan revize talebi, İspanya ile Basklar arasında “Serbest Ortak Topluluk” statüsü öngörmüştür. İspanya bu bağlamda çok uluslu bir devlete yani konfederasyona dönüşecek, Euskadi bir süre için en geç Euskal Herria'nın kurulmasına kadar konfederal devlet içinde kalacaktır. Plan Euskadi'nin İspanya sınırları içerisindeki Navarre ile siyasi ilişki kurma serbestisi talep edilmektedir. Ayrıca Fransa Bask Bölgeleri ile ilişki kurma yetkisi talep etmektedir. Bu ilişkilerin, AB içinde bölgelerarası sınırötesi ilişkiler çerçevesinde yürütülmesi öngörülmektedir. “Bask vatandaşlığı hakkı” şeklinde bir kavramla Fransa'daki Baskların Euskadi vatandaşı olabileceği

öngörülmüştür (Özçer, 2006:457). Sadece Bask, Katalan ve Galiçyalı milliyetçi vekillerin destek verdiği söz konusu tasarı, 2005'te Madrid Vekiller Kongresi tarafından 29'a karşı 313 oyla tümünden reddedilmiştir (Thomas, 2015:29).

#### **4.4.2. Terörle Mücadele Uygulamaları**

İspanya'nın etnik ayrılıkçı terörle mücadelesinin üç temel alanda yoğunlaştığı görülmektedir: Polisiye Operasyonlar, Uluslararası işbirliği ve müzakere. ETA'nın üzerinde etkili bir toplumsal baskı kurulması da İspanya'da ayrılıkçı terörle mücadeleye özgün bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

##### **4.4.2.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler**

İspanya'da terörle mücadelede alınan güvenlik odaklı tedbirleri, yukarıda da değinildiği üzere Franco dönemi ve demokrasiye geçiş sürecinde başvurulan bazı illegal yöntemler dışında genel olarak "Ceza Adaleti Modeli" yaklaşımını yansıtmaktadır. Terörle ve uzantılarıyla mücadelede polis ve adli birimler önemli rol oynamıştır.

İspanya, etnik terörle mücadele eden birçok devlet gibi başlangıçta tepkisel yaklaşmış, Franco'nun iktidarda olması tepkiselliği aşırı boyutlara taşımıştır. Franco iç güvenlik sorunlarını tamamen askerî sorun olarak görmektedir. Bu sorunlarla mücadele etmek için de askerî temelli iki yöntem uygulamıştır. Bunlardan birisi ülke düzeninin ve huzurunun bozulması gibi sebeplerle OHAL ilân edilmesidir. Devlet tarafından bir bölgede OHAL ilân edilmesi ifade özgürlüğü, mektupların gizliliği, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, sendikal haklar gibi çeşitli konularda kısıtlamalar getirilmesi anlamına gelmektedir. Bu yönetim şekli, kurallara uymayanların herhangi bir yer ve zamanda, nerede olduklarına dair ailelerine haber vermeksizin tutuklanmalarına yetki vermektedir (Cenker, 2010:233). OHAL düzenlemeleri ile güvenlik güçlerine ve adli mekanizmalara tanınan geniş inisiyatif sonucunda birçok hak ve özgürlük ihlali yaşanmıştır (Martí vd., 2007:125) Franco rejiminin terörizmle mücadele konusunda OHAL dışındaki diğer uygulaması ise, bütün İspanya'nın askerî bölgeler olarak bölünmesi ve her birinden sorumlu bir askerî mahkemenin tahsis edilmesidir. Bu mahkemeler basına kapalı yapılmış, ailelerin sadece belli bir kısmı duruşma salonlarına alınmış ve sanıkların savunması 1968'e kadar askerî avukatlar aracılığı ile yapılmıştır. Bu mahkemeler sabit delillerden çok itiraflara dayandığından işkence veya tehdit gibi usullerin dava

sürecinde sıklıkla kullanıldığı iddia edilmektedir (Aktaran: Cenker, 2010:234). ETA, bu yıllarda hem yeni elemanlar kazanmaya hem Bask halkı nezdinde popülaritesini artırmaya devam etmiştir. Franco döneminde ETA'ya yönelik etkili operasyonlar eylemleri azaltmakla ve örgütlenme çabalarına zarar vermekle birlikte anti-demokratik uygulamalar örgüte katılımı artırmış ve ideolojinin daha da radikalleşmesine yol açmıştır (Alonso, 2011:186).

İspanya'nın demokrasiye geçiş süreciyle birlikte anayasada temel hak ve özgürlükler kapsamında geniş bir serbesti sağlanmakla birlikte güvenlik bürokrasisindeki zihniyet dönüşümü hemen sağlanamamıştır. Devletin iç yapılanmasında Franco yanlıların etkinliği bir süre daha devam edecektir. Bu nedenle uzun gözaltı, işkence, kötü muamele gibi bazı anti-demokratik uygulamaların azalmakla birlikte bir süre daha devam ettiği söylenebilir (Harmon, 2012:598). Franco döneminde terörle mücadelede Triple A, İspanyol Bask mangası (BVE) gibi paramiliter yapılanmalar kullanılmıştır (Martí vd., 2007:129). 1975 yılı İspanya'nın ilk kez terörle mücadele politikasını karşı BVE aracılığıyla Fransız topraklarına taşımış olduğu yıldır. Çünkü dönemin İçişleri Bakanına göre "bu canileri sığındıkları yerde gidip aramak" gerekmektedir (Höke, 2000:395). PSOE iktidara gelince aynı zihniyetin bir yansıması olarak Anti-Terörist Kurtuluş Grupları (Grupos Antiterroristas de Liberación, GAL) ortaya çıkmıştır. Bu örgüt 1983 yılında kurulmuş, ETA militanı olduğundan şüphelenilen kişilere karşı şiddet eylemlerine bulunmuştur. Ayrıca Fransa'yı işbirliğine zorlamanın bir aracı olarak da kullanılmıştır. Ancak zaman içinde üst düzey devlet görevlileriyle bağlantıları tespit edilmiş dönem İçişleri bakanının da aralarında bulunduğu üst düzey görevliler hapse mahkûm olmuştur (Martí, 2007:129; Harmon, 2012:603) GAL, İspanya'daki demokratik sürecin sorunlu olduğunu aslında İspanya devletinin baskıcı karakterinin devam ettiğini öne süren ETA için önemli bir koz olarak kullanılmıştır. Ayrıca, demokratik sisteme geçiş yönünde iç ve dış kamuoyuna mesajlar veren hükümetin inandırıcılığını zedelemiştir.

İspanya demokrasiye geçiş sürecinin özellikle ilk yıllarında; polis güçlerinin terörle mücadelede profesyonel olmaması, teröristleri sosyal olarak izole etme konusunda konsensüsün bulunmaması ve devlet meşruiyetinin Bask ülkesinde yaşayanlar nezdinde tam olarak oturmamış olması terörle mücadelede zaaf yaşamasına neden olmuştur (Reinares ve Jaime-Jimenez, 2000:125). Bu süreçte iç güvenlik alanında



kordinasyon ve istihbarat paylaşımı da sınırlıdır. Farklı istihbarat birimleri arasında işbirliği yerine rekabet olduğu görülmektedir (Reinares ve Jaime-Jimenez, 2000:126) 1978 yılı itibariyle bu eksikleri gidermek üzere bazı adımlar atıldığı görülmektedir. Terörle mücadelede uzman birimler oluşturulmaya başlanmıştır. Terörle mücadele çerçevesinde elit polis birimleri ile yetki bakımından güçlendirilmiş uzman mahkemeler kurulmuş, polis birimlerinin terörle mücadeledeki rolü ve yetkileri artırılmıştır (Linde vd., 2002:94; Harmon, 2012:599). Güvenlik güçlerinin özellikle istihbarat konusunda iyi koordine olaması için İçişleri bakanlığı'nın yapılanmasında bazı değişikliklere gidilmiş, daha etkili bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Terörle mücadelede koordinasyonu sağlamak üzere Terörizmle Mücadelede Merkezi Komite (Mando Unico Para La Lucha Antiterrorista) oluşturulmuştur. Yine Guardia Civil bünyesinde "Grupos Antiterroristas Rurales" isimli özel operasyonel birim kurulmuştur (Brotons ve Esposito, 2002:171). 1978 yılında polis özel operasyon birimi olarak "The Grupos Especialas de Operecions" kurulmuştur. Bu birimlerin hayata geçirilmesiyle birlikte ETA'nın en önemli gelir kaynaklarından biri olan adam kaçırmaya ve fidye olaylarında önemli azalmalar görülmüş ve rehine alma olaylarına karşı etkin bir araç elde edilmiştir (Ö.Yılmaz, 2006:125).

İspanya'da AT/AB sürecinin de etkisiyle demokrasinin konsolide olması, kolluk kuvvetleri üzerindeki sivil denetim ve gözetimin artması, terörle mücadelede uzmanlaşmanın yanı sıra hukukilik çerçevesinde hareket eden güvenlik güçlerinin elini güçlendirmiştir (Harmon, 2012:597). Ayrıca temelleri 1978 yılında atılan uzman kurumlar, süreç içinde demokratik çerçevede dönüşerek terörle mücadeleye önemli katkı sağlamışlardır. Söz konusu kurumlar, özellikle 11 Mart 2004 EL-Kaide eylemleri sonrasında ciddi anlamda güçlendirilmişlerdir.

Terörle mücadelede ordunun rolü oldukça sınırlıdır; temelde kritik yerlerin korunmasında kullanılmaktadır (Harmon, 2012:597). Örneğin, 1992 yılındaki olimpiyatlarda, 2005 yılındaki zirvede önemli binaların ve ulaşım yollarının korunmasında ordu güçlerinden ve imkânlarından faydalanılmıştır. Ayrıca askeri istihbarattan faydalanılmaktadır. Çok istisnai olarak kolluk güçlerinin terörle mücadelede yeterli olmadıkları durumlarda askeri unsurların kullanılması söz konusu olabilmektedir. Ayrıca tehdidin yurtdışından gelmesi durumunda da askeri unsurlar kullanılabilir. Örneğin seksenli yıllarda Fransa'dan İspanya'ya silahlı

militanların sızmasının engellenmesi için askerler sınırda görev almışlardır (Linde vd., 2002:53). Genel olarak baktığımızda İspanya'nın ordusunu, ETA terörüyle mücadelede aktif olarak kullanılmadığı söylenebilir.

Genel anlamda bakılacak olursa İspanya'da ETA ile mücadelede güvenlik tedbirlerinin odağında yer alan polisiye tedbirlerin, örgütle taktik ve operasyonel seviyede mücadelede başarılı olduğu söylenebilir. Öncelikle güvenlik güçlerinin demokrasiye geçiş süreci ile birlikte uzmanlaşmaya başlaması ve Franco dönemindeki imajının zamanlı kırılarak zihniyet dönüşümünün sağlanması terörle mücadelede etkinliği artırmıştır (Alonso, 2011:698). Operasyonlar sonucunda çok sayıda ETA mensubunun yaklanması örgütü zayıflatmıştır (Harmon, 2012:599). İspanya'nın polisiye tedbirleri sayesinde ETA'nın militan sayısı hiçbir zaman 1000'li sayılara ulaşmamıştır. 1960'lı yılların başında katı çekirdeği oluşturan 600 militandan bahsedilebilir. En aktif olduğu yıllardan biri olan 1981 yılında 500 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Örgütün lider kadroları ve potansiyel liderlerin büyük bir çoğunluğu pasifize edilebilmiştir. ETA kurtarılmış bölgeler oluşturabilecek militan kapasitesine ve halk desteği seviyesine hiçbir zaman ulaşamamıştır (Harmon, 2012:600). Perkoski ve Chenoweth (2010)<sup>19</sup> İspanya'da polisiye operasyonların ve tutuklamaların, terörist saldırıların zamanla azalması üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır (Perkoski ve Chenoweth, 2010:2)

#### **4.4.2.2. Yasal Tedbirler**

Franco'nun ölümünden sonra başlayan süreçte terörle mücadele alanında hukuki alanda da düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler İspanya'nın terörle mücadeledeki yaklaşımının önemli bir parçasıdır (Human Rights Watch, 2005:12).

Demokrasiye geçiş sürecinde hukuki alanda alınan tedbirlere genel olarak baktığımızda; politik şiddete başvuranlara yönelik cezalar artırılmıştır; terör suçu kapsamına giren eylem sayısı azaltılmıştır; terör suçu kapsamındaki gözaltı süresi 13 güne kadar uzatılabilecek şekilde düzenlenmiştir; tutuklu bulunan ETA militanlarının

<sup>19</sup> İspanya'nın terörle mücadelesinin etkinliğini ölçmek üzere yapılan çalışmada; 1988-1992 yılları arasında kapsayan 5 yıllık bir zaman dilimi içerisinde 394 ETA eylemi ile İspanya'nın kınama, tutuklama, sınır dışı etme, öldürme, Bask siyasi temsiline izin verme, güvenlik politikalarını kanunla güçlendirme, Bask siyasi temsilini yasaklama türlerinden oluşan 55 terörle mücadele uygulaması arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Uygulamaların başarısını ölçmek için müteakip 1 aylık, 2 aylık, 2 yıllık ve 3 yıllık periyot içerisinde örgütün eylemlerindeki artış-azalışa bakmışlardır.

daha hızlı ve adil yargılanabilmeleri için özel mahkemeler kurulmuştur (Waldman, 1991:25).

İspanya özel bir terörle mücadele yasasına sahip değildir. Konuyla ilgili temel hukuki düzenlemeler “Ceza Yasası”nda (Criminal Code-Codigo Penal) ve “Kriminal Prosedür Yasası”nda (Code of Criminal Procedure-Ley de Enjuiciameinto Criminal, LEC) düzenlenmiştir. Ceza Yasası, terör suçlarını ve bunlara öngörülen cezaları düzenlerken; “Kriminal Prosedür Yasası” terör suçlarının soruşturulmasında yetkili kolluk güçlerini ve adli makamları belirlemekte, ayrıca terör suçlarından şüpheli olan şahıslara uygulanacak özel prosedürleri ve şüphelinin haklarını da düzenlemektedir.

LEC’e göre yakalanan şahısların en geç 72 saat içinde hâkim önüne çıkarılmaları gerekir. Terör suçlarında bu süre beş güne kadar uzayabilmektedir. Eğer soruşturma için kesinlikle gerekliyse, bir anlamda ağırlaştırılmış gözaltı uygulaması (incommunicado detention) gündeme gelebilmektedir (Human Rights Watch, 2005:13) Bu kapsamda, 10 günlük gözlatı süresi ve akabinde gerekiyorsa 3 gün daha uzatmak mümkündür. İspanya terörle mücadele yasal mevzuatında eleştirilen konuların başında 13 güne kadar uzayabilen bu gözlatı süreci gelmektedir.

1977 yılında “kamu düzeni mahkemeleri”nin ortadan kaldırılmasının ardından terör suçlarıyla ilgili soruşturmayı yürütmek üzere Ulusal Mahkeme (Audiencia Nacional) yetkili kılınmıştır (Mendoza vd., 2006:37; Alonso, 2011:698). Mahkemenin terörle mücadele bağlamında sorumluluk alanları; Birden fazla otonom bölgeyi etkileyen terör olaylarında, İspanya sınırları dâhilinde veya yurtdışında Krala, Kraliçeye, Prense ve diğer üst düzey devlet görevlilerine yönelik terörist eylemlerde, Avrupa yakalama emriyle ilgili kararları vermek; Yurtdışında gerçekleşen ve takibi gereken terör eylemlerini aydınlatmak amacıyla gerekli soruşturmayı yürütmek şeklinde belirlenmiştir (Mendoza vd., 2006:38).

İspanya’da, “yeniden topluma kazandırma” ve “mahkûmların cezaevlerine dağıtılması” politikaları kapsamındaki özel yasal düzenlemeleri de bulunmaktadır. Yeniden topluma kazandırma politikası ilk kez 1982’de uygulanmaya başlamıştır. Bu politika, devlete karşı işlenen suçlarda pişmanlık göstermesi karşılığında ve suçun ağırlığına göre suç işleyen cezasının hafifletilmesi ya da affedilmesini içermektedir (Aktaran: Cenker, 2010:248). Topluma kazandırma yasası birçok akademisyen

tarafından hükümetin aldığı tedbirler arasında en önemlisi olarak görülmektedir. Bu uygulama ilk olarak mahkûmlara yönelik olarak başlatılmışsa da ilerleyen yıllarda aktif ETA militanlarına da uygulanmış olup yürürlükteki Ceza Yasası'nın 579. maddesinde düzenlenmektedir. 1982 yılında 250 ETA üyesi bundan faydalanmıştır. Ancak bazı yazarlara göre yüzlerce kişinin silah bırakmasına rağmen arzu edilen sonuca ulaşılamamıştır (M.Yılmaz, 2006:129). 1980'li yılların başından 1995 yılına kadar bu uygulamadan toplamda 370 kişi yararlanmıştır. Yasanın beklendiği gibi yaygınlık kazanamamasında bazı faktörler etkili olmuştur. Birinci olarak 1983-1987 yılları arasında 27 kişinin ölümüyle sonuçlanan GAL adlı illegal yapılanmanın faaliyetleri, ETA'nın silahlı mücadelesini sürdürmesi için bir bahane olmuştur (Alonso, 2011:700). Yasayı, örgütsel bağlılığa önemli bir tehdit olarak gören ETA, bu düzenlemeden faydalanmak isteyenlere gözdağı verme amaçlı sindirme politikalarına yönelmiş; yararlanan ve yararlanmak isteyen örgüt yöneticileri ve mensuplarından bazıları öldürülmüştür (Alonso, 2011:701). Örgütten kopmaları engelleyen bir diğer neden de müzakere süreçlerinde şiddetin işe yaradığı şeklinde örgüt mensuplarında oluşan algıdır. Özellikle ETA'nın zaten zayıf olduğu süreçlerde yapılan müzakereler, örgüt içerisinde şiddetin yararlılığını sorgulayan eğilimleri zayıflatmış, şiddet stratejisinin sonuç verdiğini savunanların elini güçlendirmiştir (Alonso, 2011:707).

Mahkûmların cezaevlerine dağıtılması politikası (dispersion) kapsamında ise ETA mahkûmları küçük gruplara ayrılarak ülkedeki diğer hapisanelere dağıtılmıştır. Amaç sosyal entegrasyonla ilgili düzenlemenin aktif olarak uygulanmasını sağlamak, ETA'nın hapisaneden yönetilmesinin önüne geçmek, cezaevindeki örgütsel tutunumu bozmak ve lider kadroyu izole etmektir (Bothen, 2014:53; Brotons ve Esposito, 2002:172; Ruitz, 2004:213; Alonso, 2011:701) ETA mahkûmları Bask bölgesinden uzakta bir hapisanede en çok 4-5 kişinin birarada olması, siyasi suçlularla değil gasp ve hırsızlık gibi adi suçlar ile suçlularla aynı bölümlerde kalmaları, yöneticilerle örgüt mensuplarının ayrılması gibi uygulamalar bulunmaktadır (Özdemir, 2012:107). ETA bu uygulamalara karşı güvenlik güçlerine yönelik yoğun terör saldırıları ile karşılık vermiş, ayrıca siyasi uzantısı HB yaygın protesto eylemleri düzenlemişse de Madrid yönetimi bu uygulamadan geri adım atmamıştır (M.Yılmaz, 2006:130) 1988 yılında başlatılan bu uygulama mahkûm yakınlarının mağdur edildiği gerekçesiyle eleştirilmektedir (Martí vd., 2007:128)

Yasal düzenlemelerin özel alanlarından biri olan finansmanla mücadeleye bakıldığında, İspanya'nın uluslararası düzenlemeleri en hızlı şekilde yasal mevzuatına adapte eden ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir. İspanya, 1999'da imzalayarak taraf olduğu "Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme" doğrultusunda, "Teröristlerin Mali Faaliyetlerinin Engellenmesi ve Dondurulmasıyla ilgili Kanunu" çıkarmıştır (UTSAM, 2010:37).

Terörle mücadele alanında gündeme gelen bir diğer yasa da Siyasi Partiler Organik Yasası'dır (Organic Law 6/2002, of 27 June On Political Parties). Bu düzenleme kapsamında herhangi bir adli veya idari ceza öngörülmemesine rağmen bireysel özgürlükleri ve demokratik sistemi saf dışı bırakmak isteyen siyasi partilerin kapatılmasına imkân tanıyan bazı düzenlemeler söz konusudur. Yasada sayılan eylemlerin tekerrüren ve ciddi bir şekilde işlenmesi halinde kapatmak için gerekli nedenler var sayılmaktadır. Bir siyasal partinin kapatılması veya yasadışı ilan edilmesine neden olabileceğiylemler Kanun'da genel hatlarıyla şu şekilde yer almaktadır:

- Siyasi hedeflere ulaşmak amacıyla yöntem olarak şiddeti körüklemek, kolaylaştırmak ya da meşrulaştırmak;
- Terör örgütlerinin faaliyetlerini siyasi olarak desteklemek toplumu bir terör atmosferine maruz bırakmak, terör eylemlerini olduğundan az göstermek suretiyle terörizme açık ya da zımni bir siyasi destek vermek;
- Terör suçlarından hüküm giymiş olan ve terör amaç ve araçlarını açıkça reddetmemiş olan kişileri, düzenli olarak seçmen listelerine ve yönetsel organlara sokmak bu tür kişilerin partiden ihraç edilmelerine yönelik olarak herhangi bir tedbir almamış olmak;
- Terörizmle temsil eden sembolleri, mesajları vb. araçları kullanmak;
- Terör eylemlerini ya da bunları yapanları ve bunları yapanlarla işbirliği içinde olan kişileri ödüllendirmek, takdir etmek ya da onlara saygı amacı taşıyan etkinlikler düzenlemek, bunlara katılmak. (Aydın, 2011:51-52).

Yasa, özellikle PP iktidarının ikinci döneminde (2000-2004) ETA'nın siyasi ve legal uzantılarına yönelik aktif bir şekilde uygulanmıştır. Polisiye tedbirlerin de etkin bir şekilde uygulandığı bu süreçte, parti kapatmanın etkili olduğu görülmektedir. Zira bu süreçte örgütün siyasi uzantısı partinin oy oranı düşmüştür. 2009 sonrası süreçte ise

ETA'nın fiili olarak silah bıraktığı bir süreç başlaması ve siyasi kanadın elinin güçlenmesi sonrası parti kapatmanın ters teptiği, bu süreçte desteğin arttığı söylenebilir.

İspanya'nın polisiye ve yasal tedbirleri entegre bir şekilde etkili olarak kullandığı söylenebilir. Ayrıca, yasal tedbirlerin caydırıcılığı noktasında başarı kriteri olarak görülen “seçici tutuklama”, bir diğer deyişle etnik grubun tamamının değil sadece örgüt mensuplarının hedef alınarak operasyonlarda seçici davranılması, İspanya örneğinde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Perkoski ve Chenoweth (2010:12), İspanya yasal mevzuatındaki düzenlemelerin (özellikle güvenlikle ilgili) tutuklamalar ile birlikte hayata geçirildiğinde, yaklaşık üç yıllık bir zaman dilimi içerisinde ETA'nın gerçekleştirdiği terör eylemi sayısını düşürdüğünü bulmuşlardır. Seçici bir şekilde tutuklamanın kendi başına etkili bir mücadele stratejisi olduğu gibi güvenlik mevzuatının genişletilmesi gibi politikalarla birleştiğinde terör eylemlerin düşüşe geçme olasılığını artıracakı belirtilmiştir (Perkoski ve Chenoweth, 2010:13)

#### 4.4.2.3. Müzakereler

İspanya'nın terörle mücadelesinde dikkati çeken bir diğer husus da hükümetlerin zaman zaman ETA ile görüşmeler yapmasıdır. İspanya ve ETA terör örgütü arasında bazı dönemlerde görüşme seviyesine gelemeyen temaslar sayılmazsa, 1986-1989 yılları arasında Cezayir'de, ETA'nın 1998 ateşkesi sonrasında İsviçre/Cenevre'de, yine 2006 yılı ateşkesi sonrasında İsviçre/Cenevre ve Norveç/Oslo'da olmak üzere (3) önemli görüşme gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bunlardan ayrı olarak, 1976 yılında devlet tarafından ETA-M ve ETA-PM ile müzakere girişimi başlatılmıştır. Devlet temsilcileri, 1976 sonunda ETA-PM liderlerine Cenevre'de bir görüşme yapılması çağrısında bulunmuştur. Buna göre; eğer üç aylık ateşkes ve sonrasında silahlı mücadele terk edilir ise mahkumlar serbest bırakılacak; sürgündeki kişiler geri dönecek ve siyasi partiler yasal statüye kavuşacaktır. ETA-M bu şartların silahlı mücadeleyi bırakmak için yeterli olmadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur (Aiertza ve Zabalo, 2010:19) Bu sürecin devamında 1981-1983 yılları arasında ETA-PM ile sürdürülen diyaloglar örgütün silah bırakıp siyasetle devam etmesi ile neticelenecektir.

ETA-PM ile görüşmeleri daha sonra yapılan üç görüşmeden ayırt eden Alonso (2011), ETA-PM'nin silah bırakmasının, resmi müzakereler neticesinde değil, İspanya'nın diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinin özgün şartlarında gerçekleşen özel bir diyalog sürecinin sonunda gerçekleştiğini söylemektedir. Öncelikle silah bırakma, politik bir taviz karşılığında değil, örgüt mensuplarına sosyal entegrasyon düzenlemesi ile yeni bir hayata başlama imkanı karşılığında bırakılmıştır (Alonso, 2011:699) Ayrıca, İspanya'nın diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinde olması, oldukça hassas bir konu olan terör örgütleri ile görüşme konusunda Hükümete esnek davranma imkanı sağlamıştır. Kamuoyunda, İspanya tarihinde açılan yeni sayfanın terör örgütünün de sonunu getireceği yönünde varolan inanç, müzakereler konusunda Hükümetin elini güçlendirmiştir. Bunların yanı sıra demokratikleşme süreci, liderlerin silah bırakma konusunda örgüt mensuplarını teşvik etmesi, ETA-PM'nin silahlı faaliyetlerden daha ziyade politik faaliyetlere eğilimli olması, terörizmin hedeflere ulaşma noktasında yararlılığı, etkinliği ve sınırlılığının sorgulanması gibi faktörler de tamamlayıcı bir rol oynamıştır (Alonso, 2011:700).

### **Cezayir Görüşmeleri**

Cezayir görüşmeleri, 3 turdan oluşmuştur: 1986-1987 yıllarında gizli görüşmeler, 1988'de görüşmelerin kamuoyuna yansımaları, 1989 son görüşme (Ruiz, 2004:211).

1984 yılı itibariyle terörle mücadele politikasını Fransa ile işbirliği üzerine kurmuş olan Gonzalez Hükümeti, Fransa'nın ETA'nın ateşkes ilan etmesi karşılığında görüşme masasına oturtulması tavsiyelerini dikkate almaya başlamıştır. 1984'te Fransa'nın Madrid Büyükelçisi Pierre Guidoni, polis, siyasetçilerin aracılığıyla yürütülen mesaj trafiğinin bir netice elde edilememiş ve ETA'nın saldırıları devam etmiştir (Aiertza ve Zabalo, 2010:24).

PSOE 1986 yılında kesin bir çoğunlukla yeniden seçildiğinde, çatışma uluslararası bir boyut kazanma eğilimine girmiş ve birçok ülke Bask sorununa müdahil olmaya başlamıştır. ABD'li uzmanlar tarafından hazırlanan bir raporda müzakerelerin, politik bir seçenek olarak kesinlikle dışlanmaması gerektiği vurgulanmış, ETA'nın operasyonel birimlerinin devleti destabilize etme noktasında yüksek bir kapasiteye ulaşmışsa da örgütün liderliğinin askeri kapasitenin sürdürülebilir olmadığını farkında olduğuna dikkat çekilmiştir (Ruiz, 2004:210; Aiertza ve Zabalo, 2010:24).

Hükümet ETA ile temas sürecinde iken, görüşme sürecine geçmeden önce Bask siyasi partileri başta olmak üzere, bütün siyasi partilerin bir terörle mücadele politikası çerçevesinde bir araya gelmesi ve bunun ETA ile görüşme süreci başlamadan tamamlanmasını hedeflemiştir (Özçer, 2006:254) İlk etapta Hükümete ETA ile politik değil teknik anlamda müzakere yapma yetkisini veren Kasım 1987 tarihli “Madrid Sözleşmesi” imzalanmıştır. Ocak 1988’de ETA ve destekçisi milliyetçi sol partiler dışındaki siyasi partilerin katılımıyla “Euskadi’de Normalleşme ve Barışı Sağlamak için Ajura Enea Sözleşmesi” ile görüşmeler daha somut bir çerçeveye kavuşmuştur (Aiartza ve Zabalo, 2010:24) Söz konusu anlaşmanın 10. maddesinde; “*Şiddete görüşmeler yoluyla son verilmesi için gerekli koşullar oluşur ve bu amaçla devlet yetkilileri ile şiddet kullananların temsilcileri arasında bir diyalog süreci başlarsa bu sürecin imzacı siyasi partilerce destekleneceği*” hükmüne bağlanmıştır. Yine aynı maddede “*siyasal konuların her zaman demokrasinin gereği olarak halk iradesinin temsilcilerince çözüleceği*” belirtilmektedir (Özçer, 2006:256; Whitfield, 2015:5-6).

ETA 28 Ocak 1988’de “*eş zamanlı ve acil olarak Cezayir’de politik konularda görüşmelerin yapılacağı bir konferans düzenlenmesine karşılık 2 aylık bir ateşkes ilanını kabul edeceğini*” belirten bir açıklama yayınlamıştır. Hükümet Kasım 1988’de örgütle temas sağlamıştır. Ocak 1989’da 2 aylık ateşkesin sona ermesinin akabinde görüşmelerin yapılmasını sağlamak üzere ateşkes 15 gün daha uzatılmıştır (Aiartza ve Zabalo, 2010:25).

1989 yılı Ocak’tan Mart’a kadar Cezayir Hükümeti’nin gözetiminde Hükümet ve ETA’nın temsilcileri ve danışmanların katılımıyla 5 görüşme yapılmıştır. Beşinci görüşmede, taraflar üç aylık bir “iki taraflı iyiniyet aşaması” üzerinden yeni bir aşamaya geçme ve taahhütlere bağlı kalacaklarını kamuoyuna açıklama noktasında uzlaşmışlardır. Bu noktada, ETA’nın ateşkesi sürdürme açıklaması yapması, İspanya Hükümeti’nin ise demokratik prensipler çerçevesinde politik bir çözüme ulaşmaya istekli olduğunu deklare etmesi üzerinde uzlaşmaya varılmıştır (Aiartza ve Zabalo, 2010:25) Hükümetin, üzerinde uzlaşılan metnin içeriğinde değişiklik yapması ETA tarafından tepkiyle karşılanmıştır. ETA’ya göre yapılan bu değişiklik temel bir değişikliktir. ETA’ya göre Hükümet müzakere sürecinin politik içeriğini boşa çıkarmayı denemiştir. Bunun yanı sıra görüşmeler devam ederken Hükümetin, geniş katılımı gösterileri destekleme gibi manevralarla örgütü köşeye sıkıştırmaya çalışmıştır (Tellidis,



2008:187). Ayrıca görüşme sürecinde Hükümet kamuoyuna ETA ile siyasi konuların görüşülmediğini söyleyecek, ETA ise görüşmelerle ilgili yaptığı açıklamalarda siyasi konuların da görüşüldüğünü deşifre edecektir. 23 Ocak 1989 tarihli açıklamada ETA üzerinde mutabakata varılan hususlar arasında “siyasi görüşmeler için ayrı bir masa oluşturulması” maddesini de saymaktadır (Özçer, 2006:269) Süreçte ETA bildirimlerinden siyasi talepleri gündeme getirerek ve görüşülen konuları açığa çıkararak hükümeti zor durumda bırakabilmiş, yine bazı eylemlerle sürecin zaman zaman Hükümet tarafından askıya alınmasına yol açmıştır. Zaman zaman kesilen süreç ETA’nın 7 Nisan 1989 tarihli ateşkese son verdiğini duyuran bildirisi ile son bulmuştur.

Cezayir’deki görüşmelerden sonuç alamayan Hükümet farklı kanallar üzerinden temaslarını sürdürmeye çalışmıştır (Sánchez-Cuenca, 2008:20). Hükümetin temaslarını devam ettirme çalışmalarında ETA içerisinde nabız yoklayabilmek ve ateşkes ilan ettirebilmek çabası önemli rol oynamıştır. Özellikle 1992 yılında, İspanya’nın uluslararası imajını etkileyecek Barselona Olimpiyat Oyunları, Sevilla’da Expo-92 ve Madrid’deki bazı uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapılacaktır. Temaslar, yeni görüşmelere başlanmasını sağlayamamışsa da Barselona Olimpiyat Oyunları sürecinde ETA’nın 2 aylık ateşkes ilan etmesi Hükümeti rahatlatmıştır (Özçer, 2006:300).

Bu görüşmelere Hükümet ve ETA, görüşmelere çok farklı varsayımlar ve beklentilerle katılmıştır. Bir taraftan İspanya Hükümeti, Fransa ile işbirliği üzerinden örgüt üzerinde kurduğu baskı ve siyasi partiler arası uzlaşma üzerinden milliyetçi sol izole etmesi gibi adımlarla avantajlı bir pozisyonda olduğunu düşünmektedir. ETA ise İspanya’yı askeri olarak yenmesinin imkansız olduğunun farkında olmakla birlikte eylemlerle devleti destabilize edebilecek güçte olduğuna inanmaktadır (Tellidis, 2008:186; Aiartza ve Zabalo, 2010:26). Hükümet görüşmelerde siyasi konulara girmemeye çalışırken, ETA görüşmelerde KAS Alternatifi’nden belirtilen taleplerinden taviz vermeye yanaşmamıştır (Sánchez-Cuenca, 2008:20; Weaver, 2002:74-75). ETA görüşmelerde self-determinasyon hakkı ve Navarre’nin statüsünü de gündeme getirmeye çalışmış; Hükümet ise şiddetin durdurulması ve politik konuların Parlamento çatısı altındaki siyasi partiler arasında görüşülmesi gerektiğini belirtmiştir. Çözüm olarak iki aşamalı müzakere yaklaşımı gündeme gelmekle birlikte uygulamaya geçirilememiştir (Ruitz, 2004:213) Görüşmeleri zora sokan bir diğer husus da Fransa’da

yer alan radikal kanadın Hükümetle uzlaşmaya yanaşmamasından kaynaklanmaktadır (Tellidis, 2008:187).

### **Cenevre Görüşmesi**

PP 03 Mart 1995 Genel seçimlerini kazanarak iktidara gelmiştir. PP Ajura Enea'nın 9. Maddesi uyarınca önerilmiş olan "siyaset yapma karşılığı silah bıraktırmak" ilkesinin bireysel düzeyde uygulanmasına başka bir deyimle toplum kazandırma modeline kısıtlama getirilmesinden yana bir tutum içinde olduğunu daha iktidara gelmeden ortaya koymuştur (Özçer, 2006:327) 1995-1997 yılları arasında Arjantin merkezli Adalet ve Barış Kuruluşu, Nobel Barış Ödülü sahibi Adolfo Pérez Esquivel ve Carter Vakfı tarafından arabuluculuk girişimleri söz konusu olsa da bunlar başarılı olamamıştır (Aiertza ve Zabalo, 2010:26).

Bu süreçte PNV, Aznar Hükümetinin terörle mücadele alanında "siyaset karşılığı silah bıraktırma" uygulamasını katılaştırmasından ve terör örgütüyle diyalog kapısını tümüyle kapatmasından rahatsızlık duymaktadır (Özçer, 2006:355). 12 Eylül 1998 tarihinde PNV ve diğer Bask siyasi partileri (EA ve HB) ve radikal Abartzale solun güdümündeki örgütlerle birlikte Navarra'nın Lizarra kentinde ETA ile diyalogu öngören bir bildirin altına imza atmıştır (Whitfield, 2015:6). ETA bu gelişmeler üzerine 16 Ekim 1998 tarihinde ilk kez belirsiz bir süre için ateşkes ilan etmiştir. Aznar Hükümeti, ETA'nın ateşkes ilan etmesi ve Kuzey İrlanda'da gelişen barış sürecinin etkisiyle görüşme karşıtı tutumunu yumuşatmak durumunda kalmıştır (Ruitz, 2004:234). Aznar Hükümeti, örgütün terörü sürdürmeyecek ölçüde zayıfladığı, ölümcül darbe yapmak ve altyapılarını güçlendirmek için uzun bir süre ateşkes sürecine gittiğini düşünmüştür. Örgüt, yeniden yapılanmasını tamamladığında yeniden ateşkesi bozacaktır (Özçer, 2006:368) Ancak ateşkes süreci uzarsa hareketsiz kalan örgütün toparlanmasının da güç olacağı yönünde görüşler ortaya çıkmıştır (Özçer, 2006:371).

Mayıs 1999'da piskopos Juan Maria Uriarte aracılığıyla, ETA Hükümet temsilcileri ile Cenevre'de biraraya gelmeyi kabul etmiştir. Bu görüşme, taraflar arasındaki sadece tek yüz yüze görüşme olmuştur (Aiertza ve Zabalo, 2010:31). ETA müzakerelerde toprak ve egemenlik hakları ile ilgili görüşmeyi talep etmekte ve self-determinasyon ve bağımsızlıktan bahsetmekte iken, Hükümet terörizm eylemlerine kesin bir son verilmesini istemektedir (PGT 1999, 2000; Weaver, 2002:82-83) Bunun

üzerine ETA, 28 Kasım 1999 da yayınladığı bildiriyle, 3 Aralık 1999 itibariyle ateşkese son vereceğini duyurmuştur. ETA'nın bu ateşkes sürecinde kendini toparladığı ve yeniden sağlam bir şekilde örgütlendiği ifade edilmiştir (PGT 2003, 2004; Weaver, 2002:84). Görüşmelerin başarısız olmasında karşılıklı güvensizlik en temel nedenlerin başında gelmektedir. PP'ye göre ateşkes ETA'nın yeniden organize olması için bir kandırmacadır. Dahası ETA'nın talepleri devlet tarafından kabul edilemez taleplerdir. ETA ile self determinasyonu görüşmek, politik konularda müzakere etmek anlamına geleceği gibi Bask Parlamentosu'nun by-pass edilmesi ve İspanya Anayasasının ihlali sonucunu doğuracaktır (Ruitz, 2004:235).

### **Cenevre/Oslo Görüşmeleri**

ETA'nın Ağustos 2004'te Zapatero'ya gönderdiği bir mektup üzerine temaslar başlamış ve 2005 yılı boyunca sürmüştür. Süreç iki eksen üzerine oturmaktadır. Birincisi PP dahil bütün siyasi partilerin katkısıyla yeni bir özerklik statüsü; ikincisi ETA'ya Ajura Enea modeline uygun bir şekilde silah bırakırmak (Özçer, 2006:506). Başlangıç görüşmeleri, Hükümet temsilcisi Eguiguren ve ETA temsilcileri arasında Mayıs 2005'te başlamıştır. Görüşmeler Cenevre ve Oslo'da gizlilik içerisinde ve uluslararası arabulucuların hızlandırmasıyla yürütmüştür. Görüşmelerde ETA'nın aldığı güvenceler karşısında Mart 2006'da kalıcı ateşkes ilan etmesi planlanmıştır. Görüşmelerin kamuoyuna sızmasıyla PP ve bazı terör mağdurları/kurbanları dernekleri Hükümete karşı gösteriler başlatmıştır (Whitfield, 2015:7).

ETA 2005 Kasım ayında 1 yıllık ateşkes ilan etmiş, 22 Mart 2006 tarihinde ise bu süresiz ateşkese dönüşmüştür. Zapatero, ateşkesle ilgili düzenlediği basın toplantısında; *“Görüşmelerde iki masa kurulacağı, ilk masada Hükümet ve ETA temsilcilerinin silah bırakma, mahkûmların durumu ile ilgili konuları görüşeceği, 2. Masada siyasi konuların, bütün siyasi partilerin katılımı ile ele alınacağını”* açıklamıştır. Söz konusu siyasi partilerin arasında Batasuna da bulunacaktır. Batasuna ETA'nın siyasi kolu olduğu gerekçesiyle yasa dışı ilan edilmiştir, ama terör örgütü ortadan kalkarsa bu gerekçe de ortadan kalkacaktır. Zapatero bu konuda ilk yapılması gerekenin AB'den bu partiyi terör listesinden çıkarmasını istemek olacağını, ancak Batasuna'nın da terör ve şiddetle ilişkisini kesmek zorunda olduğunu belirtmiştir (Özçer, 2006:524). Zapatero, süreçte birinci masadaki sorunlar çözüme kavuşturulmadan ikinci masa çalışmalarına

geçilmemesini savunmuştur. İkinci masanın toplanmasından önce birinci masa görüşmeleri sonlandırılmalı ve terörün sonu ilan edilmelidir. Aksi takdirde ikinci masadaki siyasi görüşmelerin geçmişte olduğu gibi silah bırakma sürecini olumsuz etkileme riski bulunmaktadır (Özçer, 2006:526; Whitfield, 2015:7).

Siyasi görüşmelerin ne zaman ve nasıl yapılacağı ile ilgili uzlaşmazlıklar, ETA'nın Batasuna üzerinden görüşmeleri domine etme çabası görüşmeleri tıkamaya doğru götürmüştür. ETA'nın 30 Aralık 2006'da Madrid Barajas Havalimanı'nda düzenlediği bombalı eylem nedeniyle teknik boyuttaki görüşmeler de tıkanmıştır. Saldırının ardından *"Ateşkesin hala geçerli olduğunu"* savunan ETA'nın aksine, İspanya Hükümeti, *"ETA'nın inanılabilir başka bir ateşkesi asla olmayacak"* açıklamasını yapmış, İspanya Meclisi'nde düzenlenen olağanüstü oturumda konuşan Zapatero, *"Hata yaptığımı kabul ediyorum"* demiştir.

Görüşmeler sona erdirilmekle birlikte, Hükümet ile ETA arasındaki temaslar, uluslararası arabulucular üzerinden sürmüştür. Mayıs 2007'de yeniden görüşmelere başlanması kararı verilmiştir. Yeni bir formatta dizayn edilen görüşmelerde, sadece Batasuna'nın temsilcileri değil Sinn Fein temsilcileri, Norveç Hükümeti temsilcileri ve Birleşik Krallık temsilcileri gibi uluslararası aktörler de bulunmuştur. 2007'deki görüşmelerde bir önceki görüşmelerden farklı olarak teknik ve siyasi görüşmelere eş zamanlı olarak başlanmıştır. ETA, Sosyalist Parti'nin "tek statü" (Navarre ve Bask Bölgesi'nin birleşmesi) ile ilgili olarak kamuoyu önünde söz vermesi konusunda ısrarcı olması tıkanıklığa yol açmış, görüşmeler 22 Mayıs 2007'de bitmiştir. 6 Haziran 2007'de ETA ateşkesin sona erdiğini duyurmuştur (Whitfield, 2015:8). Bu tarihten sonra İspanya ETA ve Bask Milliyetçi solu üzerindeki baskısını artırmış, görüşmeleri örgüt adına yürüten Batasuna lideri Otegi ve bazı Batasuna yetkilileri tutuklanmıştır. Frnsa ile işbirliği içerisinde örgüte yönelik operasyonlar 2008-2009 yıllarında devam etmiş, çok sayıda örgüt mensubu tutuklanmıştır (Whitfield, 2015:8) Zapatero, görüşmelerin ETA'yı politik bir aktör olarak meşrulaştırdığını, yeniden silahlanması için fırsat sunduğunu ve taleplerini artırmak için cesaret verdiğini söylemiştir (Whitfield, 2015:8).

Ateşkesin sona ermesi ETA içerisinde ve ETA ile Batasuna arasında iç anlaşmazlıklara yol açmıştır. Otegi Ağustos 2008'de cezaevinden çıktıktan sonra Batasuna, neticesinde önemli değişiklikler olacak yeni bir değerlendirme sürecine

girmiştir. Değerlendirmelerin merkezinde, “Şiddete karşı toplumdaki derin muhalefetin kabul edilmesi gerektiği, Milliyetçi Sol şayet silahlı mücadelenin ötesine geçmezse siyasi olarak marjinalleşme uçurumuna düşeceği ve ideolojik olarak tıkanma yaşayacağı” hususları yer almıştır (Whitfield, 2015:8).

Uluslararası arabulucuk girişimlerinin de etkisiyle 2010 yılında görüşmelerle ilgili yeniden hareketlenme yaşanmıştır. 2010 baharında ETA’ya daimi ve doğrulanabilir bir ateşkes ilan etmesi ve İspanya Hükümetine de barış müzakerelerini yeniden başlatması çağrısı yapan Brüksel Deklarasyonu’nu yayınlanmıştır. Daha önce ETA ile bağı nedeniyle seçimlere girmesi yasaklanan ve liderleri aynı bağ şüphesiyle cezevine konulan Batasuna, 2009’da tutumunu değiştirmeye başlamış ve nihayetinde ETA’ya silahlı mücadeleden vazgeçmesi çağrısında bulunmuştur. Eylül 2010’da ETA yeni bir ateşkes ilan etmiş ve örgütün amaçlarına ulaşmada ‘barışçıl ve demokratik yolları’ kullanmayı arzu ettiğini açıklamıştır. Şubat 2011’de ETA bir adım daha ileri giderek ateşkesin daimi ve uluslararası gözlemciler tarafından doğrulanabilir olacağını açıklamıştır (Thomas, 2015:27). 17 Ekim 2011’de gerçekleştirilen “Donostia-San Sebastián Uluslararası Barış Konferansında”, ETA’ya tüm silahlı faaliyetlerinden vazgeçmesi ve çatışmanın sonlandırılması için müzakere talebinde bulunması çağrısının yer adlığı deklarasyon yayınlanmıştır. Üç gün sonra, 20 Ekim 2011’de ETA “Silahlı faaliyetlerini kesin olarak durduğunu” duyurmuştur (Thomas, 2015:28).

PP’nin Kasım 2011’de mutlak çoğunlukla seçimi kazanması sonrasında süreç resmen sona ermesine de fiili olarak tıkanmıştır. Hükümet 2011’de sürecin geldiği noktadan geriye götürecek herhangi bir adım atmamakla birlikte parti içerisindeki sağ kanattan ve terör kurbanları/mağdurları organizasyonları gelen baskılardan dolayı barış sürecinin başlamasının öncesinde ETA’nın önkoşulsuz olarak silahlı varlığını tasfiye etmesini talep etmektedir. Bu gerçekleşmeden ETA mahkumlarına esneklik gösterme, Bask bölgesine yakın cezaevlerine aktarma gibi adımları atmayı reddetmektedir (Whitfield, 2015:10; Bothen, 2014:50). Uluslararası Doğrulama Komisyonu, 21 Şubat 2014 tarihinde “ETA’nın silah, patlayıcı ve mühimmatlarının belli bir kısmını kullanım dışına çıkarmıştır.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. İspanya İçişleri Bakanı Jorge Fernandez Diaz, “Eğer silah teslim etmek istiyorlarsa bu kadar çok açıklamaya gerek yok. Teslim etsinler yeter. Hükümet, jandarma ve polis, bu silah tesliminin gerçek mi yoksa aldatıcı mı olduğunu anlamak için yeterli uzmanlara sahip” şeklinde cevap

vermiştir (“ETA’dan tarihi karar: Silahlar teslim ediliyor”, 2014). İspanya güvenlik güçlerince ETA’nın silahlı mücadeleye son verme açıklaması yapmakla birlikte silahları teslim etmediği dile getirilmektedir.

2005-2011 yılları arasında müzakerelerle ilgili çıkan haberlerin(El Pais, The Irish Times, The Guardian, The New York Times) söylem analizini yapan İşkar (2014:293-296) İspanya Hükümetinin ve ETA’nın talepleri ile ilgili şu sonuçlara ulaşmıştır: İspanya Hükümeti; 30 Aralık 2006 tarihinde gerçekleşen Madrid Barajas Havaalanı bombalaması öncesine kadar ETA’nın kalıcı ateşkes ilan ederek teröre son vermesi, Madrid Barajas Havaalanı bombalamasından sonra İspanya hükümeti ETA’nın kesin ve geri dönülmez bir şekilde silah bırakması, Basklı iş adamlarından “devrim vergisi” adı altında aldığı paraya son vermesi, terör eylemlerinden zarar gören terör kurbanları ve ailelerinden özür dilemesi, ETA’nın silah bırakarak Bask sorunun çözümü için demokratik yollardan mücadele etmesi, demokratik yollar ile Bask sorunun çözümüne katılacak partilerin, parti programlarında şiddeti ve terörü kesinlikle reddetmelerini talep etmektedir. ETA terör örgütü ise, Bask Ülkesinin İspanya’dan ayrılarak bağımsızlığı, Bask halkına kendi kaderini belirleme hakkının (self determination) tanınması, Navarra Özerk Bölgesinin Bask Ülkesine katılması, hükümetin ETA üyelerine karşı uyguladığı hapisane politikasından vazgeçmesi, Bask Ülkesinden uzaktaki hapisanelerde bulunan ETA mahkumlarının Bask Ülkesindeki hapisanelere nakli, hapisanedeki yaşlı ve sağlık sorunu bulunan ETA mahkumlarının serbest bırakılması, silah bırakması durumunda hapisanedeki ETA üyelerinin siyasi suçlu olarak tanınıp affedilmeleri, Siyasi Partiler Kanununun kaldırılması, Batasuna partisinin yasağının kaldırılması, IRA’nın silah bırakması aşamasında uygulanan Mitchell Prensipleri çerçevesinde Bask sorunun çözüme kavuşturulması, Bask halkının “millet” olarak tanınması taleplerinde bulunmuştur.

Sonuç olarak; ETA terör örgütünün İspanya Anayasa’sı (1978), Bask bölgesine özerklik tanıyan Gernika Statüsü ve İspanya’nın terörle mücadelesinin hukuki ve siyasi çerçevesini belirleyen Ajura Enea Anlaşması çerçevesinde kabul edilemez talepleri<sup>20</sup> görüşmeleri sonuçsuz bırakan en önemli faktördür.

<sup>20</sup> “Güncelleştirilmiş Kas Alternatifi” adıyla ifade edilen ETA talepleri, temel olarak Basklılara kendi kaderini tayin hakkının verilmesi ve bunun devamı olarak Fransa’daki Bask toprakları da dahil olmak üzere toprak birliğinin sağlanması (Euskal Herria’nın Toprak Birliği) noktasına dayanmaktadır.

İspanya, görüşmeleri, terör örgütü ile ele alınacak konular, silahların nasıl bırakılacağı, cezaevindeki ve sürgündeki ETA mensuplarının durumu gibi teknik konularla sınırlandırmak istemiştir. Bunun aksine ETA terör örgütü, görüşmelerin siyasi konuları da kapsayacak şekilde dizayn edilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu eğilim görüşmelerden sonuç alınamamasını etkileyen en temel sorunların başında gelmiştir. Bununla birlikte görüşmelerde iki masa kurulması, birinci masada terör örgütünün temsilcileri ile teknik konular ikinci masada ise siyasetçilerin katılımıyla siyasi konuların görüşülmesi gibi adımlar atılsa da bunlar da ETA'nın, siyasi uzantılarına maksimalist talepleri masaya getirmesini, Hükümetin de kamuoyu önünde siyasi konularda taahhütlerde bulunmasını dayattığı için tıkanıklığa yol açmıştır.

İspanya'da müzakereler, ETA'nın silah bırakmasından ziyade hem Basklar nezdinde hem de uluslararası alanda meşruiyetini kaybederek izole edilmesi noktasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca, bu görüşmelerin örgütün siyasi uzantısı ile görüş ayrılığı yaşamasına sebebiyet verdiği söylenebilir.

İspanya, terör örgütü ile yaptığı temas ve görüşmeleri, -içeriğinden detaylı bilgi verilmemekle birlikte- kamuoyuna duyurmuştur. Hükümetler, ETA'nın ateşkeslerini, temel olarak silah bırakma sürecinin bir başlangıcı olarak değerlendirmekle birlikte, ateşkes süreleri uzatılarak şiddetsiz dönemlerin artırılması, yine örgütün yeniden toparlanmasının güçleştirilmesi gibi taktik hedefler de güdülmüştür. ETA'nın uzun ateşkes dönemlerinde zayıflayacağı yönündeki beklentilerin ters teptiği dönemler de bulunmaktadır. 1998'de PP'nin Hükümette olduğu bir dönemde başlayan ancak sonuçsuz kalan temas ve görüşmeler süresinde ETA kendisini yeniden yapılandırmıştır. Örgütün yeniden şekillendirdiği hücrelerini çözmekte zorlanan İspanyol ve Fransız güvenlik güçleri, ancak 2003 itibarıyla etkili operasyonlar yapabilmişlerdir. ETA'ya yönelik polisiye tedbirler, yasal kısıkaç altına alma ve Fransa ile işbirliği, siyasi partiler arasında uzlaşma gibi 2000'li yılların başında artan tedbirler, ETA'nın operatif kapasitesi, halk desteği ve destekçileri ve örgüt mensuplarınıu mobilizasyonu noktasında sıkıntı yaşamasına yol açmıştır.

Alonso'ya (2011:706) göre 2005'te başlayan müzakere görüşmeleri öncesinde örgüt içerisinde şiddetin işe yaramadığı yönünde bazı eleştiriler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hükümetin ETA ile müzakere edilmesi kararı bu eğilimleri zayıflatmış,

şiddete devam etme taraftarlarının “şiddet stratejisinin sonuç verdiği” argümanını güçlendirmiştir (Alonso, 2011:707). Bu açıdan Zapatero döneminde başlatılan görüşmelerle birlikte örgüt üzerindeki baskının azlatılması, bazı İspanyol ve Fransız terörle mücadele yetkililerince eleştirilmiştir. Örgütün kaosun eşiğinde olduğu bir süreçte müzakere yapılmasının, faaliyetlerini uzun yıllar boyunca devam ettirmesini sağlayacak oksijeni sunduğu ileri sürülmüştür (Alonso, 2011:707).

İspanya’da, örgütle görüşme veya müzakere aşamasına gelinmeyen dönemlerde de temasların sürdüğü görülmektedir. Böylece ETA’nın durduğu noktanın tespit edilebilmesi, örgütte nabız yoklaması yapılabilmesi mümkün kılınmıştır. Bu amaçla ETA’nın Hükümetle görüşmek üzere belirlediği şahıslar ile görüşmeler kesilince, Fransa’da cezaevinde bulunana örgüt mensupları, ETA’nın siyasi uzantılarında yer alan şahıslar, uluslararası arabulucular üzerinden temaslar sürdürülmeye çalışılmıştır.

Terörle mücadele konularında İspanya’daki ana siyasi gelenekler (PP ve PSOE) arasında çoğunlukla ortak bir duruş sergilenmekle birlikte, Zapatero Hükümeti’nin 2005 yılı itibarıyla başladığı temas ve devamındaki görüşme süreci PP’nin ciddi anlamda muhalefetine neden olmuştur.

ETA, temas ve görüşmeler sürecinde bildiriler üzerinden Hükümeti kendi talepleri doğrultusunda masaya çekmeye çalışırken, cevap bulamadığı durumlarda zor durumda bırakmak amacıyla adam kaçırmaya eylemleri ile güvenlik güçleri ve iktidardaki partinin temsilcileri ve binalarına yönelik eylemler gerçekleştirmiştir. ETA’nın şiddeti baskı unsuru kullanmasına karşılık Hükümetler cezaevindeki örgüt mensuplarının koşullarının ağırlaştırılması, ETA’nın önemli üst düzey kadrolarının İspanya’ya iade edilmesi talepleri gibi enstrümanları kullanmıştır.

#### **4.4.2.4. Uluslararası İşbirliği**

İspanya BM seviyesinde, terörizmle mücadele kapsamındaki sözleşmelerin neredeyse tamamının altına imza koymuş ve iç hukukuna adaptasyonunu sağlamıştır. AB seviyesinde ise özellikle 11 Eylül ve 11 Mart sonrası terörle mücadelede geliştirilen mekanizmalar ve uygulamalar İspanya’nın gerek ETA’yla gerekse de dini suiistimal eden terör örgütleriyle mücadelede elini güçlendirmiştir. Ancak İspanya’nın ETA ile



mücadelesinde uluslararası işbirliği noktasında asıl belirleyici Fransa ile ilişkileri olmuştur.

ETA'nın Fransa topraklarında konuşlanıp İspanya'ya eylemler düzenlemeye başladığından beri, İspanya Fransa'yı işbirliğine zorlamış, ancak istenen seviyede işbirliği yaklaşık 30 yıllık bir tarihi süreç içinde gerçekleşebilmiştir. Başlangıçta ETA militanlarının iadesiyle başlayan işbirliği süreci, İspanya'nın AT'ye girmesiyle hızlanmıştır. 11 Eylül ve akabinde 11 Mart saldırılarından sonra AB bünyesinde terörizmle mücadele için oluşturulan yeni mekanizmalar ve uygulamalar işbirliğini daha ileri boyutlara taşımıştır. Şu an gelinen noktada İspanya ve Fransa'nın terörle mücadelede geliştirdikleri işbirliği mekanizmasının AB ülkelerine model olabileceği ifade edilmektedir.

Fransa ve İspanya arsında ETA'yla mücadelede işbirliği 1982-1983 yıllarında gelişmeye başlamıştır. Fransa bu dönemde “sanctuary doktrini” olarak adlandırılan sığınmacı politikasından ayrılmaya başlamıştır (Shapiro ve Suzan, 2003:69; Yamaç, 2006:86) Ayrıca, İspanya'nın diktatörlük rejimini büyük oranda tasfiye etmesi ve 1986 yılında AT'ye üye olması işbirliğinin arttırılmasında itici güç olmuş, daha fazla işbirliği imkânı sağlamıştır (Ruitz, 2004:216). Bunlarla birlikte işbirliğini geliştiren daha doğrusu Fransa'yı işbirliğine zorlayan faktörlerden bir diğeri de GAL'dir. GAL, 1983-1987 yılları arasında genelde Fransa'nın işbirliği noktasında sıkıntı çıkardığı durumlarda sahneye çıkarak Fransız topraklarında eylemler yapmıştır. GAL'in dolaylı da olsa Fransa'yı işbirliğine zorladığı savunulmaktadır (Shepard, 2002:61).

1980'li yılların başında Fransa-İspanya arasında başlayan dar kapsamlı işbirliği giderek daha sağlam temellere oturacaktır. 14 Haziran 1984'te İspanya ile Fransa arasında terörle mücadele alanındaki işbirliğinin temellerini atan “La Castellenna” anlaşmaları imzalanmıştır. Fransa bu anlaşma kapsamında: İnterpolün arama ve tutuklama emirlerinin işleme konulması, ülkede kaçak durumda yaşayan ETA militanlarının Latin Amerika ve Afrika ülkelerine sınır dışı edilmeleri, Fransız Danıştayın Conseil D'Etat'ın bazı ETA militanlarının oturma iznini iptal etmesinin sağlanması şeklinde tedbirler almıştır (Özçer, 2006:220).

1992 yılında ETA'ya Fransa'ya yoğun operasyonlar düzenlenmiş ve örgütün üst düzey kadrolarının bir kısmı yakalanmıştır (Gürses, 2001:77). Yine devam eden süreçte,

özellikle Aznar döneminde örgüte yönelik birçok operasyon yapılmıştır. Bu süreçte ETA, önemli tecrübeli liderlerini kaybetmiştir, hem insan kaynakları hem de lojistik açıdan zayıflamasında Fransa ile işbirliği çerçevesinde yapılan operasyonların payı büyük olmuştur. 1994 yılında İspanyol ve Fransız makamları örgütü daha da sıkılaştırmak için tedbirleri artırmak ve kurumsallaştırmak amacıyla tarafların birer koordinatör görevlendirmesi hususunda anlaşmışlardır (Özçer, 2006:319). 1990'lı yıllarda işbirliğinde kurumsal anlamda bir ilerleme söz konusu değildir. Bu büyük o dönemde var olan tedbir mekanizmalarının yeterliliğinden kaynaklanmaktadır. 11 Eylül sonrası bunların yeterli olmadığı görülünce yeni mekanizmalar geliştirilecektir.

11 Eylül ve 11 Mart saldırıları sonrası AB seviyesinde terörizmle mücadelede yaşanan gelişmeler ikili ilişkileri daha ileri boyuta taşımıştır. 20 yıllık Fransa-İspanya adli ve polis işbirliği AB için bir model olarak ortaya çıkmıştır. 11 Ekim 2001'de Perpignan'da yapılan Fransa-İspanya zirvesinde iki ülke arasında mevcut işbirliğinin daha da geliştirilmesini sağlayacak ve teröristlerin İspanya'ya iadesini kolaylaştıracak bazı önemli kararlar alınmıştır. Bunlardan en önemlisi "sıcak sorgulama" ile ilgilidir. Buna göre, Fransız polisince ele geçirilen teröristler geçici olarak İspanyol polisine sorgulama amaçlı emanet edilebilecektir. Ayrıca teröristlerden elde edilen dokümanların hemen kullanılabilmesi amacıyla, İspanya'ya verilmesi uygulamasına geçilmiştir ki, hızlı istihbarat sağlama adına önemli bir gelişmedir (Harmon, 2012:597).

İspanya ve Fransa Adalet ve İçişleri Bakanlıklarının işbirliği çerçevesinde, ortak polis merkezleri, ortak devriyeler ve ortak soruşturma timleri kurma yönünde karar alınmıştır. Bunlardan ortak soruşturma timleri hayata geçirilmiştir. 2004 yılında hayat geçirilen ortak soruşturma timleri, AB üyesi ülkeler içinde bir "ilk" özelliği taşımaktadır. Bu, taraflara diğer ülkenin sınırları içinde rahatça hareket etme imkânı vermektedir ("France and Spain Dubut New Terror Teams", 2004).

İspanya'nın girişimiyle ortaya çıkan bir diğer mekanizma ise Avrupa Yakalama Emri'dir. Ocak 2004'te uygulanmaya başlanan bu mekanizma, iade işleminin geciktirilmesinin önüne geçmektedir. Ayrıca 2008 yılında Fransa-İspanya sınırının her iki tarafından teröristlerle mücadele etmek üzere ilk sürekli ortak polis timi oluşturulmuştur (Harmon, 2012:597).

#### 4.4.2.5. Diğer Tedbirler

İspanya'nın terörle mücadelesinde ön plana çıkan kendine özgün bazı dinamiklerden bahsedilecektir. İspanya'da siyasi partiler arasında sağlanan geniş katılımlı uzlaşmalar, ETA üzerinde silahlı faaliyetlerine son vermesi için önemli bir baskı oluşturduğu gibi ETA'yı yalnızlaştırma ve toplumdaki izole etme adına faydalı sonuçlar sağlamıştır. Özellikle Ajura Enea Paketi ile siyasi partiler arasında geniş çaplı bir uzlaşmanın sağlanması, ETA'nın izolasyon sürecini hızlandıracaktır. Bask bölgesindeki halkın çoğunluğunun temsil eden partilerle merkezi temsil eden partinin şiddete karşı işbirliğine girmeleri ETA'nın varlık nedenini sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Eğer bağımsızlık dâhil her türlü konu demokratik siyasal katılım kanallarının kullanılmasıyla tartışmaya açılabilirse, kitleler şiddetin neden uygulandığını sorgulamaya başlayacak buna makul bir sebep bulamayınca da terör örgütünün inandırıcılığı zayıflayacaktır. Nitekim, bu anlaşmanın etkin olduğu 1990'lı yıllar boyunca örgütün siyasi uzantısı HB'nin oy oranının düştüğü görülmektedir. Bunun tek nedeni elbette siyasi partiler arası uzlaşma değildir. Ancak ETA'nın toplumsal desteğini kaybetmesinde rolü olduğu söylenebilir.

Siyasi zeminde şiddete karşı sağlanan uzlaşmanın yanı sıra sivil toplumun da ETA'nın şiddet eylemlerine karşı duruşu, örgütü zor durumda bırakan unsurlar arasında yer almaktadır. 29 Ocak 1981'de ETA'nın, Nükleer Güç İstasyonu başmühendisi Jose Maria Lemoniz'i kaçırması ve siyaset ile hiçbir ilgisi olmayan, sıradan bir aile babası bu rehineyi 6 Şubat'ta infaz etmesiyle, tüm Bask ülkesinde çok geniş kapsamlı bir protesto yürüyüşü düzenlenmiştir. San Sebastian, Bilbao ve Vitoria'daki, ETA ve HB'yi hedef alan 300.000 kişinin katıldığı bu eylemler, Bask bölgesinde masum insanlara karşı şiddetin hoş görülmeceğinin ifadesi olmuştur (Aktaran: Çillier, 2010:180). İlerleyen yıllarda benzer sivil tepki gösterileri devam edecektir. ETA'nın 12 Temmuz 1997 tarihinde Ermua Belediye Meclisi'nin PP'li üyesi Miguel Angel Blanco'yu kaçırması ve akabinde öldürmesi kamuoyunda geniş tepkilere yol açmış, İspanya genelinde kitlesel tepki gösterileri düzenlenmiştir. Kitleleri harekete geçiren bu psiko-sosyolojik faktöre "Ermua Ruhu" denilmiştir. Ermua ruhuyla kastedilen milliyetçisiyle ayrılıkçısıyla bütün farklılığıyla bir halkın ortak düşman olan teröre karşı birleşmesidir (Özçer, 2006:335) Önceden bu tarz tepki gösterileri daha çok siyasi partiler tarafından organize edilmekteydi. Ancak bu eylemlerde sivil toplum daha fazla ön plana çıkmıştır (Brotonsi

ve Esposito, 2002:69). Tepkilerin artması sadece ETA şiddetinin artmasıyla değil, Gesto, Baka Orain, Denon Arteon ve Alkarri gibi barış ve insan hakları savunucusu STK'ların girişimleri de çok etkili olmuştur (Aktaran: Çillier, 2010:191; Harmon, 2012:592) Pukos (2006:39), sivil toplum örgütlerinin ETA üzerinde oluşturdukları sosyal kontrolün, ETA'nın halk desteğinin azalmasında etkili olduğunu savunmuştur. Bask toplumunu ETA'ya karşı cesaretlendirerek daha fazla karşı ses yükselmesini sağlamışlardır.



## BEŞİNCİ BÖLÜM

### TAMİL ETNİK AYRILIKÇILIĞI VE TAMİL KAPLANLARI TERÖR ÖRGÜTÜ

#### 5.1. TAMİL SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

##### 5.1.1. Sri Lanka ve Tamiller

Sri Lanka Demokratik Sosyalist Cumhuriyeti, Hindistan'ın 32 km güneyinde 65 bin m<sup>2</sup>'lik bir alana sahip bir ada devletidir. 21 milyon nüfusu sahip olan ülkede dil ve dini açıdan farklı etnik gruplar bulunmaktadır. Sinhalalar ve Tamiller adadaki başlıca iki etnik gruptur (Đevoic, 2013:58). 1981 yılında yapılan nüfus sayımında etnik ve dini kompozisyon şu şekildedir: Sinhalalar 73.95%, Sri Lanka'lı Tamiller 12.7%, Hindu Tamiller 5.52%, Müslümanlar 7.05% ve diğerleri 0.77% (DeVotta, 2009:1024). Aynı nüfus sayımına göre 69.3% Budist, 15.48% Hindu, 7.61% Hristiyan 7.55% Müslüman'dır (DeVotta, 2009:1025). Sinhalalar, genel itibariyle Sinhala dilini konuşmakta ve Budizme<sup>21</sup> inanmakta iken iken Tamiller, Tamilce dilini konuşmakta ve büyük oranda Hinduizmi<sup>22</sup> benimsemektedir. Müslümanlar büyük oranda Tamil dilini konuşmakla birlikte genel olarak kendilerini Tamil olarak tanımlamamaktadır (Voorde, 2005:183). Tamiller daha çok ülkenin kuzeyinde ve doğusunda, özellikle de Jaffna Yarımadasında yoğun olarak yerleşik bulunmaktadır.

Ülkeye hangi etnik grubun önce geldiği, Sinhala ve Tamil milliyetçileri arasındaki tartışmaların ana konularından biridir. Sri Lanka'ya Tamillerin mi yoksa Sinhalaların mı önce yerleştiği ile ilgili net bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte ilk yerleşimcilerin Hindistan'dan geldiği kesindir (Feith, 2010:347). Bununla birlikte ülkenin asırlar sürececek sömürgecilik tarihinin başladığı 1505 yılında, Portekizliler adaya ulaştıklarında birbirinden bağımsız küçük birçok krallıkla karşılaşmışlardır. Bunlar arasında en büyükleri kuzeydeki çoğunluğu Hindu olan Tamil Jaffna Krallığı, adanın güneybatısındaki alçak kesimlerde kurulu Budist Sinhala Koite Krallığı ve adanın ortasındaki yüksek dağlık kesimlerde bulunan yine Budist Sinhala Kandy Krallığı'dır (Ö.Yılmaz, 2010:165).

<sup>21</sup> M.Ö. 230 öncesinde Buda'nın adayı 3 defa ziyaret ettiğine inanılmaktadır.

<sup>22</sup> Hindistan'a kültürel ve coğrafi yakınlık etkili olmuştur.

Ülkede etnik ayrılıkçılık ve terörün kökenleri, kısmen kolonyal dönemde Tamil ve Sinhalalar arasındaki güç paylaşımı konusundaki adaletsizliklere dayansa da sorunun kronikleşmesi ve şiddete evrilmesi, 1948 yılında ülkenin bağımsızlığını kazanması sonrasındaki süreçte yaşanmıştır. Tarihsel süreç içerisindeki gelişmelere bakıldığında sorunu ortaya çıkaran, kronikleştiren ve şiddete evrilmesine yol açan faktörler daha net bir şekilde anlaşılacaktır.

### 5.1.2. Sömürge Dönemi Sinhala-Tamil İlişkileri

Ada 16. Yüzyılın başlarında Portekiz, 17. Yüzyılda Hollanda, 19. Yüzyılda ise İngilizlerin kontrolüne girmiş, bağımsızlığını kazandığı 1948 yılına kadar İngiliz sömürgesi olarak kalmıştır.

Adanın tarihi 450 yıllık Batı sömürgeciliğinden derin bir şekilde etkilenmiştir. Adayı ilk defa kolonileştiren Portekizlilerdir. Portekiz 1505 yılında Koite Krallığı ile yaptığı anlaşma ile adaya yerleşmiştir. Zamanla kıyı kesimleri tamamen ele geçirecek olan Portekizliler adayı ‘Seylan’ olarak isimlendirmiş, 1972 yılında Sri Lanka (Sinhala dilinde ‘muhteşem ada’ anlamına gelmektedir) olarak değiştirilene kadar bu isim kullanılmıştır. Ticari amaçlarının yanı sıra adada Katolikliği yaymaya çalışan Portekizliler, diğer dinlere inanları baskı altına almışlardır. 1658 yılında Protekizlilerin yerine geçen Hollandalılar ise, adada Protestanlığı yaymak için özel bir çaba içerisinde olmamıştır (Hashim, 2010:4). Portekiz ve Hollanda’nın hüküm sürdüğü erken kolonyal dönemde tarımın ticarileşmesi, tapu sicili, doğum ve ölümlerin kayıt altına alınması gibi uygulamalar ve din değiştirme gibi durumlar etnik sınırların belirginleşmesi sürecine katkı sağlamıştır (Bloom, 2003:57).

19. Yüzyılın başlarında adanın hakimiyetini ele geçiren İngiltere, ada üzerinde en kalıcı yabancı tesiri bırakan ülke olmuştur (Hashim, 2010:4). İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, 1796 yılında Hollandalılardan adanın kontrolünü almış ve Seylan 1801 yılında İngilterenin kahve kolonisi olmuştur. İngiltere 1815 yılında adayı tamamiyle kendi kontrolüne almıştır (Feith, 2010:347). Adanın İngilizler tarafından işgali sonrasında yaşanan iki ekonomik gelişme etnik tabloyu daha karmaşık bir hale sokmuştur. Birincisi kahve üretiminde kullanılmak üzere Hindistan’ın güneyinden 1 milyonun üstünde Tamil kökenli işçinin adaya getirilmesidir. “Hindistanlı Tamiller” olarak nitelendirilen söz konusu işçiler, adada yerleşik bulunan Tamillerden (“Sri Lanka Tamilleri” veya “Jaffna

Tamilleri” olarak nitelendirilmektedirler) farklı olarak görülmüştür (Feith, 2010:347). Göçle gelen Tamillerin bağımsızlık sonrasında vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmaları etnik ilişkiler açısından problem teşkil eden alanlardan biri olacaktır. İkinci olarak, bu dönemde ekonomik gelişme daha çok Sinhalaların yoğun olarak yaşadığı başkent Kolombo ve batı bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Shafi ve Rashid, 2013:20) İngilizlerin ekonomik ağırlığı adanın çay ve kahve üretimine elverişli orta ve batı kısımlarına vermesi bu tarlalarda daha çok Sinhalaların ve Hindistan'dan getirilen işçilerin çalışması adanın diğer kısımlarındaki Tamil toplumunu nispeten daha dezavantajlı bir hale sokmuştur (Ö.Yılmaz, 2010:166).

Diğer taraftan, İngilizler adada ‘böl ve yönet’ politikası çerçevesinde siyasi olarak Tamilleri güçlendirmişlerdir. Misyonerler tarafından kuzeyde kurulan okullarda Tamillere çok iyi derecede İngiliz tarzı eğitim imkânları sunulmuştur. Bu durum, Tamillere sömürge bürokrasisinde, kamu görevlerinde, üniversitelerde, bankacılık ve hukuk sektöründe nüfus oranlarının çok üstünde bir temsil imkanı sağlamıştır (DeVotta, 2009:1025; Bloom, 2003:58; Hashim, 2010:5; Perera, 2012:3). Bu avantajları, zamanla başkent Kolombo’da başarılı ticari girişimler için de Tamillerin önünü açmıştır (Hashim, 2010:5). Kolombo kıyılarında yerleşmiş bulunan Sinhalalar da bu imkânların bir kısmından faydalanmış olmakla birlikte Sinhalaların büyük bir çoğunluğu eğitim imkanlarından yoksun kalmıştır. İç ve dış ticaretin tamamen İngilizlerin, Hintlilerin, Müslümanların veya Tamillerin elinde olması, Sinhalaları ticari faaliyetten büyük ölçüde alıkoymuştur. Eğitim alanında da özellikle Tamil toplumundan geride olmaları kamu hizmetleri ile hukuk ve bankacılık başta olmak üzere diğer özel hizmet sektörlerinden dışlanmaları sonucunu doğurmuştur (Aktaran: Ö.Yılmaz, 2010:167). Bağımsızlık sonrası yıllarda Sinhala çoğunluğu, Tamillerin özellikle kamu sektöründeki hakimiyetinden derin bir rahatsızlık duyacak, Tamilleri bu görevlerden uzaklaştırma ve devleti Sinhalalaştırmaya yönelik politikalar etnik sorunun en temel nedenlerinden biri haline gelecektir.

Ayrıca, İngiliz sömürece yönetimi adada merkezîyetçi bir yönetim inşa etmeye çalışmıştır. Bağımsızlık sonrası bu yönetim geleneği Sinhala çoğunluğu tarafından devam ettirilmiş, bu nedenle bölgelere yetki devri gibi konularda son derece isteksiz davranılmıştır (Premaratne, 2015:17).

İngiliz sömürsü altındaki Sri Lanka'nın aşamalı bir şekilde bağımsızlığa gidiş süreci, aynı zamanda iki etnik grup arasındaki güç mücadelesi süreci olmuştur. Adada 1833 yılında 'Yürütme ve Yasama Konseyleri' kurulmuştur. Yasama Konseyi'nin görevi, İngiliz sömürge yöneticisine yasama ile ilgili konularda önerilerde bulunmaktır. Konsey üyelerinin seçimi İngiliz yönetimi tarafından yapılmakta, üyeler adada yerleşmiş olan Avrupalılardan ve Seylanlılardan seçilmektedir. Toplulukların temsili konseptine göre dizayn edilen konseyde Tamil eliti, nüfusuna oranla daha fazla bir güce sahip olmuştur. Bu süreçte etnik gruplar arasındaki tansiyonun en düşük seviyede olduğu söylenebilir (Perera, 2012:3). 1923 yılında sınırlı dokunulmazlığa sahip 'Genişletilmiş Yasama Konseyi' kurulmuştur. İngilizler konsey üyelerinin, eğitim ve zenginlik durumlarına göre seçilmelerine karar vermiştir (Perera, 2012:3). 1931 yılında bağımsızlığa bir adım daha yaklaşmıştır. 'Donoughmore Anayasası' ile '*topluluk esaslı temsil sistemi*' yerine '*territoryal temsil*' esasına geçilmiştir. Toplumsal temsiliyet (communal representation) sisteminin ortadan kaldırılması, genel oy hakkı, yarı sorumlu hükümet statüsünün oluşturulması Donoughmore Anayasası'nın getirdiği önemli yeniliklerdir. Bu İngilizlerin 'böl ve yönet' politikasından tamamen bir dönüş anlamına gelmektedir. Donoughmore Anayasası genelde Tamil toplumunu ve özelde Tamil elitini, özel statülerini kaybetmelerinden dolayı rahatsız etmiştir. Toplumsal temsil sisteminde Tamil ve Sinhalalar arasındaki temsil oranı (1:2) iken, Donoughmore Anayasası'nın getirdiği territoryal temsil sistemine göre bu oran (1:5) olmuştur (Perera, 2012:4). Bu tarihten itibaren adanın çoğunluğunu oluşturan Sinhalalar ile azınlık Tamiller arasında güç paylaşımı daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır (De Silva, 2002:440) Tamiller, Hükümet içindeki orantısız güçlerinin azalacağından endişe etmeye başlamışlardır. Bu nedenle azınlıklar ve Sinhalalar arasında eşit siyasi temsil talebi üzerinde durmuşlardır (DeVotta, 2009:1025).

Sinhala ve Tamil kimliklerinin gelişimi, bir açıdan İngiliz sömürgeciliğinin mirasıdır. İngiliz sömürge idaresinin böl-yönet politikaları etnik kimlikler arasındaki sınırları belirginleştirmiştir. 19. yüzyılda Sinhala ve Tamillerde tarihlerine geri dönme ve kültürlerini yeniden keşfetme eğilimleri canlanmıştır. Bu hareketlerin sözcüleri, İngiliz sömürge yönetiminin dayattığı kimliğe karşı koyarak kendilerini farklılaştırmaya çalışmışlardır. Sinhalalar arasında milliyetçi hareketler Budizm ve Sinhala kimliği vurgulanırken; Tamiller eski Tamil edebiyatını ve Hinduizmi yeniden keşfetmeye



başlamış ve Tamil dilinin antikitesi ile övünmeye başlamışlardır. Bu uyanış hareketleri 20. yüzyılda etnik milliyetçi hareketlere evrilecek, bağımsızlık sonrasındaki süreçte ise kimlikler arası kutuplaşma ve çatışma had safahaya ulaşacaktır (Feith, 2010:347; Rasaratnam, 2012:181).

### **5.1.3. Bağımsızlık Sonrası Tamil Ayrılıkçılığı (1948-1983)**

Bağımsızlığa giden süreçte, Tamil ve Sinhala elitleri arasında anlaşmazlık konuları bulunmakla birlikte İngiliz sömürge yönetimi karşısında işbirliği içerisinde hareket ettikleri görülmektedir (DeVotta, 2009:1025). Şubat 1948'de bağımsızlığını kazanan ülkede Westminster Anayasası model alınmış, İngiliz Commonwealth sistemi içerisinde yer almaya devam edilmiştir (Bulut ve Yavuz, 2015:211).

Bağımsızlık sonrası Sinhala elitleri, geçmişe ait mitleri de kullanarak Sri Lanka'nın Sinhala-Budist karakterini vurgulayan bir milliyetçilik anlayışını daha fazla vurgulamaya başlamışlardır. Buna göre Sinhalaların kökeni, MÖ 5. Yüzyılda Bengal'den göçen Aryanlara dayanmaktadır. Liderleri Prince Vijaya'nın Sri Lanka'ya varması ile Buda'nın ölmesi aynı zaman denk gelmektedir. Buda, göçle gelenler sayesinde öğretisinin 5000 yıl daha korunacağını öngörmüş, bu nedenle adayı üç defa ziyaret etmiştir. Bu nedenle Seylan Adası, Sinhalaların ve Dharma-Budist öğretisinin adasıdır. Budizm'in varlığını devam ettirmesi Sinhalaların varlığını devam ettirmesine bağlanmaktadır. Sinhalalar yaşadıkça Buda öğretisi yaşayacak ve bu öğretiye adanan ülkenin kontrolü Sinhalalarda olacaktır. Bu bağlamda "Sinhalalık, toprak ve din" ayrılmaz bir üçlü olarak yeniden inşa edilmiştir (Shafi ve Rashid, 2013:21). Sinhala-Budist hegemonyası kurmayı hedefleyen dışlayıcı etnik milliyetçi ideoloji, Sri Lanka'nın çok etnili ve çok dinli karakterini inkarla ve azınlık haklarını reddetmekle neticelenmiştir (Bloom, 2003:60). Devlete hakim olmaya başlayan bu ideoloji, kısa sürede Tamiller başta olmak üzere etnik gruplara yönelik politika ve uygulamalara yansıtacaktır. Bağımsızlıktan itibaren Hükümetlerin politikaları ve uygulamaların kümülatif etkisi, Tamilleri Sinhala egemen devletten yabancılaştırmış ve her iki toplum arasındaki kutuplaşmayı sürekli olarak artırmıştır.

Bağımsızlığın ardından yapılan ilk seçimler sonrasında merkez sağ parti Birleşik Ulusal Parti (The United National Party, UNP) ile Tamil Kongresi (Tamil Congress, TC) Parlamento'daki dominant iki parti olarak öne çıkmıştır. Her iki parti, etnik

farklılıklara olan vurguyu azaltmaya çalışan, zayıf da olsa bir koalisyon hükümeti kurabilmiştir. Ancak her iki parti de kendi etnik gruplarındaki daha milliyetçi ve işbirliğine sıcak bakmayan diğer partiler tarafından ciddi baskı altında kalmışlardır. Sri Lanka Özgürlük Partisi (Sri Lanka Freedom Party-SLFP), UNP'yi ekonomi ve kamu sektöründe Tamillerin hâkimiyetini kırmada başarısız olmakla eleştirmiş; Budizm ve Sinhala diline özel bir statü verilmesini savunmuş; Sinhala oylarını almak için dini argümanları kullanmıştır. Hindistanlı Tamillerin vatandaşlığının kabul edilmemesi meselesinden dolayı ise Tamil Kongresi'nden ayrılan bir hizip tarafından Federal Parti (Federal Party, FP) kurulmuştur. Her iki parti içerisindeki bölünmeler, koalisyon hükümetini başarısızlığa mahkûm etmiştir. Bundan sonra siyaset, etnik farklılıklar temeline gittikçe kutuplaşmıştır. Aşırı milliyetçi gündemleri olan partiler, daha merkezde duran UNP ve TC'nin oylarının azalmasını sağlamıştır. Merkez partileri, daha ılımlı bir çizgide kalarak etnik temelli desteklerinin önemli bir kısmını yitirme ile kendi etnik grupları içerisindeki siyasi partilerle etnik milliyetçi gündemler üzerinden rakabete girme seçenekleriyle karşı karşıya kalmışlardır (Mason, 2003:96). Merkezde duran partiler için ikinci şık yani “etnik vaatçilik” geçerli olacaktır.

Bağımsızlık sonrasında çoğunluk Sinhala partileri iktidarı ellerinde tutmuşlardır. Sinhala milliyetçiliğinin yükselmesinde Sinhalaların ana akım partileri arasındaki politik bölünmenin önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Sharif, 2011:278). İki ana Sinhala partisi, merkez sağda UNP ve merkez solda SLFP arasındaki siyasi rekabet seçim politikalarını da domine etmiştir. Bu politik mücadelenin doğası, Tamillerin taleplerine karşı Sinhala etnik davasının müdafaasını elinde tutma şeklinde tezahür etmiştir. Sinhala oylarını almak için başlatılan açık artırma mantığı (karşıdakinden daha fazla vaate bulunma politikası), Sinhala milliyetçiliğini şovenist bir çizgiye taşımıştır (Sharif, 2011:278). 1956-1983 yılları arasında, UNP Hükümeti'nin bazı sonuçsuz kalan girişimleri dışında, Sri Lanka Hükümetlerinin uygulamaları sorunu gittikçe büyütülmüştür. Özellikle Sirimavo Bandaranaike Hükümetleri döneminde (1960-65 ve 1970-77) Sinhala-Budist hegemonyasını artıran politikalar kurumsal hale gelmiştir (DeVotta, 2009:1026).

Tamiller ve Sinhalalar arasında tansiyonun yükselmesine neden olan ve ayrımcılığı anayasal-yasal çerçevede kazandıran bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bunların en önemlilerini şu şekilde sırlamak mümkündür:

- Hindistanlı Tamillerin vatandaşlığını kabul etmeyen 1948 tarihli Seylon Vatandaşlığı Yasası (The Ceylon Citizenship Act No. 18 of 1948);
- Sinhalacayı tek resmi dil olarak kabul eden Resmi Dil Yasası (Official Language Act No. 33 of 1956);
- British Commonwealth'ten ayrılmayı, üniter Sri Lanka devletini kurmayı ve Budizm'in resmi/ulusal din olmasını düzenleyen 1972 Anayasası (Constitution of 1972);
- Sinhalalı öğrencilere ünivserite alımlarında yüksek seviyede öncelik tanıyan Standardizasyon Yasası (Standardization Act of 1973);
- Yarı Başkanlık sistemini getiren 1978 Anayasal değişikliği (Constitution of 1978);
- Yaygın tutuklamalara ve yasaklamalara yol açan Terörizmi Önleme Yasası (Prevention of Terrorism Act No. 48 of 1979);
- Parlamentodaki bütün üyelere bölünmeyi reddetme yemini etme zorunluluğu getiren 6. Anayasal değişiklik (Sixth Amendment to the Constitution in 1983).

1948 yılında Hindistanlı Tamillerin vatandaşlık hakları ve oy kullanma haklarından mahrum bırakan yasa kabul edilmiştir. Bu adımla Hükümet, pratikte Tamiller aleyhine sonuçlanacak şekilde önemli bir kitleyi seçmen kütüğünden silmiştir. Ayrıca bu Sri Lankalı Tamillerce, Hükümetin sadece Sinhalalar için varolduğu yönünde kaygı verici bir işaret olarak yorumlanmıştır (Feith, 2010:348).

1950'li yılların başlarında Sinhala milliyetçilerinde, Sinhala dilinin İngilizcenin yerine resmi dil olması gerektiği vurgusu artmaya başlamıştır. 1951 yılında SLFP'yi kuran Solomon Bandaranaike, Sinhala dilinin resmi dil olması yönünde bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanya kırsal bölgelerde Sinhala kökenli öğretmenler ve Budist keşişler arasında hızlıca ve geniş bir şekilde yankı bulmuş ve destek kazanmıştır. Kampanya anti-Batıcı, anti-Hristiyan ve gittikçe artan bir tonda anti-Tamil bir niteliğe bürünmüştür. Bu kampanya, 1956 seçimlerinde "Sadece Sinhala (Sinhala Only)" kampanyası ile doruğa ulaşmış ve SLFP lideri Bandaranaike'yi iktidara taşımıştır. Bu kampanya, ana Sinhala partileri arasında, Sinhala oylarını almak için Sinhalalığı yüceltme ve Tamillere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapma rekabetine dönüşmüştür (Feith, 2010:348), İlk etapta dilsel eşitliği savunan UNP, bunun partiye zarar

verdiğini/vereceğini görünce o da ‘Sadece Sinhala’ söylemini savunmaya başlamıştır (DeVotta, 2009:1025; Bloom, 2003:60).

1956 seçim zaferiyle Bandaranaike, Tamil karşıtlığı üzerinden seçim propogandası yürüten siyasi partilerin kazanabileceğini göstermiştir. Seçimlerden sonra SLFP'nin ilk kanuni düzenlemesi Sinhala dilini devletin tek resmi dil haline getiren düzenleme olmuştur. Tamiller Hükümetin kültürel miraslarını ve kimliklerini inkar ettiği hissine kapılmışlardır. Düzenlemeye karşı Tamiller tarafından başlatılan barışçıl protetsolar, şiddetli bir şekilde engellenmiş; bunun üzerine şiddet yayılmış ve Trincomalee ve Jaffna'da isyan başlamıştır. Bu Tamil ve Sinhalalar arasında ilk ciddi etnik isyandır ve birçok kişinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır (Feith, 2010:348). Sri Lanka'da 1956 Genel Seçimlerinden sonra etnik harmoni, etnik çatışmayla yer değiştirmeye başlamış ve Tamil sorununda isyanların başladığı bir döneme girilmiştir (De Silva, 2002:446; İmtiyaz, 2015:126).

SLFP ve FP liderleri bir araya gelerek resmi dil başta olmak üzere vatandaşlık ve federal devlet taleplerini içeren bir görüşme yapmışlar ve 1957 yılında her iki partinin genel başkanının isimleri ile adlandırılan “Bandaranaike-Chelvanayakam Paktı” olarak bilinen bir anlaşma imzalamışlardır. Bu pakta göre Tamilce ulusal azınlık dili olarak kabul edilmekte ve kuzey ve doğu bölgelerindeki vilayetlerde idari işlerde Tamilcenin kullanılmasına izin verilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, Tamillerde, tarım arazilerini kaybedecekleri korkusu oluşturan, Sinhalaları bölgeye yerleştirme politikasından<sup>23</sup> vazgeçilecektir (Premaratne, 2015:21). Hindistan kökenli Tamillerin vatandaşlıkları ve federal yönetim modeline geçiş konusu ise Bandaranaike, partisinden de destek görmediği için reddedilmiştir (Aktaran: Ö.Yılmaz, 2010:169). Ancak hem Sinhala hem de Tamil aşırılıkçılar, pakttan memnun olmamışlardır. Budist keşişiler tarafından adayın güneyinde Tamillere ait dükkânları boykot eden bir kampanya başlatılmış ve Başbakanın evinin önünde tepki gösterileri organize edilmiştir. Bandaranaike yoğun baskılar altında anlaşmayı tek taraflı olarak bozmuştur (Premaratne, 2015:21). Müteakip yıllarda Sinhalalı ve Tamil siyasi elitleri arasındaki sözleşmelerin milliyetçi tepkilerden dolayı hayata geçirilememesi rutin haline gelecektir. Bu deneyimler Tamillerde şiddet

<sup>23</sup> Ülkenin güneyinde yaşamını sürdüren Sinhalaların, bölgenin demografik yapısını değiştirmek için Tamillerin en yoğun yaşadığı kuzey bölgelere yerleştirme politikası hayata geçirilmiştir (DeVotta, 2009:1026). Bu konu halen etnik gruplar arasındaki çatışmanın en sorunlu alanlarından biridir.

içermeyen protetsolar ve barışçıl müzakerelerin kendileri için herhangi bir kazanım sağlamadığı sonucuna varmalarına yol açacaktır.

Gerilim, Haziran 1958’de büyük çaplı Tamil karşıtı gösteri ve şiddet olaylarına dönüşmüştür. Tamiller öldürme, tecavüz, evlerinin ve işyerlerinin yakılması gibi saldırılara maruz kalmıştır. Yaklaşık 300-400 civarında Tamil hayatını kaybetmiş, binlerce Tamil, Kolombo başta olmak üzere ülkenin güneyindeki yerleşim yerlerinden kuzey bölgelere göç etmişlerdir (Premaratne, 2015:20). Devam eden yıllarda her isyan sonrası kuzeye yapılan göçler, kuzey bölgesinin Tamillerin anavatanı olduğu ve bu topraklarda ayrı bir Tamil devleti kurulması gerektiği algısını güçlendirici bir etki meydana getirmiştir (Rasaratnam, 2012:268). Hükümet olağanüstü hal ilan etmiş ve 1959 yılında Tamillere çok fazla taviz verdiği düşünülen Başbakan Bandaranaike Budist bir rahibin suikasti neticesinde ölmüştür. 1960 yılında eşi Başbakan olmuş ve Tamillerin memnuniyetsizliklerini hiçbir şekilde dikkate almayan bir yönetim sergilemiştir (Rasaratnam, 2012:268).

1960’lı yıllarda her iki ana Sinhala Partisi muhalefette iken iktidarı, şovenist Sinhalaların taleplerini politik amaçlarına alet ederek, Tamillerin taleplerine taviz vermekle suçlamıştır. Bu Hükümetlerin Tamillerle anlamlı bir şekilde müzakere yapılmasını oldukça zor hale getirdiği gibi Tamillere yönelik ayrımcılıkların normalleşmeye başladığı bir ortam meydana getirmiştir (Feith, 2010:349). Gazetelerde ve Parlamento’da, Sinhala-Budist egemenliğine vurgu yapılırken, Tamiller “işbirlikçi”, “hile ile iktidarı ele geçiren”, “sadakatsiz vatandaş” olarak resmedilmeye başlanmıştır. Bu politik kültür, özellikle de yeni nesil Sinhala bürokratlarını etkisi altına almış, bürokraside Tamillere ayrımcı tutum ve davranışlar artmıştır (DeVotta, 2009:1026).

Bağımsızlık sonrası Sri Lanka Hükümetleri kamu görevlerinde Tamil kökenlilerin sayısını azaltmaya yönelik politikalara ağırlık vermekle birlikte sadece “Sadece Sinhala Yasası” bu süreci hızlandıracaktır. İlk olarak kamu sektörü ve iş sektöründe Tamillerin hâkimiyetini kırmaya yönelik uygulamalar artmıştır (Sharif, 2011:278). Tamil kökenli memurlara terfi etmek için Sinhalaca bilmek mecburi hale getirilmiştir (DeVotta, 2009:1026). 1949 yılında kamu hizmetlerinde Tamil kökenli görevlilerin oranı %41, Sinhala kökenli görevlilerin oranı %54 iken; 1963 yılında Tamillerin oranı %7’ye düşmüş, Sinhalaların oranı ise %92’ye çıkmıştır (Bloom, 2003:61).

1965-70 yılları arasında Tamillere yönelik nispeten daha ılımlı politikalar takip eden UNP Hükümeti iktidarda olsa da Devleti içerisinde iyice kök salmaya başlayan ‘Sadece Sinhala’ politikalarına engel olamamıştır (DeVotta, 2009:1027). Bu politikalar sadece kamusal alana değil kültürel alana da yansımıştır. Tamil kültürünün tanıtımını yapan yayınlar yasaklanmıştır. Kültürel olarak bastırma politikalarının yanısıra fiziksel olarak da bastırma politikaları 1960’lı yıllar sonrasında ağırlık kazanmıştır. Ağırlıklı olarak Sinhalalardan oluşan ordu güçleri, protestoları bastırmak üzere 1961 yılında Jaffna yarımadasında konuşlandırılmıştır. Askerlerin hakaret, alay, tecavüz, keyfi olarak mala elkoyma, alışverişte para ödememe gibi Tamillere karşı kaba ve keyfi davranışları giderek artan bir tepkiselliğe dönüşecektir (DeVotta, 2009:1027). Bu etnik ayrılıkçı terör örgütleri için hem mobilize edici bir araç hem de uygun bir politik fırsat olacaktır.

SLFP’nin domine ettiği Birleşik Cephe Hükümeti, 1972 Anayasası ile bağımsızlıktan hemen önce İngiltere tarafından dizayn edilen Soulbury Anayasasında üstünkörü de olsa garanti altına alınan azınlık haklarını yok saymıştır. 1972 Anayasasında devletin resmi dini Budizm olarak belirlenmiştir. Anayasa Sri Lanka’nın üniter bir devlet olduğunu teyit etmesinin yanı sıra parlamentonun yetkilerini bağlı alt birimlere/oluşumlara (subordinate entities) devretmesini yasaklamıştır (Hashim, 2010:7). Böylelikle Tamillerin federasyon veya otonomi talepleri otomatik olarak reddedilmiştir. 1972 Anayasası ile yapılan bir değişiklik de ülkenin isminin Sri Lanka olarak değiştirilmesi olmuştur. Sri Lanka isminin, Sinhala mitolojisinde bir isme dayanması ve bu ismin adanın yegane sahibinin Sinhalalar olduğu imajını doğurması nedeniyle Tamillerde rahatsızlığa yol açmıştır (Aktaran: Yavuz ve Turgut, 2015:214).

“Sadece Sinhala” yaklaşımının yansıması olan 1973 tarihli “Standardizasyon Yasası” ile Üniversitelere girişlerde “dil kriteri” ve “bölgesel kota” sistemiyle kırsal bölgelerdeki Sinhala öğrencilerin üniversitelere girişleri kolaylaştırılmıştır (Dharmawardhane, 2013, para.3). Hem üniversiteye girişte hem de kamuda iş bulma noktasında ayrımcılığa maruz kalan Tamil öğrencilerin Hinditsan’a çalışmaya gitme talepleri de reddedilmiştir (DeVotta, 2009:1026). 1977 yılında üniversitelere girişteki ayrımcılık politikalarında yumuşamalar sağlasa da bu gençliğin radikalleşmesini geri çevrime noktasında başarılı olamamıştır.

Bağımsızlık sonrası dışlayıcı Sinhala milliyetçiliğini temel alan ulus devlet inşa çabası, bu kapsamda Tamillere yönelik politik ve ekonomik ayrımcılık politikaları, buna katkı sunan siyasi partiler arasında yaygınlaşan “etnik vaatçilik” kültürü, Tamil etnik milliyetçiliğinin taleplerini ve bu taleplere ulaşmak için öngörülen yöntemleri radikalleştirmiştir. 1970’li yıllar, ayrı bir devlet talebinin ve özellikle gençler arasında bağımsızlık hedefine şiddet yöntemleriyle ulaşılabileceğini savunan eğilimlerin güçlendiği yıllar olacaktır. Bu süreçte Sinhala Hükümetlerinin süregelen politiklarında ısrar etmesi, sorunu tamamen şiddet zeminine çekecektir. Bloom (2003:62) Tamillerin bağımsızlık sonrasındaki stratejilerinde değişiklik sürecini, “1950’li yıllarda barışçıl gösteriler, 1960’lı yıllarda sivil itaatsizlik, 1970’li yıllarda bireysel-münferit şiddet, 1980’lerde örgütlü şiddet” olarak özetlemektedir. 1970’li yıllarda Tamil gençliği politik müzakerelerin neticesiz kalmasından hayal kırıklığına uğramış ve birçoğu Tamillerin sorunların daha militan bir yaklaşımla çözülebileceği fikrini benimsemeye başlamıştır. Tamillerin eşit ve adil şartlarda yaşayabilmesinin ancak silahlı mücadeleyle mümkün olacağı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Bu kapsamda, bağımsız bir Tamil devleti kurmak amacıyla olan militan gruplar ülkenin kuzeyinde hızla örgütlenmeye başlamıştır. Tamil milliyetçi hareketi içerisinde silahlı mücadele yanlısı grupların güçlenmeye başlaması etnik gruplar arasındaki kutuplaşmayı daha da keskinleştirmiştir (Feith, 2010:349). 1970’li yılların ortasından itibaren Tamillerin taleplerinde, federalizmden ayrılmaya; liderlikte, muhafazakâr elitlerden radikal gençliğe; stratejide ise parlamenter demokratik araçlardan silahlı mücadeleye doğru bir geçiş yaşanmıştır.

Tamillerin ideolojik seviyede Sinhala etnik milliyetçiliğine karşı tepkisi, Tamil etnik milliyetçiliğini yükseltme şeklinde olmuştur. Buna göre Tamiller, safkan Dravidian ırkındandır; Sri Lanka’nın orijinal sakini olan, Hindistan kökenli Mohenjadaro ve Harappa medeniyetlerinin mirasçısıdır; Tamil dili en saf haliyle Sri Lanka’da konuşulmaktadır ve Hinduizm’in “*Saiva Siddhanta*” formunun anavatanı Sri Lanka’dır (Shafi ve Rashid, 2013:213).

1950-1970 yılları arasında Tamil milliyetçi hareketi ayrılmayı bir seçenek olarak gündemine almamıştır; daha çok federalizm seçeneği üzerinde durmuştur. Federasyon talebinin ilk ortaya çıkışı 1930’lı yıllara kadar geri götürülebilecekse de açık bir şekilde 1950’li yıllarda telaffuz edilmeye başlanmıştır (Hashim, 2010:7). Bağımsızlık sonrasında Tamil siyasi hayatının en önemli aktörü Federal Parti, Seylan’ın federal bir

devlet olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur (Samaranayake, 2007:173). 1976 yılında Federal Parti, Tamil Birleşik Özgürlük Hareketi'ne (Tamil United Liberation Front, TULF) dönüşmüş ve bağımsız bir Tamil Devleti arayışına girmiştir. Ancak TULF silahlı mücadeleyle değil parlamenter demokratik araçlarla bu hedefe ulaşmaya çalışmıştır (Samaranayake, 2007:173). TULF 1977 seçimlerinde self determinasyon talebine dayalı seçim propagandasıyla girmiş ve Tamillerden geniş bir destek almıştır (Hashim, 2010:7). Ayrılıkçı taleplerin platformu haline gelen TULF, seçimlerden ikinci parti olarak çıkmış, Parlamentoda ana muhalefet partisi olmuştur. DeVotta (2009:1028) şiddetli çatışmalara doğru giden bu sürecin, anlamlı bir yetki devri düzenlemesi ile çözülebileceğini, ancak 1977 yılında iktidara gelen J. R. Jayewardene liderliğindeki UNP Hükümeti'nin, yarı başkanlık sistemini uygulamaya geçirerek Tamillerin yönetime katılmalarını daha da zorlaştırdığını belirtmektedir. Ayrıca 1979 yılında ülkenin kuzeyinde gittikçe artan kargaşaya karşı Terörizmi Önleme Yasası (Prevention of Terrorism Act, PTA) çıkarılmıştır. Yasa kapsamında birçok sivilin gözaltına alınması ve işkence görmesi Tamillerin daha da radikalleşmesine yol açmıştır (Rasaratnam, 2012:296; DeVotta, 2009:1028).

Diğer taraftan, 1970'li yıllarda Tamil ayrılıkçıları açısından motive edici bir diğer gelişme de Doğu Pakistan'daki Bengalli ayrılıkçıların başlattığı silahlı ayaklanmaya, Hindistan'ın askeri olarak müdahil olması sonrasında Bengal'in bağımsızlığına kavuşması olmuştur (Hashim, 2010:8; Samaranayake, 2007:173). Hindistan'ın Tamiller için de benzer bir politika izlemesi yönünde ikna edilebileceği umudu doğmuştur (De Silva, 2002:447).

Bunların yanı sıra, 1970'li yıllarda ülkede genel ekonomik sorunların iyice hissedilmeye başlaması etnik sorun üzerinde hızlandırıcı bir etkide bulunmuş olabilir (Bulut ve Yavuz, 2015:209). Abeyratne (2004:1303) bağımsızlık sonrası Sri Lanka'da farklı sosyal gruplar ve izole bölgelerin politik ve ekonomik olarak refah devletinde biraraya getirildiğini, bu sürecin bireysel ve kollektif olarak kaynaklar ve fırsatlarla ilgili talepleri yükselttiğini, ancak bunun karşılığında yeteri kadar kaynak ve fırsat üretilmediğini belirtmekte, bunun bazı toplumsal gruplar ve bölgelerin ana akım gelişme sürecinden kademeli olarak dışlanmasına yol açtığını belirtmektedir.



1980 yılında bölgelere (district) yetki devrini öngören “Bölge Geliştirme Konseyi” Yasası (District Development Council Act) Parlamento’dan geçmiştir. Ancak Hükümetin yasanın uygulanması için gerekli adımları atmaması, bu girişimin de başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur (Shafi ve Rashid, 2013:27). Yasaya yönelik Sinhala ana akım partileri ve Sinhala-Budist görüşünü temsil eden baskı gruplarında güçlü bir karşıtlık oluşmuştur. Bölgesel birimlere yetki devrinin, adanın politik olarak bölünmesine ve toprak bütünlüğünün bozulmasına yol açacağı ileri sürülmüştür (De Silva, 2002:445). 1981 yılında ciddi bir toplumsal isyan başgöstermiştir. İsyancıların yanısıra ordu ve polis Jaffna halk kütüphanesinin yakılmasına katılmıştır. 100.000 Tamil el yazması eserin yakıldığı olay, Tamil dil ve kültürene yönelik ciddi bir saldırı olarak görülmüş, Sri Lanka Hükümeti’nin Tamillerin can güvenliğini sağlayamayacağı inancı artmış ve ordu-polis ülkenin kuzeyinde “işgalci” olarak görülmeye başlanmıştır (Feith, 2010:349).

13 Temmuz 1983’te LTTE’nin Jaffna Yarımadasında ordu güçlerine yönelik silahlı saldırısı neticesinde 13 asker hayatını kaybetmiştir. Bu tarihe kadar daha çok polisi hedef alan örgütün, çok sayıda askeri öldürmesi infiale yol açmıştır. Bazı UNP politikacıları ve Budist keşişler tarafından teşvik edilen Tamil karşıtı isyan, başkent Kolombo’ya yayılmıştır. Başkan Jayewardene, olaylar başladıktan ancak 3 gün sonra şiddetin kesilmesi çağrısı yapmıştır. Bu ana kadar Tamillere ait binlerce ev ve işyeri kundaklanmış, çok sayıda Tamil kadına tecavüz edilmiştir (DeVotta, 2009:1028). İsyanda yaklaşık 3000 Tamil’in hayatını kaybettiği ve yaklaşık 80.000 Tamil’in başkent Kolombo’dan ayrılarak kuzey bölgelere göç ettiği kaydedilmektedir. Hükümetin isyan süresince Tamilleri koruma noktasındaki pasif kalması ve bazı bakanların isyana destek verdiği söylentileri Tamillerde isyanın devlet tarafından bilinçli olarak engellenmediği algısını güçlendirmiştir (Manage, 2012:97; Feith, 2010:350). 1983’teki olaylar sonrasında hükümet olağanüstü hal ilan etmiş ve ayrılma ve irredentizmi savunan partilerin yasaklanmasına olanak sağlayan 6. Anayasa değişikliği (Sixth Amendment to the Constitution) kabul edilmiştir. Bu düzenlemeye dayanılarak TULF yasaklanmıştır (Bloom, 2003:64).

1983 Olayları, Tamiller üzerinde derin etkiler bırakan bir dönüm noktasıdır. Bu etkileri sıralayacak olursak;

• **Uluslararasılaşma:** 1983 olayları sorununun uluslararasılaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Hindistan'ın Tamil Nadu Eyaletinde Tamillere yönelik şiddet çok sert bir şekilde protesto edilmiştir. Gelecek bir kaç yıl içinde Sri Lanka'daki Tamillere karşı Tamil Nadu bölgesinde geniş bir destek ve sempati oluşmuş, Tamil militan gruplara bölge yönetimi ve Hindistan istihbarat servisi Araştırma ve Analiz Birimi (Research and Analysis Wing, RAW) tarafından eğitim olankaları sağlanmıştır (Feith, 2010:350). Ayrıca Batı kamuoyunda da kanlı isyan yakından takip edilmiş, dikkatler Tamillerin yaşadığı mağduriyetlere odaklanmıştır.

• **Diaspora:** 1983 ayaklanması sonrası Tamiller adayı terk edip Hindistan ve Batı ülkelerine sığınma talebinde bulunmuşlardır. İngiltere, Kanada, ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, Almanya, İsviçre gibi ülkelere iltica edenlerle birlikte yurtdışındaki Tamil nüfusu artmaya başlamıştır. Sayıları 600.000-800.000'e ulaşan bir Tamil Diasporası oluşmuştur (Feith, 2010:350). Yurtdışında oluşan diaspora Tamil davasına ciddi destek sunulmasını sağlamıştır (DeVotta, 2009:1028).

• **Göç ve Psikolojik Kopuş:** Ülkenin güneyinde yaşayan Tamillerin geleneksel anavatan olarak gördükleri kuzey ve doğu bölgelerine yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Bu gelişme "Tamil Anayurdu" nosyonunu güçlendirmiştir (Bloom, 2003:65). Bağımsız bir Tamil Devletinin tek alternatif olduğu düşüncesi yaygın bir şekilde kabul edilmiştir (DeVotta, 2009:1028).

• **Şiddetin Kurumsallaşması:** 1980'li yılların başından itibaren münferit olan şiddet eylemleri, örgütlü ve sistematik politik şiddete dönüşmüştür. Aynı zamanda etnik çatışma, gittikçe daha da acımasızlaşmaya başlamıştır (Shafi ve Rashid, 2013:27).

• **Terör Örgütlerine Katılım:** 1983 isyanı sonrasında kuzeye göç eden Tamillerden militan gruplara özellikle de LTTE'ye çok ciddi bir katılım olmuştur. (Feith, 2010:350) İsyanın oluşturduğu atmosferde, silahlı gruplar, bir gecede yüz kat daha güçlü hale gelmişlerdir (DeVotta, 2009:1028).

#### 5.1.4. Tamil Kaplanları Dönemi (1983-2009)

Bu bölümde tarihsel süreç bağlamında LTTE'nin sorunda oynadığı role kısaca değinilecek, bir örgüt olarak LTTE'nin ideoloji, strateji, örgütlenmesi gibi konular farklı bir başlıkta ele alınacaktır.

Sri Lanka’da 1970’li yıllarda Tamil Gençlik Birliği ve Tamil Gençlik Federasyonu içerisinde birbiriyle rekabet halinde yaklaşık 35 grup bulunmaktadır. Aşamalı olarak bu gruplar azalmış, 1990’lı yılların başında silahlı mücadeleyi savunan beş önemli örgüt kalmıştır<sup>24</sup>. Bu gruplar zamanla marjinalleşmiş ve LTTE terör örgütü tarafından baskı ve sindirme yöntemleri ile ortadan kaldırılmıştır (Samaranayake, 2007:174). Örneğin LTTE’nin 1986 yılında diğer örgütlere karşı başlattığı imha politikası neticesinde 300’den fazla TELO, PLOTE and EPRLF üyesi ölmüştür. Bunların arasında TELO lideri Sri Sabarathnam, PLOTE lideri Uma Maheswaram ve EPRLF lideri K. Padmanabha da yer almaktadır. Militan gruplara karşı bu tarz suikastler Hindistan, Fransa, Almanya İngiltere ve Kanada’ya kadar uzanmıştır. Bu eylemler, LTTE’nin, bağımsız Tamil Devleti kurmayı amaçlayan ana silahlı örgüt olmasını sağladığı gibi ülkede Tamilce konuşanların tek meşru temsilcisi olma iddiasını güçlendirmiştir (Samaranayake, 2007:177; Bloom, 2003:61; Korkmaz, 2014:94).

LTTE terör örgütünün kuruluşundan itibaren etnik ayrılıkçı çatışmanın gidişatı üzerinde önemli bir etkide bulunmuştur (Samaranayake, 2007:174). Örgüt, 1983 yılıyla birlikte Tamil bölgesinde bağımsız bir devlet kurmak amacıyla yoğun silahlı eylemlere başlamıştır. Bu yöndeki mücadelesinde yarı-devlet statüsünde bir yapı kurarak önemli bir aşama kaydetmişse de 2009 yılında Sri Lanka’nın büyük bir askeri harekatı sonucunda örgüt yurtdışındaki uzantıları dışında neredeyse tamamen bitmiştir (Korkmaz, 2014:88). Sri Lanka Hükümeti ile Tamiller arasındaki 30 yılı aşkın bu çatışma dönemleri, dört dönem halinde ele alınabilir:

Birinci dönem, örgütün kurulduğu 1973 yılından 1990’lı yıllar arasını kapsamaktadır. Bu dönemde güvenlik güçlerine karşı misilleme şeklinde düzensiz münferit şiddet eylemleri ile Hükümet destekçisi Tamil politikacıların öldürülmesi eylemlerine başlanmıştır. Bu süreçte terörist taktiklerin ön planda olduğu görülmektedir. Örgüt militan kadrosu genişledikten sonra, “kır gerillacılığı” ile terörizm eylemlerini birlikte yürütmüştür (Samaranayake, 2007:176). Bu süreçte en kritik gelişme, etnik

<sup>24</sup>Tamil Eelam Özgürlük Örgütü (Tamil Eelam Liberation Organization, TELO) 1974 yılında S. Thangathurai liderliğinde; Öğrencilerin Eelam Devrimci Örgütü (Eelam Revolutionary Organisation of Students, EROS) 1975 yılında Balakumar liderliğinde; Tamil Eelam İçin Halkların Özgürlük Örgütü (People's Liberation Organisation for Tamil Eelam, PLOTE) 1979 yılında Uma Mahaswaran liderliğinde; Eelam Halkının Devrimci Özgürlük Cephesi (People's Revolutionary Liberation Front, EPRLF) 1980 yılında K. Padmanabha liderliğinde; Tamil Eelam Özgürlük Kaplanları 1976 yılında Vellupillai Prabhakaran liderliğinde kurulmuştur.

çatışmanın çözümü için Sri Lanka ile Hindistan arasında Ağustos 1986'da başlayan görüşmelerdir. Görüşmeler neticesinde Rajiv Gandhi ve Başkan J. R. Jayewardene, Hindu-Sri Lankan Sözleşmesini 29 Temmuz 1987'de imzalamıştır. Sözleşme kapsamında bölge konseyleri kurulması ve bu konseylere yetki devri öngörülmüştür (Bloom, 2003:66-67).

Hindistan başlangıçtaki arabulucu pozisyonundan doğrudan müdahil olma pozisyonuna geçmiştir. 1987 yılında adanın kuzeyine Hindistan Barışı Koruma Gücü (Indian Peace Keeping Force-IPKF) konuşlandırılmıştır. Belli bir süre sonra LTTE ile yoğun çatışmalara giren barış gücü, 1990 yılında adadan çekilmek zorunda kalmıştır (Samaranayake, 2007:176). LTTE'nin Hindistan Barış Gücü ve Sri Lanka Ordusuna karşı direnç gösterebilmesinde, intihar eylemleri, Jaffna'nın stratejik pozisyonu, Jaffna'da sıkışması halinde Tamil Nadu bölgesine kaçma imkanı önemli bir rol oynamıştır (Bloom, 2003:69). Dünyanın en büyük üçüncü ordusu karşısında aldığı bu galibiyet örgütün psikolojik üstünlüğü elde etmesine yol açtığı gibi alan hakimiyetini de güçlendirmiştir. LTTE ile doğrudan görüşmelere başlayan Sri Lanka, Hindistan'ın birliklerini çekmesiyle terör örgütüyle bir anlaşma zemini sağlayacağını düşünmüşse de bu öngörüsünde yanılmıştır. Zira Hint askerlerinin ülkenin kuzey ve doğusunu terk etmesini fırsat bilen LTTE bu bölgeler üzerinde de facto bir kontrol sağlamış, bütün askeri binalar ve altyapılara el koymuş ve kısa bir süre içinde Sri Lanka Hükümeti ile yürütmekte olduğu görüşmeleri sona erdirecek faaliyetler içerisine girmiştir (Aktaran: Ö.Yılmaz, 2010:175).

Temmuz 1991-Aralık 1994 yılları arasını kapsayan ikinci dönem, LTTE'nin kendilerine teslim olan 600 polisi öldürmesiyle birlikte başlamıştır (Samaranayake, 2007:176). Bu zaman diliminde örgüt, Jaffna yarımadasının ve Kuzey ve Doğu bölgelerindeki birçok yerleşim biriminde kontrolü eline almıştır. Bu bölgelerde kendine ait bir idari yapı kurma arayışında olmuştur. Asayiş, mahkeme, ulaşım, vergilendirme gibi hizmetleri kurmaya ve geliştirmeye çalışmıştır (Feith, 2010:351; Perera, 2010:32).

Örgüt adanın kuzey ve doğu kısmını büyük oranda kontrolü altına aldığı ve daha güçlü hale geldiği bu dönem Halkın İttifakı Partisi (PA) lideri Kumaratunga'nın 1994 yılında başlattığı barış görüşmeleriyle son bulmuştur (Devoic, 2013:61). Kumaratunga'nın girişimleriyle başlayan görüşmeler, Nisan 1995'te Trincomalee

Deniz Üssüne saldırı ve Başkan Kumaratunga'ya karşı girişilen başarısız suikast sebepleriyle sonuçsuz kalmış; çatışmaların üçüncü dönemine geçilmiştir (Premaratne, 2015:37).

Üçüncü dönemde örgüt, eylem kapasitesini artırmış, çok sayıda intihar eylemi gerçekleştirmiş, Sri Lanka Ordusuna ait helikopter ve hava araçlarına yönelik birçok saldırıda bulunmuştur (Devoic, 2013:61). 1995-2001 yılları arasında Sri Lanka tarafından örgütün kontrolündeki alanlara kapsamlı operasyonlar yapılsa da beklenen başarı elde edilememiş ve ciddi kayplar verilmiştir (Premaratne, 2015:38). Ranil Wikremasinghe'nin 2001 seçimlerini kazanması sonrasında her iki tarafa da çatışmalara ara verme eğilimi ortaya çıkmıştır. 2002'de Sri Lanka Hükümeti ve örgüt arasında Norveç'in arabuluculuğunda ateşkes sözleşmesi imzalanmıştır (Feith, 2010:351) Örgüt, ateşkese rağmen siyasi muhaliflere karşı suikast eylemlerine devam etmiştir (Samaranayake, 2007:176). 2002 yılında Norveç'in arabuluculuğunda başlayan görüşme sürecinde LTTE kara, hava ve denizde güç kazanmış, vergilendirme ve diaspora üzerinden çok ciddi miktarlarda para toplamıştır (Devoic, 2013:61) Premaratne (2015:38) bu dönemi, "ne barış ne savaş" dönemi olarak nitelendirmektedir. Bu süreçte önem arz eden gelişmelerden biri, Örgütün Doğu Bölgesi komutanı Albay Karuna'nın binlerce silahlı militan ve destekçi ile birlikte örgütten ayrılması olmuştur. Örgüt içi hizipleşmenin yanı sıra 2004 yılında Tsunami felaketi ile birlikte LTTE birçok silahlı militanını kaybetmiştir (Devoic, 2013:62).

Çatışmada dördüncü döneme 2005 yılında Mahinda Rajapaksa'nın başkanlık seçimlerini kazanmasıyla girilmiştir. Yeni başkan Norveç'in arabuluculuğunda sürdürülen müzakerelere soğuk bakmıştır. Yeni seçilen Hükümetin görüşmelere soğuk bakması ve örgütün kanlı eylemlerine devam etmesi nedeniyle ateşkes 2006 yılında sona ermiştir. Bu tarihten sonra Hükümet ülkenin doğusunda ve kuzeyinde LTTE'ye karşı kapsamlı operasyonlara başlamış, 18 Mayıs 2009'da örgüte karşı zaferini ilan etmiştir.

#### **5.1.5. 2009 Sonrası Tamil Sorunu**

LTTE terör örgütünün 2006-2009 yılları arasında kapsamlı operasyonlarla ülke içindeki silahlı faaliyetlerinin tamamen bitirilmesi, Tamil sorununda yeni bir döneme kapı aralamıştır. Rajapaksa döneminde (2010-2015) çatışma sonrası yeniden inşa

çalışmaları kapsamında daha çok fiziksel çalışmalara ağırlık verilmiştir. Ayrıca etkiler sınırlı kalsa da teslim olan ve yakalanan örgüt mensuplarını topluma entegrasyonu ile ilgili bazı çalışmalar yürütülmüştür. Ancak galibiyetin ardından 2015 yılı seçimlerinde cumhurbaşkanlığı koltuğunu kaybedene kadar Rajapaksa'nın Tamil sorununa karşı temel bakış açısı bastırma politikaları ekseninde olmaya devam etmiştir. Ocak 2015 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Maithripala Sirisena, Tamil azınlığın, Müslümanların ve Hristiyanların desteğini almayı başarmıştır. LTTE'ye yönelik kapsamlı operasyon (2006-2009) sürecinde işlendiği ileri sürülen “insanlığa karşı suçlar” ve “savaş suçları”nın soruşturması kapsamında BM ile işbirliğine yakın durması ve ülke içerisinde yerinden edilenlerin topraklarına geri dönmesi yönünde attığı adımlar, Tamil sorununun çözümü konusunda bastırma politikaları dışında çözüm arayışının işareti olarak yorumlanmıştır.

Sri Lanka Hükümeti'nin 18 Mayıs 2009'da örgüte karşı zaferini ilan etmesi sonrasında 2009 sonrası LTTE'nin kayda değer bir eylemi olmamıştır. Askeri yenilginin ardından 2010 yılında örgüt mensuplarının bir kısmı Hindistan'a geçerek burada yeniden yapılanmaya çalışsa da bu konuda başarılı olamamışlardır (Country Reports On Terrorism 2011 [CRT], 2012:227). 2012 yılında yayınlanan TESAT raporuna göre örgütün iki hizip gruba bölündüğü belirtilmektedir. Bir grup hedeflere politik araçlar kullanılarak gidilmesi gerektiğini savunurken, diğer hizip şiddeti araç olarak kullanmaya devam etmeyi savunmaktadır. Rapora göre Kasım 2012'de Tamil Koordinasyon Komitesi'nin üst düzey üyelerinden birisi Paris'te iç çekişme nedeniyle öldürülmüştür. Militan kanat, finans, lojistik ve propaganda açısından faaliyetlere aktif bir şekilde devam etmektedir. Finans temin yöntemleri, haraç, illegal bağış ve insan kaçakçılığına dayanmaktadır. İnternet, radyo ve TV kanalları üzerinden örgüt propagandası devam etmemektedir. Bu faaliyetler çoğunlukla cephe örgütleri tarafından yürütülmektedir (TESAT, 2013:29). Örgüt, Sri Lanka'da askeri alanda ciddi bir yenilgi almakla birlikte uluslararası finans temini ağının devam ettiği kaydedilmektedir. Bu network, Kuzey Amerika, Avrupa ve Avustralya'da bulunan Tamil diasporası üzerinden örgüte katkılarla canlı tutulmaktadır (CRT 2010, 2011:161) 2014 yılında yayınlanan TESAT raporuna göre LTTE terör örgütünün 2009 yılındaki askeri yenilginin ardından etkisiz hale geldiği kabul edilmekle birlikte örgütün birçok ülkede ilişki altyapısını canlı

tuttuğu belirtmektedir. Bu network üzerinden örgütlenme ve eylem kapasitesini yeniden inşa etme arayışında olduğunun altı çizilmektedir (TESAT, 2014:32).

## 5.2. TAMİL SORUNUNUN ULUSLARARASI BOYUTU

Tamil sorunu özellikle 1983 yılındaki kanlı isyan sonrasında uluslararası boyut kazanmaya başlamıştır. Tamil sorununun dış boyutunu; Hindistan'ın Tamil Nadu Bölgesinde yaşayan komuşu akrabaların etkisi, Hindistan faktörü, diaspora ve diğer devletlerin etkisi şeklinde ele almak mümkündür.

Hindistan'ın güneyinde Tamil Nadu eyaletinde yaşayan Tamiller, Sri Lanka'daki akrabalarını sürekli olarak bağımsız bir devlet kurma yolunda teşvik etmişleridir. Sri Lanka'da kurulacak bağımsız bir devletin, hayal ettikleri büyük Tamil devleti için bir sıçrama tahtası olacağını ümit etmişlerdir (Perera, 2012:7). Bu açıdan Sri Lanka'daki Tamil ayrılıkçı örgütleri, Tamil Nadu bölgesinde siyasi, lojistik, silah vb destek bulabilmişlerdir. LTTE terör örgütü mensuplarının, Jaffna'da sıkışmaları halinde Tamil Nadu bölgesine sığınabilme imkanları, örgüte Hükümet güçleri karşısında önemli bir avantaj sağlamıştır (Bloom, 2003:69).

Ayrıca, Hindistanlı Tamiller, Hindistan'ın Tamil sorununa müdahil olma kararında etkili olmuşlardır. Tamil Nadu Hükümetinin ayrılıkçı hareketi destekleyen yöneticilerinin Merkezi Hükümet üzerinde de etkili olmaları ve Indira Gandhi'nin Tamil Nadu bölgesinin desteğini kaybetme endişesi soruna müdahil olunmasında etkili olan faktörler arasında yer almaktadır (Premaratne, 2015:52; Coakley, 2009:475).

Hindistan, jeopolitik nedenler ve ulusal güvenlik faktörlerinden dolayı Sri Lanka'daki Tamil sorununa doğrudan veya dolaylı bir şekilde müdahil olmuştur (Hogg, 2011:11). Sorunun bölgesel ve uluslararası boyut kazanmasında en belirleyici unsurun Hindistan'ın siyasi ve askeri müdahalesi olduğu söylenebilir.

Hindistan'ın 1980'li yıllarda soruna müdahil olmasının ana nedeni ulusal güvenlik kaygıdır (Bloom, 2003:67). Hindistan, 1970'li yıllarda Güney Asya'da hegemon bir güç haline gelmeye başlamış, bu süreçte ABD'nin Sri Lanka üzerinde gelişmeye başlayan çıkarlarını tehdit olarak algılamıştır (Premaratne, 2015:51). Hindistan, Batı'nın bölgede artan etkisi ve Sri Lanka'nın kendisine bağımlı ülke olmaktan çıkmaya başlamasının, bölgedeki çıkarları üzerinde olumsuz bir etkide bulunacağından endişe

duymuştur (Perera, 2012:12; Premaratne, 2015:23). Hindistan, söz konusu risk karşısında caydırıcı diplomasi araçlarını kullanarak, Sri Lanka'yı baskı altında tutma ve güvenliğini koruma yoluna gitmiştir (Küçüksolak, 2013:161). Görünürde ise Hindistan soruna müdahil olmasına gerekçe olarak ülkesine gelen mültecileri göstermiştir (Bloom, 2003:67).

Hindistan istihbarat birimi RAW tarafından 1983 yılında "Sri Lanka Operasyonu" başlatılmıştır. RAW yönetimindeki emekli askeri personel yaklaşık 35 eğitim kampında Tamil militanları eğitmiştir. 1987 yılına gelindiğinde farklı Tamil militan gruplara ait 15.000 kişinin eğitildiği ileri sürülmektedir (Perera, 2012:13; Premaratne, 2015:23). Mayıs 1982'de Hindistan Polisi tarafından Tamil Nadu Bölgesinde gizlenen LTTE lideri Prabhakaran yakalanmasına rağmen Sri Lanka'nın iade talebi reddedilmiştir. RAW üzerinden Parbhakaran ile iletişim kanalı kurularak, yedi ay sürecek ev hapsi uygulamasına gidilmiş, akabinde serbest bırakılmıştır (Premaratne, 2015:35).

Hindistan'ın 1985 yılı ortalarında altı Tamil örgütü ile Hükümet arasında ateşkes anlaşması yapılması noktasında olumlu katkısı ve Sri Lanka'nın ulusal bütünlüğü konusunda güvence vermesi, iki hükümet arasındaki ilişkilerin gelişmesi sürecine hizmet etmiştir (Kearney, 1985:909). Hindistan-Sri Lanka Anlaşması ile Hindistan 1987 yılı itibariyle adaya barış gücü göndererek askeri olarak müdahil olmuştur. Sri Lanka'nın, anlaşmanın şartlarını kabul etmesinde Hindistan'ın caydırıcı gücünün de etkili olduğuna dikkat çekilmektedir (Premaratne, 2015:53). Ancak barış gücü ile LTTE arasında çatışmalar çıkmış, Hindistan 1990 yılında askerilerini bölgeden çekmek durumunda kalmıştır. Hindistan'ın sorununa müdahil olmasının LTTE aleyhine dönmeye başlamasına misilleme olarak Başbakan Rajiv Gandhi Mayıs 1991 yılında suikastle öldürülmüştür (Perera, 2012:13). Bu suikast, Hindistan'ın örgüt ile ilişkileri açısından dönüm noktası olacak; Tamil Nadu bölgesi güvenilir bir barınma alanı olmaktan çıkacaktır. Tamillere sempati ile yaklaşan bazı Hintli entellektüeller, bağımsız Tamil devletine karşı daha net bir şekilde karşı çıkmaya başlamışlardır (Perera, 2012:13).

1990'lı yıllar Hindistan'ın LTTE'den detseğini çektiği ve örgütle mücadelede Sri Lanka'ya desteğini artırmaya başladığı yıllar olacaktır. Hindistan, örgüte yönelik 2006-2009 yılları arasında yapılan kapsamlı operasyon sürecinde aktif siyasi destek



vermemekle birlikte istihbarat paylaşımı noktasında Sri Lanka ile işbirliği yapmıştır. Hindistan, 2009 sonrası süreçte ise kuzey bölgesinde altyapı geliştirme ve kalkınma projeleri için Sri Lanka'ya insani yardım ve kredi sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Ayrıca Tamil Ulusal İttifakı ve Sri Lanka Hükümeti'ni, güç paylaşımı ve yetki devri konusunda bir süreç başlatmaları için teşvik etmiştir (Hogg, 2011:11).

Soruna etkide bulunan bir diğer faktör de 600.000-800.000 kişiden oluştuğu tahmin edilen Tamil Diasporasıdır. 1980'li yıllardan itibaren gittikçe etkinlik kazanan Tamil Diasporası, özellikle 1990'lı yıllarda AB ve ABD nezdinde Sri Lanka Hükümeti'ni baskı altına alacak lobi faaliyetleri yürütme kapasitesine ulaşmıştır. Ayrıca örgütün yurtdışında finans temini, lojistik ve silah tedariki ve propoganda desteği sağlamasında Diasporanın önemli bir katkısı bulunmaktadır (Flynn, 2011:14). LTTE'nin aktif olduğu dönemde yıllık gelirinin %80'nin diasporadan karşılandığı belirtilmiştir (Premaratne, 2015:31).

Tamil sorunu 1980'li yıllarda ve büyük oranda 1990'lı yıllarda bir insan hakları sorunu olarak görülmüştür. Soruna bu temel bakış açısı LTTE'nin terör eylemlerinin arka planda kalmasını neden olmuş ve buna bağlı olarak Sri Lanka'nın uluslararası alanda destek bulmasını zorlaştırmıştır. 1990'lı yıllarda uluslar arası alanda özellikle de BM nezdinde Hükümet dışı organizasyonların etkinliği artırmasının avantajını kullanan örgüt, STK adı altında cephe örgütlenmeleri üzerinden sesini duyurmaya, destek toplamaya çalışmıştır (Premaratne, 2015:46). 1990'lı yıllarda örgütün intihar eylemleri başta olmak üzere terör eylemlerini artırması Batı'da elde ettiği desteğin gittikçe azalmasına yol açmakla birlikte faaliyetler büyük oranda devam etmiştir.

1997 yılında ABD, Mart 2001'de İngiltere'nin LTTE'yi terör örgütleri listesine alması bu süreçteki önemli gelişmeler olarak görülebilir. Zaman içerisinde 30 Avrupa ülkesi örgütü, bir terör örgütü olarak yasaklamıştır. Örgütün Batılı ülkelerdeki insan kaçakçılığı, kara para aklama gibi illegal faaliyetleri yasaklanmasında etkili olmuştur (DeVotta, 2009:1040). Örgütün uluslararası alanda ciddi destek kaybetmeye başladığı asıl süreç 11 Eylül terör saldırıları sonrasında başlamıştır. 11 Eylül olayları sonrasında birçok ülke tarafından terör örgütü ilan edilmesi sonrasında özellikle finans temini faaliyetlerinin sekteye uğraması, yurtdışındaki networkün tamamen etkisizleşmesine de eski dinamizmini yitirmesini sağlamıştır.

### 5.3. TAMİL ETNİK AYRILIKÇI HAREKETİ

#### 5.3.1. LTTE Terör Örgütü

LTTE Terör Örgütü, “Yeni Tamil Kaplanları” adıyla 1972’de kurulmuştur. 1975 yılında Jaffna Belediye Başkanı’nın öldürüldüğü eylemle adını duyurmuştur. İlk lideri Chetti Thanabalingham’ın 1975 yılında tutuklanması sonrasında Velupillai Prabhakaran örgütün lideri olmuş ve 1976’da örgütün adını “Tamil Eelam Özgürlük Kaplanları” olarak değiştirmiştir (Flynn, 2011:12).

İdeolojik olarak bakıldığında; örgütün temel ideolojisini, devrimci, sol kanat, sağ kanat gibi klasik ayrımlar ve indirgemeci etiketler çerçevesinde anlamlandırmak mümkün değildir (Voorde, 2005:185) LTTE aksiyon yönelimli (action-oriented) bir örgüttür; ideolojik ve teorik yönelimi sınırlıdır. Sınırlı ideolojik oryantasyonu, Tamil etnik milliyetçiliği merkezli olarak kurgulanmıştır (Samaranayake, 2007:174). Örgütün amacı “Tamil Anayurdu” olarak adlandırılan kuzey ve batı bölgesindeki topraklarda ayrı bir devlet kurmaktır. Parabhakaran zaman zaman otonomiden söz etse de otonominin taktik bir aşama olduğu nihai amacın bağımsızlık olduğuna dikkat çekilmiştir (Béres ve Beraczka, 2009:91) Örgüt, ayrı bir devlet kurma amacına matuf olarak öncelikle dünya genelinde bir özgürlük mücadelesi verdiğini kabul ettirme, akabinde fiili bir devlet yapısı kurma, nihayetinde bu devlete uluslararası alanda resmi bir statü kazandırmayı hedeflemiştir Örgütün stratejisinin dört temel boyutu bulunmaktadır: Maoist stratejisinin “ricat doktrini” çizgisinde barış zamanında savaşa hazırlanma, Sri Lanka Tamillerinin tek meşru temsilcisi haline gelmek için bütün Tamil mücadelesinin kontrolünü ele geçirme, siyasi mücadeleyi askeri mücadeleye tabi kılma, gerilla ve konvansiyonel savaş taktiklerini birlikte kullanma şeklinde özetlenebilir (Perera, 2012:34).

LTTE politik hedeflerine ulaşmak için çok katlı bir askeri strateji belirlemiştir. Örgütün askeri olarak temel hedefi, Hükümet güçlerini kuzey ve batıda uzun süreli bir silahlı mücadeleyle yenilgiye uğratmaktır. Örgüte göre, gerilla savaşı, doğru halk savaşının ve ayrı bir devlet kurabailmenin en önemli aracıdır (Samaranayake, 2007:175). Küçük savaşlarda, devlet dışı aktörler, savaşı alanda kazanma ihtiyacı duymazlar; bunun yerine çatışmaları olabildiğince uzatıp devleti yorarak galibiyetlerini ilan etmek isterler. LTTE’nin açık stratejisi, savaşı, savaşı kaybetmeyerek ve

sürüncemede bırakarak kazanmaktır (Beehner, 2010:7). LTTE standart gerilla savaşına ek olarak yaygın bir şekilde terör taktiklerini kullanmıştır. Bunların başında da intihar eylemleri gelmektedir (N.Smith, 2010:41). Terörizme, hükümeti zorda bırakmak, muhalif grup ve politikacıları elimine etmek için başvurmuştur (Perera, 2012:38).

Bazı araştırmacılar, LTTE'nin karma savaş (hybrid war) uyguladığını; bu tarz bir savaşta hedeflere ulaşmak için terörizm, gerilla savaşı ve bazı konvansiyonel taktiklerin birlikte kullanıldığına dikkat çekmiştir (Perera, 2012:30; Aryasinha, 2006:28; Hashim, 2010:2; Béres ve Beraczkai, 2009:99) Hashim'e (2010: 13-14) göre, Sri Lanka ve LTTE arasında çatışma, paramiliter güçlerle takviye edilmiş konvansiyonel bir güç olan ordu ile ilkel, basit konvansiyonel güçlerle takviye edilmiş gayrinizami harp yapısına sahip örgüt mensupları arasında gerçekleşmiştir. Örgütün, belli bir alanı kontrol etmesi ve burada yarı devlet gibi işleyen bir otorite oluşturması, deniz ve hava gücüne sahip olması, bunları Hükümet güçlerine karşı etkili bir şekilde kullanması, en azından yarı-konvansiyonel savaş düzeyine geçmesine işaret olarak yorumlanmıştır (Hashim, 2010: 15).

LTTE terör örgütü, askeri ve siyasi olmak üzere ikili bir genel yapılanma ve coğrafi olarak da Prabhakaran'a bağlı özel bölge sorumluları emrindeki yedi bölge sahası altında örgütlenmiştir. Ayrıca askeri ve siyasi kanatların üzerindeki merkezi yönetim komitesine bağlı bazı özel alt yapılanmalar da mevcuttur. Bölge sahaları içerisinde de örgütlenen bu yapılanmaların başında Amfibi birliği olan Deniz Kaplanları<sup>25</sup>, hava birliği olan Hava Kaplanları<sup>26</sup>, intihar saldırısı birimi olan Kara Kaplanlar, elit askeri birim olarak "Charles Anthony Alayı" ve oldukça gizli bir iç

<sup>25</sup> 1990'lı yıllarda (amfibi) Deniz Kaplanları birimi önemli oranda büyümüştür. Çok sayıda hızlı saldırı teknesinin yanı sıra sayısı 12'ye kadar çıkan büyük gemilere sahip olduğu dönemler olmuştur. Bu yönüyle denizde eylem/savaş kapaistesine sahip tek terör örgütü olarak tarihe geçmiştir. Örgüt, zorla aborda (forcibly boarding), saldırma, zarar verme, imha etme ve kontrolünü alma gibi Sri Lanka deniz sularında yabancı bandıralı gemilere yönelik çok sayıda deniz terörü eyleminde bulunmuştur (Aryasinha, 2006:28). Örgütün Deniz Kuvvetlerine ait gemilere yönelik saldırıları yüzünden Hükümet deniz kuvvetlerinin modernizasyonu ve yeniden teçhiz edilmesine çok ciddi kaynak ayırmak zorunda kalmıştır. Örgüt ile Hükümet güçleri arasında yaklaşık 40 büyük deniz çarpışması meydana gelmiştir. Ayrıca örgütün final operasyonu öncesinde mini bir denizaltı gücü oluşturma sürecinde olduğu kaydedilmektedir (Hashim, 2010: 18).

<sup>26</sup> Örgüt aynı zamanda bir hava gücü oluşturmaya yönelik çalışmalar da yapmıştır. Bazı hafif mikro uçaklar elde etmeyi ve bunlarla başkent Kolombo'nun kenar mahallerinde, dış çeperinde, psikolojik olarak yıkıcı ancak askeri olarak önemsiz bazı akınlar yapmış olsa da bu alanda başarılı olduğu söylenemez (Hashim, 2010:18). Bununla birlikte, Nisan 1995'ten itibaren çok sayıda uçaksavarı başarılı bir şekilde fırlatmış ve başarılı anti helikopter saldırıları gerçekleştirmiştir. 1998 yılının ortalarında Tamil sivilleri Jaffna'dan Kolombo'ya taşıyan Rus pilot tarafından kullanılan kiralık uçağı vurarak düşürmüştür (Aryasinha, 2006:29).

istihbarat grubu gelmektedir (Hudson, 2000:142; Bloom, 2003:76; Ö.Yılmaz, 2010:180). Örgüt merkezi yönetim komitesi tarafından yönetiliyor gözükse de uygulamada Parbhakaran'ın kararları belirleyici olmuştur. Parbhakaran, 1954 yılında doğmuş ve Sinhala-Budist ayrımcılığının keskin bir şekilde yaşandığı yıllarda Tamil toplumu içerisinde büyümüştür. Jaffna Belediye Başkanın öldürülmesi eyleminde bizzat yer almıştır. Örgüt içerisinde gittikçe güçlenen Parbhakaran, “karizmatik, manipulatif ve megaloman” bir lider olarak tanımlanmış, “Asya'nın Yeni Polpot'u” olarak nitelendirilmiştir (Premaratne, 2015:26). Uzlaşmaz tutumu, otoriter kararları ve örgüt içerisindeki sınırsız gücü hiçbir zaman sorgulanamamıştır. Bu Parbhakaran'a grup içerisinde tanrı benzeri bir imaj kazandırmıştır. Bu imajı, örgütün eleman temini, örgüt mensuplarının mobilizasyonu ve intihar eylemlerine yönlendirilmesi noktasında önemli bir motivasyon unsuru olmuştur (Hudson, 2000:142; Premaratne, 2015:11). DeVotta'ya (2009:1041) göre, Parbhakaran'ın kişiliği ve liderlik yapısı, LTTE'ye bazı etkili araçlar sağlasa da, ayrı bir devlet kurma noktasındaki saplantısı ve totaliter yönetimi, örgütün nihai yenilgisinin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. LTTE'nin üst düzey kadrosu ise, Parbhakaran liderliğinde uzun yıllar boyunca örgütü yöneten kadro olmuştur. Örgütün üst düzey kadroları Velvettihurai balıkçı sınıfından gelmektedir. Çoğunluğu üniversite eğitimi görmüştür. Profosyonelce İngilizce konuşmanın yanı sıra Batı ile kültürel bağları bulunmaktadır (Hudson, 2000: 138) Parbhakaran'ın kişiliği, liderlik tarzı ve ideolojisinin LTTE üzerindeki açık etkisi, Hudson'ın (2000) “terör örgütlerinin zihin kodlarının (mindset), liderinin kişilik ve ideolojisini yansıttığı” yönündeki argümanını desteklemektedir.

LTTE'nin aktif olarak faaliyet yürüttüğü 2009 öncesinde silahlı militan sayısının 8.000-10.000 civarında olduğu, bunun 3.000-6.000'inin eğitilmiş gerillalardan oluşan çekirdek kadroyu teşkil ettiği tahmin edilmektedir (Samaranayake, 2007:174; Hashim, 2010:2; Aryasinha, 2006:28). Kurulduğu yıllarda yaş ortalaması 18 olan örgütün, son dönemde çok sayıda çocuğu kadrolarına dahil ettiği bilinmektedir (Premaratne, 2015:26). Haber toplama, kureyelik, lojistik işlerinde görev almakla birlikte silahlı militanlar ve intihar eylemlerinde de kullanılan çocuklardan oluşan “Bebek Kaplanlar (Baby Tigers)” şeklinde özel bir birim kurulmuştur (Neita, 2008:578).

Örgüt, çok sayıda terör örgütünden farklı olarak, 54 ülkede kurduğu siyasi ve propaganda ofisleriyle, yarı diplomatik bir yapı görünümü elde etmiştir (Perera,

2012:36). Bu uluslararası ağ, örgüte propaganda, finans, silah tedariki ve kaynak yönetimi noktasında önemli bir altyapı sunmuştur. Ayrıca, örgüte davasını yabancı Hükümetlere, uluslararası kurumlara ve hükümet dışı örgütlere anlatma adına ciddi bir fırsat sağlamıştır. Ayrıca örgütün, diasporayı kendi talepleri doğrultusunda mobilize etme kapasitesini yükseltmiştir (Aryasinha, 2006:30). Bu de facto diplomatik misyonlar, örgütün sahada uyguladığı askeri stratejisine entegre bir politik çözüm için Sri Lanka üzerinde politik ve ekonomik baskı oluşturmaya çalışmıştır. Bu lobi faaliyetleri, Sri Lanka'ya askeri ekipman sağlanmasını engelleyerek bir çeşit gayri resmi ambargo uygulanmasında etkili olmuştur (Perera, 2012:36).

Örgüt, terör eylemlerinde sivilleri, siyasi liderleri, aktivistleri, polis, ordu ve istihbarat görevlilerini hedef almıştır (Kearney, 1985:905). Terör saldırılarında suikast, intihar eylemleri ve sivil katliamlar gibi yöntemlere sıklıkla başvurmuştur. Örgüt toplamda 104 politikacıya yönelik eylem gerçekleştirmiştir (Perera, 2012:38). LTTE'nin ön plana çıkan 37 siyasi suikast eyleminin 24'ü Tamil, 9'u Sinhala, 3'ü Müslüman ve 1'i Hindu siyasetçiyi hedef almıştır. Hayatını kaybeden Tamil siyasetçilerden 9'u Parlamento üyesi, 3'ü Jaffna Belediye Meclisi üyesidir (Samaranayake, 2007:177). Eylem yöntemlerinden biri de özellikle ülkenin kuzeyi ve doğusunda yaşayan Müslümanlar ve Sinhalalara yönelik toplu katliamlardır. Örneğin 1987 yılında Trincomalee'de 175 kişi katledilmiştir (Samaranayake, 2007:177) Örgüt, Müslümanları Hükümet muhbiri ve işbirlikçisi olarak gördüğü için sindirmeye ve Hükümete yardım etmelerini engellemeye çalışmıştır. Bunların yanı sıra örgüt banka, havalimanı, tren garı, otobüs terminali vb, endüstriyel işletmeler gibi ekonomik hedeflere yönelik de saldırılar gerçekleştirmiştir (Perera, 2012:38).

Sri Lanka'da çatışmalar, 70.000'den fazla kişinin ölümüne sebebiyet vermiş, 2.000.000 milyon insan yerinden edilmiş; 1.000.000'unu yurtdışına iltica ederken, diğer 1.000.000'unu ise ülke içerisinde yer değiştirmiştir (Aryasinha, 2006:28) Örgütün saldırıları neticesinde 1.555 Hindistan, 23.387 Sri Lanka güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir. Her iki ülkeden toplam 89,217 güvenlik görevlisi ise yaralanmıştır (Perera, 2012:38).

Örgütün başlıca gelirleri arasında diasporadan alınan haraç ve gönüllü bağışlar bulunmaktadır. (DeVotta, 2009:1023) LTTE'nin, diaspora dışında önemli gelir

kaynakları arasında silah kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, sahte pasaport ve uyuşturucu kaçakçılığı bulunmaktadır. Birçok istihbarat servisi LTTE'nin uyuşturucu trafiğinde olduğunu raporlarında yazmaktadır (Aktaran: Korkmaz, 2014:95). Birçok devlet dışı aktörün aksine LTTE, elde ettiği bu büyük gelirin avantajıyla deniz ve hava araçlarına ait karma bir kuvvet yapısı oluşturabilmiştir (Flynn, 2011:14).

### 5.3.2. Siyasi Partiler

2009 yılında LTTE'nin yenilmesinden sonra adada aktif olarak silahlı faaliyet gösteren militan bir grup bulunmamaktadır. Ancak siyasi alanda bazı ittifaklar ve siyasi partiler Tamil milliyetçiliği ve taleplerini yönlendirmeye devam etmektedir. Bunların başında 2001 yılında Tamil milliyetçi partileri ile bazı eski militan grupların biraraya gelerek oluşturduğu Tamil Ulusal İttifakı (Tamil National Alliance, TNA) bulunmaktadır.

TNA, Sri Lankalı Tamil milliyetçileri arasında “Thimpu prensipleri” olarak bilinen ilkeler temelinde ortaya çıkmıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra LTTE'nin destekçisi bir pozisyon almış, örgütün “özgürlük mücadelesini” desteklemiş ve örgütü, Sri Lankalı Tamillerin tek meşru temsilcisi olarak tanımlamıştır. Bu 2004 yılı seçimleri öncesinde TNA içerisinde örgüte karşı olan üyelerin ittifaktan kopmasıyla neticelenmiştir. 2009 sonrası TNA ayrı devlet hedefinden vazgeçtiğini deklare etmiştir.

Partinin güncel argümanları ve talepleri şu şekildedir: Tamiller farklı bir toplum olarak bilinmeyen zamanlardan beri Sinhala ve diğer etnik gruplarla birlikte adanın sakinidirler; Baskın bir şekilde Tamilce konuşulan Kuzey ve Doğu bölgeleri, Tamillerin tarihsel yaşam alanıdır; Tamiller kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptirler; Güç paylaşımı düzenlemeleri kapsamında Kuzey ve Doğu bölgeleri tek bir birim olarak ele alınıp federal yapı temelinde kurgulanmalıdır; Egemenliğin paylaşımı temelinde yapılacak yetki devri, toprak, iskan, polislik, sağlık, eğitimi ve mali yetkileri kapsamalıdır (“Tamil National Alliance”, 2016).

Bunların yanı sıra TNA, özellikle 2009 sonrasında kısa vadeli olarak şu talepler üzerinde durmaktadır: Kuzey ve Doğu vilayetlerinde demilitarizasyon süreci başlatılmalı, bu bölgeler “Yüksek Güvenlikli Bölge” statüsünden çıkarılmalıdır; Yerinden edilen Tamillerin geri dönüşleri sağlanmalıdır; Sri Lanka Hükümeti ve LTTE

tarafından yapılan uluslararası insan hakları ve insancıl hukukun ihlalileri ile ilgili bağımsız bir uluslararası komisyon kurularak araştırma yapılmalıdır; Yargılama yapılmadan tutulan kişiler hemen serbest bırakılmalı ve siyasi mahkumlara genel af çıkarılmalıdır; Kuzey ve Doğu bölgelerinde, Sri Lanka Hükümeti, diaspora ve uluslararası toplumun aktif desteğiyle gençlere iş imkânları sağlayacak kapsamlı bir ekonomik program hayata geçirilmelidir; Ülke dışına göç eden Tamillerin geri dönüşüyle ilgili uygun koşullar oluşturulmalıdır (“Tamil National Alliance”, 2016).

TNA, Tamillerin yaşadığı bölgelerde Parlamento, bölgesel (provincial) ve yerel seçimlerde çoğunlukla en yüksek oyu alan partidir (Tablo 5.2)

**Tablo 5.3: TNA'nın Parlamento, Bölge Konseyleri ve Yerel Yönetimler Seçimlerinde Aldığı Oy Oranları ve Sandalye Sayısı**

**Kaynak:** [https://en.wikipedia.org/wiki/Tamil\\_National\\_Alliance](https://en.wikipedia.org/wiki/Tamil_National_Alliance). Erişim tarihi: 8.09.2016

Seçimler	Kuzey Bölgesi		Doğu Bölgesi		Parlamneto Seçimleri	
	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
<b>2001 Parlamneto Seçimleri</b>	51, 32 %	9	30, 81 %	5	3, 89	15
<b>2004 Parlamneto Seçimleri</b>	82, 03%	13	39, 96%	7	6, 84%	22
<b>2006 Yerel Seçimler</b>	-	-	21, 69%	69	-	-
<b>2010 Parlamneto Seçimleri</b>	41, 80%	8	21, 89%	5	2,90%	14
<b>2011 Yerel Seçimler</b>	62, 87%	226	13, 06%	49	2, 99%	275
<b>2012 Bölgesel Seçimler</b>	-	-	30, 59%	11	-	-
<b>2013 Bölgesel Seçimler</b>	78, 48%	30	-	-	-	-
<b>2015 Parlamento Seçimler</b>	63, 96%	9	29, 31%	5	4,62%	16

TNA 2004 yılında Kuzey Bölgesinde %82 oranında oy almıştır. Bu sonuç, büyük oranda örgütün 2002'de başlayan ateşkes sürecinde bölgede etkinliğini artırması ile ilgilidir. Aynı seçimde örgütün Doğu bölgesinde de oylarını bir önceki seçime nazaran 9 puan artırdığı görülmektedir.

2010 Parlamento seçimlerinde ittifakın oy oranında bir düşüş görülmektedir. Bu sonuçta, LTTE'nin yenilgisi sonrasında kitesinde meydana gelen dağılma ve TNA'nın ayrı bir devletten vazgeçerek federal çözüm önerilerini gündeme getirmesiyle ittifaktan kopmalar yaşanması etkili olmuştur.

İttifak, 2013 yılında Kuzey Bölgesinde yapılan bölgesel seçimlerde oyların yaklaşık %79'unu alarak yeniden yükselişe geçmiştir. Kuzey Bölge Konsey'indeki 38 koltuğunun 30'unu kazanmıştır. Bu Tamil ayrılıkçılığının kitlesel desteğinin yüksek olduğuna işaret olarak yorumlanmıştır. Ayrıca, bu sonucun, Sri Lanka Hükümeti'nin anlamlı bir barış, hesap verilebilirlik-geçmişle hesaplaşma ve siyasi yetki devri konusunda başarısız olmasından kaynaklandığı da ifade edilmiştir (Pinney, 2014).

2015 yılında yapılan Parlamento seçimlerinde, 2004 yılındaki rekoruna ulaşamasa da 2010 yılındaki düşüşü telafi ettiği söylenebilir. 16 koltuk kazanan ittifak, ülkede ana muhalafet partisi rolünü üstelenmiş bulunmaktadır. TNA, 2015 Başkanlık seçimlerinde muhalefetin ortak adayı Maithripala Sirisena'yı desteklemiştir. Seçimler sonrası oluşturulan koalisyon Hükümetine katılmayan TNA, Sirisena'nın politik reform çabalarını desteklediklerini ancak Hükümete ortak olmadan önce Tamillerin sorunları ile ilgili politik çözümlerin hayata geçirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Bir diğer ittifak da Tamil Ulusal Halklar Cephesi (The Tamil National People's Front -TNPF)'dir. Tamil Ulusal İttifakı'ndan 2010 yılında kopan grup/kişiler tarafından kurulmuştur. 2010 parlamento seçimlerinde ülke genelinde 0.09% oranında oy almış, Paralemento'da hiçbir koltuk kazanamamıştır. 2010 Paralamento Seçimlerinde Jaffna ve Trincomalee seçim bölgelerinde aldığı oylar, Tamillerin yaşadıkları bölgede ittifaka desteğin düşük olduğunu göstermektedir. 2015 yılındaki parlamento seçimlerinde oy oranı 0.17%'ye yükselse de Parleментoda sandalye kazanacak bir oy elde edilememiştir.



Bu ittifaklar dışında Tamillerin yaşadığı bölgelerde, spesifik bazı yerleşim birimlerinde etkili olan partiler de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı ayrılıkçılığı savunurken diğer kısmı merkezi Hükümet veya partiler ile ittifak halindedir. TNA'nın dışındaki partilerin bazı bölgelerde lokal olarak etkinlikleri bulunsa da geniş bir tabana sahip olmadıkları görülmektedir. Parlemntoda ana muhalefet partisi TNA, Tamillerin en etkili siyasi gücüdür.

#### 5.4. SRİ LANKA'NIN ETNİK AYRILIKÇILIĞA VE TERÖRE CEVABI

##### 5.4.1. Etnik Ayrılıkçılığa Karşı Uygulamalar

Sri Lanka, etnik ayrılıkçılığa karşı temel olarak katı asimilasyon politikaları uygulamıştır. Zaman zaman yetki devri ve kültürel haklar konularında adım atılmaya çalışılsa da bu girişimler çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Asimilasyon uygulamalarına tarihsel süreç içerisinde detaylı olarak değinildiği için tekrar değinilmeyecek, yetki devri ve kültürel haklar konusunda yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

Etnik ayrılıkçılığa köklü çözümler üretmeye yönelik güç paylaşımı ve yetki devri girişimlerinin başarılı olmamasında en temel iki faktör, LTTE'nin maksimalist talepleri ile Sinhala milliyetçilerinin katı tutumlarıdır. 1956 tarihli “Bandaranaike-Chelvanayakam Paktı” ile, “*Bölgesel olarak yetki devri yapılması*” Tamilcenin “*ulusal azınlık dili*” olarak kabul edilmesi ve Tamillerin çoğunlukta olduğu Kuzey ve Doğu Bölgelerinde idari işlerde kullanılmasına izin verilmesi ve Tamillerin yaşadıkları bölgelere Sinhalaları yerleştirme politikasının azaltılması öngörülmüştür (Podder, 2006:580; Rothenberg, 1998:514; Feith, 2010:348). Ancak yoğun siyasi baskıdan dolayı sözleşmenin hükümleri uygulamaya geçirilememiştir (Shafi ve Rashid, 2013:27). Benzer bir çerçeveye sahip olan 1965 tarihli Dudley-Chelvanayagam Sözleşmesi de aynı şekilde başarısızlıkla neticelenmiştir (Podder, 2006:580).

Yetki devri konusunda en ciddi adım 1987 yılında Hindistan-Sri Lanka arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde yapılan ve “Tamillerin yaşadığı bölgelere yarı-otonomi sağlayan” (Hassan, 2009:7) anayasal ve yasal düzenlemelerle atılmıştır. 1987 Hindistan-Sri Lanka Sözleşmesi bağlamında 1978 Anayasasında yapılan 13. Değişiklikle (13th Amendment to the 1978 Constitution of Sri Lanka) ve Bölge

Konseyleri Yasası (Provincial Councils Act No 42 of 1987) ile “bölge konseyleri” kurulmuş, bölgelerin<sup>27</sup> idari yapıda etkinlikleri artırıldığı gibi bazı özerklikler tanınmıştır (Perera, 2012:15). Bu kapsamda Şubat 1988’de Sri Lanka 9 bölgeye ayrılmıştır. Tamillerin yaşadığı bölgeler Kuzey ve Doğu şeklinde iki ayrı bölge şeklinde düzenlenmiştir (13th Amendment to the 1978 Constitution, 1987: Madde 154A). Nisan 1988’de Kuzey Merkez, Kuzey Batı, Sabaragamuwa ve Uva bölgelerinde, Haziran 1988’de ise Merkez, Güney ve Batı bölgelerinde konsey seçimleri yapılmıştır.

Bunlarla birlikte, 1987 Sözleşmesi, Doğu ve Kuzey bölgelerinin tek bir idari birim olarak birleşmesini gerektirmektedir. Sözleşmeye göre bu birleşme, Doğu Bölgesinde 31 Kasım 1988’de yapılacak referanduma göre kesinleşecektir. Bunun öncesinde, Eylül 1988 başlarında Doğu ve Kuzey bölgelerinin seçilmiş tek konsey tarafından yönetilmesine olanak sağlayan düzenleme yapılmış ve geçici olarak “Kuzey-Doğu Bölgesi” oluşturulmuş, Kasım 1988’de konsey seçimleri yapılmıştır (De silva, 2001:18). Ancak birleşmenin daimi olması için gerekli olan referandum, Sri Lanka yönetimi tarafından güvenlik gerekçesiyle sürekli ertelenmiş ve hiçbir zaman yapılamamıştır. 1989 yılında Kuzey-Doğu Bölgesi Konseyi, “idari işleyişin başarısız olduğu” şeklinde anayasal dayanağı bulunan gerekçe ile feshedilmiştir. Bölge 2006 yılı sonuna kadar merkez tarafından doğrudan yönetilmiştir (“Provincial Councils”, t.y., s.7). 2006 yılında Sri Lanka Yüksek Mahkemesine yapılan başvuru ile Doğu Bölgesi için ayrı bir bölge konseyi oluşturulması talebinde bulunulmuş, Mahkeme Kuzey ve Doğu bölgelerini geçici olarak birleştiren Başkanlık emrini geçersiz sayarak bu talebin önünü açmıştır. Ocak 2007’de Doğu ve Kuzey bölgelerinin ayrı birer bölge olarak ihdas edilmesi resmi olarak düzenlenmiştir. Doğu Bölgesi Konsey Seçimleri Mayıs 2008’de yapılarak merkezden yönetime son verilirken, Kuzey Bölgesi Eylül 2013’e kadar doğrudan Merkez tarafından yönetilmeye devam edilmiştir (“Provincial Councils”, t.y., s.7). Görüldüğü üzere 1987 yılında yetki devri kapsamında hayata geçirilen bölge konseyleri, Doğu Bölgesinde 2006 yılına kadar, Kuzey Bölgesinde ise 2013 yılına kadar pratikte uygulanamamıştır.

<sup>27</sup> Sri Lanka idari yapısında bölgeler İngiliz sömürge yönetimi tarafından kurulmuştur. Ancak zamanla bölgedeki idari yetkilerin büyük kısmı bir alt birim olan district'lere devredilmiş; bölgeler etkinliklerini kaybetmiştir. Sri Lanka'nın bağımsızlığını elde etmesinin ardından ise sadece sembolik olarak varolmuşlardır.

Anyasa ve yasada yerini bulan ve uygulamadaki “Bölge Konseyleri”nin yapısı şu şekildedir:

- Bölge Konseyleri’nin yönetim yapısı Devlet Başkanı tarafından atanan Bölge Valisi, Bakanlar Kurulu, Bölge Başkanı ve üyelerden oluşmaktadır. (“Provincial Councils”, t.y., s.7).
- Anyasada Bölge Valisine merkezi bir rol verilmiştir. Bölgelere devredilen konular ve yetkilerle ilgili icrai güç/yürütme yetkisi büyük oranda Vali’nin uhdesindedir. Valiye verilen temel görev, devredilen yetkilerin hukuki çerçevede yürütülüp yürütmediğini gözetmektir. Bölge valisi yürütme görevini Bölge Başkanı ve Bakanlar Kurulunun tavsiyeleri ile uyumlu bir şekilde yerine getirecektir (s.7).
- Bölge Valisi, Konseye seçilen üyeler arasından, üyelerin yarıdan fazlasının oyunu alan partinin liderini, bu durum sağlanmamışsa konsey üyelerinin çoğunluğunun desteğini alabilecek üyeyi başkan olarak atmaktadır (13th Amendment to the 1978 Constitution, 1987: Madde 154 F1, F4)
- Başkan, temelde, idari konularda ve yasama ile ilgili önerilerle ilgili olarak Bölge Valisi ile Bakanlar Kurulu arasında iletişimi sağlamakla görevlendirilmiştir (“Provincial Councils”, t.y., s.8). Bölge Valisi, bölge Başkanının tavsiyesi üzerine 4’ten fazla olmamak üzere bakanları atamaktadır. Bakanlar Kurulu’nun temel görevi, Bölge Valisine tavsiye ve yardımda bulunmaktır (s.9)

Bölge Konseylerine tanınan yetkilere bakılacak olursa;

- Anayasaya göre bölge konseylerinin yetki alanında, kamu düzeni ve polis, yerel yönetim, tarım ve zirai konular, hayvancılık, ulaşım, turizm, belirlenen çerçevede eğitim ve eğitim ile ilgili hizmetler, sağlık, sosyal hizmetler bulunmaktadır. Bölge Konseyi asayiş, toprak ve iskan, eğitim konularında ulusal politika çerçevesine bağlı kalarak düzenleme yapma yetkisine sahiptir. (13th Amendment to the 1978 Constitution, 1987: Madde 154 F1, F4)
- Mutabakata dayalı yetkilerde ise düzenleme yapılmadan önce önerinin Parlamantoya sunulması gerekmektedir. Rezerve yetkilerde ise

hiçbir şekilde düzenleme yapılması mümkün değildir. (“Provincial Councils”, t.y., s.18).

- Rezerve edilen yetkiler “Ulusal politika ile ilgili bütün konular ve fonksiyonlar” şeklinde tanımlanmış ancak spesifik olarak hangi alanlar olduğu belirtilmemiştir (s.18).
- Yıllık genel bütçeden bölgelere ayrılacak bütçe, Bölge Finans Komisyonları’nın tavsiyeleri dikkate alınarak ve bölgelerle istişare edilerek planlanmalı, ayrılan bütçe bölgenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterlilikte olmalıdır (13th Amendment to the 1978 Constitution, 1987: Madde 154 R 4).

Düzenlemelerin bağlamı, özünde yönetimin yerelleştirilmesidir. Temel olarak hizmetlerin yerelde sunumu ve yerelin karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımını sağlama mantığı bulunmaktadır. Merkez birçok mekanizma üzerinden bölgelere müdahale edebilmektedir (De silva, 2001:18). Bu açıdan “Bölge Konseyleri”, mevcut haliyle idari özerklik ile siyasi özerklik arasında bir yapı olarak görülebilir. Bölgesel Meclislerin sınırlı bazı konularda yasal düzenleme yapma yetkisi (legislative) bulunmakla birlikte yürütmenin ağırlığı merkezden atanan valinin sorumluluğunda bulunmaktadır. Yerel halk karar alma süreçlerine daha fazla katılması sağlanmakla birlikte siyasi özerklikte olduğu gibi ayrı bir bölgesel kimlik/topluluğun ortaya çıkması söz konusu değildir.

Örgütün operasyonlarla askeri olarak bitirilmesinin ardından Sri Lanka’da Tamil sorunu açısından yetki devri tartışılan ana konuların başında gelmektedir (Béres ve Beraczka, 2009:101). Ayrıca, 2009-2015 yılları arasında genel olarak bakıldığında çatışma sonrasında adalet, politika ve güvenlik sektörü reformlarında, toplumsal mutabakat (reconciliation) ve insan haklarını koruma noktasında sınırlı ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak fiziksel yeniden inşa faaliyetlerinde ve ekonomik gelişme ile ilgili politikalarda belli oranda ilerleme sağlandığı ve bunun Tamil-Sinhala ilişkilerini olumlu etkilediği ileri sürülmektedir (Devoic, 2013:73).

Bu noktada yetki devri, kültürel haklar ve çatışma sonrası sorunlarla başedebilmek adına Maithripala Sirisena dönemi bir fırsat olarak görülmektedir. Maithripala Sirisena’nın Tamil sorunu bağlamında ön plana çıkan vaatleri; yarı başkanlık yerine parlamenter sistem, bölgelere daha fazla yetki devri, yerinden

edilenlerin geri dönüşü, etnik çatışma sırasında işlenen savaş suçlarının soruşturulması gibi adımlardır. Cumhurbaşkanı basına verdiği bir demeçlerde, Sinhalaların federal bir sisteme karşı olduklarını belirtmekte, bölgesel konsey sistemine geçmişte karşı çıkmakla birlikte şu an için “iyi bir şey” olarak gördüğünü söylemektedir (“Sri Lanka starts work on new constitution to placate Tamils”, 2016)

Anayasa yapım sürecindeki tartışmalar, partilerden ve sivil toplumdaki temsilcilerin bulunduğu bir komite tarafından yürütülmektedir. Komite tarafından üç aylık bir zaman diliminde ülkenin çeşitli bölgelerinde yapılan görüşmeler ve internet, mail faks vb. iletişim kanalları üzerinden alınan öneriler neticesinde oluşturulan “Anayasal Reformla İlgili Halkın Önerileri Raporu”nda (2016) yetki devri ile ilgili tartışmaların kapsamını görmek mümkündür.

Raporda merkezi güç paylaşımı ile ilgili olarak Parlamento’dan farklı olarak bölgeleri temsil edecek ikinci bir meclis (Senato) önerisinin tartışıldığı görülmektedir. Komite üyeleri tarafından 75 kişiden oluşması üzerinde durulan bu ikinci meclisin, üyelerinin çoğunluğu bölge ve yerel yönetimlerden seçilecek temsilcilerden oluşmak üzere, azınlık grupları, kadınlar, ticari birlikler, meslek örgütleri gibi toplumun çeşitli kesimlerini temsil edecek şekilde dizayn edilmesi gerektiği belirtilmektedir (*Anayasal Reformla İlgili*, 2016:43).

Yetki devri ile ilgili olarak en tartışmalı alanlardan biri Doğu ve Kuzey Bölgelerinin birleşmesi konusudur. Komite raporunda, söz konusu talebin “Tamilerin tarihsel anavatanı” gerekçesine dayandırıldığı belirtilmiştir. Ancak Doğu Bölgesinde yaşayan Müslümanların bölgelere geniş yetki devri yapılmasını istemekle birlikte birleşmeye kesinlikle karşı oldukları, yine Doğu Bölgesinde yaşayan Sinhala kökenlilerin de Kuzey Bölgesi ile birleşmek istemediklerine dikkat çekilmiştir (s.43). Yetki devri yapılan bölgelerde azınlıkların korunması için bazı düzenlemeler yapılması gerektiği belirtilmiştir (s.47). Bölgelerin birleşmesi halinde bu tek birim için birisi Müslüman diğeri Tamil kökenli olmak üzere iki başkan belirlenebileceği veya Müslümanların yoğun yaşadığı güney kısımlarda ayrı bir bölge oluşturulabileceği ifade edilmiştir. Rapora yansıyan bazı görüşlerde, Kuzey ve Doğu bölgelerinin birleşmesinin idari bir zorunluluktan ziyade siyasi bir nitelik taşıdığı ve ayrı Tamil devleti için bir ön adım olduğu endişesi dile getirilmiştir (s.50). Raporda; Birleşme konusunun

referandumla götürülmesi, mevcut bölgelerin aynen kalarak bölgelerin yasama ve yürütme organları içerisinde azınlıklara temsil hakkı tanınması, bölgeler içerisinde Müslümanlara ve Malaya'lara kendilerini ilgilendiren ekonomik, sosyal, kültürel ve dini konularda özerklik tanıyan bir birim/konsey oluşturulması, bölgelerin etnik, dilsel veya dini kimliklere göre değil, coğrafi, sosyo-ekonomik, demografik faktörler gibi kaynak dağılımının adil yapılacağı bir şekilde düzenlenmesi, yetki devrinin bölgelere değil districtlere (bölgenin alt birimi) ve yerel yönetimlere yapılması yönünde alternatif görüşler de yer almıştır (s. 53).

Bölgelere devredilecek yetkilerin boyutlarının ne olması gerektiği konusunun da diğer bir tartışma alanı olduğu görülmektedir. Tartışmaların özellikle bölge valisi, başkanın statüsü, polis ve toprak-iskânla ilgili yetkilerin devri noktasında odaklandığı anlaşılmaktadır. Devlet Başkanı tarafından atanan bölge valisinin, seçilmiş başkan karşısında güçlü olması eleştirilmektedir. Tam tersi bir işleyiş oluşturularak başkanın bölge valisi karşısında güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca bölgelere kısıtlı yetki devrinin yapılması nedeniyle sistemin işlevsel olmadığı, devlete ekstra mali külfet getirmekten başka bir işe yaramadığı eleştirileri yapılmıştır. Her bölgenin yetki devri konusunda istekli olmadığı, Tamillerin yaşadığı kuzey ve doğu bölgelerine daha fazla yetki devri yapılırken, Güney ve Merkez Bölgelere bu yönde bir ihtiyaç duyulmadığı, bu nedenle asimetric yetki devrinin daha etkili olacağı görüşlerine yer verilmiştir (s. 54). Bu sorunlarla ilgili olarak; Bölge Valisi'nin seçilmiş Başkanla mutabakat neticesinde atanması, Bölge Valisinin Başkana tavsiyede bulunan bir statüde bulunması, bölge yönetim kadrosunun Vali tarafından değil, "Bölge Yüksek Tayin Komisyonu" tarafından yapılması, Bölge Valisinin icrai bir yetkisinin bulunmaması, bu yetkinin Başkan ve Bakanlarda bulunması önerilmiştir (s. 55). Yetki devri ile ilgili olarak mutabakata dayalı yetki listesinin olabildiğince bölgesel yetki alanına aktarılması önerilmiştir. Komite tarafından polisle ilgili olarak ülke genelinde tek bir polis birimi bulunması, ancak bölgedeki kamu düzeninin sağlanması ile ilgili olarak polisin başkana ve bakanlara karşı sorumlu olması, bölgede görev yapan belli bir rütbenin altındaki polislerin tayin, terfi ve disiplin işlemleri ile ilgili "Bölge Polis Komisyonu" nun yetkili olması şeklinde bir öneri geliştirilmiştir (s. 65).

Yetki devri ile ilgili gelişmelerin seyri genel olarak bu şekildedir. Diğer taraftan kültürel haklar konusunda da tarihsel sürece kısaca bakılacak olursa, 1970'li yıllarda

şiddet eğilimlerinin güçlenmesi sonrasında UNP Hükümetince ayrımcılığı yumuşatmaya yönelik bazı tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Üniversitelere kabulde uygulanan kota sisteminin kaldırılması politikası iptal edilmiştir (Samaranayake, 2007:182). 1978 Anayasası'nda dil ile ilgili yapılan düzenlemeler yumuşamanın diğer örneklerini teşkil etmektedir. Anayasa'nın 19. Maddesinde Sinhala ve Tamilcenin "ulusal dil" olduğu belirtilmekte, 20. Maddesinde Parlamento, bölge konseyi ve yerel yönetim üyelerinin görevlerini yerinen getirirken herhangi bir ulusal dili kullanabileceği ifade edilmektedir. Anayasanın 21. Maddesinde herkesin ulusal dillerden herhangi birinde eğitim alma hakkına sahip olduğu ancak yükseköğretimde eğitim dilinin ulusal diller dışında da olabileceği hükmü yer almaktadır. Anayasanın 22. Maddesinde ise Kuzey ve Doğu bölgelerinde idari işlerde Sinhala dilinin yanı sıra Tamilcenin de kullanabileceği belirtilmektedir. Anayasa'nın 18 maddesinde yapılan düzenleme (13. değişiklik) ile Tamilce'nin Sinhala dilinin yanı sıra resmi dil olarak kullanılabilmesi, Parlamento'da bu değişikliğin hayata geçirilmesi için düzenleme yapılacağı belirtilmiştir. Anayasanın 24. Maddesinde mahkemelerde kullanılacak dil ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Ülke genelinde Tamilcenin mahkemelerde kullanılabilmesine ve idari dilin Tamilce olduğu bölgelerde kayıt ve işlemlerin de mahkemenin dilinde yapılmasına müsaade edilmektedir (Sri Lanka Anayasası, 1978).

Bağımsızlık sonrası süreçte eğitim politikaları bekelendiği üzere çok üst seviyede merkezileşmiştir. 1987'de yapılan anayasal değişikliklerle eğitim sistemi de değiştirilmiştir. İlk ve orta öğrenim, büyük oranda bölgelere devredilmiştir. Bununla birlikte, uygulamada sistem özellikle politikalar ve müfredat açısından büyük oranda merkeziyetçi niteliğini korumuştur. Bu "Ulusal Eğitim Komisyonu" ve "Ulusal Eğitim Enstitüsü" üzerinden sağlanmıştır (Davis, 2011:42; Suryanarayan, 2013:3). Uygulamada sadece Sinhalaca veya sadece Tamilce eğitim veren okullar çoğunluğu teşkil ettiği için bunun etnik ayrışmayı güçlendirdiği savunulmuştur. Bu nedenle, çift-dilli (Tamilce-İngilizce veya Sinhalaca-İngilizce) veya çok dilli (İngilizce, Tamilce ve Sinhalaca) eğitim yapılması eğilimi güçlenmeye başlamıştır (Davis, 2011:66).

Yeni Anayasa tartışmaları kapsamında, dil konusunda ise 1978 Anayasasında yer alan Tamilcenin ve Sinhala dilinin resmi, ulusal ve idari dil olduğu, İngilizcenin ise iletişim dili olduğu, vatandaşların kamu hizmetlerini alırken ve devletle iletişim kurarken kendi dilini kullanmasının temel bir hak olarak garanti altına alınması, ulusal

dillerden herhangi birinde eğitim görme, idari işlerde ve mahkemelerde yazışmalar dahil Tamilce, Sinhala dili veya İngilizcenin kullanılabilmesi gibi temel konulara yer verilmiştir. Birinci derece eğitimden itibaren Sinhalaca, Tamilce ve İngilizceyi öğrenme zorunluluğu da getirilebileceği, azınlık dillerinin korunması için devletin yardımcı olma yükümlülüğünün anayasal güvenceye kavuşturulması gibi öneriler de yer almaktadır (*Anayasal Reformla İlgili*, 2016:131).

Sonuç olarak, bölge konseylerinin yasal düzenleme yapma yetkisinin genişletilmesi ve seçilmiş olan başkanın, bölge valisi karşısında güçlendirilerek icrai yetkinin de bölgelere devredilmesi ile bölge konseylerinin siyasi özerklik/bölgesel özerklik standartlarına yaklaşacağı söylenebilir. Dil ve eğitim konusunda anayasal ve yasal düzenlemelerde alt yapısı bulunan serbestinin, etkin bir şekilde uygulanarak hakkın işlevselliğinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, eğitim konusunda dil esasına göre okullaşmanın etnik bölünmüşlüğü daha da artırdığı dikkate alınarak iki dilli ve çok dilli eğitimin yaygınlaştırılması eğiliminin güçleneceği söylenebilir.

## **5.4.2. Terörle Mücadele Uygulamaları**

### **5.4.2.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler**

Sri Lanka'da güvenlik tedbirleri, askeri tedbirlerin ön planda olduğu savaş modeline yakındır. Bu durumda terörizmle mücadelenin sorumluluğu ağırlıklı olarak ordunun üzerindedir.

Sri Lanka'nın güvenlik odaklı mücadelesini, bir dönüm noktası olan 2005 öncesi ve sonrası şeklinde ele almak, örgütün yenilgisinde etkili olan faktörlerin daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

2005 öncesi güvenlik odaklı tedbirlerin bir yönünü askeri kapasitedeki yetersizlikler ve potansiyellerin etkin kullanılamaması oluştururken; diğer yönünü güvenlik güçlerinin seçici olmayan güvenlik tedbirleri ve bu bağlamda ortaya çıkan yaygın insan hakları ihlalleri oluşturmaktadır.

Tecavüzlere karşı görmezden gelme, işkence, kontrol noktaları, köyleri uzak bölgelere taşıma, sistematik olarak ortadan kaybolma vb. vakalar halkın terörize edilmesine zemin sunmuştur. Hükümetin sebebiyet verdiği sivil ölümler LTTE'yi



Kuzey ve Doğu bölgelerinde daha güçlü hale getirmiştir (Bloom, 2003:69). Birçok Hükümet ve hükümet dışı organizasyon, Sri Lanka güvenlik güçlerinin LTTE şüphelilerine karşı sistematik işkenceye başvurmasını kınamıştır. Bu sadece örgüt tarafından değil Tamiller tarafından da kendilerine yönelik uygulanan bir “devlet terörü” olarak algılanmıştır (Voorde, 2005:190). Sri Lanka, etnik ayrılıkçı terörle mücadelede devletlerin düştüğü kronik hataya düşmüş, seçici olmayan operasyonlar ve tutuklamalar halkı örgütün etki alanına itmiştir.

Diğer taraftan, örgütün gerilla taktikleri ve terör eylemlerine yönelik tedbirler de LTTE’yi bastırmaya yetecek düzeyde olmaktan uzak kalmıştır (Voorde, 2005:189). Bu noktada, isyanın doğasını ve sosyo-politik boyutunu anlamada yaşanan eksiklikler, Hükümetlerin politik ve askeri yaklaşımı birbirine entegre bir şekilde uygulayamaması, terörle mücadelede görevli birimlerin birbirleriyle uyumsuz hareket etmeleri, metodolojik ve stratejik mücadele eksikliği, örgütün sofistike politik propagandalarına karşılık verilememesi ön plana çıkan sorunlardır. Ulusal gücün unsurlarının birlikte harekete geçirilememesinden kaynaklanan bu durum örgüte, fiili devlet kurması için zaman ve mekan sağlamıştır (Perera, 2012:40). Sri Lanka’nın 2005 öncesi karşı isyan stratejisini inceleyen Tozzi (2010:10-27) Sri Lanka’nın başarısız olmasında güvenlik tedbirleri ile ilgili olarak şu eksikliklere dikkat çekmiştir:

- Hükümetler, örgütle mücadelede geliştirdiği politikalara Parlamento zemininde geniş destek sağlayamamıştır.
- Terörle mücadele politikası çerçevesinde sivil ve askeri çabalar etkili bir şekilde planlanarak efor birlikteliği (unity of effort) sağlanamamıştır.
- Sri Lanka Ordu güçlerinin kara, hava ve denizdeki kapasitesinin yetersizliği veya mevcut potansiyelini etkili bir şekilde kullanamaması, örgütü yenememesinin önemli nedenlerindedir.<sup>28</sup>
- Deniz gücü açık denizde asimetrik savaşa alışkın değildir. İsrail’den alınan hızlı saldırı botları bulunsa da LTTE’nin (Deniz Kaplanlarının) savunma taktiklerine karşılık verilememiştir.

<sup>28</sup> 2005 öncesi toplamda yaklaşık 100.000-105.000 personeli bulunan ordunun, bölgeye aktarabileceği azami güçle, eş zamanlı olarak örgüte operasyon yapma ve elde ettiği alanları elinde tutma kapasitesi bulunmamaktadır. Hava gücü sadece askerleri çatışma bölgesinin çevresine personel nakletme açısından kullanılabilmiş, vuruş gücüyle sahadaki askerlere destek sunulamamıştır. Ayrıca geceleri LTTE’nin karadan havaya füzelerine hedef olmamak için uçuş yapılamamıştır.

- Sri Lanka'nın ordu güçleri LTTE ile çatışma içerisinde iken ülkenin güney bölgelerinde geniş çaplı can ve mal kaybına yol açan bombalı eylemler meydana gelmesi, istihbarat toplama ve değerlendirme konusunda zafiyet yaşandığını göstermiştir.
- Potansiyel bilgi kaynaklarını LTTE'ye karşı korumada yaşanan yetersizlikler, yerel halktan terör faaliyetleri ile ilgili istihbarat sağlama olanaklarını zayıflatmıştır.
- Kolombo'nun LTTE'nin propoganda faaliyetlerine karşılığı da oldukça sınırlı ve etkisiz kalmıştır. Örgüt, yurtdışındaki yarı resmi diplomatik altyapısı ile anlık gelişen olaylara hızlıca refleks gösterip algıyı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi başaramıştır.

Sri Lanka'da 2005 sonrası yaşanan gelişmeler, örgütle güvenlik odaklı mücadelede bir dönüm noktasıdır. Sri Lanka, 2006-2009 yılları arasında gerçekleştirdiği kapsamlı operasyonlarla örgüte karşı askeri zaferi kazanmıştır. Sri Lanka'nın uyguladığı terörizmle mücadele ve karşı isyan stratejisi, halk odaklı olmaması (sivil ölümlere sebebiyet vermesi, halkı kazanma kaygısı gütmemesi vb) yönünden ciddi olarak eleştirilmektedir. Diğer taraftan, zaferde Sri Lanka'nın mücadelesi kadar örgütün yaptığı hataların ve uluslararası konjonktür ve dış desteğin de önemli bir rolü olduğu savunulmuştur. Bu bağlamda LTTE'yi yenilgiye götüren, Sri Lanka'yı askeri zafere ulaştıran süreci örgütsel hatalar, uluslararası konjonktür ve Sri Lanka'nın tedbirleri bağlamında ele almak bütüncül bir bakış açısı sağlayacaktır.

### ***Örgütün Hataları***

Örgütün en kritik hatalarından biri, Hindistan'ın desteğini kaybetmesidir. Desteği kaybetmesinde; İndo-Lanka Sözleşmesi'ni ihlal ederek Hindistan Federal Hükümetini aleyhine çevirmesi, Barış Gücü ile girdiği çatışmalarda Hindistan'ın ciddi kayıplar vermesine ve prestij kaybetmesine yol açması ve özellikle Rajiv Gandhi suikasti önemli bir rol oynamıştır (DeVotta, 2009:1041; Perera, 2012:39).

Güç dengesini Sri Lanka lehine etkileyen bir diğer önemli gelişme 2004 yılında örgütün üst düzey sorumlulardan "Albaya Karuna" olarak bilinen Vinayagamoorthi Muralitharan'ın Parbhakaran ile yaşadığı anlaşmazlıklar sonrasında örgütten ayrılmasıdır. Karuna, ayrılma gerekçesi olarak, Doğu bölgesinin örgüte daha fazla

eleman kazandırmasına ve buradaki örgüt mensuplarının hayatlarını daha fazla riske etmelerine rağmen örgütsel hiyerarşide etkili olamamalarını ileri sürmüştür (Tozzi, 2010:31). Karuna'nın örgütten ayrılması ve Hükümetle uzlaşması, örgütün sayısı binlerle ifade edilen deneyimli militanını kaybetmesine yol açmıştır. Ayrıca, Karuna 2006 yılında başlayacak operasyonlarda örgüte karşı ordu güçlerinin yanında yer alacaktır (N.Smith, 2010:43; DeVotta, 2009:1041). Bu hizipleşme ve kopuş, örgütü askeri olarak zayıflatmasının yanı sıra Prabhakaran'ın "*Tamillerin tek temsilcisi olma*" iddiasına da ciddi zarar vermiştir (Tozzi, 2010:31). Sri Lanka Hükümeti örgütün üst düzey yönetimindeki çatlaktan istifade etmiş, ayrılan hizip grubu askeri güç ve para ile destekleyerek Doğu Bölgesinde alan hakimiyetinin sağlanmasında kullanmıştır (Beehner, 2010, para.7).

Örgütün barış sürecinden çekilmesini ve 2005 seçimlerini boykot ederek Rajapakse'nin önünün açılmasına sebebiyet vermesini, bilinçli olmasa da yapılan önemli bir hata olarak görenler bulunmaktadır (Premaratne, 2015:12).

Bir diğer önemli hata, örgütün kapasite ve yeteneklerini olduğundan çok daha fazla görmesi, Sri Lanka'nın, LTTE'yi askeri bir strateji ile bitirebilecek kapasitede olmadığını düşünmesidir. Hashim'in (2010:23) deyişiyle, "*Parbhakaran yeni Hükümetin ciddiyetini tam olarak anlayamamıştır.*" Bununla bağlantılı olarak örgüt, kendi konvansiyonel savaş kapasitesine ve metodlarına olduğundan çok daha fazla güvenmiştir (Perera, 2012:39; DeVotta, 2009:1041). Yeterli örgüt mensubu olmamasına rağmen kilometrelerce uzayan savunma hatları oluşturması, gücünü abarttığına örnek olarak verilebilir (Tozzi, 2010:37). Örgütün konvansiyonel savaşa yönelmesi askeri strateji açısından bir hata olduğu gibi siyasi açıdan da önemli bir hata olarak görülmüştür. Örgüt, 11 Eylül sonrası uluslararası alanda terörizme karşı oluşan atmosfere rağmen terör taktiklerini kullanmaya devam ederek stratejik bir hata yapmıştır. Bu değişime adapte olmadaki başarısızlıkla Prabhakaran'ın zayıf stratejik ve taktik seçimleri, Hükümetin final operasyonundan çok önce örgütü kaçınılmaz sona mahkum etmiştir (N.Smith, 2010:44). Sonuç olarak, Parbhakaran'ın politik çözümden ziyade konvansiyonel savaş konseptine dayalı askeri stratejide ısrar etmesi, örgütün yenilmesine yol açan en önemli faktörlerden biridir (Flynn, 2011:18).

Parbhakaran, bazı yazarlara göre, örgütü yenilgiye götüren kritik hataların (Rajiv Gandhi'nin öldürülmesi, uluslararası toplumu kızdıracak olan 2001'de başlayan barış sürecinden çekilme, Karuna'nın kopması, 2005 seçimleri boykot edilerek Rajapakse'nin önünün açılması) neredeyse tamamının sorumlusudur (Premaratne, 2015:12).

11 Eylül sonrasında LTTE'nin gelirlerinde yaşanan düşüş, çatışmaların sonucu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Örgüt, yıllık olarak yaklaşık 12 milyon dolar gelir elde ettiği Kanada'da, 2005 yılında kanun dışı ilan edilmesiyle önemli bir finans kaynağını kaybetmiştir. 2006 yılı itibariyle AB ülkelerinde örgütün finans temin faaliyetlerini engellemeye yönelik tedbirler artmıştır. Batı'da Sri Lanka Hükümetinin elinin güçlenmesine paralel olarak örgütün üzerindeki baskı artmıştır (N.Smith, 2010:43).

Kasım 2004'te meydana gelen Tsunami ise örgütün büyük oranda kontrolünde olan Kuzey bölgesinde ciddi zarara yol açmıştır. Politik kavgalar, LTTE'nin kontrolünde olan bölgelere yardım ulaşmasını engellemiş, bu Tamillerin izolasyonunu ve yoksulluğunu artırmıştır. Ekonomik kayıplar ve Tamil bölgelerinin ciddi olarak tahrip olması, Tamillerde örgüt için mücadele etme ve destek verme iradesini olumsuz yönde etkilemiştir (N.Smith, 2010:43). Ayrıca, örgütün yerel destekçisi ve eleman kaynağı durumundaki Tamillerin, gittikçe zenginleşen ve çatışma bölgesindeki gerçekliklerden kopuk yaşayan diasporanın bağımsızlık hayallerinin gölgesinde kalması, örgütün şiddet stratejisine olan halk desteğini giderek azaltmıştır (Vicat, 2013:274).

LTTE'nin, isyan sürecindeki en önemli avantajı eylemlerinin yer ve zamanını seçebilmesidir. Örgüt hız, şaşırtma gibi gerilla taktiklerini önemli bir avantaj olarak çatışmanın ilk üç evresinde kullanmıştır. Çatışmanın son evresinde, askeri olarak büyürken yani konvansiyonel savaş aşamasına geçerken kritik alanları düşmana karşı elde tutma stratejisinde başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık, Sri Lanka'nın, örgütün denizyoluyla kaynak elde etme kanallarını kesmesinin ardından tam bir felakete dönüşmüştür (Flynn, 2011:16).

### **Uluslararası Konjonktürün Değişmesi**

Sri Lanka'nın başarısında, 11 Eylül sonrası “terörizmle savaş” konsepti çerçevesinde oluşan uluslararası konjonktür ile bölgesel işbirliği çerçevesinde komşu ülkelerden aldığı askeri ve siyasi destek oldukça etkili olmuştur.

11 Eylül saldırıları sonrasında ilan edilen terörizmle savaş konsepti, uluslararası alanda terör örgütlerini daha az tolere edilir hale getirmiştir. Özellikle finansmanın engellenmesine yönelik alınan kararlarla birlikte, terör örgütlerinin uluslararası alanda hareket kabiliyetleri, 11 Eylül öncesine nazaran önemli sayılabilecek düzeyde kısıtlanmıştır. Sri Lanka, oluşan bu fırsatı, terörizmle mücadelesini hem söylem hem de yapısal olarak güçlendirmek adına değerlendirmiştir. Bu durum, bir taraftan örgüt üzerinde psikolojik baskı oluştururken diğer taraftan dünya genelinde finans temin faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. 11 Eylül sonra değişen konjonktürün önemini vurgulayan Premaratne (2015:43), “2001 yılında ABD tarafından teröre karşı savaş ilan edilmeseydi; Sri Lanka Hükümeti'nin LTTE'yi yenilgiye uğratması mümkün olmayabilirdi” demektedir.

11 Eylül sonrası uluslararası alanda LTTE ile ilgili bir dizi kritik gelişme, örgütün hareket kabiliyetinin nasıl sınırlandırıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir:

- 2001 yılında İngiltere ve Avustralya LTTE'yi yabancı terör örgütleri listesine dahil etmiştir.
- ABD'de 2001 yılında çıkarılan Vatanseverlik Kanunu ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Yasası'na dayanılarak örgütün yaklaşık 4 milyar dolarlık gelire el konulmuş, bu kayıp örgütün özellikle silah satın alma kapasitesini zora sokmuştur.
- Ekim 2001'de Kanada Polisi Toronto'da örgüt adına finans temin faaliyeti yürüten 40 kişiyi gözaltına almıştır.
- 2003 yılında Tayland ilk defa silah temin etmeye çalışan 3 örgüt mensubunu tutuklamıştır.
- 2005 yılında İngiltere, örgütün uluslararası alanda en önemli cephe örgütlerinden biri olan Tamil Rehabilitasyon Örgütü'ni, “bağış yapılabilir organizasyonlar” listesinden çıkarmıştır.

- Örgüt Kanada'da 2006 yılında terör örgütleri listesine alınmış, bu karar sonrası Montreal merkezli faaliyet gösteren Dünya Tamil Hareketi'nin (World Tamil Movement) faaliyetleri büyük oranda sekteye uğramıştır.
- 2006 yılında AB, LTTE'yi terör örgütü listesine dahil etmiştir. AB, 25 ülkede örgütün malvarlıklarını dondurma kararı almış ve finans temin faaliyetlerini etkili bir şekilde sınırlandırmıştır
- 2007 yılında İngiltere İngiliz Tamil Topluluğu başkanını tutuklamış, derneğin yaklaşık 4 milyar sterlinlik malvarlığı dondurulmuştur (Premaratne, 2015:48-50).

11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmle mücadelede küresel planda artan duyarlılığın yanı sıra LTTE'nin müzakerelerdeki uzlaşmaz tavrı ve eylemlerine devam etmesi, örgütün dış desteğini kesmek için uygun bir zemin sağlamıştır. AB ve Kanada'nın Tamil Kaplanlarını yasaklaması sonrasında LTTE'nin küresel networküne karşı daha saldırgan bir mücadele politikası izlenmiştir (Tozzi, 2010:45).

### ***Sri Lanka'nın Tedbirleri***

Sri Lanka Hükümeti'nin örgütün hatları ve özellikle de uluslararası konjonktürün değişmesinden istifade ederek, 2005 sonrası terörle mücadele ve karşı isyan stratejisine geniş bir meşruiyet sağladığı ve eksiklerini gidermeye çalıştığı görülmektedir.

LTTE'nin, 2001 yılında Norveç'in arabuluculuğunda imzalanan ateşkes sözleşmesi ile başlayan görüşme sürecinde bağımsızlıkla ilgili taleplerinden taviz vermeye yanaşmaması, Ağustos 2005'te Sri Lanka Dışişleri Bakanını suikastle öldürmesi, Şubat 2006'da Trincomalee Limanı'na yaptığı saldırı, Başkent Kolombo ve uluslararası toplumda LTTE'nin barışçıl bir çözüme bağlı kalmadığı/kalmayacağı noktasında ikna etmesinin yanısıra Hükümetin savaş mağdurlarını yanına çekmesini sağlamıştır. Bu durum, Mahinda Rajapakse'ye görüşmeleri bitirmesi ve kapsamlı bir operasyon yapması için büyük bir meşruiyet sağlamıştır.

Rajapaksa, 2005 yılında seçilmesiyle birlikte ordunun modernizasyonunda ciddi değişiklikler olduğu görülmektedir. Silahlı kuvvetlerin yapısal problemleri ile yakından ilgilenilmiştir. Polis ve ordu güçlerinin eğitimi ve sayısı ciddi anlamda artırılmış, güvenlik güçleri arasında daha iyi ve geniş bir koordinasyon kurulmuştur (Hashim, 2010:229). 2005-2008 yılları arasında Sri Lanka Ordusunun bütçesi %40

oranında artarken, her ay ortalama 3000 kişilik personel alımıyla ordu %70 oranında büyümüştür. Maddi imkanlar ve sayısal olarak yeterliliğin sağlanmasının yanısıra elit kontr-gerilla birimleri kurulmuştur. Bu birimler 2007-2009 yılları arasındaki mücadelede önemli bir rol oynamıştır (N.Smith, 2010:43; Beehner, 2010).

Ordunun LTTE'den aldığı bölgelerin korunması ve yeniden örgütün eline geçmesinin önlenmesi için 42.000 kişilik "Sivil Savunma Gücü" kurulmuştur. Bu birim, ordu güçlerine, birden fazla cephede örgüte saldırma ve örgüt mensuplarını kovalama imkanı vermiştir (Tozzi, 2010:37). Askeri eğitim de silahlı güçlerin savaş eforlarını yükselten faktörler arasında yerini almıştır. 2002 yılında başlatılan "Özel Piyade Operasyon Ekibi" (The Special Infantry Operations Team-SIOT) programı askerin konvansiyonel olmayan savaş kapasitesini artırmada önemli bir rol oynamıştır. 4-8 kişiden oluşan küçük hareketli birimler, örgütün manevra alanını kısıtlamıştır (Tozzi, 2010:38; Beehner, 2010). Bu birimler, hava desteği ile birlikte daha mobil ve hızlı hareket kabiliyeti ile LTTE'nin savunma hattının gerisindeki üslenme noktalarına sızarak liderleri etkisiz hale getirmeyi başarmıştır (Beehner, 2010, para. 9).

Sri Lanka Deniz Kuvvetlerinin, örgütün denizlerdeki saldırı taktiklerine karşılık verme kapasitesinin artırılması, elde edilen askeri zaferin önemli unsurlarından biridir. Ayrıca, LTTE'ye askeri donanım ve lojistik malzeme taşıyan kargo gemilerinin yok edilmesine de yardımcı olmuştur (Tozzi, 2010:38). Hava Kuvvetleri ise operasyon sürecinde silahlı çatışma hattındaki ordü güçlerine yakın hava desteği sağlamıştır. Örgütün altyapısını yok etme, askerlerin ilerleyişini hızlandırmak için ileri bombardıman uçuşları yapma ve yaralıları zamanında tahliye etme gibi önemli misyonlar üstlenmiştir (Tozzi, 2010:40).

Sri Lanka geçmiş dönemlere nazaran istihbarat ve enformasyon savaşında da daha etkili bir mücadele ortaya koymuştur. İstihbarat toplamada etkili faktörlerden biri iyi eğitilmiş ordü güçleridir. 4-8 kişiden oluşan özel operasyon birimleri, LTTE'nin kontrol ettiği alanlara sızarak gerçek zamanlı istihbarat sağlamışlardır. İnsansız Hava Araçları, örgütün altyapısı, konumlanması, savunma hatları, ateş gücü hakkında bilgi sağlamış, saldırı sonrasında verilen zararı görme ve yeni saldırılar yapma noktasında değerlendirme yapmaya imkan tanımıştır (Tozzi, 2010:46).

Temmuz 2006 ile birlikte Hükümet örgütü izole etme ve bölgesel jeopolitik şartları şekillendirme konusunda başarılı olmuştur. 28 Temmuz 2006'da Doğu Bölgesinde operasyonun ilk aşaması başlatılmıştır (Perera, 2012:47). Doğu Bölgesindeki operasyonun ilk aşamasında, yerleşime açık olmayan iki geniş ormanlık alan dışında Sri Lanka Ordusu, örgütün kontrol ettiği alanları geri almayı başarmıştır. Örgütün tamamen bu iki bölgeye çekilmesi ve akabinde kuşatılması sonrasında büyük bir saldırı başlatılmıştır. Bölgedeki operasyonlar toplamda bir yıl sürmüş, neticede bölge tamamen Sri Lanka'nın kontrolüne geçmiştir (Perera, 2012:49).

Operasyonun ikinci aşaması Mart 2007'de Kuzey Bölgesinde başlatılmıştır. Kuzey Bölgesi, Doğunun aksine, örgüt tarafından konvansiyonel taktiklerle savunulmuştur. Ayrıca, örgüt sivillerin bölgeden ayrılmalarına izin vermeyerek “canlı kalkan” olarak kullanmak istemiştir. Ordu, Doğu Bölgesindeki uyguladığı taktiği bu bölgede uygulayamamıştır (Perera, 2012:50) Ordu güçleri Kuzey Bölgesinde, LTTE'nin geri üs bölgelerine sızarak ve hava desteğiyle vurarak dış konvansiyonel savunma hatlarındaki örgüt mensuplarının geri çekilmesini sağlamış ve bu dış savunma hatları zayıflatılmıştır. Ayrıca, hava destekli operasyonlarda bazı örgüt liderleri elimine edilmiş ve iletişim alt yapısının bozulması sağlanmıştır. Bu sayede örgüt cephe hattından sürekli uzaklaşmış, ormanın daha da derinliklerine çekilmiş, gruplar arasında irtibat zayıflamıştır (Vicat, 2013:274). Kuzeyde deniz kuvvetleri örgütü lojistik temin kanallarını tamamen kesmiştir (Perera, 2012:52). Hashim (2010:24), 2006 yılında çatışmalar başladığında 2009'da ortaya çıkan sonucu kimsenin beklemediğini, tarafların bir süre çatıştıktan sonra yeni bir ateşkes ve barış sürecinin devreye gireceğinin ümit edildiğini ancak Sri Lanka'nın Tamil Kaplanlarını yenerek 21. Yüzyılın en net karşı isyan zaferini elde ettiğini söylemektedir.

### ***Genel Değerlendirme***

Hükümetin terörle mücadelede stratejisindeki hızlı değişim ve isyanın bastırılmasındaki askeri başarı birçok analisti şaşırtmıştır. Çok azı böyle bir değişikliği tahmin etmiş ve birçoğu örgütün revize edilmiş askeri stratejiye direneceğini öngörmüştür (Lewis, 2010:648; Beehner, 2010, para.11).

Sri Lanka'nın “final operasyonu” iki yönden değerlendirilebilir. Askeri açıdan; Sri Lanka'nın daha önceki denemelerinden elde ettiği sonuçlarla karşılaştırıldığında net bir



şekilde farklılık arz eden ve örgütü etkisizleştiren bir stratejidir. Başarılı bir isyana karşı koyma stratejisinin unsurları olan *meşruiyet* (çatışmaların sonuna doğru sivil ölümlerinin artması, uluslararası meşruiyeti büyük oranda tersine çevirmekle birlikte başlangıçta içeride ve dışarıda meşruiyetin sağlandığı söylenebilir), *çaba birliği*, *askeri disiplin ve kapasite*, *dış yardımın sürekliliği*, *isyancıların dış desteğini kesme becerisi* ve *istihbarat ve enformasyon operasyonları* gibi alanlarda sağlanan ilerleme Sri Lanka Hükümetine başarıyı getirmiştir.

Bununla birlikte birçok sivilin ölümü ve yaygın insan hakları ihlalleri, Sri Lanka modelinin ‘başarısı’ ile ilgili ciddi tartışmalara kapı aralamıştır. N.Smith (2010:40) “Rajapaksa Modeli” olarak adlandırdığı modelin özelliklerini, “*iç ve dış eleştirileri görmezden gelme, müzakereleri red, medyayı kontrol ve dizayn etme, ateşkese yanaşmama, sınırsız operasyonel özgürlük*” şeklinde sıralayarak olumsuz yönlerine dikkat çekmiştir. Bu ilkelerin, özellikle ABD başta olmak üzere Batılı karşı isyan stratejisinin “halk merkezli” yaklaşımına tam bir tezat teşkil ettiğini belirtmektedir. Halkın karşı isyan hareketinin safında yer alması için isyancıların davasına üstün gelecek bir alternatif sağlanmalıdır. Bu konseptin temelinde sivilleri isyanın etkisinden koruma ve beklenmeyen zararlara maruz kalmalarından kaçınma yatmaktadır. Sri Lanka’nın uyguladığı karşı isyan hareketi, acımasız taktikleri meşrulaştırmaktadır (N.Smith, 2010:40). Ölü sayıları ile ilgili çeşitli tartışmalar bulunmakla birlikte askeri operasyonlarda sivillerin ölmemesi için özel bir çaba gösterilmediği açıktır. LTTE terör örgütünün de Tamil sivilleri önemseydiği söylenemez; sivilleri bir kalkan gibi kullanmıştır. Benzer şeyleri dile getiren Flynn’a (2011:31) göre Sri Lanka’nın Tamillere yönelik isyan bastırma stratejisinde Tamillerin kalp ve zihinlerini kazanmak, hükümet otoritesini yeniden tesis etmek, Tamil toplumunu yeniden dizayn etmek gibi hedefler yoktur. Beehner (2010), Sri Lanka ordusunun, alan kazanmaktan daha çok LTTE militanlarını öldürmeyi ve süreklilik arz eden taarruz harekâtlarıyla isyanın insan gücü ve kaynaklarını bitirmeyi hedeflediğine dikkat çekmiştir. Doğu Bölgesindeki operasyonlarda 1,700 miitan öldürülürken, Kuzey Bölgesindeki operasyonda 7000 militanın öldürüldüğü kaydedilmektedir. Lewis (2010:648) ise elde edilen başarının daha yapısal sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekmiştir. Hükümetin politikasındaki değişikliği güçlü bir meşrulaştırma söylemi ile savunmasında etkili olan üç önemli faktör bulunmaktadır. Birinci olarak, barış sürecinin yanlış dizayn edilmesi

Rajapaksa'ya süreç karıştılığını manipüle etme imkanı vermiş ve savaş yanlısı güçlü bir kitle oluşmuştur. İkinci olarak Sri Lanka liderliği, küresel güç dengelerindeki değişiminden istifade etmiş, Çin'in bölgede artan etkisinden yararlanmışır. Üçüncü olarak Batı'nın "terörizmle savaş" retoriğini, askeri stratejisini meşrulaştırmak amacıyla sürekli olarak kullanmıştır. Bundan hareketle Lewis (2010:649), Sri Lanka'nın uyguladığı askeri strateji ile zafer elde etmesinin, son yirmi yıllık süreçte sivil savaşlar ve ülke içindeki çatışmaların çözümünde artan oranda belirleyici olan ve merkezinde müzakerenin yer aldığı barışı inşa ilke ve partiklerinde değişimlere yol açabileceğini ileri sürmüştür. Sri Lanka örneğinden yola çıkarak, illiberal barış modelinin uluslararası alanda gittikçe yaygınlaşması potansiyeline dikkat çekmektedir.

Ayrıca, Sri Lanka'nın zaferinin sadece acımasız yeni taktiklerin uygulanmasının basit bir neticesi olmadığı, dış ve iç faktörlerin kümülatif bir sonucu olarak geliştiğine dikkat çekilmiş, bu taktiklerin uygulanmasını savunan karşı isyan stratejistleri eleştirilmiştir (N.Smith, 2010:44; Vicat, 2013:275).

Bu eleştirilere karşı ileri sürülen görüşler ise uzun zaman yayılmış bir isyan bastırma sürecinin insan kaybı, ekonomik maliyet açısından daha ağır sonuçlarının olabileceğine ve kısa süreli askeri ağırlıklı bir karşı isyan stratejisinin hem daha etkili hem daha az maliyetli olduğu üzerinde durmaktadır. Sri Lanka, operasyonların sonuna doğru uluslararası toplumun ve LTTE'nin ateşkes ilanı talebini, örgütün askeri kapasitesini yeniden inşa etmek amacıyla kullanacağı gerekçesiyle reddetmiştir. Ayrıca, bir savaş yürütürken eş zamanlı olarak politik bir sözleşme müzakere edilmesinin, çatışmaları kesin olarak bitirecek bir sona ulaşmasına engel olacağı savunulmuştur (Tozzi, 2010:35). Daha önceki deneyimler dikkate alındığında "müzakere sürecinden LTTE'nin faydalanacağı" argümanı ile ilgili olarak Sri Lanka'nın haksız olduğu söylenemez. Ayrıca, Rajapaksa Batılı eleştirilere karşı "yeni sömürgecilik" kartını kullanmış, Irak ve Afganistan'da sivillere verilen zararları örnek göstererek Batı'yı ikiyüzlülükle suçlamıştır (Beehner, 2010, para. 5).

Söylem alanında yapılan bu tartışmalar bir tarafa, kapsamlı operasyonlarla ilgili bazı reel sonuçlardan bahsedilebilir. Premaratne'nin (2015:15), Sri Lanka özelinde dış şartlar değiştiğinde karşı isyan ve terörle mücadele çabalarının daha etkili olduğu argümanı büyük oranda doğrudur. Bu açıdan Sri Lanka'nın konjonktür değişikliğini

lehe çevirdiği görülmektedir. Ayrıca, Batılı ülkelerin çatışma sürecinde desteklerini kesme ihtimalini öngörerek özellikle Çin desteğini garanti altına alması, uluslararası ve bölgesel dengeleri gözetilen bir dış politika başarısı olarak görülebilir. Ayrıca, Çin'in doğrudan desteğinin yanısıra, Hindistan ve Pakistan gibi bölge ülkelerinin desteği, BM'de ve Güvenlik Konseyi'nde çıkacak kararların önüne geçme açısından kritik bir rol oynamıştır.

Sri Lanka deneyiminden çıkarılacak bir diğer ders, LTTE gibi yarı konvansiyonel kapasiteye ulaşmış ve büyük oranda tanımlanabilir bir hedefe karşı ezici güç kullanmanın, yetersiz (sonuca götürmeyen) güç kullanmaya tercih edilebilir olmasıdır (Beehner, 2010:7).

Sri Lanka'nın karşı isyan modelinin başarısında, "ada devleti" olmasını da gözardı etmemek gerekir. Aynı mücadele stratejisini, ulaşılması güç dağlık alanlarda ve komşu ülkelerde üs bölgesi bulunan örgütlere karşı uygulamak daha zordur.

Diğer taraftan Sri Lanka modeli sivil ölümler, enterne kampları ve savaş suçları nedeniyle ahlaki ve hukuki açıdan sorunludur. Bir demokrasi olarak Sri Lanka'nın sivillere ile silahlı militanlar arasında hiçbir ayırım yapmaması ahlaki olarak uygun olmadığı gibi uluslararası hukuk açısından sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca, yukarıda da değinildiği üzere, bir taraftan LTTE gibi toplumsal mutabakatın önünü tıkayan bir örgüt elimine edilirken, diğer taraftan yeni toplumsal travmalar ve düşmanlıklar, dışlayıcı etnik milliyetçiliğin yeniden üretilmesine uygun bir zemin oluşturmuştur. Askeri başarı, tesis edilmesi zaten güç olan toplumsal mutabakatın önüne yeni engeller çıkarmıştır.

Pinney'e (2014) göre büyük oranda mobilize olmuş etnik bir topluluğu temsil eden isyancı bir gruba karşı alınan zafer, şayet üzerinde uzlaşmış ve sürdürülebilir bir politik son ile neticelenmezse kalıcı olamaz ve otoriter bir politik sistemle sürdürülemez. Ayrıca her ne kadar uluslararası toplumdan gelen eleştiriler Çin'in desteği ve Hindistan'la uyumlu politikalar sayesinde atlatılsa da bu gittikçe uluslararası toplumun daha ağır eleştiri ve suçlamalarına neden olacaktır.

Birçok araştırmacının üzerinde konsensüse vardığı nokta, çatışmanın asıl nedenleri ile ilgili sorunların çözümsüz kalması halinde şiddetin gelecekte yeniden canlanabileceği yönündedir (Devoic, 2013:63; Hashim, 2010:23). Araştırmalarda şiddetli karşı isyan ve terörle mücadele stratejilerinin ilk etapta terörü azaltsa da uzun

vadede ters teptiği veya en azından etkisiz kaldığı saptaması da dikkate alındığında, Sri Lanka'nın gerçek zaferi elde etmesi için çatışmanın yol açtığı siyasi, ekonomik, sosyo-psikolojik sorunları aşması gerektiği söylenebilir.

#### 5.4.2.2. Yasal Düzenlemeler

Sri Lanka terörle mücadelede birçok alanda yasal düzenleme yapmıştır. OHAL düzenlemeleri terörle mücadelede yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Sri Lanka'da bağımsızlık sonrası çoğunluğu Tamil sorunu ile ilgili olmak üzere yirmi defa OHAL ilan edilmiştir (Manoharan, 2006:24). OHAL düzenlemeleri, arama, gözaltı, tutuklama gibi konularda güvenlik güçleri ve adli yetkililere geniş bir inisiyatif alanı tanımış, keyfi uygulamaların önünü açmıştır. Yaşam hakkının ihlali, gözaltında kaybolma, işkence, özel hayatın gizliğinin ihlal edilmesi gibi yaygın insan hakkı ihlalleri ortaya çıkmıştır (Anketell ve Gunatilleke, 2010:2). Ancak bu şekildeki legal düzenlemeler, örgütün faaliyetlerini engelleme noktasında fonksiyonel olmamıştır (Samaranayake, 2007:182).

UNP 1977 yılında iktidara geldiğinde, OHAL yetkililerinin yanı sıra LTTE ve Benzer Örgütlerin Yasaklanması (Proscription of the Liberation Tigers of Tamil Eelam and Similar Organisations Act of 1978) ve Terörizmin Önlenmesi Yasası (Prevention of Terrorism Act of 1979, PTA) çıkarılmıştır. İlk yasa ile Başkan'a şiddete başvuran yada doğrudan veya dolaylı olarak hukuk dışı faaliyetlerle bulunan örgütleri yasaklama yetkisi verilmektedir. Yasaklanan örgütün, bu yaptırıma karşı başvurabileceği bir merci bulunmamaktadır (Manoharan, 2006:23). Bu şekilde bir etiketleme örgütsel faaliyetleri engellemediği gibi militan gruplara katılımı da önleyememiştir. Nitekim Hükümet yasayı yürürlükten kaldırmak durumunda kalmıştır. Hükümet yasaklamaya yönelik yeni bir düzenleme yapmamakla birlikte OHAL düzenlemeleri ve Terörizmi Önleme Yasası kapsamına alarak zaman zaman örgütleri yasaklama yoluna gitmiştir (Manoharan, 2006:25).

Bir diğer düzenleme olan PTA'nın birinci bölümünde terör kapsamına girecek suçlar listelenmiştir. Listede yer alan suçların çoğunluğu Ceza Yasasında bulunmakla birlikte terör kapsamında işlenmesi halinde cezalar artmaktadır. Bu şekilde yasanın caydırıcı gücü artırılmak istenmiştir (Anketell ve Gunatilleke, 2010:4). Terörizmi Önleme Yasasını katı kılan asıl düzenlemeler daha çok soruşturma ve yargılama prosedürleri ile ilgilidir. Mala el koyma, gözaltına alma, konut ve araç aranması,

uzatılmış gözaltı, şüphelinin hareketini kısıtlama, ön soruşturma yapılmadan yargılama, itirafların delil olarak kabul edilebilirliği, kefaletle serbest kalmaya izin verilmemesi, soruşturmacı personele yargılama sürecinde bazı muafiyetler sağlama, PTA'nın uygulanmasında diğer yasalara göre öncelik sağama gibi düzenlemelerde bireyin özgürlük alanını keyfi olarak kısıtlamaya oldukça müsait bir prosedür söz konusudur (Manoharan, 2006:27). Düzenleme ilk yasalastığında kamuoyunda yeterince tartışılması bir tarafa Parlamento'da bile yeterince tartışılmadan kabul edilmiştir. Başkan Jayewardene, Tamil liderlerine yasanın geçici olacağı sözünü vererek oluşacak tepkileri azaltmaya çalışmıştır (Manoharan, 2006:28). Yasa, adında geçici olsa da kalıcı bir düzenleme olarak, OHAL düzenlemelerinin olmadığı dönemlerde, benzer insan hakları mağduriyetlerinin devam etmesine yol açmıştır. Sri Lanka Temmuz 2016'da, Terörizmi Önleme Yasasının yerini alacak yeni bir yasa çalışması başlatmıştır.

Sri Lanka'da terörizmle mücadelede yasal çerçevenin, önleyicilik noktasında kısa vadeli faydalar sağladığı söylenebilir. Yüksek Güvenlikli Bölgeler oluşturma, önleyici gözaltı gibi uygulamalar örgütle mücadelede hızlı reaksiyon göstererek zararları azaltma noktasında etkili olmuştur. Ancak caydırıcılık ve ıslah edicilik noktasında tam anlamıyla bir başarısızlıktan söz edilebilir. LTTE'nin halk desteği ve örgüte katılım, özellikle 1983 olayları sonrasında süreklilik arz eden bir olgu haline gelmiştir. Bunda LTTE'nin oluşturduğu korku iklimi de belirleyici olmuştur.

Diğer taraftan, mücadelenin güvenlik güçleri üzerinden yürütülmesi ve güvenlik güçlerine geniş yetki alanı bırakılması, güvenlik sektörünün etnikleşmesi ve politikleşmesine yol açmıştır. Güvenlik güçlerinin devletin egemenliğini tehdit eden güçleri bastırmak için kaba güç kullanılabileceği şeklinde bir zihiniyet oluşmuştur. Bu durum, Tamil bölgesinde, Sinhalaların egemen olduğu ordunun "işgalci güç" gibi algılanmasına yol açmıştır.

#### **5.4.2.3. Uluslararası İşbirliği**

2005 sonrası dönemde Sri Lanka'nın örgütü askeri olarak yenmesinin arkaasındaki en önemli etkenlerden biri Hindistan, Çin ve Pakistan gibi bölgesel güçlerin siyasi ve askeri desteğini alabilmesidir (Perera, 2012:59).

Sri Lanka'nın final operasyonunda Hindistan'ı yanında tutması, Diaspora'dan etkilenen Batılı güçlerin Sri Lanka'ya müdahale etmesini engelleme açısından hayati önem arz etmiştir (Hashim, 2010:23;Perera, 2012:19) Hindistan'ın sorun üzerinde belirleyici bir rol oynayabildiği dikkate alındığında, 2006-2009 operasyon sürecinde Tamil Nadu Bölgesi'nin baskısına rağmen Sri Lanka'yı destekleyici bir noktada durması, karşı isyan stratejisinin kesintiye uğramadan sonuçlanmasında önemli bir etken olmuştur (Premaratne, 2015:43). Hindistan, ülkesindeki Tamil nüfusu üzerinde olumsuz etkilerinden çekindiği için Sri Lanka'ya doğrudan destek vermemekle birlikte istihbarat paylaşımı konusunda desteğini artırmış ve 1987 yılında olduğu gibi çatışmalara müdahil olmayacağı konusunda Sri Lanka'ya garanti vermiştir. Bu dolaylı destekle, Sri Lanka'ya karşı olası bir bariyeri ortadan kaldırdığı gibi LTTE'nin yeni bir yaşam alanı bulmasının önüne geçilmiştir. Hindistan, radar ve sinyal istihbaratı sayesinde denizlereki hareketlilikle ilgili Sri Lanka Deniz Kuvvetlerine değerli bilgiler sağlayarak örgüt karşısında manevra kabiliyetini yükseltmiştir (Tozzi, 2010:47).

Sri Lanka'nın örgüte karşı mücadelesinde en belirleyic faktör, Çin'den alınan ekonomik ve askeri yardım olmuştur. Geleneksel olarak ABD, AB, Japonya ve Kanada Sri Lanka Hükümetine askeri yardımın çoğunluğunu yapan ülkeler olmuştur. 2005 yılının başında Çin yıllık olarak 1 milyon dolarlık ek askeri ve finansal yardım sağlama sözü vermiştir. Bunun karşılığında limanlardan yararlanma ve diğer yatırımlarda önemli kolaylıklar elde etmiştir. Bu Çin'in Güney Asya'daki bölgesel rakibi Hindistan'a karşı etkinliğini artırmıştır. (Premaratne, 2015:5; N.Smith, 2010:43). Çin'in Sri Lanka'ya desteğinin arkasındaki iki önemli neden, Hint Okyanusu üzerinden yapılan petrol sevkiyatını koruma altına almak ve bölgede etkinliğini artırmaktır (Tozzi, 2010:42) Çin finansal desteğin yanı sıra diğer bazı ülkelerle birlikte BM bünyesinde Sri Lanka'ya politik destek sağlamıştır. Batılı ülkeler Sri Lanka'ya yapacakları yardımı insan haklarına saygı ve sivillere zarar vermekten kaçınma şartına bağlarken, Hükümet bu şartları LTTE'nin yenilebilmesinin önünde bir engel olarak görmüştür. Batı'nın askeri yardımı yerine ikame edilen Çin'in askeri yardımı, Hükümetin Batıdan gelen eleştirilere karşı kulaklarını tıkamasına imkan sağlamıştır (N.Smith, 2010:43).

2008 yılında Pakistan ile 200 milyon dolarlık ileri düzeyde askeri ekipman ve silah sağlama sözleşmesi yapılmıştır. 2008 yılında Pakaistan Hava güçlerine mensup pilotlar LTTE'ye yönelik bombardımanlarda görev almışlardır (Tozzi, 2010:41).

Bunların yanı sıra ABD ve Pakistan askeri eğitim ve istihbarat noktasında Sri Lanka'ya destek sağlamışlardır. İsrail insansız hava aracı ve hızlı saldırı botları sağlarken, Rusya nakliye helikopterleri sağlamıştır. Ukrayna'dan MiG 27 uçakları, Pakistan'dan roketatar alınmıştır (Premaratne, 2015:51).

#### **5.4.2.4. Müzakereler**

Sri Lanka srounun çözümünde ve örgütle mücadelede müzakere yöntemine zaman zaman başvurmuştur. Görüşmelerde, silah bırakma konusu görüşüldüğü gibi siyasi konuların da görüşüldüğü görülmektedir.

Hükümet'in soruna politik çözüm bulmakla ilgili 4 ayrı girişiminden bahsedilmektedir.

1. Görüşme Süreci: Colombo ve Jaffna'da 3 Mayıs 1989-6 Mart 1990 tarihler arasında görüşmeler yapılmıştır.
2. Görüşme Süreci: Jaffna'da 1994-1995 yıllarında görüşmeler yapılmıştır.
3. Görüşme Süreci: 2002-2003 yıllarında Tayland, Norveç, Almanya, Japonya ve İsviçre'de görüşmeler yapılmıştır.
4. Görüşme Süreci: 2006 yılında örgütle İsviçre ve Norveç'te bazı görüşmeler yapılmıştır.

#### **Birinci Görüşme Süreci**

Hindistan'ın arabuluculuğunda 13 Temmuz 1985 tarihinde başlayan görüşmeler, 12 Ağustos 1985 yılına kadar devam etmiştir. Görüşmelere LTTE ile birlikte diğer TULF, PLOTE, EPRLF, EROS gibi Tamil milliyetçi örgütleri de iştirak etmiştir (Çınar, 2012:67).

Görüşmelerde, Sri Lanka Hükümeti, bölgelere (district) yetki devri ile ilgili taslak bir öneri ortaya koymuştur. LTTE'nin da dahil olduğu örgütler ve TULF, yetki devri ile ilgili önerileri yeterli bulmadıkları için üzerinde tartışmak dahi istememişler, üç prensip üzerinde sıracı olmuşlardır: Sri Lanka Devletinin yeniden oragnize edilmesi, Kuzey ve Doğu bölgelerinin Tamil anavatanı olarak kabul edilmesi ve self determinasyon hakkı (Rothenberg, 1998:521; Podder, 2006:581). Hükümetin planı ile Tamillerin taleplerinin çerçevesi tamamen farklı olduğu bu yüz yüze görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Akabinde Hindistan'ın arabuluculuğunda dolaylı görüşmeler başlatılmıştır. Taraflar yüz

yüze gelmeden görüşmeleri sürdürmüş ve bu sürecin sonunda 1987 tarihli Hindistan-Sri Lanka Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmenin temel mantığı, Sri Lanka'nın bölgelere otonomi sağalaması karşılığında ayrılıkçı grupların silah bırakmasıdır (Podder, 2006:582). Sri Lanka Hükümeti ve Tamil Milliyetçi grupları arasında süren müzakerelerin olumsuz sonuçlanması taraflar arasında çatışmayı daha da alevlendirmiştir. İlerleyen süreçteki barış görüşmelerinin, Birinci Barış Görüşmeleri'nden en önemli farkı LTTE dışındaki Tamil milliyetçi gruplarının diğer görüşmelerde muhatap alınamamasıdır (Çınar, 2012:67). Ayrıca LTTE'nun TULF üzerinde, UNP'nin de SLFP üzerinde baskı kurması müzakerelerde ilerleme kaydedilmesini engelleyen bir diğer neden olarak gösterilmektedir (Rothenberg, 1998:521).

### **İkinci Görüşme Süreci**

Başkan Ranasinghe Premadasa, işbaşına gelmesinden kısa bir süre sonra Nisan 1989'da LTTE ile doğrudan görüşmeler başlatmıştır. Görüşmelerde hem Hükümet hem de LTTE, Hindistan Barış Gücü'nün bölgeden çekilmesi talebinde bulunmuştur (Çınar, 2012:68; Rothenberg, 1998:522). Görüşmelerde ilk etapta, konuşulanlar yazılı anlaşmalarla resmileştirilmemiş ve kompleks siyasi sorunlara girilmemiştir; Bölgesel seçimler yapılana kadar ateşkes ilan edilmesi üzerinde uzlaşıya varılmış, temel politik konuların seçimlerden sonra görüşülmesi kararlaştırılmıştır (Rothenberg, 1998:522). Hindistan Barış Gücü'nün bölgeden çekilmesiyle görüşmelerin yapılmasında itici güç olan etken ortadan kalkmıştır. LTTE'nin Haziran 1990'da bir polis merkezine saldırmasıyla görüşme süreci sona ermiştir. LTTE'nin Hindistan'ın bölgeden çekilmesini hem alan kontrolü sağlamak hem de muhalif örgütleri ortadan kaldırmak için bir fırsat olarak gördüğü ve bu nedenle görüşmeleri sabote ettiği söylenebilir. Bununla birlikte Hükümetin, Anyasada yapılacak 6. Değişiklik paketini iptal etme, Hindistan bağlantılı militan gruplarla görüşme gibi örgütün güvensizliğini tetikleyecek bazı hamlelerinin görüşmeleri sona erdirmiş olabileceği belirtilmektedir (Rothenberg, 1998:525).

### **Üçüncü Görüşme Süreci**

Üçüncü görüşme süreci, 1994-1995 yıllarında Halkların İttifakı'nın lideri Chandrika Bandaranaike Kumaratunga'nın Ağustos 1994'te başkan seçilmesi ile



başlamıştır. Kumaratunga seçimlerden önce LTTE ile görüşerek barışı sağlama, barış ortamında işsizlikle ve fakirlikle daha kolay mücadele vaatleri ile seçimi kazanmıştır (Rothenberg, 1998:525). Kumaratunga, örgütle ön koşulsuz olarak görüşmelere hazır olduklarını deklare etmiş ve yetki devri konusunda kapsamlı adım atmaya hazır olduğu mesajını vermiştir. Örgüt, politik görüşmeler geçmeden önce Doğu ve Kuzey bölgelerinin yeniden inşa edilmesi, ekonomik kısıtlamaların kaldırılması, bazı askeri üslerin yerlerinin değiştirilmesi, askeri kapasitenin artırılmasına yönelik faaliyetlere girişilmemesi gibi bazı ön şartlar ileri sürmüştür (Rothenberg, 1998:531). Prabhakaran, Başkana yazdığı mektubunda, ön koşullarda ilerleme sağlanamadığı için görüşmelerden çekildiğini belirtmiştir. Ayrıca gerek parti içi muhalefet gerekse UNP'nin sert muhalefeti, ayrıca LTTE'nin maksimalist talepleri ve görüşme sürecinde eylemlere devam etmesi sürecin başarılı olmasını engellemiştir (Podder, 2006:583). Örgütün görüşmelerden çekilmeden hemen önce Deniz Kuvvetlerine ait 2 deniz botuna yönelik bombalı eylemi on bir askerin ölmesiyle sonuçlanmıştır. Hükümet eyleme rağmen görüşmelerin devam edebileceği yönünde açıklamalar yapmıştır. LTTE, ateşkes, Kuzey ve Doğu bölgelerinde barışçıl bir atmosfer oluşturulması ve Tamillerin sosyal ve ekonomik problemleriyle acilen ilgilenilmesini ön şart koşmuş, Hükümet ise örgütün silahları susturması, politik müzakere için net bir takvim üzerinde uzlaşılması gerektiğini ve örgütün aksine görüşmelerde arabulucu istemediğini deklare etmiştir (Rothenberg, 1998:534-535).

Tekrardan askeri seçeneğe geri dönen Kumaratunga, örgütün askeri olarak yenilmesi halinde barış planına evet demek zorunda kalacağını düşünmüştür (Samaranayake, 2007:183) 1999 yılında Sri Lanka ile LTTE arasındaki çatışmalarda, Jaffna'nın elde tutulması açısından stratejik öneme sahip olan Fil Geçidi'nin kaybedilmesi, akabinde 2001 yılında yapılan kapsamlı operasyonun başarısız olmasıyla Kumaratunga'nın bu planı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sonuçlar, aynı zamanda iktidarının sona ermesinin önemli nedenlerinden biri olmuştur (Podder, 2006:584). Ancak görüşme süreci sona erse de örgütle temasların tamamen kesilmediği, Norveç'in arabuluculuğunda zaman zaman Tayland, Almanya, Japonya ve İsviçre'de biraraya geldiği görülmektedir (Parmanet, 2015:39). 1992-1995 yılları arasında hem barış görüşmelerinin hem de operasyonların neticesiz kalmasında, Kumaratunga Hükümeti'nin müzakere ve askeri operasyon seçenekleri arasında kararsızlık

sergileyerek devlet içerisinde efor birlikteliğini sağlayamamasının da payının bulunduğuna dikkat çekilmektedir (Tozzi, 2010:17). Neticede hem görüşmeler başarısız olmuş hem de askeri operasyonlarda ciddi kayıplar verilmesine rağmen LTTE'nin kontrol ettiği alanlar geri alınamamıştır.

Görüşmelerin başarısız olmasında belli bir görüşme çerçevesi oluşturulmaması, Hükümet delegasyonunun düşük statüdeki yetkililerden oluşması, iletişim aracı olarak mektup kullanılması, alınan kararların uygulamasının takibini yapacak bir yapının bulunmaması, ateşkesin zamanlaması gibi faktörlerin de etkili olduğuna dikkat çekilmiştir (Rothenberg, 1998:556).

#### **Dördüncü Görüşme Süreci**

2000 yılında çatışmanın üçüncü aşaması her iki taraf açısından tükenmişlik içerisinde sona ermiştir. Hükümet güçleri çatışmalarda “küçük düşürücü” yenilgiler almış, örgütün ise çok ciddi militan kayıpları olmuştur. Her iki taraf 2002 yılında Norveç'in arabuluculuğunda karşılıklı ateşkes ilan etmiş, müzakerelere başlanması kararlaştırılmıştır (Hashim, 2010:21; Neita, 2008:582; N.Smith, 2010:42). Taraflar arasında Eylül 2002 ve Nisan 2003 tarihleri arasında altı tur görüşme yapılmıştır. LTTE Aralık 2002'de Oslo'da yapılan görüşmede, dış self determinasyon ilkesi yerine iç self determinasyon ilkesi üzerinde durmuş ve federal temelde bir çözümün konuşulabileceğini belirtmiştir (Podder, 2006:584). Ancak kısa bir süre sonra Sri Lanka Hükümeti örgütü “müzakere sürecini başka bir savaş biçimi olarak görmek” ile suçlarken, LTTE, Hükümeti “süreci nefes alma fırsatı olarak ve çatışmanın bir sonraki raunduna hazırlanmak için kullanmak” ile suçlamaya başlamıştır (Hashim, 2010:21; Neita, 2008). Görüşmelerde kritik hususlarda ilerleme sağlanamaması ve tarafların birbirlerine karşı güvensizliklerinin devam etmesi, sürecin aksamasına yol açmıştır (Hassan, 2009:8). Örgüt Nisan 2003'te görüşmelerden çekilmiş, daha ileri düzeydeki görüşmeler için “Geçici Özerklik Sözleşmesi”nin (Interim Self Government Agreement) kabul edilmesini bir ön şart olarak deklare etmiştir. Görüşmeler devam ederken ateşkes devrede olmasına rağmen LTTE muhaliflere yönelik terör eylemlerini sürdürmüştür (Samaranayake, 2007:183).

Başbakan Wickremasinghe'nin, “*Ayrılma dışında her seçeneği görüşmeye hazır olduklarını*” belirttiği (Tozzi, 2010:30) bu süreçte, LTTEKuzey bölgesinde kontrol

ettiği alanlarda daha da güçlenmeye başlamıştır. Müstakbel “Eelam Devletinin” başkenti Kilinochchi, LTTE’nin idari merkezi haline gelmiş ve ulaşım, sağlık, eğitim, asayiş gibi konularda kurumsallaşma girişimleri hız kazanmıştır (Hashim, 2010:22).

Nisan 2003’te fiilen kesilen görüşmeler, Kasım 2005 seçimlerinden SLFP lideri Mahinda Rajapakse’nin galip çıkmasının ardından tamamen sona erme işaretleri vermeye başlamıştır. Norveç’in arabulucuğuyla Şubat 2006’da Cenevre’de yapılan görüşmede, Hükümet LTTE’nin Ateşkes Sözleşmesini ihlal etmesini engellemek için yeni kurallar konulmasını talep ederken, LTTE Hükümetin Kuzey Bölgesindeki askeri hazırlıklara son vermesini, örgütten kopan ve devletle işbirliği yapan Albay Karuna fraksiyonunun silahsızlandırılmasını talep etmiştir (Podder, 2006:582). Sözü edilen taleplerle ilgili ilerleme sağlanamayınca görüşmeleri devam ettirmek üzere yapılan girişimler sonuçsuz kalmıştır.

2006 yılı sonlarına doğru ateşkesin fiilen sona ermesiyle birlikte Prabhakaran, Sri Lanka’nın Tamil ulusal sorununa asla bir çözüm sunamayacağını, kendileri için bağımsız Tamil Devletini elde etmekten başka bir çare olmadığını söylemiştir (Neita, 2008:580). 2006 yılında fiilen biten Ateşkes Sözleşmesi’nin resmen sona ermesi 2008 yılını bulacaktır (Hassan, 2009:9).

Müzakere sürecinin başarısızlık ile sonuçlanmasının asıl sebebinin iç politik hesapların müzakere sürecini etkileyebilmesi, LTTE’nin federasyon önerisine karşı isteksiz tavrı, bölgesinde kontrolü daha da arttırmaya yönelik faaliyetleri, Hükümet ve örgüt arasında çatışmalar azalmakla birlikte örgütün muhaliflere yönelik suikast eylemlerine devam etmesidir (Höglund, 2005:166; Çınar, 2012:69). Norveç aracılığı ile yapılan görüşmelerde ise, uluslararası aktörlerin LTTE’yi terör örgütü ilan etmesinin de etkisiyle, Sri Lanka Hükümeti uzlaşmaz bir tavır sergilemiş, askeri kapasitesini arttırmaya çalışmıştır. LTTE ise, kendisi ile yapılan müzakere sürecini olumlu değerlendirememiştir. Örneğin siyasallaşması yönünde adımlar atmamıştır. Sonuç olarak, Soğuk Savaş Sonrası’nda LTTE, dış dünyayı iyi okuyamamış, dış dünyadaki gelişmelere göre kendisini yenileyememiştir (Çınar, 2012:72). Son görüşmelerdeki başarısızlığın nedenleri olarak, 11 Eylül sonrası terörle savaş söylemi üzerinden Sri Lanka’nın LTTE ile mücadelede uygun bir konjonktürün oluştuğunu düşünmesi, Sinhala ana akım partileri arasındaki kriz, hükümetin bölgede paramiliter gruplarla

işbirliği yapmasına dikkat çeken görüşler de bulunmaktadır (Paramanathan, 2007:29-30).

Müzakerelere genel olarak bakıldığında ise; LTTE örneğinde yaşanan görüşmelerdeki başarısızlığın sebepleri; taraflardaki derin güvensizlik, güç kullanarak sonuca gidilebileceğine dair inanç, arabulucuların etkin olamamaları, çatışmalar şiddetin düzeyi ve kapsamı bakımından iç savaşa yakın bir görüntü sergilmesi etkili olmuştur (Cenker, 2013:46). Olumlu sonuçları açısından ise Sri Lanka, örgütün ve liderinin diyaloga açık olmadığını göstererek askeri operasyonlar için uluslararası alanda kısmen, iç kamuoyunda ise geniş bir meşruiyet zemini elde etmiştir.

#### **5.4.2.5. Çatışma Sonrasına Yönelik Tedbirler**

İç çatışma, savaş gibi ciddi fiziksel, ekonomik ve toplumsal yıkımlara yol açmış süreçlerden sonra silahlı örgüt mensuplarının rehabilitasyonu ve topluma yeniden entegrasyonu, siyasi güç dağılımı, anayasal değişiklikler, azınlık hakları, çatışma bölgelerinin yeniden inşa edilmesi gibi sorunlar gündeme gelmektedir (A.Çelik, 2014:233).

Çatışma sonrasına yönelik en acil konu olarak Hükümet, eski örgüt mensuplarının rehabilitasyonu ve topluma yeniden entegrasyonu veya DDR olarak da ele alınan süreci başlatmıştır. Hükümet tarafından “Eski Savaşçıların Sri Lanka Sivil Yaşamına Adaptasyonları İçin Ulusal Çerçeve” 20 Temmuz 2009’da çatışmaların bitmesiyle hayata geçirilmiştir (De Silva, 2012:6). Bu kapsamda yaklaşık 11.481 LTTE örgüt mensubu programa dahil edilmiştir. 10.329 örgüt mensubu final operasyonun sonuna doğru teslim olan veya yakalanan örgüt mensuplarından oluşmaktadır. Rehabilitasyon ve topluma entegrasyon programı yaklaşık iki yıl sonra, Ekim 2011’de bitirilmiştir (Dharmawardhane, 2013, para.12). Sri Lanka Ordusu personeli tarafından yönetilen 24 Konaklama ve Rehabilitasyon Merkezi oluşturulmuş, örgüt mensupları Tamil Kaplanları’nda faaliyet gösterdikleri süreye göre düşük, orta ve yüksek risk grupları şeklinde tasnif edilmiştir (Dharmawardhane, 2013, para.12; De Silva, 2012:6).

Sri Lanka rehabilitasyon programının içeriği 6+1 şeklinde formüle edilen; 1) Eğitim, 2) Mesleki Rehabilitasyon, 3) Psikolojik ve Yaratıcı Terapi, 4) Sosyal, Kültürel ve Aile Rehabilitasyonu, 5) Ruhsal ve Dini Rehabilitasyon, 6) Rekreasyonel

Rehabilitasyon ve (+) Toplumsal Katılım başlıklarından oluşmaktadır. Program sonucunda, katılanlara kamu sektöründe Sivil Savunma Gücü veya Sahil Güvenlik birimlerine girmeleri, özel sektörde serbest meslek edinmeleri için destek verilmektedir. Ancak ekonomik entegrasyon noktasında programın başarılı olduğu pek söylenemez (Dharmawardhane, 2013, para.12).

Rehabilitasyon programı kapsamına alınanların eğitimleri çocuk, kadın ve yetişkin erkekler şeklinde üçe ayrılmış ve her gruba göre farklı programlar hayata geçirilmiştir. Çocuklara yönelik olarak; formel okul eğitim programları, mesleki eğitim programları, estetik ve drama terapisi programları, ruhsal gelişim programları, spor aktiviteleri vb programlar uygulanmıştır. Yetişkin kadın eski savaşçılarla ilgili olarak; Genel Eğitim Sertifikası sınavları için eğitimler, Sinhalaca ve İngilizce dil eğitimi, büro işleri için yazışma eğitimi, çocuk bakım-kreş hizmetleri için diploma, terzi, kuaför, makyaj, yoga ve meditasyon programları, estetik ve drama terapileri, temel bilgisayar eğitimi, kariyer ve aile planlama eğitimi, aşçılık kursları, psikolojik rehberlik sertifika programları gibi programlar uygulanmıştır. Yetişkin erkekler için ise, yetişkin bayanlara uygulanan genel programların yanı sıra tesisatçılık, deri işleri, elektirik ve elektronik işleri, marangozluk, duvar ustalığı, ağır iş makineleri sürücülüğü eğitimi gibi programlar uygulanmıştır (De Silva, 2012:15; Dharmawardhane, 2013, para.12).

Sri Lanka'nın rehabilitasyon programı ile ilgili olarak Kruglanski vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada, bazı ayırt edici unsurlara dikkat çekilmiştir. Liderlerin ve örgüt mensuplarından ayrı ayrı olarak ele alınması, grubun kolektif hareket kabiliyetini engellemektedir. Sanat ve yoga gibi bireysel odaklanmaya yönelik faaliyetler ön plandadır. En önemlisi bireye kendini önemli hissettirecek ve topluma entegrasyonunu sağlayacak mesleki eğitimler oldukça güçlüdür (Kruglanski vd., 2014:88). Programın etkinliğini ölçmek amacıyla, katılımcıların programa dahil olmadan önce ve 9 aylık süreçte şiddete karşı bakış açılarındaki değişim ölçülmüştür. Katılımcıların, program ilerledikçe Sinhalalara yönelik silahlı mücadele yönündeki tutumlarının ve desteklerinin düştüğü gözlenmiştir (Kruglanski vd., 2014:88). Bu bulguların Sri Lanka'nın programının etkinliğine işaret ettiği belirtilmekle birlikte bireylerin tekrar radikalleşebileceklerine dikkat çekilmiş, program sonrasındaki tutumlarının ölçülmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, bazı

araştırmacılar tarafından programın şeffaf yürütülmemesinden dolayı etkinliği ile net bir şey söyleminin mümkün olmadığı savunulmuştur (Đevoic, 2013:63).

Çatışma sonrasına yönelik tedbirlerin bir diğer boyutunu, yerinden edilenlerin yerleşimi ve zarar gören sosyo-ekonomik yapının yeniden inşa edilmesi oluşturmaktadır. 1983-2009 yılları arasında devam eden çatışmalar sürecinde yaklaşık 300.000 kişinin yerinden edildiği tahmin edilmektedir. (Đevoic, 2013:64; Dharmawardhane, 2013, para.12).

Diğer taraftan, çatışma sonrası önemli sorunların biri de özellikle Mullaitivu ve Killinochchi şehirleri başta olmak üzere çatışma sonrasında tamamen harap olan sosyal ve ekonomik altyapının inşa edilmesine yönelik çabalar olmuştur. Sri Lanka Hükümeti tarafından ulaşım, telekomünikasyon, sağlık, ev, su, elektrik gibi zarar gören sosyo-ekonomik altyapının yeniden inşa edilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda Hindistan ve ABD başta olmak üzere yabancı ülkelerden ve uluslararası kuruluşlardan finansal destek sağlanmaktadır. Finansmanın %64'ünün dış yardımlar olduğu belirtilmektedir (Keerawella, 2013:16). Sri Lanka'nın 2009-2015 yılları arasında odaklandığı asıl alanın fiziksel ve ekonomik yeniden inşa olduğu ve bu alanda tatmin edici olmasa da belli bir mesafe katedildiği belirtilmektedir.

Çatışmanın oluşturduğu bu travmaları ortadan kaldırılması için sadece fiziksel ve ekonomik yeniden inşanın yeterli olmayacağına, yeni çatışmaların vuku bulmayacağı bir atmosfer oluşturulması gerektiğine, etno-ideolojik çatışmaların devam etmesi halinde toplumsal mutabakatın sağlanamayacağına dikkat çekilmektedir (Keerawella, 2013:11).“BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin “Sri Lanka İnsan Hakları Kapsamlı Raporu”nda (2015) özellikle çatışmanın son aşamasında LTTE, ordu güçleri ve Hükümet destekli paramiliter gruplar tarafından işlenen insalığa karşı suç ve olası savaş suçlarına dikkat çekilerek bağımsız bir uluslararası mahkeme kurulması önerisinde bulunulmuştur<sup>29</sup>. Bu noktada, özellikle çatışmanın son aşamasında sebebiyet

<sup>29</sup>Final operasyonu esnasında hayatını kaybeden sivillerle ilgili çeşitli sayılar ileri sürülmektedir. BM raporlarında yaklaşık 7.000 sivilin hayatını kaybettiği ileri sürülürken, Sri Lanka 2000-3000 arasında bir sivilin hayatını kaybettiğini iddia etmektedir. Bunlarla birlikte hem Tamil Kaplanları hem de Hükümet güçlerince çatışma süresince insanlığa karşı suç ve savaş suçları kapsamına girecek birçok fiil işlendiğine dikkat çekilmektedir (Comprehensive report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on Sri Lanka, 2015:6) Raporunda, Sri Lanka ordu güçleri ve Hükümet destekli paramiliter grupların, sivilleri ve insani yardım gönüllüsü, gazeteci gibi koruma altında olan kişileri haksuz bir şekilde öldürdüğüne inanmak için haklı gerekçeler bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca işkence başta olmak

verilen sivil ölümler, insalığa karşı suç ve olası savaş suçları ile ilgili olarak gerçekler ortaya çıkarılıp hesap verilebilirlik sağlanmalıdır. Bu konuda resmi kurumlar ve prosedürlerin işletilmesinin yanı sıra tarafların karşılıklı olarak özür ve af dilemesi sürdürülebilir bir barışa geçiş sürecini hızlandıracaktır (Keerawella, 2013:13).

Sri Lanka’da, Mahinda Rajapaksa’nın görevlendirmesiyle Mayıs 2010’da “Alınan Dersler ve Toplumsal Mutabakat Komisyonu” (Lessons Learned and Reconciliation Commission) kurulmuştur. Komisyon’un sonuç raporu Aralık 2011’de yayınlanmıştır. BM, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Uluslararası Kriz Grubu gibi uluslararası kuruluşlar tarafından, komisyon “bağımsız olmamak”, rapor ise “tarafsızlık ilkesine aykırılık” gerekçesiyle eleştirilmiştir (Pinney, 2014, para.4).

Toplumsal mutabakat için önemli olan bir diğer alan, çatışma sonrası güvenliğin inşasıdır. Hükümet LTTE’nin yeniden toparlanmasının önüne geçmek amacıyla ordu güçlerini bölgede tutmakla birlikte bu çatışma sonrası atmosfere uygun bir konseptte olmamaktadır. Ordu güçleri daha az görünür olmalı; devletin güvenlik ihtiyacı, iyi eğitilmiş, güçlü fakat daha az görünür bir güçle sağlanmalıdır (Keerawella, 2013:14). Ulusal güvenliğin yanısıra bireylerin ve ait oldukları kimliklerin de güvenliği sağlanmalıdır. Kapsamlı operasyon öncesi ordunun artan etkinliği, operasyonlar sonrasında ciddi bir militarizasyon süreci ile devam etmiştir. Sivil idarenin kontrolü altında olması gereken ticaret, yerel yönetim, şehir planlama, eğitim gibi konularda ordu söz sahibi haline gelmiştir. Operasyonlar sonrasında güvenlik güçlerinin demilitarizasyonu süreci yürütülmemiş, Sri Lanka’nın bütün güvenlik sektörü (sahil güvenlik, polis ve istihbarat) Savunma Bakanlığı’nın kontrolü altına girmiştir (Devoic, 2013:64). Sri Lanka Hükümeti, savaş sürecinde sürekli olarak finanse edip şişirdiği ordunun gücünü dengeleme dilemması ile karşı karşıyadır.

Beehner’in (2010) deyiimiyle “*Kazanılan askeri zafer, barışı getirmemiştir.*” Sri Lanka’da 2009 sonrası şiddet eylemlerinin tamamen bittiği açık bir şekilde görülmektedir. Ancak bu şiddet stratejilerini savunanların da bittiği anlamına

---

üzere tecavüz, onur kırıcı muamele gibi yaygın insan hakları ihlallerine dikkat çekilmiştir (S.7). Raporda Tamil Kaplanları tarafından özellikle savaşın son aşamasında çocukların çatışmalara katılmaları için zorlandığı, karşı çıkan ailelerin tehdit edildiği, kaçmaya çalışan çocukların öldürüldüğüne dikkat çekilmektedir (s.8). Ayrıca sivillerin çatışma bölgelerinden ayrılmasını engelleyerek kendine kalkan yapan Tamil Kaplanlarının, kontrolü altındaki alanlarda bulunan sivilleri saldırılara karşı koruma yükümlülüğünü yerine getirmeyerek insancıl hukuku ihlal ettiği belirtilmiştir (s.10).

gelmemektedir. Diasporada silahlı mücadeleyi yeniden canlandırmaya yönelik istek halen canlılığını korumakla birlikte şartlar buna müsaade etmemektedir. Öncelikle Ordunun ciddi bir güçle bölgede olmasının, yeni bir şiddet hareketinin önüne geçiyor olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, bölgede terörizme başvuracak bir örgütlenme yoktur (Pinney, 2014, para. 16). Bu açıdan şiddet sorununun, kısa vadeli olarak çözüldüğünü söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Ayrılcılık sorunu ile ilgili olarak ise net bir şekilde çözümsüz kaldığını söylemek mümkündür. Bunun en önemli kanıtı, federatif bir çözümü savunan TNA'nın Tamillerin yoğun olarak yaşadığı Kuzey bölgesinde yüksek oy oranlarıyla (2013 yılında Kuzey bölgesinde %78) birinci parti olmasıdır.

## ALTINCI BÖLÜM

### BASK VE TAMİL ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

#### 6.1. ETNİK SORUNLARIN NEDENLERİ

##### 6.1.1. Etnik Sorunların Ortaya Çıkış Süreci

19. yüzyılda Baskların "Foral Sistem"den kaynaklanan özerkliklerini, Kastilya devletinin ulus inşası ve merkezileşme girişimleri neticesinde büyük oranda kaybetmeleri etnik milliyetçiliğe yol açan temel faktördür. Foral sistem, Basklara siyasi, ekonomik ve kültürel ayrıcalıklar tanımaktadır. Ayrıca İspanya'da 19. Yüzyılın sonunda Bask Bölgesindeki yoğun sanayileşmeye bağlı olarak göçle gelen 'yabancı' işçiler, Bask kimliğine yönelik tehdit olarak görülmüştür. Ayrıcalıkların ve kimliğin tehdit altına girmesi, etnik kimliği siyasallaştırmış, siyasallaşma etnik milliyetçi formda ortaya çıkmıştır.

Sri Lanka'da ise 19. yüzyılda Sinhala ve Tamillerde tarihlerine geri dönme ve kültürlerini yeniden keşfetme eğilimleri canlanmıştır. Bu uyanış hareketleri, İngiliz sömürge yönetimine karşıtlık temelinde ortaya çıkmıştır. Sinhala uyanış hareketinde Budizm ve Sinhala kimliği vurgulanırken; Tamil uyanış hareketlerinde eski Tamil edebiyat, Tamil dili ve Hinduizm ön plana çıkmıştır. Bu uyanış hareketleri, konsept olarak karşılıklı uyum içerisinde olmasalar da taban tabana zıt değildir (Rasaratnam,



2012:195). Bu uyanış hareketleri, büyük oranda Hristiyan misyoner faaliyetlerinin oluşturduğu kimliğin kaybı korkusuna tepki olarak doğmuştur. 20. Yüzyılın başlarından itibaren kendilerini etnik milliyetçi formda ifade etmeye başlayacaklardır.

Kısaca, Bask sorununda siyasi, ekonomik ve kültürel ayrıcalıkların keybedilmesi anlamına gelen özerkliğin kaybı ve sanayileşme sürecinin sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri etnik milliyetçiliğe yol açarken; Tamillerde İngiliz sömürge yönetimi ve misyoner faaliyetlerin kimliği tehdit etmesi, daha sonra etnik milliyetçiliğe evrilecek olan kimlik temelli uyanış hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Bask milliyetçiliği “19. Yüzyılın son döneminde klasik etnik kendi kaderini tayin etme döneminde” ortaya çıkmıştır. Tamil Milliyetçiliği ise “20. Yüzyılın ortalarına doğru Avrupa’nın sömürge imparatorluklarının denizaşırı topraklarında çıkan” etnik milliyetçi dalgada yer almaktadır. Ancak her iki etnik milliyetçilik birçok ortak yöne sahiptir. Ayırt edici bir etno-tarihin varlığı ve/yada yeniden keşfedilmesi, bu tarihin yetersiz kaldığı yerde yeniden inşası ve hatta icat edilmesi, örgütlü dinin etnik milliyetçiliğin inşasında öncü olması gibi ortak yönleri bulunmaktadır. Tamil ve Bask milliyetçiliği arasında ilk dönem itibariyle dikkat çeken farklılık ise dil ve ırka yönelik vurgudaki farklılaşmadır. Bask milliyetçiliğinde ilk etapta ırk kavramı ön planda tutulurken, Tamil milliyetçiliğinde dil daha ön plandadır. Bask milliyetçiliğinin de giderek dil temelli bir milliyetçiliğe dönüşeceği görülecektir. Sabino ilk eserlerinde o dönemde yaygın olan safkan mitinden etkilenmesi ve Baskça’nın yaygın olarak kullanılan bir dil olmaması ırk unsurunu öne çekmesinde etkili olmuştur.

Bu dönem, Hroch’un etnik milliyetçi hareketler için öngördüğü üç evreden birinci evreye (akademik ilgi dönemi) ve kısmen ikinci evrenin (ajitasyon dönemi) başlangıcına tekabül etmektedir. A evresinde entelektüellerden oluşan bir grubun kimliğe yönelik ilgisi geniş bir toplumsal etki ve örgütlenmeden yoksun olarak başlamıştır. Bu dönemi, Sabino Arana tarafından etnik milliyetçiliğin formüle edilmesi ve PNV üzerinden kitlelerin etnik bilincini uyandırmaya çalışma dönemi takip edecektir. Tamiller için A evresinde Arumuga Navalar, Tamil dilinde eserler vererek ve Hinduizm’in prensiplerini yayarak Tamil kimliğinin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Aslında bu sürecin, tamamen halktan kopuk entelektüel ilgi seviyesinde olduğu söylenemez. Bir taraftan kitlelere ulaşma süreci de başlamıştır. Kimliğe yönelik artan bu farkındalık, İngilizler tarafından Tamillerin, nüfuslarının çok üstünde olan temsil oranlarının düşürülmesi ile

etnik milliyetçiliğe dönüşecektir. Bunun bir yansıması olarak Tamil politikacı Gajendrakumar Gangaser Ponnambalam liderliğinde Tamil Kongresi kurulacaktır. Bu süreç Tamiller açısından etnik milliyetçiliğin örgütlendiği ve etnik/ulusal bilincin geniş kitlelere ulaşmaya başladığı B evresidir.

### **6.1.2. Etnik Sorunun Ayrılkçılık ve Terör Boyutu**

Bu bölümde, Tamil ve Bask sorununda etnik milliyetçiliğin ayrılkçı taleplere yönelmesi ve radikal çizgiye savrulması terör/isyan hareketlerinin ortaya çıkmasının nedenleri üzerinde durulacaktır. Bu süreçte etkili olan faktörler araçlar, motivasyonlar ve fırsatlar çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca, bu süreç Hroch'un tasnifinde etnik milliyetçiliğin kitleleştiği (C evresi), yani etnik grubun büyük çoğunluğunu etkisi altına aldığı süreçtir.

#### **6.1.2.1. Grubu Mobilize Eden Araçlar ve Kaynaklar (Yapısal Ön Şartlar)**

İrk, dil, bölgesel kimlik, ortak tarih, kültür gibi kimliğinin ayırt edici unsurlarının, grubun mobilizasyonu için elverişli araçlar sağladığı ileri sürülmüştür. Hem Bask hem Tamil etnik kimliği veya İspanya ve Sri Lanka'da etnik çeşitliliğin doğrudan çatışmanın nedeni olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, dil ve ırk gibi öğelerin etnik topluluğun mobilizasyonunda etkili olduğu görülmektedir. Bu faktörler genellikle etnik milliyetçiliğin ilk aşamasında grubu diğerlerinden farklılaştırmak ve grup dayanışmasını artırmak için kullanılmaktadır.

Etnik nüfusun *belli bir bölgede yoğunlaşmasının* (territoryal yoğunlaşmanın) da etnik grupların ayrılma eğilimlerini etkilediği ileri sürülmüştür. Özellikle de etnik grup demografik olarak belli bir coğrafi bölgede yoğunlaşmışsa, ortak bir "anavatan" duygusu ve bilinci gelişecektir. Bu durumda en azından içsel self-determinasyonun geniş yorumu kapsamında, demografik yoğunluğun bulunduğu bölgede otonomi/federasyon talepleri gündeme gelmektedir. Ayrıca demografik yoğunlaşma ayrılkçı hareketlerin alanı kontrol etmesini kolaylaştırmaktadır. Baskların İspanya'da ve Tamillerin de Sri Lanka'da belli bölgelerde yoğunlaşmalarından bahsedilebilir. Basklar İspanya'nın kuzeyinde, Tamilleri Sri Lanka'nın kuzey ve kısmen doğu bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Diğer taraftan, ayrılma iddiasında olan bir hareketin alanı fiziksel olarak kontrolü önemli olmakla birlikte en az onun kadar önemli olan psikolojik

alan hakimiyetidir. Bask sorununda ETA, fiziksel olarak alana hakim olamasa da özellikle 1970’li ve 1980’li yıllarda oluşturduğu korku iklimiyle psikolojik alan hakimiyeti kurduğu söylenebilir. Ayrılma için fiziksel kopuştan önce psikolojik kopuşun önemli bir unsur olduğu dikkate alındığında, örgütlerin sadece fiziksel alan hakimiyeti değil psikolojik alan hakimiyetini de ele geçirmesi önemlidir.

Ayrılma talebini etkileyen önemli olan bir diğer faktör de *otoktonluktur*. Etnik azınlığın otokton olması halinde kimlik bilinci çok daha güçlü olacağından bu grupların hem asimile edilmeleri çok zordur, hem de ayrılıkçı eğilimler içine girmeleri mümkündür. Basklar ve Tamiller, yaşadıkları toprakların yerli halkları olduklarından yani otokton olduklarından dolayı etnik kimlik bilinçleri ve asimilasyon politikalarına karşı direnme kapasiteleri daha yüksek olmuştur. Bu da ayrılıkçı eğilimleri güçlendiren bir unsur olmaktadır. Ayrıca, her iki grup da ülkede ortak ekonomik pazar oluşmadan önce etnik bilinç gelişmiş, sonradan oluşan ortak ekonomik pazar bu kimlikleri asimile edememiştir.

Grubun *demografik gücü* de ayrılıkçı seçeneklere yönelme noktasında etkili olan bir faktör olarak görülmektedir. Küçük gruplar, Hükümet tarafından kolaylıkla bastırılabilirler. Bu açıdan ayrılma talebinde bulunan grubun ülkenin genel nüfusuna oranla demografik bir ağırlığa sahip olması gerekmektedir. Daha küçük grupların irridentist veya ayrılıkçı olma ihtimalleri daha düşüktür. Tamil nüfusu, Sri Lanka genel nüfusunun<sup>30</sup> % 11-12’sine (2.300.000-2.500.000), Bask nüfusu İspanya nüfusunun<sup>31</sup> yaklaşık % 6’sına (2.600.000-2.700.000) tekabül etmektedir. Genel nüfusa oranla önemli bir demografik güce sahip oldukları söylenebilir. Ancak Basklarla ilgili Çillier’in (2010:122) dikkat çektiği şu detaya da değinmek yerinde olacaktır: “*Mevcut durumda Bask ülkesi içinde yer almayan ve Bask milliyetçilerinin aksine, Bask ülkesi ile birleşmek istemeyen Navarra bölgesi dahil edildiğinde, Baskların nüfusu, Navarra dahil İspanya nüfusunun yüzde 6’sı, hariç tutulduğunda ise yüzde 4,63’ü kadardır. Ancak bu rakamlar İspanya’daki Bask varlığı konusundaki en iyimser oranlardır. Çünkü Bask bölge sanayisi gelişmiş olduğundan, İspanya’nın diğer bölgelerinden gelen göçler nedeniyle nüfusun yüzde 30’u Bask değildir*”

<sup>30</sup> Sri Lanka’nın toplam nüfusu: 20.857.997. <http://www.worldometers.info/world-population/sri-lanka-population/> Erişim Tarihi: 26.12.2016

<sup>31</sup>İspanya’nın toplam nüfusu: 46.036.609. <http://www.worldometers.info/world-population/spain-population/> Erişim Tarihi: 26.12.2016

Grubun hareket geçme kapasitesini etkileyen bir faktör olarak *engebeli araziye* dikkat çekilmiştir. Engeli arazi elbette tek başına çatışmaya yol açan bir faktör değildir. Devlete karşı gerilla savaşı yürütmek isteyen azınlık grupları için kullanışlı bir araçtır. Bu faktörün özellikle ayrılıkçı terör örgütlerinin stratejisi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. ETA, temelde şehir merkezlerini esas alan bir mücadele stratejisi ve bu bağlamda eylem taktikleri geliştirmiştir. Tamil Kaplanları ise Tamillerin yaşadığı coğrafyanın gerilla savaşına uygun ortamından faydalanarak kır gerillacılığı ve bazı konvansiyonel taktikleri uygulayabilmiştir. Bu caydırıcılığı ve pazarlık gücünü artırdığı gibi kurtarılmış bölgeler oluşturup de facto bir devlet yapılanması oluşturma imkanı sağlamıştır. Sri Lanka Hükümeti buna karşı kaçınılmaz olarak ordu güçlerini kullanmıştır. Engeli arazi, ayrılıkçılığın stratejisini ve terörle mücadelenin doğasını belirlemede önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Etnik ayrılıkçılığı etkileyen önemli bir faktör de *grubun ekonomik gücüdür*. Ekonomik zorluklar, grubu harekete geçmek için teşvik edici rol oynarken, ekonomik yönden güçlü olmak etnik grubun hareket geçme kapasitesini artırmaktadır. Tamil sorununda bu faktörün etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. İspanya'nın önemli sanayi merkezlerinin bulunduğu Bask Bölgesinde ise ekonomik kazanımların merkezle paylaşılmak istenmemesi, ayrılıkçıların kullandığı önemli argümanlardan biridir. Bask sorununda, bölgenin ekonomik yoksunlukları değil ekonomik avantajların merkezle ve yabancılarla paylaşılması, ayrılıkçı eğilimleri güçlendirmektedir. Horowitz'in belirttiği çerçevede bazı gruplar, "*Daha fakir bölgeleri sübvans etmek yerine ayrılmanın ekonomik olarak daha avantajlı olacağını*" düşünebilir. Bununla birlikte ayrılmanın daha geniş bir iç pazarın kaybı, savaş halinden dolayı ekonomik potansiyelin yıkımı gibi önemli ekonomik dezavantajlar da içerdiği açıktır. Bu tabloda, etnik ayrılıkçılık taleplerini müzakere yoluyla elde etmeye çalışacaktır. Ana akım Bask milliyetçiliğinin temelde müzakere yoluyla taleplerine ulaşma eğilimi bu argümanı desteklemektedir. Ancak şu daha net bir şekilde ifade edilebilir ki Bask bölgesinin ekonomik açıdan güçlü olması, ayrılıkçı talepler doğrultusunda harekete geçme kapasitesini artırmakta, merkezle müzakerelerinde elini güçlendirmektedir. Zira eğer bir bölge merkezden aktarılan gelirlere bağımlıysa o bölgenin pazarlık yapma gücü daha az olacaktır. Ancak merkezi ve diğer bölgeleri sübvans eden ve kendi kaynaklarının bulunan bölgeler otonomi konusunda daha saldırgan hareket edebilirler.

Etnik ayrılıkçılığı etkileyen bir diğer faktör de *liderlikle* ilgilidir. Azınlık gruptaki radikal milliyetçi liderler, etnik mobilizasyonu hızlandırabilmekte ve merkezi hükümetle çatışmanın tansiyonunu artırabilmektedirler. Hem Bask sorunu (1960'lı yıllarda) hem de Tamil sorununda (1960 ve 1970'li yıllarda) etnik milliyetçiliğin liderliği, geleneksel liderlerden daha genç ve radikal liderlere geçmiştir. Bu değişim, şiddete dayalı stratejiler benimsenmesinde etkili olan faktörler arasındadır. Özellikle LTTE lideri Prabhakaran'ın, uzlaşılması güç kişilik ve liderlik profili, müzakerelerin başarısız kalması ve çatışmaların uzamasında etkili olmuştur.

### 6.1.2.2. Etnik Ayrılıkçılığı Motive Eden Faktörler

Gruptaki kolektif hoşnutsuzluklar ve bunların elitler tarafından politize edilmesi ayrılıkçılığı teşvik edici bir rol oynayabilmektedir.

Etnik grubun ayrılıkçılığa yönelmesinde en önemli faktörün *siyasi, ekonomik ve kültürel ayrımcılık veya grupta bu yönde oluşan algının (göreceli yoksunluk)* olduğu söylenebilir. İspanya'da Franco döneminde uygulanan katı asimilasyonist politikalar ve bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkan özellikle Basklılara uygulanan kültürel ayrımcılık, etnik milliyetçiliğin radikal stratejilere savrulmasında önemli bir etkidir. Franco rejiminin uygulamaları kimliğe yönelik tehdit algılamasını en üst seviyeye çıkarmıştır. Bask sorununda siyasi ve ekonomik ayrımcılıktan ziyade kültürel ayrımcılıktan bahsedilebilir. Sri Lanka'da ise sömürge döneminde merkezi devlet üzerinde eşit güce sahip iki etnik gruptan çoğunluğu oluşturan grubun üstünlüğü ele geçirerek devlet erkine tek başına hakim olmasıyla diğer gruba karşı siyasi, ekonomik ve kültürel ayrımcılık uygulaması söz konusu olmuştur. Siyasi, ekonomik ve kültürel ayrımcılık, Tamillerin merkezi güç paylaşımı talebinden, "Tamil anavatani" ve "kendi kaderini belirleme" nosyonu üzerinden federasyon-bağımsızlık talebine doğru yönelmelerine yol açmıştır. Ayrıca, bu yöndeki taleplere parlamento zemininde uzlaşmanın mümkün olmayacağına dair görüş, etnik ayrılıkçı teröre uygun bir zemin oluşturacaktır.

Daha önce bir devlete veya *farklı bir siyasi entiteye sahip olma durumunun*, bölücü-ayrılıkçı hedeflere yönelmeyi teşvik edici bir rol oynayacağı, aynı paralelde, etnik grubun sahip olduğu siyasi otonomiye kaybetmesinin (loss of political autonomy) büyük bir çatışma riski oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Bask sorununda özerkliğin

kayıbı hem etnik milliyetçiliğin ortaya çıkışı hem de etnik sorunun şiddete evrilmesinde ana etkenlerden biridir. Özerkliğe yeniden sahip olma ve bunun da ötesine geçerek bağımsızlığı elde etme arayışı, sürekli merkezle-periferi arasındaki çatışmanın odağında yer almıştır. Tamillerin sömürge öncesi dönemde adada bulunan üç krallıktan birine sahip oldukları bilinmektedir. Ancak bunun modern dönemde Tamillerin ayrılıkçılarının taleplerini ve stratejilerini doğrudan etkilediğini söylemek zordur. Tamiller tarihsel olarak periferide siyasi otonomi elde etmekten ziyade merkezde güç paylaşımını öncelikli olarak talep etmiştir. Bu başarılı olmayınca federasyon talebi ön plana çıkacaktır. Özerkliğin ve/veya bağımsızlığın kaybedilmesi ile ilgili bir hoşnutsuzluk ve bu hoşnutsuzluğun motive ettiği güçlü bir toplumsal talep görülmemektedir.

Etnik grupların ekonomik olarak avantajlı olmasının, ayrılıkçı eğilimleri güçlendireceği üzerinde durulmuştu. Etnik grubun ekonomik olarak dezavantajlı olması ile ilgili ise üç ihtimalden söz edilebilir: genel ekonomik problemler, ayrımcı ekonomik sistem ve ekonomik gelişme ve modernleşmeyle ilgili sorunlar. Bu etkenlerden Tamil sorunu ile ilgili olarak, ekonomik ayrımcılık politikalarının özellikle gençlerin radikalleşmesi üzerinden belirleyici olduğu söylenebilir. Eşit fırsatlar tanınmaması, ilerlemeleri için gerekli koşulların sağlanmaması, eğitimsel olarak geri bırakılmaları Sri Lanka'da Tamillere yönelik uygulanan ekonomik ayrımcılık politikalarına örnek verilebilir. Tamil sorununda, özellikle ekonomik ayrımcılık politikaları, ayrılıkçı eğilimleri ve terörü güçlendirici bir rol oynadıkları, ayrılıkçı hareketler ve terör için bir istismar zemini sunduğu söylenebilir.

Etnik ayrılıkçılığı tetikleyen bir diğer etken olarak *tarihsel travmalar ve düşmanlıklar* gösterilmiştir. Tamil sorunu ve Bask sorununda etnik milliyetçiliklerin ortaya çıkışı ve şiddet evrilmesinde derin tarihsel travmaların etkili olduğu söylenemez. Bununla birlikte özellikle sorunun kronikleştiği süreçler (İspanya'da Franco döneminin baskıcı asimilasyonist uygulamaları ve bastırma politikaları ile Sri Lanka'da bağımsızlık sonrası Sinhala çoğunluğun ayrımcılık ve bastırma politikaları) etnik grupların tarihsel hafızasında, etnik milliyetçiliği besleyecek ve ayrılıkçılığa gerekçe olabilecek derin izler bırakmış olabilir. Bunlar, etnik grup özerklik-federasyon gibi taleplerine ulaşırsa ve şiddet sona erse bile etnik milliyetçiliği ve dışsal self determinasyon taleplerinin devam etmesinde etkili olabilir veya elitler tarafından bu taleplere yönelik mobilizasyon araçları olarak kullanılabilir. İspanya'da ve Sri Lanka'da

etnik milliyetçiliklerin ayrılıkçı taleplerinde bu travmaların teşvik edici rol oynadığı düşünülmektedir.

### 6.1.2.3. Politik Fırsatların Doğası

Harekete geçmek için araçlara ve teşvik edicilere sahip olan bir ayrılıkçı hareketin başarıya ulaşıp ulaşmamasında politik fırsatların doğası da belirleyici olmaktadır. Politik fırsatların bir kısmı devletle ilgili diğer bir kısmı dış aktörlerle ve uluslararası sistemle ilgilidir.

*Rejimin tipi ve rejim geçiş dönemleri*, ayrılıkçılığı ve terörü etkileyen faktörler olarak ele alınmıştır. Demokrasilerin hem etnik ayrılıkçı terörü artırdığı hem de azalttığı yönünde bulgular bulunmaktadır. Aynı şekilde otoriter rejimlerin etkili bastırma yöntemleri ile etnik ayrılıkçılığı kontrol altına alabildikleri veya otoriter uygulamaların ters teperek şiddetin daha da arttığı durumlar söz konusudur. Bu açıdan rejimin tipi ile etnik ayrılıkçılık ve terör arasında doğrudan bir ilişki kurmak zordur. Bununla birlikte rejim değişikliği dönemlerinde etnik ayrılıkçılığın ve şiddet eylemlerinin artma olasılığının yüksek olduğu konusunda genel bir kabulden bahsedilebilir.

Bask sorununda etnik milliyetçiliğin radikalleşmesi ile diktatörlük rejimi arasında bir ilişkiden bahsedilebilir. Franco rejimi döneminde ETA'nın ideolojisine ve eylemlerine yönelik destek artmıştır. Ancak ETA'nın terör eylemleri Franco rejimi döneminde daha azdır. Bu otoriter rejimlerin etnik ayrılıkçı terörü bastırmada etkili olduğu ancak ayrılıkçılığın yöntemlerini radikalleştirdiği yönündeki bulgularla uyumludur. Ayrıca demokrasiye geçiş sürecinde, Baskların ayrılıkçı taleplerinin yükselmesi ve ETA'nın eylemlerinin zirve yapması geçiş süreçlerinde etnik ayrılıkçılığın ve terörün yükseldiği yönündeki bulguları desteklemektedir.

Sri Lanka, seçimler ve çok partili bir siyasi hayatın varlığı açısından demokratik bir rejim sayılmakla birlikte basın, ifade ve örgütlenme özgürlükleri üzerindeki baskılar, yaygın insan hakları ihlalleri, etnik gruplara yönelik ayrımcılık uygulamaları bağlamında illiberal demokrasi (otoriter) olarak tanımlanabilir. Sri Lanka'da rejimin otoriter doğası, ayrılıkçı taleplerin ortaya çıkmasından ziyade ayrılıkçılığa ulaşmadaki yöntemleri radikalleştirmiştir. Bu durum, Olzak'ın (1998) "Dışlayıcı sistemlerde şiddet görece olarak nadirdir; ancak şiddet patlak verdiğinde daha tavizsiz ve radikal bir

formda ortaya çıkmaktadır.” argümanını desteklemektedir. Ayrıca, Sri Lanka özelinde dikkati çeken bir diğer nokta, terör olaylarının bastırılması olgusunun, rejimin doğasından ziyade devletin gücü ile ilgili olduğudur. Daha önceki dönemlerde rejimin otoriter doğası şiddet eylemlerini bastırmaya yeterli olmamış iken; Rajapakse döneminde devletin özellikle askeri anlamda güçlenmesi Tamil Kaplanlarının bastırılmasında etkili olmuştur. Bu noktada, otoriter rejimlerin terörizm üzerindeki etkisinin devletin güçlü veya zayıf olmasına göre değişeceği söylenebilir.

Etnik çatışmaların seyrinde etkili olan bir diğer etken devletlerin *bastırma politikalarıdır*. Bastırma politikaları, tutuklamalar, yaralama ve öldürmeler üzerinden ülke genelinde siyasi aktivitelerin kısıtlanmasıdır. Bastırma etnik grupları harekete geçiren önemli bir motivasyon olmakla birlikte aynı zamanda etnik grubun politik stratejilerini sınırlandırması ve şartlarını belirlemesi yönüyle de politik fırsatların doğasını etkilemektedir. Bastırma politikalarının iç ve etnik çatışmaları hızlandırdığına veya pasif grupların mobilizasyonuna yol açtığına dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Tamil sorunu ve Bask sorunu özelinde bastırma politikalarının kısa vadede bazı kazanımlar sağlamakla birlikte orta ve uzun vadede ters teptiği açık bir şekilde görülmektedir.

Etnik vaatçilik (ethnic outbidding), rekabetçi seçim sistemine sahip bir siyasal ortamda kendilerini aynı etnik grupla tanımlamış iki veya daha fazla siyasî partinin, anılan etnik grubun oyunu alabilmek için diğer partilerden daha milliyetçi olduklarını göstermeye çalışması ile ortaya çıkar. Bu durum İspanya’da değil ancak Sri Lanka’da etnik ayrılıkçılığa etki eden önemli bir faktör olmuştur. Sinhala ana akım partileri SLFP ve UNP arasında milliyetçi oyları almaya dönük politikalar, ana akım Tamil siyasi partiler ile uzlaşma arayışları ve terör örgütü ile müzakerelerde iktidardaki parti üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuştur.

Etnik ayrılıkçılığın başarı-başarısızlığını etki eden politik fırsatların bir kısmı da *dış faktörlerle* ilgilidir. Bunları, dış müdahale, yayılma ve bulaşma etkisi, komşu devletlerdeki akrabalar ve diasporanın etkisi şeklinde ele almak mümkündür.

Hindistan Tamil sorununa müdahil olmasının arkasında büyük oranda reel politik nedenler bulunmaktadır. Sri Lanka’nın Batılı ülkelerin etkisi altına girme riskine karşılık olarak adayı kontrol altında tutma ve bölgede etki alanını genişletme hedefi



etkili olmuştur. Hindistan'ın örgüte olan desteği, hem somut destek hem de siyasi-diplomatik moral destek düzeyinde gerçekleşmiştir. Kendi topraklarında üs oluşturmasına müsaade etme, iltica ve sığınak imkânları sağlama, askeri eğitim verme somut desteğe verilebilecek örneklerdir. Hindistan'ın soruna müdahil olması, uluslararası boyut kazanması ve etnik ayrılıkçı terör örgütlerinin güçlenmesi açısından sorununun büyümesine yol açtığı söylenebilir. Ayrıca Barış Gücü'nün kuzey bölgesinden çekilmesi sonrasında oluşan güç boşluğu, LTTE'nin alan kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bask sorununda ise Fransa'nın ETA'ya desteği hem reel-politik nedenler (Fransa'nın iç güvenlik kaygıları) hem de ideolojik nedenlerden (şiddetin haklı nedenlere dayandığı olduğu düşüncesi) kaynaklanmıştır. Ancak örgüte desteğinin, tolerans düzeyinde kaldığı söylenebilir. ETA mensuplarına ülkesinde sığınma hakkı vererek Fransa'nın Bask bölgelerinde üslenme (yönetim ve gizlenme) ve eğitim faaliyetlerine göz yummuştur. Bu ETA'nın organizasyon ve operasyonel gücünü artıran bir faktör olmuştur.

Diaspora, her iki sorunun bir parçası olmakla birlikte Tamil diasporası, sayısal çoğunluk ve etkinlik yönüyle Bask diasporasından farklıdır. Bask diasporası büyük oranda Franco döneminde ABD'ye ve Fransa'ya göçen Basklılardan oluşmaktadır ve daha çok finansal destek ve propaganda desteği yönünden ETA'ya katkıda bulunmuştur. Tamil Diasporası ise yaklaşık 800.000-1.000.000 kişilik bir nüfusla sorun üzerinde her zaman belirleyici olmuş; finansman, propaganda, lobi açısından genelde Tamil milliyetçilerine özelde ise Tamil Kaplanlarına önemli bir destek sunmuştur. Halen diasporanın sorun üzerinde belirleyici etkisi sürmekte, eskisi gibi güçlü olmasa da lobi, finansman ve propaganda imkanları devam etmektedir.

Bir diğer dikkat çekilmesi gereken nokta komşu devletteki akraba grup etkisidir. Bu noktada Hindistan'ın Tamil Nadu Bölgesindeki akraba topluluk, Sri Lanka'daki Tamilleri etkilemiştir. Örgüt bu bölgedeki akrabalarından sığınma ve lojistik anlamda destek görmüştür. Ayrıca Tamil Nadu bölgesindeki siyasetçiler merkezi Hükümete Sri Lanka'nın Tamil sorununa müdahil olması yönünde baskı yapmıştır. Bu noktada Tamil sorununda komşu devletteki akrabaların etkisi açık bir şekilde görülmektedir. Bask sorununda, komşu ülke Fransa'daki akrabalarından etkilenme değil oradaki akrabaları etkileme söz konusudur. Bu etkileme, Fransa'nın ulusal güvenliği için riske teşkil

edebilecek boyutlara ulaşmamıştır. Sığınma ve lojistik anlamda buradaki Baskılardan faydalanılmıştır.

Son olarak dış boyut bağlamında örnek etkisine değinilecektir. Örnek etkisi de arada fiziksel bir yakınlık bulunmasa da baskı altındaki bir etnik grubun merkezi otoriteye yönelik isyanının diğer gruplara örnek teşkil etmesini ifade etmektedir. Bu noktada, Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılmasının Tamil ayrılıkçı hareketi açısından bir örnek etkisi meydana getirdiği söylenebilir. Bu Tamil milliyetçileri üzerinde Hindistan'ın desteği ile bağımsızlık elde edilebileceği yönündeki görüşleri güçlendirmiştir.

### 6.1.3. Etnik Sorunların Güncel Durumu

Bask sorunu özelinde bakıldığında sorunun şiddet boyutu büyük oranda çözülmüş olmakla birlikte ayrılıkçılığın toplumsal temelini gücünü kaybetmeden devam ettirdiği görülmektedir. Bunda etnik milliyetçiliğin kendini sürekli olarak yeniden üretebileceği kurumsal araçlara kavuşmasının etkili olduğu söylenebilir. Özerklik statüsünün sağladığı kurumsal alt yapı, etnik milliyetçiliğin siyasi olarak canlı tutulmasının yanı sıra gündelik yaşamda yeniden üretilmesinin etkili bir aracı haline gelmektedir. Bu kitleleri motive etmesinin yanı sıra elitler tarafından mobilize edici bir araç olarak kullanılabilir. Bask etnik milliyetçiliği, bu araçlar ve motivasyonlar ile milliyetçiliğin doğasında bulunan “kendi devletine sahip olma” nosyonuyla ayrılma hedefini zaman zaman gündeme taşımaktadır. Bu temel dinamiğe etki eden diğer faktörler ekonomik sorunlar ile AB faktörüdür. Ekonomik sorunlar, diğer bölgeleri sübvansede edilmesi yönüyle ayrılıkçı eğilimleri güçlendirirken; ortak ekonomik pazara entegre olmamanın oluşturacağı riskler yönüyle ayrılıkçı eğilimleri zayıflatmaktadır. AB faktörü, içsel self determinasyon bağlamında özerk bölgeler oluşturulması perspektifi ile ulus devletinin egemenlik alanını daraltıcı bir vizyon ortaya koymakla birlikte bunun dışsal self determinasyona vararak ulus-devletin ülkesel bütünlüğünü riske atacak bir boyuta ulaşmasına müsaade etmemektedir. Bu dengeler bozulmadığı sürece, Bask etnik milliyetçiliğinin ayrılma taleplerinin realize edilmesi zor görülmektedir; Anayasal çerçevede belirlenen yetkiler ve prosedürlerle özerklik statüsünü genişletme talepleri dışında bir seçeneği bulunmadığı düşünülmektedir.

Tamil sorununda ise devam eden anayasa yapım sürecinde bölgelere yetki devri üzerinden Tamillerin yaşadıkları bölgelere kısmi bir siyasi özerkliğin sağlanması gündemdedir. Ancak Tamillerde etnik milliyetçilik halen çok güçlüdür ve Sinhala karşıtlığı çok canlıdır. Tamillere sağlanan kısmi özerklik ayrılıkçılığı tatmin etse etnik bölünmüşlüğü derin olması, çatışmaların yıkıcı etkisinin oluşturduğu travmalar ve bunların toplumsal hafızada canlılığını koruması, Sri Lanka'nın özerklik ve demokratikleşmenin ötesinde toplumsal mutabakatı sağlayacak uzun soluklu projeler ortaya koymasını gerektirmektedir. Toplumsal mutabakat sağlanmadığı takdirde Tamil milliyetçiliğinin federalizm talepleri bağlamında merkez ve periferi arasında gerilimlerin devam etmesi olası görünmektedir. Bunun yeniden şiddet evrilip evrilmeyeceği, öncelikle Sri Lanka Hükümetlerinin vereceği tepkilerle ilişkilidir. Uluslararası ve bölgesel konjonktürdeki değişiklikler de, ayrılıkçıların strateji tercihlerini etkileyebilir; şiddet yanlısı stratejilerin devreye girmesinde etkili olabilir. Kısaca, etnik bölünmüşlük ve milliyetçiliğin halen çok güçlü olduğu Sri Lanka'da, toplumsal mutabakatta ciddi ilerlemeler sağlanmazsa şiddetin yeniden devreye girmesinin uzak bir ihtimal olmadığı düşünülmektedir.

## **6.2. AYRILIKÇI HAREKETLER**

Bask ayrılıkçı hareketi ile Tamil ayrılıkçı hareketi karşılaştırıldığında dikkati çeken en önemli nokta Tamil milliyetçiliğinin uzun süredir şiddeti savunanların kontrolünde ve hatta tekelinde olması iken; Bask milliyetçiliğinde şiddeti savunanların sorun üzerinde belli bir dönem etkinlik sağlasa da genelde tekeline alamamasıdır. Bask Bölgesinde PNV başta olmak üzere şiddet yanlısı olmayan siyasi partiler milliyetçi hareketin liderliğini ellerinde tutmuşlardır. Tamil Kaplanları ise Tamil etnik milliyetçiliğini savunan siyasi partileri kendi güdümünde hareket etmeye ikna etmiş veya zorlamış, çizgisi dışında hareket edenlere yönelik terör eylemlerine başvurmuştur. Bu itibarla 2009 yılına kadar etnik siyaset yürüten partilerin Tamil Kaplanları terör örgütü aleyhine hareket etmesi söz konusu olmamıştır. 2009 sonrası Tamil Kaplanları terör örgütünün askeri olarak kesin bir yenilgi alması sonrasında ayrılma, federalizmi veya statükonun devamını savunan siyasi partilerin söz sahibi olmaya başladığı görülmektedir.

İkinci önemli husus, Bask bölgesinde çok partili bir sistem bulunmakta olup farklı ideolojilerde partiler siyaset yapmaktadır. İdeolojilerine göre etnik milliyetçi partileri Sağ-Sol yelpazesi içerisinde ele almak mümkündür. Sağ kanat milliyetçi çizgiyi PNV temsil ederken Milliyetçi Solu ETA'nın uzantısı siyasi partiler veya bu siyasi partilerin ana bileşenlerden olduğu çatı koalisyonlar/partiler temsil etmiştir. Özellikle ETA'nın silahlı faaliyetlerine son verdiğini açıklaması sonrasında Milliyetçi Sol içerisinde siyasi kanat etkisini artırmakta, bu gelenekten ortaya çıkan EH Bildu oy oranını artırarak Bask Bölgesinin ikinci partisi konumunu güçlendirmektedir. Tamil milliyetçileri arasında farklı ideolojilere sahip siyasi partiler bulunmakla birlikte hem ulusal hem de yerel siyasette TNA'nın ezici çoğunluğu elinde bulundurduğu görülmektedir. Yerelde spesifik bazı bölgelerde ulusal partiler veya diğer Tamil partileri etkinlik sağlayabilmektedir.

Partilerin amaçları açısından bakıldığında PNV kuruluşundan itibaren bağımsızlığı bir hedef olarak ajandasında bulursa ayrılıkçı siyasetini mümkün olana göre şekillendirmektedir. Demokrasiye geçiş döneminde revize edilebilir özerklik statüsünü kabul etmesi buna örnek verilebilir. Bu anlamda Bask milliyetçileri arasında keskin bir özerklikçi-ayrılma taraftarı şeklinde ayrımı yapılamayacaksa da bu spektrumda PNV'nin serbest ortaklık, Milliyetçi Sol'un ise tamamen ayrılma taraftarı olduğu söylenebilir. Tamil milliyetçi partileri arasında ise özellikle Hükümet destekli siyasi partiler mevcut statükonun devamından yana iken ana akım milliyetçi parti TNA federasyon talep etmektedir.

Bask ve Tamil milliyetçi/ayrılıkçı hareketini genel olarak karşılaştırmanın yanında Bask ve Tamil sorunun önemli bir boyutunu teşkil eden ve ülkelerin mücadele modellerini etkileyen terör örgütlerini de karşılaştırmak da yerinde olacaktır. Etnik ayrılıkçı terör örgütleri birçok yönden ortak özellikler taşımakla birlikte Tamil Kaplanları ve ETA terör örgütünün ideoloji, strateji, eylem taktikleri, liderlik bağlamında bazı farklılıklar sahip oldukları görülmektedir.

Öncelikle ideolojik açıdan her iki örgüt için de Marksizm/Leninizm ile etnik milliyetçiliğin karışımı bir ideolojiden bahsedilebilecektir. Ancak ETA'nın daha çok ideolojik yönelimli bir örgüt olduğu, kuruluş döneminden neredeyse 10 yılı bulan ve etkisi zaman zaman gelecek yıllarda da ortaya çıkan bir ideolojik tartışma süreci

yaşadığı görülmektedir. Tamil Kaplanları ise daha çok aksiyon yönelimli bir örgüt olup ideolojik boyutunun ETA ile karşılaştırıldığında daha yüzeysel kaldığı söylenebilir.

İki örgüt arasındaki asıl fark ise strateji ile ilgilidir. Her iki örgüt de terörizme başvurmakla birlikte Tamil Kaplanlarının gerilla taktiklerini etkili bir şekilde kullanması ve bazı konvansiyonel yetenekleri, örgütü ETA'dan farklılaştırmaktadır. Gerilla taktikleri, Tamil Kaplanları tarafından Sri Lanka'ya karşı çok etkili bir şekilde kullanılmıştır. Tamillerin yaşadığı coğrafya (Erişmesi zor arazi kesimleri, sınırlı ulaşım yolları, haberleşme imkanlarının kısıtlı olması vb) kır gerillacılığı için uygun imkanlar sunmuştur. Örgüt bundan hareketle kurtarılmış alanlar elde etme, buralarda fiili devlet yapılanması kurma ve nihai tahlilde buradaki fiili hakimiyetine uluslararası alanda meşruiyet kazandırmayı hedeflemiştir. Özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren bölgede fiili kontrolünü artıran örgüt, 2000'li yılların başlarından 2006'ya kadar müzakere sürecinden de istifade ederek devlet yapılanmasını andıracak kurumlar hayata geçirmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra örgüt, militan sayısını “düzenli savaş” verebilecek boyutlara çıkarmaya çalışması, etkili bir deniz gücüne sahip olması ve ilkel de olsa hava gücünü oluşturmaya başlaması açısından yarı-konvansiyonel kapasiteye ulaştığı da dile getirilmiştir. ETA'nın ise “eylem-baskı-eylem” stratejisi, temel mantık itibariyle yıpratma stratejisine dayanmaktadır. ETA'nın faaliyet gösterdiği coğrafya kır gerillacılığına müsait bir ortam sunmamaktadır. Coğrafi koşullar kırsal gizliliği sağlayamadığından, kısmen veya tamamen endüstrileşmiş alanlarda kır gerillacılığı etkili ve sürdürülebilir olmadığından, bunun yerini şehir gerillacılığı almaktadır. Ancak ETA'nın şehir gerillacılığını da etkili bir şekilde uyguladığı söylenemez. Zira ETA, şehir merkezlerinde kurtarılmış bölgeler oluşturamamış ve burada uzun süreli çatışmalara girmesi söz konusu olmamıştır. Bu bağlamda ETA'nın şehir merkezlerini esas alan bir terör stratejisinden, Tamil Kaplanları için ise kır gerillacılığını esas alan, terör taktiklerine de sıkça başvuran ve son dönemi itibariyle yarı konvansiyonel kapasiteye ulaşan bir strateji uyguladığından bahsetmek doğru olacaktır. Tamil Kaplanlarının eylem kapasitesinin yüksek olması Sri Lanka karşısında pazarlık gücünü yüksek tutsa da salt askeri kapasiteye güvenerek uluslararası konjonktürdeki değişiklikleri gerektiği kadar dikkate almaması sonunun gelmesinde etkili faktörlerden biri olmuştur. Ayrıca, coğrafi alan hakimiyeti kadar etkili olmasa da psikolojik alan

hâkimiyeti açısından Tamil Kaplanlarının yanı sıra ETA'nın etkinlik kurduğu dönemlerden bahsedilebilir.

ETA terörizmi, “eylem mantığı” olarak uygularken, Tamil Kaplanları daha çok “eylem metodu” olarak uygulamıştır. Eylem taktikleri açısından da intihar eylemleri ve sivil katliamlar, Tamil Kaplanları tarafından yaygın olarak başvurulan bir yöntem olmakla birlikte ETA intihar eylemlerine hiçbir zaman başvurmamış, toplu sivil katliam gerçekleştirmemiştir.

İki örgüt arasındaki dikkati çeken üçüncü bir fark da liderlik ile ilgilidir. Örgütlenme açısından hiyerarşik bir örgütlenme ve klasik parti-cephe-ordu üçlüsü her iki örgüt için de geçerlidir. Ancak Tamil Kaplanları lider merkezli bir örgüt olarak ETA'dan net bir şekilde ayrılmaktadır. Prabhakaran yaşadığı süre içerisinde Tamil Kaplanlarının ideoloji, strateji, örgütlenme, eylem taktikleri üzerinde belirleyici bir rol almıştır. İdeolojik ve stratejik liderliği elinde bulundurmasının yanı sıra kişilik olarak narsistik eğilimleri güçlü olan Prabhakaran, örgüt mensupları tarafından da insanüstü bir konumda görülmüştür. Narsistik eğilimleri ve taraftarlarınca desteklenen bu yönü, Parbhakaranı örgüt içerisinde tek adamlığa taşımış, örgüt içerisinde ve Tamil etnik hareketi içerisindeki olası alternatif liderler tehdit, baskı ve terör eylemleri ile susturulmuştur. Bu noktada Prabhakaran'ın örgüt içinde ve Tamillerin yaşadıkları coğrafyada “küçük bir tiranlık” kurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ETA terör örgütünde zaman zaman örgüt içi hesaplaşmalar ve muhalefeti sindirmeye yönelik eylemler olsa da örgüt lider merkezli bir örgüt hiçbir zaman olmamıştır. Örgüt içi iktidar dengesinde silahlı kanat ile siyasi uzantısı arasında silahlı birim lehine olan dengenin son süreçte siyasi uzantı lehine değişmesinden bahsedilebilir.

ETA'nın örgüt mensubu profili daha çok öğrenci ve işçilere dayanmakta iken; Tamil Kaplanlarında ilk lider kadroda öğrenciler ağırlıklı olmakla birlikte militanlar genellikle Tamil köylüleridir.

### 6.3. DEVLETLERİN CEVABI

#### 6.3.1. Ayrılkçılığa Karşı Uygulamalar

Sri Lanka son döneme kadar etnik kimliklere karşı katı bir asimilasyonist politika, etnik hareketlere karşı ise bastırma politikasını benimsemiştir. İspanya'da Franco döneminden benzer bir çizgi takip edilmiştir.

İspanya demokrasiye geçiş sürecinde bu politikalarından vazgeçmiş, demokratikleşme çerçevesinde etnik kimliklerin kendilerini en geniş şekilde ifade etmesi ve özerklik sistemiyle sorunu büyük oranda çözüme kavuşturmuştur. Ayrılkçılık yapısal olarak özerklik sistemi ile çözülmüştür. Simetrik bir özerklik sistemi oluşturmaya çalışılan İspanya'da her bölgeye ayrı bir özerklik sistemi değil bütün bölgelere standart bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Anayasada merkezin ve özerk bölgelerin yetki alanları belirlenmiş, belirlenmeyen alanların özerklik statüsünde ifade edilmesi halinde özerk bölgede olacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte, Anayasada tarihsel milliyetler ve bölgeler şeklinde bir ayırım yapılması, Bask, Katalanlar ve Galiçya gibi bölgelerdeki özerkliğe idari yapılanmadan ziyade siyasi anlam yüklenmesine zemin oluşturmuştur. Ayrıca anayasada özerklik statülerinin revize edilmesine bırakılan açık kapı, bu grupların statülerini revize etme taleplerini zaman zaman gündeme getirmelerine olanak sağlamaktadır. İspanya yapısal olarak özerklik sistemi ile sorunu çözmekle birlikte Anayasada İspanya'nın üniter niteliğine atıf yapmakta İspanya topraklarında farklı milletler bulunduğu savını kabul etmemektedir. Bunun aksine Katalanlar ve Basklar farklı millet olduklarını, bundan hareketle kendi kaderini tayin hakkına sahip oldukları ve yapılacak bir referandumla federasyon-konfederasyon tarzı bir yapılanmaya gidilebileceği üzerinde durmaktadırlar. Etnik grupların dil ve kültürlerini kullanmaları konusunda sınırlamalar bulunmamaktadır. İfade özgürlüğü ve örgütlenme konusunda da ayrılkçı fikirleri benimseyen partiler şiddeti desteklemedikleri sürece herhangi bir kısıtlama ve yasaklama ile karşılaşmamaktadır. Kısaca, ayrılkçılığa karşı çözüm modeli "demokratikleşme ve özerklik sistemi" şeklinde özetlenebilir.

Sri Lanka'da zaman zaman Tamillerin yaşadıkları bölgede yönetimde söz sahibi olabilecekleri yetki devri anlaşmaları ve düzenlemeleri söz konusu olsa da bunlar hayata geçirilememiştir. 2009'da Tamil Kaplanlarına karşı zaferini ilan eden Hükümet, fiziksel

yeniden inşa, ekonomik projeler ve örgüt mensuplarını topluma kazandırma gibi bazı projeler üzerinde dursa da soruna bakış açısı asimilasyon ve bastırma perspektifi üzerinden şekillenmiştir. 2015 yılında iktidara gelen yeni Devlet Başkanı Sriesena'nın öncülüğünde bu perspektifin dışına çıkıldığı görülmektedir. Anayasa yapım sürecinde yürütülen tartışmalar çerçevesinde merkezde güç paylaşımı (senato oluşturulması), bölgelere yetki devri (hukuki olarak var olan sistemin güçlendirilmesi ve etkinleştirilmesi) ve çok kültürlü yapının anayasaya yansıtılması, Müslüman azınlığın haklarını korumak üzere kültürel özerklik gibi formüller üzerinde durulduğu görülmektedir. Sri Lanka'da anayasa yapım süreci henüz neticelenmemekle birlikte etnik sorunların çözümünde güç paylaşımı, kısmi siyasi özerklik, kültürel özerklik gibi uygulamaları içeren "kompleks güç paylaşımı" formülünün uygulanabileceği görülmektedir. Ancak anayasal sürecin önünde önemli bazı riskler bulunmaktadır. Anayasal süreçte Tamillerin ana akım partisi TNA'nın Kuzey ve Doğu bölgelerinin birleştirilmesi, federalizm gibi taleplerinde ısrarcı olması ile Sinhala milliyetçilerinin sert muhalefeti sürecin en önemli risklerindedir. Diğer bir kritik nokta Tamil Kaplanlarına yönelik operasyonda zirveye çıkan sivil ölümler, yerinden edilmeler ve insan hakları ihlallerine yönelik kapsamlı toplumsal barış projeleri geliştirilememesidir. Tamillerin kültürel hakları ve yetki devri noktasında gelişme kaydedilse bile bundan tatmin olmayan grupların, geniş insan hakkı ihlallerini istismar zemini olarak kullanıp radikal yöntemlere yönelmesi ihtimal dahilindedir. Ayrıca, Sri Lanka'da anayasal süreç başarılı bir şekilde tamamlansa da güvenlik bürokrasisindeki zihniyet dönüşümü de belli bir zaman alacağından bazı anti demokratik uygulamaların bir süre daha devam etmesi öngörülebilir.

### **6.3.2. Terörle Mücadele**

#### **6.3.2.1. Güvenlik Odaklı Tedbirler**

Franco rejimin ilk yıllarında ETA'ya karşı mücadelede başvurulan uygulamalar "savaş modeli" olarak nitelendirilen, ordu güçlerinin aktif olduğu modeli andırmaktadır. Bu eylemlerin bastırılmasında etkili olsa da ordu güçlerinin seçici olmayan tutuklamaları, işkence, keyfi gözaltı, uzun gözaltı gibi insan hakları ihlalleri uzun vadede ETA'yı güçlendirmiş, örgüte toplumsal desteği ve katılımları artırmıştır.



Demokrasiye geçişle birlikte terörle mücadelede “Ceza adalet Modeli” olarak nitelendirilen, polisin etkili olduğu mücadele modeli uygulanmaya başlanmıştır. Güvenlik sektörünün demokratikleşmesi ve uzmanlaşmaya paralel olarak bu model ETA ile mücadelede oldukça başarılı olmuştur. İspanya’da güvenlik hizmetlerinin sivilleşmesi ve terörle mücadelede uzman birimler, demokrasiye geçiş süreciyle birlikte hayata geçirilmiştir. Uzman birimler, örgüt ile istihbarat toplanması ve ETA liderleri ve mensuplarının yakalanması noktasında başarılı olmuştur. Franco döneminin aksine halkı terörize etmeden yapılan seçici tutuklamalar, ETA’nın tutuklamaları kitlesel desteği artırma ve eleman temini amacıyla kullanmasının önüne geçmiştir. ETA’nın eleman temininin sınırlandırılmasının yanı sıra operasyonlarla sürekli olarak nitelikli militanlarını kaybetmesi, “şehir gerillacı” stratejisiyle alan kontrolü sağlamanın önüne geçmiştir. Ayrıca, ETA’nın en önemli gelir kaynaklarından biri olan adam kaçırmaya ve fidye olaylarında önemli azalmalar görülmüş ve rehine alma olaylarına karşı etkin bir araç elde edilmiştir. Operasyonlar sayesinde ETA’nın örgütlenme ve eylem kapasitesini artıramaması, İspanya için oluşturabileceği risk düzeyinin sınırlı kalmasını sağlamış ve örgütün müzakerelerdeki pazarlık gücünü azaltmıştır. Bütün bunlar dikkate alındığında, operasyonların örgüte istismar zemini sunmadan yapılması ve örgütsel yapıyı zayıflatması nedeniyle İspanya’da güvenlik güçlerinin ETA’ya yönelik operasyonlarında taktik ve operasyonel seviyede başarılı olduğu söylenebilir. Modelin başarısında tamamlayıcı unsurlar, yasal düzenlemeler ve Fransa ile işbirliğidir.

Sri Lanka’da güvenlik tedbirleri, örgütün ilk yıllarında polisin kısmi etkinliği dışında genellikle savaş modeline uygun olmuştur. Bu ülkelerin demokratikleşme düzeyleri ile ilgili olduğu kadar örgütlerin faaliyet gösterdikleri coğrafi alan ve stratejileri ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle Sri Lanka’da ağırlıklı olarak ordunun merkezinde yer aldığı bir terörle mücadele deneyimi söz konusu olmuştur. Ordunun mücadeledeki etkinliği iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi taktik açıdan Tamil Kaplanlarına karşı verdiği mücadele; ikincisi mücadele ederken ne kadar hukuki çerçevede kaldığı ile ilgilidir. Tamil Kaplanlarına yönelik 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşan askeri mücadele genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Güvenlik güçleri arasında koordinasyon eksikliği, istihbarat zafiyeti, silah-donanım eksikleri örgütle mücadeleye sekte vurmuştur. Bu konu 2000’den sonra aşılmaya başlanmıştır. Özellikle silah ve donanım eksikliği 2005 yılı sonrasında ciddi bir atılım

yapıldığı söylenebilir. Dış yardımlar ve kredilerle yapılan askeri modernizasyon, 2006-2009 yılları arasında örgüte yönelik kapsamlı operasyonda etkili olmuştur. Sri Lanka'nın Tamil Kaplanlarını zorlu bir coğrafyada kara, hava ve deniz unsurlarını koordineli bir şekilde kullanarak yenmesi önemli bir karşı isyan başarısıdır. Bununla birlikte, ordunun işlediği iddia edilen savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve yaygın insan hakları ihlalleri ahlaki ve hukuki açıdan sorunludur. İlk dönemde seçici olmayan tutuklamalar, yaşam hakkının ihlali başta olmak üzere yaygın insan hakları ihlalleri Tamil Kaplanlarına desteği sürekli artırmış, etnik grubun teröristlere karşı ordu güçleri ile işbirliği yapma imkanlarını kısıtlamıştır. Ayrım gözetilmeksizin tutuklamalar ve yaygın insan hakları ihlallerinin Tamiller üzerinde derin psikolojik etkiler bıraktığı söylenebilir. Özellikle, 2006-2009 sürecindeki kapsamlı operasyonlarda ordu güçleri ve Hükümet destekli paramiliter güçlerin sebebiyet verdiği ölümler ve insan hakkı ihlalleri; ülkede toplumsal mutabakatın önündeki engelleri artırmış, ülkedeki savaş suçları ve insanlığa karşı suçları araştırmak için uluslararası bir mahkemenin kurulmasının gündeme alınmasına sebebiyet vermiş, militesitleşmeyi artırmıştır. Bu anlamda güvenlik alanında sivilleşme yönünde ciddi yapısal ve zihniyet dönüşümü gerekmektedir. Kısaca, Sri Lanka ordusu Tamil Kaplanlarına zafer kazanmakla birlikte ardında etnik milliyetçilik ve ayrılıkçılığı sürekli besleyecek toplumsal bir travma bırakmıştır.

#### **6.3.2.2. Yasal Tedbirler**

İspanya'da Terör suçları ile ilgili düzenlemeler Ceza Yasasında yer almaktadır. OHAL ve terörizmin finansmanı, kurbanların korunması gibi alanlara dönük spesifik yasalar bulunmaktadır. Sri Lanka'da OHAL düzenlemeleri, yasaklama yasaları, özel yasa, güvenlik güçlerine dokunulmazlık ve ekstra özel yetkiler tanıyan yasalar ve spesifik alanlara göre yasalar gibi bütün alanlarda yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Yasal düzenlemelerin caydırıcılığı noktasında; İspanya'da Franco döneminde OHAL düzenlemeleri ve ayrım gözetmeyen tutuklamalar, ETA'nın halk desteğini sürekli olarak artırmıştır. Demokrasiye geçiş ve özellikle AT'ye giriş süreci ile birlikte militanlar ile halk arasında ayrım gözeterek operasyonlar yapması, halk desteğini giderek azaltan faktörle arasındadır. Bu noktada İspanya'da yasal düzenlemelerin terörle

mücadelenin tamamlayıcı bir unsuru olarak etkili bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Perkoski ve Chenoweth (2010:12), yasal düzenlemelerle desteklenen ve seçici bir terörizmle mücadele politikasının, terör riskini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. 1990'lı yıllar boyunca artan polisiye operasyonlara rağmen ETA'nın halk desteğinin gittikçe azalması, İspanya'da yasal düzenlemelerin caydırıcılık noktasında terörle mücadelede başarılı bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte İspanya'nın terör suçlarında 13 güne kadar uzayabilen gözaltı uygulaması (incommunicadodetention) ve cezaevlerinde uygulanan "dispersion" politikası insan hakları açısından eleştirilmektedir. Ayrıca ıslah edicilik noktasında, etkin pişmanlık gibi yasal düzenlemelerin beklenen etkinliği sağlayamadığı söylenebilir. En önemli açmazı, zaten örgütten ayrılma kararı vermiş olan kişileri ilgilendirmesidir. Bireysel olarak pişmanlık karşısında af ve topluma entegrasyon söz konusudur. Bu açıdan bir deradikalizsyondan ziyade örgütten kopmadan (disengagement) bahsedilebilir.

Sri Lanka'da yüksek güvenli bğler oluşturma, önleyici gözaltı, kontrol noktaları gibi uygulamalar eylemlerin önlenmesinde etkili olsa da uzun vadede örgütün yeni taktikler geliştirmesiyle etkinliğini yitirmektedir. Bu doğal ve beklenen bir sonuçtur. Caydırıcılık noktasında, OHAL, Terörizmi Önleme Yasası gibi güvenlik güçlerine geniş takdir yetkisi tanıyan yasal düzenlemeler, ayırım gözetmeksizin rasgele tutuklama uygulamasını yaygınlaştırmıştır. Bu durum, Tamil Kaplanları ve diğer militan grupların toplumsal desteğini artırmıştır. Gönüllü destek olmasa bile hakın can güvenliğini sağlamak ve tepki göstermek amacıyla Tamil Kaplanlarının davasına olan desteği artmıştır. Bu noktada yasal düzenlemelerin, terörle mücadelenin en önemli amacı olan halkı kazanma stratejisinin bir parçası haline getirilemediği ve caydırıcılığı sağlayamadığı söylenebilir. Islah edicilik noktasında, Sri Lanka'nın DDR sürecinin etkinliği ile ilgili objektif verilere ulaşmak zor olmakla birlikte 2009-2011 yılları arasında yaklaşık 11.500 örgüt mensubun rehabilite edilerek yeniden topluma entegre edildiği belirtilmektedir. Programa katılanlarla ilgili yapılan bir çalışmaya göre örgüt mensuplarında deradikalizasyon (radikalleşmenin tersine çevrilmesi) yani silahlı mücadeleyi savunma çizgisinden uzaklaşma sağlanmıştır. Ancak program sonrası bir denetim ve gözetim yapılmaması bir eksilik olarak görülmektedir. Kendi toplumu içine dönen bireylerin yeniden radikalleşme riski bulunmaktadır.

Yasal düzenlemelerle ilgili en önemli nokta tek başlarına terörle mücadeleye etki etmelerinin zor olmasıdır. Perkoski ve Chenoweth, (2010:12) İspanya’da sınır sözleşmeleri, güvenlik güçlerinin yetkilerinin artırılması gibi güvenlikle ilgili yasal düzenlemelerin tek başına eylemlerin önlenmesinde ciddi bir etkisi bulunmadığını, güvenlik güçlerinin seçici operasyonlarıyla birlikte terörle mücadele stratejisinde etkili bir araç haline dönüştüğüne dikkat çekmiştir.

### **6.3.2.3. Müzakere**

Terörle mücadelede müzakere her iki ülke tarafından başvurulan bir yöntem olmuştur. Müzakerelerde uluslararası arabuluculuk, temaslar, ön görüşmeler vb süreçler işletilmiştir. Ancak her iki ülkede de silahlı faaliyetler, müzakerelerin bir sonucu olarak son bulmamıştır.

İspanya’daki müzakerelerdeki en önemli tıkanıklığı, Hükümetin ETA ile sadece teknik konuları görüşebileceğini savunmasına karşılık ETA’nın teknik konuların yanı sıra siyasi konularda da müzakere yapmak istemesi oluşturmuştur. Ayrıca, ETA’nın siyasi konuları görüşmek üzere kurulan masaya, siyasi uzantıları üzerinden dayatmada bulunması, görüşmelerin içeriklerini yayınlayarak İspanyol Hükümeti üzerinde baskı kurması ve Hükümetlerden siyasi konularla ilgili kamuoyu önünde söz vermeleri gibi taleplerde bulunması görüşmelerin tıkanmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra ateşkes süreçlerinde eylemlere yönelmesi de görüşmeleri zora sokan unsurlar olmuştur. İspanya’da özellikle Sosyalist Hükümetler döneminde görüşmeler askıya alınsa bile ETA ile uluslararası arabulucular, siyasiler, güvenlik görevlileri, Fransız yetkililer vb kanallar üzerinden temaslar ve iletişim devam etmiştir. Temas kanallarının açık tutulmasında; müzakerelere yeniden başlama, kritik süreçlerde örgüte ateşkes ilan ettirme ve örgütün nabzını tutma gibi beklentiler etkili olmuştur.

Sri Lanka’da yaşanan tıkanıklar ise temelde örgütün bağımsızlık talebinden vazgeçmeyen maksimalist çizgisinden kaynaklanmıştır. Sri Lanka’da, İspanya’nın aksine örgütle siyasi konuların görüşülmesi gündemde olmuştur. Sri Lanka’da müzakereler, genellikle merkezi Hükümetin LTTE karşısında başka çaresinin olmamasından dolayı başvurduğu bir yöntem olmakla birlikte İspanya’da çoğu zaman şiddetin tamamen sona erdirilmesi için denemeye değer tamamlayıcı bir yöntem olarak görülmüş; vazgeçilmez zorunluluk olarak algılanmamıştır.

Müzakerelerin her iki ülke açısından olumsuz etkisi, örgütlerin bu süreçleri toparlanma, yeniden organize olma ve ateşkes sonrası daha etkili saldırılar için kullanması olmuştur. İspanya'da ETA'nın ateşkes süreçleri sonrasında toparlanan örgütsel yapılanmasını çözmek güvenlik güçleri için ekstra çaba ve zaman gerektirmiştir. Sri Lanka'da İspanya'dakine benzer sorunların yanı sıra Tamil Kaplanları, kurtarılmış bölgelerde alternatif bir devlet yapılanmasını inşa etmek için çatışma baskısının azaldığı ateşkes süreçlerini fırsat olarak kullanmıştır. Özellikle 2001 yılında ilan edilen ve 2005-2006'ya kadar süren ateşkes sürecinde bu amacına yönelik ciddi mesafe katettiği söylenebilir.

Müzakerelerin her iki ülkenin terörle mücadelesine sağladığı katkıya bakılacak olursa; İspanya'da ETA ile yapılan müzakerelerin etkisini iki açıdan ele almak mümkündür: İç kamuoyunda, Bask bölgesinde Abartzale Sol dışında şiddet karşıtı bütün siyasi partiler ile ulusal düzeyde ana muhalefet başta olmak üzere birçok siyasi partinin desteği genel olarak sağlanmıştır. Dışarıda ise uluslararası topluma ETA'nın müzakerelerde uzlaşmaz bir tutum sergilediği gösterilmiştir. Bu durum, ETA'nın silahlı faaliyetleri terk etmesi yönünde hem içeride hem de dışarıda baskı altında kalmasını sağlamıştır.

Kendini özellikle 2000'li yılların başlarına kadar Tamil sorunu ile ilgili olarak uluslararası arenada anlatmakta zorlanan Sri Lanka örneğinde ise müzakereler -özellikle de 2002 yılında Norveç'in arabuluculuğunda başlatılan müzakere süreci- Tamil Kaplanları terör örgütü ve lideri Prabhakaran'ın uzlaşmaz tavrını gösterme açısından kazanıma dönüştürülmüştür. Zira 2006-2009 yılındaki kapsamlı operasyon sürecinde iktidarda bulunan Rajapaksa Hükümeti, müzakere ile sonuç alınmasının mümkün olmadığı argümanını, operasyonları meşrulaştırmak için temel bir argüman olarak kullanmıştır. İç kamuoyu açısından Tamil Kaplanları ile yürütülen müzakerelerin örgüt üzerinde bir baskı oluşturmasından ziyade muhalefet partilerinin iktidar partisi üzerinde baskısından bahsetmek daha doğru olacaktır. İspanya'da muhalefet genellikle iktidar partisi ile bu konuda uzlaşma içinde olmuşsa da Sosyalist Hükümetin lideri Zapatero Hükümetinin 2005-2006 yılında başlattığı müzakere süreci, Halkçı Parti'nin sert muhalefeti ile karşılaşmıştır. Sonuç olarak, müzakerelerin terörizmi sona erdirme bağlamında her iki ülkede de başarısız olduğu ancak ikincil sonuçlar açısından bazı avantajlar ve riskleri beraberinde getirdiği söylenebilir.

#### 6.3.2.4. Uluslararası İşbirliği

İspanya, ETA ile mücadelede Fransa ile işbirliği konusunda 1980'li yılların ortasına kadar ciddi sorunlar yaşasa da gelinen noktada AB ülkeleri için model olarak sunulan bir işbirliği düzeyinden bahsedilebilir. İspanya'da polisiye operasyonlar mücadelenin önemli bir sacayağı ise bir diğer sacayağı da Fransız polis ve adli makamları ile ETA'ya karşı ortak yürütülen operasyonlardır. Bu sayede Fransa'da örgütün birçok lider kadrosu ve militanı yakalanmıştır. Ayrıca İspanya AB ve BM seviyesinde terörizmle mücadele ile ilgili sözleşmeleri imzalayarak en hızlı şekilde hukuk sistemine adapte etmektedir.

Sri Lanka'nın komşu Hindistan'la Tamil Kaplanlarına karşı işbirliği 1986-1987 yılı itibariyle başlamıştır. Hindistan, Rajiv Gandhi suikastından sonra Tamil Kaplanlarına destek vermeyi kestiği gibi topraklarındaki faaliyetlerine tolerans göstermemiştir. Bu tarihten itibaren Sri Lanka'ya olan desteği sürekli artmakla birlikte Tamil Nadu bölgesinin baskısı da zaman zaman Hindistan'ın desteğini sınırlandırabilmektedir.

Sri Lanka özellikle 11 Eylül sonrası "terörizme karşı savaş" konseptinden faydalanmıştır. Ayrıca, operasyon sürecinde Çin, Hindistan ve Pakistan gibi bölgesel güçlerden aldığı silah, lojistik, finans desteği ile BM nezdinde Batılı ülkelerin eleştirileri ve baskılarına karşı aldığı diplomatik destek, mücadelenin seyrini belirleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Uluslararası konjonktür değişikliği ve söz konusu destekler, üç yıl süren, ekonomik ve diplomatik maliyeti ağır bir çatışmanın sürdürülebilirliğini oldukça kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak, uluslararası ve bölgesel işbirliği açısından her iki ülkenin de başarılı uygulamalara imza attıkları ve elde ettikleri sonuçlarda kritik bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

#### 6.3.2.5. Diğer Tedbirler

İspanya'da Sri Lanka'dan farklı olarak dikkati çeken önemli bir terörle mücadele stratejisi de örgüt üzerinde toplumsal baskı oluşturulabilmesidir. Özellikle hem Madrid hem de Bask Bölgesindeki Bilbao gibi şehirlerde geniş katılımlı sessiz protesto gösterileri bu açıdan özgün bir örnektir. Ayrıca, İspanya siyasi partiler arasında şiddete karşı sembolik değil uygulamaya dönük uzlaşma sağlayabilmenin de başarılı

örneklerine sahiptir. Sri Lanka bu yönden tamamen zıt bir kültüre sahiptir ve çözümün önündeki önemli engellerden biri partileri arasındaki etnik vaatçilik politikasıdır.

Sri Lanka'ya özgü tedbir olarak ise etnik grup içerisinde paramiliter gruplar oluşturmasıdır. Bu gruplar, Tamil Kaplanlarına karşı istihbarat ve silahlı mücadeleye aktif destek yönüyle etkili olmakla birlikte paramiliter grupların insan hakları ihlalleri ile anılmaları mücadeledeki meşruiyeti zayıflatmıştır.

Bunlarla birlikte finansmanla mücadele, topluma kazandırma politikaları, sosyo-ekonomik projeler gibi terörle mücadelede tamamlayıcı tedbirler her iki ülkede de uygulanmıştır.



## SONUÇ

Etnik ayrılıkçılık ve terörün nedenleri ile devletlerin bu olgulara verdikleri tepkiler bağlamında İspanya'da Bask sorunu ve Sri Lanka'da Tamil sorunu incelenmiştir. Çalışmada Bask ve Tamil örneklerine özgü olarak, etnik ayrılıkçılığın nedenleri ve gelişim evreleri ile ilgili ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Söz konusu etnik sorunların ortaya çıkışı ve kronikleşmesi süreçlerinde İspanya ve Sri Lanka'nın kendine özgü bazı dinamikleri de etkili olmakla birlikte bazı ortak evrelerden geçtikleri görülmüştür.

İlk aşamada, merkezi devlet ve/veya hegemon etkin grubun dışlayıcı bir etnik milliyetçilik temelinde giriştiği ulus inşası ve/veya merkezileşme süreci başlamaktadır. Bu sürece genellikle eş zamanlı olarak periferideki veya azınlıktaki etnik grubun benzer dışlayıcı öğelerin baskın olduğu bir etnik milliyetçilik konsepti inşa etme süreci eşlik etmektedir. Devlet veya dominant etnik grup, alt gruplara yönelik asimilasyon; etnik milliyetçi hareketlere karşı ise bastırma politikalarına yönelmektedir. Etnik grupta ilk etapta spontane gelişen toplumsal isyanlar (riots) söz konusu olsa da genellikle legal araçlar ve barışçıl protestolar veya sivil itaatsizlik tarzı eylemler ön plana çıkmaktadır; ayaklanma ve terörizm gibi örgütlü şiddet içeren stratejiler, belli bir zihni hazırlık ve altyapı gerektirdiği için ilk etapta gündeme gelmemektedir. Ayrılıkçıların bu tarz stratejilere yönelmemesi ilkesel bir tutum ve stratejik bir tercih de olabilmektedir.

İkinci aşamada, bastırma politikaları karşısında genellikle geleneksel parti ve liderler etkisizleşmekte, etnik milliyetçiliğin liderliği daha radikal yöntemleri benimseyen genç grupların inisiyatifine geçmektedir. Ayaklanma ve/veya terörizmin, radikal gruplarca 'zorunluluk' olarak görüldüğü bu aşamada, örgütlerin eylemleri devleti genellikle provoke etmeyi başarmakta ve devletler ordu güçleri ile seçici olmayan bir şekilde etnik grubun üzerine gitmektedir. Bu ilk refleksin hemen ardından OHAL düzenlemeleri, Terörle Mücadele Yasası veya Ceza Yasalarında bu fonksiyonu yerine getirecek, keyfi uygulamalara yol açabilecek yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Devletin ilk refleksi, örgütlerin eylemlerini bastırma veya azaltma noktasında etkili olabilmektedir. Ancak örgütlere halk desteği ve katılımları artırabilmektedir. Bu aşamada, genellikle soruna yönelik müzakere temelinde çözüm çabaları başarısız



olmaktadır. Öncelikle çatışmaların yıkıcı ekonomik, sosyal ve psikolojik maliyetleri ile henüz tam anlamıyla yüzleşilmediği için ödün verme noktasında daha çekimser kalmaktadır. Çalışmada incelenen örneklerde görüldüğü üzere terör örgütleri, irrasyonel taleplerinde ısrar etmekte, hükümetler ise genellikle muhalefetin siyasi baskısı altında risk almaya daha az meyilli olmaktadır. Bu aşama, aynı zamanda sorunların uluslararası boyut kazandığı aşamadır. Soruna müdahil olan aktörlerin (uluslararası toplum, devlet, diaspora vb) gücü, motivasyonu, müdahale düzeyi gibi faktörler, sorunun kaderi üzerinde belirleyici roller oynayabilmektedir. Bu aşamanın bir diğer özelliği, terör örgütlerinin siyasi alanda etkin olmaya başlamasıdır. Terör örgütleri ana akım siyasi partileri tamamen kendi kontrollerine alabilmekte; kendi kurdukları siyasi partiyi diğer muhalifleri susturarak ana akım parti haline getirebilmekte; kendi siyasi uzantıları ile ana akım parti arasında rekabet devam edebilmektedir.

Üçüncü aşama, genellikle iç veya dış konjonktürde meydana gelen gelişmelerin katalizör etkisi ile sorunların büyük oranda çözülmesi aşamasıdır. Bu süreçle ilgili ihtimaller şu şekildedir:

- 1- Ana akım etnik milliyetçi gruplarla müzakereler temelinde bir uzlaşmaya varılabilmekte; ancak terör örgütleri şiddet eylemlerine devam edebilmektedir. Örgüt, ana akım etnik milliyetçilerin tatmin olması ve demokratik ifade kanallarının açık olması nispetinde halk desteğini kaybetmeye başlamakta; güvenlik tedbirleri, uluslararası işbirliği gibi tedbirlerle çıkmaza girebilmektedir. Bu noktada, ya müzakere süreci ile silahlarını bırakabilmekte ya da marjinal bir boyutta terör eylemlerini sürdürebilmektedir.
- 2- Ana akım etnik milliyetçi hareket, terör örgütünün inisiyatifinde olduğundan hükümetler terör örgütleriyle müzakere yürüterek sorunu çözmek durumunda kalabilmektedir. Terör örgütlerinin maksimalist talepleri genellikle müzakere süreçlerinin sonuçsuz kalmasına yol açmaktadır. Hükümetler, özellikle bölgesel ve uluslararası konjonktürün uygun olduğu bir ortamda örgütü askeri olarak yenmeye veya çatışma iradesini kırmaya çalışmaktadır. Öncelikle terör boyutunun bitirildiği/izole edildiği bu durumda, etnik soruna yönelik siyasi, ekonomik ve sosyo-psikolojik tedbirlerin yeterliliği, sorunun geleceğini şekillendirmektedir.

3- Düşük bir ihtimal de olsa, özellikle kır gerillacılığı stratejisi uygulayan terör örgütleri, devletin müdahalelerine rağmen alanın kontrolünü etkin bir şekilde sağlayarak zamanla *de facto* duruma hukuki statü sağlama sürecine girebilmektedir.

Çalışmada, Bask ve Tamil örneklerine özgü olarak etnik ayrılıkçılığın ortaya çıkışı, gelişimi ve çözüm süreçleri ile ilgili olarak yukarıda sözü edilen aşamalarda devletlerin mücadelesiyle ilgili ulaşılan bazı sonuçları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Etnik ayrılıkçılığın toplumsal temellerinin çok güçlü olduğu İspanya ve Sri Lanka'da, diğer bir deyişle ayrılma eşiğinin aşıldığı bu ülkelerde, sorunun asgari çözümü bölgesel/siyasi özerklik olarak ortaya çıkmıştır.

2- Ayrılıkçılık ve terör sorununun çözümü, siyasi/bölgesel özerklik ile belli bir dengeye (şiddetin ayrılma talebine ulaşmada bir yöntem olmaktan çıkması veya marjinalleşmesi) ulaşsa bile bu dengeyi bozabilecek üç faktör tespit edilmiştir: etnik milliyetçiliğin kurumsallaşması, ekonomik sorunlar, dış faktörler.

Özerklik/federatif çözümlerinde, etnik milliyetçilik kendini sürekli yeniden üretebilecek kurumsal araçlara sahip olmaktadır. Topluluğun elitlerinin de etkisiyle milliyetçiliğin doğasında varolan kendi devletine sahip olma dinamiği harekete geçebilmektedir. Bu etkeni sınırlandıran dinamik ise kitlelerin, ayrılmanın oluşturacağı maliyet (yeniden çatışma istenmemesi, ekonomik maliyeti vb) ile ilgili ikna olmamaları ve bu nedenle elitlere yeterince destek vermemeleridir.

Ekonomik sorunlar, zengin bölgelerdeki etnik gruplarda ayrılma eğilimlerini güçlendirebilmektedir. Buna karşılık, ulusal ekonomik pazarın sunduğu avantajlardan mahrum olma riski, ayrılıkçı eğilimleri sınırlandırmaktadır.

Dış faktörler, ayrılıkçılığı teşvik edebileceği gibi sınırlandırıcı bir etkide de bulunabilmektedir. Öncelikle dışsal self determinasyonun uluslararası hukuk açısından doğal sınırları bulunmaktadır. Sömürge halklar dışında dışsal self determinasyon, çok istisnai durumlarda söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte, iç kargaşa, bölgesel kaos dönemlerinde, yabancı veya akraba

devletlerin de müdahil olmasıyla etnik grupların ayrılma yönünde harekete geçebildiği görülmektedir.

- 3- Demokrasiye geçiş süreçlerinde ayrılıkçı taleplerin arttığı ve terörün tırmandığı yönündeki bulgular, çalışmada özellikle İspanya özelinde elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Bununla birlikte, demokratik kurumlar konsolide oldukça şiddetin azalacağı öngörüsü de İspanya örneğinde görülmektedir.

Yine otoriter rejimlerin terör eylemlerini demokratik rejimlere nazaran daha etkili bir şekilde bastırabildiği Franco dönemi İspanyası ve Rajapakse dönemi Sri Lanka örneğinde görülmektedir. Ancak Sri Lanka örneğinde görüldüğü üzere etkili bir bastırma için rejimin otoriter karakterinin yanında güçlü de olması gerekmektedir. Demokratik olmayan bir rejimde, devlet zayıf ise ayrılıkçılığı, isyan ve terörü kontrol altına almakta zorlanacağı için rejimin anti demokratik doğası ters tepecektir. Dolayısıyla herhangi bir rejim tipinde, ayrılıkçılığın güçlenmesi ve şiddetin artmasını veya tam tersi bir durumu, sadece rejimin tipi ile açıklamak mümkün değildir; devletin gücü/zayıflığı da önemli bir etkidir. Bu noktada rejimin tipinin terörizm üzerindeki etkisinin, devletin gücü ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ayrıca, otoriter devletlerde bastırma terör olaylarını kontrol altına alabildiği gibi uzun vadede ayrılıkçıların stratejilerini daha da radikalleştirebilmektedir. Ayrıca, çatışma sürecinde savaş suçu, insanlığa karşı suç ve insan hakları ihlalleri olursa etnik bölünmüşlük derinleşebilmekte; toplumsal mutabakatı sağlamak zorlaşabilmekte; örgüte katılım ve kitlesel destek artabilmektedir.

- 4- Çalışmada ele alınan her iki sorunda da devletler terörü müzakerelerle bitirememiştir. Müzakereler ikincil sonuçları açısından terörle mücadeleyi etkilemiştir. Devletler zaman kazanma, iç ve dış kamuoyunda meşruiyet elde etme gibi kazanımlar elde ederken; örgütler toparlanma, büyüme ve etnik grup nezdinde ve uluslararası alanda etkinlik kazanma, meşruiyet elde etme gibi avantajlar sağlamışlardır. Bu sonuç, müzakerelerin tek başına terörün çözümü olamayacağı yönündeki bulguları desteklemektedir.

Söz konusu örneklerden yola çıkarak, müzakere ile sonuç almak için bazı ön şartların bulunması gerektiği söylenebilir: Terör örgütlerinin maksimalist taleplerden ödün vermeye eğilimli olması, siyasi uzantıların askeri kanata

hükmedebilmesi veya en azından eşit statüde olması, rasyonel bir liderlik, örgütün askeri strateji ile sonuç alınamayacağına dair tutumu. Komşu ülkelerin desteği, akraba devletin desteği ve/veya uluslararası destek, yapıcı muhalefet, etnik grup içindeki ana akım partilerin terör karşıtı tutumu müzakere sürecini destekleyici/hızlandırıcı faktörlerdir. Sözü edilen ön şartlar ve destekleyici faktörler olsa bile müzakereler başarıya ulaşamayabilmektedir. Ancak bunların olmaması halinde müzakereler ile başarıya ulaşmak çok daha zordur.

- 5- Bölgesel ve uluslararası alandaki yapısal değişim süreçleri, terörle mücadelenin seyrini iki açıdan önemli oranda etkilemektedir. Birincisi, devletler bu yapısal değişimi okuyamayan örgütlerle mücadelede önemli bir fırsat elde edebilmektedir. İkincisi, uluslararası ve bölgesel işbirliği fırsatları arttığından devletler bu işbirliği imkanlarını örgütle mücadeleye kanalize ederek finansman, örgütlenme ve lobi faaliyetlerini engelleyebilmektedir. Ancak bu konjonktür değişiklikleri terör örgütleri lehine de sonuçlar doğurabilir. Örneğin 1990'lı yıllar sonrasında uluslararası alanda insan haklarına artan vurgu ve STK'ların uluslararası alanda artan etkinlikleri, terör örgütlerinin bu söylem ve araçları istismar etmelerine olanak sağlamıştır.

Bölgesel ve uluslararası etkiyi izole ederek örgütlere karşı mücadele etmek oldukça güçtür. Hem İspanya hem de Sri Lanka örneğinde dış faktörlerin lehte olacak şekilde dizayn edilmesi sonuç üzerinde etkili olmuştur. İspanya demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak bölgesel ve uluslararası desteği elde ederken; Sri Lanka daha çok bölgesel ve küresel güçler arasındaki güç mücadelesinin oluşturduğu dengelerden ve 11 Eylül sonrası "terörizmle savaş" atmosferinden istifade ederek konjonktürü lehte kullanmıştır.

- 6- Özellikle Sri Lanka örneğinde görüldüğü üzere kır gerillacılığı taktikleri kullanan ve özellikle belli alanlarda kontrolü sağlamış terör örgütlerine yönelik ordu güçlerinin kullanılması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Ordu güçlerinin kullanımının en temel iki olumsuz sonucu, sistematik insan hakları ihlalleri ve militaristleşme olmuştur. Sri Lanka'da ikincil zararlar göz ardı edilerek sadece askeri zafere odaklanması, yeni sorunlar üreterek çatışma sonrası toplumsal mutabakatı daha da zorlaştırmış ve etnik milliyetçiliğin daha radikal bir tonda yeniden üretilebileceği bir zemin oluşmasına yol açmıştır.

- 7- Özellikle Sri Lanka modelinde kapsamlı askeri operasyonlarla ilgili göz ardı edilmemesi gereken nokta, Sri Lanka'nın bir ada devleti olması ve örgütün komşu ülkelerde, geri çekilerek tekrar manevra yapabileceği bir üs bölgesi bulunmamasıdır. Bu nedenle örgütün kontrol ettiği alanları adım adım geri alarak belli bir bölgede izole etme ve son aşamada etkili bir darbe ile insan gücünü etkisizleştirme stratejisi başarılı olmuştur. Zor bir coğrafyada geri üs bölgeleri bulunan ve/veya komşu ülkelerde bu imkanlara sahip terör örgütlerine yönelik bu şekilde kapsamlı ve sonuç alıcı operasyonlar daha zor olacaktır. Yurtiçindeki alanlarda kontrol sağlansa bile sınır ötesindeki geri üs bölgelerine çekilebilen örgütler, belli bir toparlanma süreci sonrasında yeniden ülkeye sızabilecek ve terör eylemlerine yönelebileceklerdir. Engebeli arazi, yüksek dağlar gibi zor coğrafya ve/veya sınır ötesi üslenme bölgeleri bulunan örgütlere karşı finans ve lojistik desteğini kesmeye yönelik uluslararası işbirliği, geri üs bölgelerine manevrayı engelleyecek bölgesel işbirliği, yüksek vuruş gücüne sahip hava kuvvetleri, nokta istihbarat, tecrübeli ve profesyonel karşı isyan stratejisi uygulayıcıları önemli gerekliliklerdir.
- 8- Şiddetle arasına mesafe koyarak ayrılıkçı siyaset yapma olanağı bulunan İspanya'da, terör örgütünün siyasi ve legal uzantılarının yargı kısılcına alınması, kitlesel desteği azaltan etkili bir araç olmuştur. Ancak siyasi parti, terör ile arasına mesafe koymaya başladığında veya bu şekilde bir algı oluşturmayı başardığında, parti kapatma gibi yasaklar ters tepmiş ve kitlesel desteği artırmıştır.

Ülkelerin terörle mücadelesini anlatırken tek bir pencereden anlatmak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bir ülkenin terörle mücadelesini sadece müzakere veya sadece operasyon ekseninde ele almak gibi bir yaklaşım bu açıdan sorunlu görülmektedir. Kamuoyunda yaygın bir inanç olarak İspanya'nın salt uzlaşmacı yöntemler ile Sri Lanka'nın ise salt bastırıcı yöntemler ile terörü yendiği varsayımı gerçeği yansıtmamaktadır. Bu noktada, devletlerin mücadele tecrübeleri ele alınırken üç önemli noktaya odaklanmak gerektiği düşünülmektedir.

Birincisi, “*Mücadelelerin baskın karakteri nedir?*” sorusuna cevap aranmalıdır. Bu noktada İspanya'nın daha çok barışçıl araçlarla, Sri Lanka'nın ise daha çok bastırmaya yönelik araçlarla hareket ettiği söylenebilir. Ancak bu İspanya'nın askeri-

polisiye araçları kullanmadığı veya Sri Lanka'nın müzakere seçeneğini denemediği anlamına gelmemektedir.

İkincisi, “*Silahlı faaliyetin bitirilmesinde asıl olarak etkili olan mücadele yöntemi ve/veya yöntemleri nelerdir?*” sorusudur. Ülkeler değişik zamanlarda farklı stratejiler uygulayabilir. Bunların örgütün silahlı faaliyetlerini sona erdirme noktasındaki etkisi nasıl olmuştur ve hangi yöntem daha etkili sonuç alınmasını sağlamıştır? soruları da cevaplanmalıdır. Bu sayede kısıtlı imkanlar, en etkili yöntem ve araçlara kanalize edilebilecektir.

Üçüncüsü, “*Uygulanan stratejinin maliyeti nedir?*” sorusudur. Elde edilen sonuçların kalıcı olması ve yeni sorunlar üretmemesi etnik ayrılıkçılık ve terör ile mücadelede hayati önemdedir. Dolayısıyla yöntemlerin başarısı ölçülürken, oluşturacağı maliyetin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

- Abdullahzade, C.(2014). “Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu”. *TAAD*, 5(19), 159-205.
- Abeyratne, S. (2004). “Economic Roots of Political Conflict: The Case of Sri Lanka”. *The World Economy*, 27 (8), 1295-1314.
- Akbaş, M. (2010). *Ayrılkçı Terör Örgütlerinin Siyasallaşma Faaliyetleri: PKK Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akıllı, S.H. (2003). *Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktoprak, E (2015). *Katalonya’dan Yükselen Bağımsızlık Rüzgârı*. <http://www.demos.org.tr/katalonyadan-yukselen-bagimsizlik-ruzgari/>
- Aktürk, Ş. (2008). “Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler 1920–2007”. *Doğu Batı Dergisi*, 11 (44), 43-74.
- Alexieva, A. (2006). *Targeting the Roots and Goals of ETA: A Counter-Terrorist Strategy to Consider?*. <http://irps.ucsd.edu/assets/004/5365.pdf>
- Ali, H.A. (2013). *Uluslararası Hukukta Kendi Geleceğini Belirleme (Self-Determination) Hakkı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alonso, R. (2011). “Why Do Terrorists Stop? Analyzing Why ETA Members Abandon or Continue with Terrorism”. *Studies in Conflict & Terrorism*, 34, 696–716.
- Ambrosio, T. (2000). *Irridentism: Ethnic Conflict and International Nationalism*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Virginia: University of Virginia.
- Anderson, B. (2015). *Hayali Cemaatler*. (Çev.: İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları. (1991).
- Archick, K. (2004). *Europe and Counterterrorism: Strengthening Police and Judicial Cooperation*. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/r131509.pdf>
- Arsava, F. (2009). “Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova”. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 5(17), 1-21.

- Ateş, D. (2008). "Etnisiteden Ulusa, Ulustan Etnisiteye (?): Kültürel, Siyasi ve İktisadi Çerçevesel". *Doğu Batı*, 44, 115-130.
- Aryasinha, R. (2006). "Terrorism, the LTTE and the conflict in Sri Lanka". *Conflict, Security & Development*, 1(2), 25-50.
- Aydın, E. (2014). *Etnik Temelli Çatışmanın Çözümünde Müzakerenin Rolü: Türkiye'de Çözüm Süreci* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, Ö. (2011). "Terör ve Siyasal Partiler: Herri Batasuna ve Batasuna İspanya'ya Karşı Davası Üzerine Bir İnceleme". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 2 (2), 41-57.
- "A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century". (t.y.). <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army/guidterr/ch03.pdf>
- Baharççek, A. (2000). "Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 11-27.
- Bal, İ. (2004). "Küresel Terörle Mücadelede Türkiye AB Eksenli Güvenlik Politikaları: Yeni Bir Alternatif Olabilir mi?" Sedat Laçiner, İhsan Bal ve Mehmet Özcan (Eds), *Türkiyeli Avrupa* (ss. ) içinde. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Bal, İ. (Ed). (2006a). *Terörizm*. Ankara: USAK Yayınları.
- Bal, İ. (2006b). *Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri*. Ankara: USAK Yayınları.
- Bandarage, A. (2012). "Towards Peace with Justice in Sri Lanka An Alternative Perspective". *India Quarterly*, 68(2), 103-118.
- Barkhof, S. (2011). "Playing the Ethnic Card: Liberal Democratic and Authoritarian Practices Compared". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*. (ss. 311-321) içinde. Abingdon: Routledge.
- Baştuğ, M.F. (2011). *Küresel Terörle Mücadelede ABD'nin Yaklaşımı ve Uluslararası İşbirliğinin Gerekliliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Béres J. ve Beraczkai, A. (2009). "Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE): Terrorism or insurgency?". *AARMS*, 8(1), 91-106.
- Beşe, E. (2002). *Terörizm AB ve İnsan Hakları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.



- Bloom, M. M. (2003). "Ethnic conflict, state terror and suicide bombing in Sri Lanka, Civil Wars". 6(1), 54-84.
- Borum, R. (2004). *Psychology of terrorism*. [Elektronik sürüm] Tampa: University of South Florida.
- Bothen, A. (2014). *An Analysis Of The Basque Independence Movement And The Political Position Of The Basque Country Within The Spanish State* (Yüksek Lisans Tezi). Maine: University of Maine International Affairs and Anthropology.
- Bourne, A. (Eylül, 2010). "Political Parties and Terrorism: Why ban Batasuna?" [Bildiri]. Elections, Public Opinion and Parties Annual Conference, Dundee.
- Bourne, A. (Eylül 2012). "Terrorism and Party Politics: The illegalization of Sinn Féin and Batasuna" [Bildiri]. Paper presented at Elections, Public Opinion and Parties conference, Oxford.
- Boylan, B. M. (Ağustos 2013). "What Drives Ethnic Terrorist Campaigns?" [Bildiri]. 2013 Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago.
- Boylan, B.M. (2014). "What drives ethnic terrorist campaigns? A view at the group level of analysis". *Conflict Management and Peace Science*, 1-23.
- Boyle, K. ve Englebert, P. (2006). *The Primacy of Politics in Separatist Dynamics*. [http://cega.berkeley.edu/assets/miscellaneous\\_files/wgape/10\\_Englebert.pdf](http://cega.berkeley.edu/assets/miscellaneous_files/wgape/10_Englebert.pdf)
- Brotons, A.R. ve Esposito, C. (2002). "Spain", Yonah Alexander (ed.), *Combating Terrorism: Strategies of Ten Countries* (ss. 163-186) içinde. Michigan: The University of Michigan Press.
- Brubaker, R. ve Laitin D.D. (2008). "Etnik ve Milliyetçi Şiddet". *Doğu Batı Dergisi*, 44, 212-238.
- Brubaker, R. ve Laitin D.D. (1998). "Ethnic and Nationalist Violence". *Annual Review of Sociology*, 24, 423-452.
- Bulut, G. ve Yavuz, M. (2015). "LTTE: Sri Lanka'nın Sıradışı Savaşı (Tamil Anayurdu Özgürlük Kaplanları)". İrfan Çiftçi ve Bilal Sevinç (Eds.), *Uzakdoğu'dan Güney Asya'ya şiddet ve Terörizm* (ss. 209-232) içinde. Ankara: Karınca Yayınları.
- Byman, D. (1998). "The logic of Ethnic Terrorism". *Studies in Conflict & Terrorism*, 21(2), 149-169.

- Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik*. (Çev.: Bilgen Sütçüoğlu). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. (1997).
- Canpolat, E. (2009). *Etnik Çatışmaların Uluslararası Boyutu ve Çözüm Sürecinde Uluslararası Topluluğun Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caşın, M.H. (2008). *Uluslararası Terörizm*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Celso, A.N. (2006 ). “Spanish Dual Security Dilemma: Strategic Challenges of Basque and Islamist Terror During the Aznar and Zapatero Eras”. *Mediterranean Quarterly*, 17(4), 121-141.
- Chenoweth, E. (2013). “Terrorism and Democracy”. *Annual Review of Political Science*, 16, 355-378.
- Choi, S.W. ve Piazza J. A. (2016). “Ethnic groups, political exclusion and domestic terrorism”. *Defence and Peace Economics*. 27 (1), 37-63.
- Cinoğlu, H. ve Özeren, S. (2010). “ABD’nin Yeni Terörle Mücadele Konsepti: Savaş Yerine Uyumlu İşbirliği mi?”. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Eds), *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* (ss. 347-375) içinde. Ankara: USAK Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (2004). *Terör ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Coakley, J. (2009). “Ethnic Conflict Resolution: Routes Towards Settlement”. *Nationalism and Ethnic Politics*, 15(3-4), 462-483.
- Convesi, D. (2002). “Smooth Transition: Spain’s 1978 Constitution and Nationalities Question”. *National Identities*, 4 (3), 223-244.
- Çelik, M. (2015). “Kendi Geleceğini Belirleme İlkesi ve Bağımsızlık Hakkı”. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 197-212.
- Çelik, A.B. (2009). “Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları”. Nimet Beriker (ed.), *Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çınar, Y. (2012). *Tamil Sorunu: Tarihsel Gelişim, Çatışma Süreci ve Çözüm* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, Y. (2014). “Barışa Giden Yolda Başarısız Müzakere Örneği: Sri Lanka Hükümeti - LTTE Görüşmeleri”. *Liberal Düşünce*, 19(75), 31-50.

- Çilliler, Y.(2013). *Etnisite ve Demokrasi İlişkisi: İspanya'nın Demokratikleşme Süreci ve Bask Örneği*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Conversi, D. (2000), "Central secession: Towards a new analytical concept? The case of former Yugoslavia". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 26(2), 333-355.
- Cornell, S.E. (2002). *Autonomy and Conflict: Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus-Cases in Georgia*.  
[http://www.nukri.org/modules/CmodsDownload/upload/Politics/Domestic\\_policy/0419dissertation.pdf](http://www.nukri.org/modules/CmodsDownload/upload/Politics/Domestic_policy/0419dissertation.pdf)
- Crenshaw, M. (1991). "How terrorism declines". *Terrorism and Political Violence*, 3(1), 69-87.
- Cronin, K.A. (2006). "How al-Qaida Ends: The Decline and Demise of Terrorist Groups". *International Security*, 31( 1), 7-48.
- Cuenca, I. (2007). "The Dynamics Of Nationalist Terrorism: ETA and the IRA". *Terrorism and Political Violence*, 19 (3), 289-306.
- Davis, C. (2011). *Education in The Language Of Conflict: Linguistic and Social Practice Among Sri Lankan Ethnic Minority Youth* (Doktora Tezi). Michigan: The University of Michigan / Anthropology
- Demir, C.K. (2010). *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Avrupa'da Etnik Ayrımcılık Terörizmin Analizi; PIRA, ETA, PKK*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Devoic, B. (2013). "Sri Lanka: Physical Reconstruction and Economic Development as Conflict Prevention Factors". *CIRR*, 19 (69), 55-75.
- DeVotta, N. (2005). "From ethnic outbidding to ethnic conflict: the institutional bases for Sri Lanka's separatist war". *Nations and Nationalism*, 11(1), 141-159.
- DeVotta, N. (2009). "The Liberation Tigers of Tamil Eelam and the Lost Quest for Separatism in Sri Lanka". *Asian Survey*, 49(6), 1021-1051.
- Dharmawardhane, I. (2013). *Sri Lanka's Post-Conflict Strategy: Restorative Justice for Rebels and Rebuilding of Conflict-affected Communities*.  
<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/310/html>
- Dieckhoff, A. (2010). "Siyasal Milliyetçiliğe Karşı Kültürel Milliyetçilik Mi?". Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (eds.), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* (ss. 83-102) içinde. (Çev.: D. Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Dishman, C. (2005). "The Leaderless Nexus: When Crime and Terror Converge". *Studies in Conflict & Terrorism*, 28(3), 237-252.
- Doğan, E. (2007). "Uluslararası İlişkilerin Nesnesi Olarak Etnik Gruplar ve Etnik Ayrımcılık". *Global Strateji*, 3 (10), 49-63.
- Efegil, E. (2015). *Türkiye, Kürt Sorununa Çözüm Bulabilir Mi? Karar Vericilerin Önerilerinin Karşılaştırmalı Analizi*. <http://docplayer.biz.tr/1713351-Turkiye-kurt-sorununa-cozum-bulabilir-mi-karar-vericilerin-onerilerinin-karsilastirmali-analizi.html>
- Engström, J. (2011). "Democracy and Democratisation". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict* (ss. 103-111) içinde. Abingdon: Routledge.
- Erdil, N. (2011). *Tehdit Algılamalarında Terörün Küresel Boyutu: ETA Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erhürman, T. (2012). "Çok Katmanlı Toplumlarda İstikrarlı Demokrasi: Birleşik Kıbrıs Örneği". *AUHFD*, 61 (1), 107-147.
- Erdoğan, İ. (2013). "Terörle Mücadele Stratejileri Bağlamında "Müzakere": Türkiye Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 347-392.
- Ethnic Movements* (t.y.). <https://tr.scribd.com/doc/72465841/Unit-18-Ethnic-Movements>
- Eriksen, T.H. (2004). *Etnisite ve Milliyetçilik*. (Çev.: Ekin Uşaklı). İstanbul: Avesta Yayınları. (1993).
- Esmer, S. (2016). *Uluslararası İnsancıl Hukukta Çatışma Kategorileri ve Minimum Silahlı Şiddet Eşiği*. <http://www.ihd.org.tr/uluslararasi-insancil-hukukta-catisma-kategorileri-ve-minimum-silahlı-siddet-esigi/>
- Europol (2011). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2015*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2011-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2007). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2007*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2007-eu-terrorism-situation-trend-report>
- Europol (2012). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2015*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2012-eu-terrorism-situation-and-trend-report>

- Europol (2013). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2015*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2013-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2014). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2015*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2014-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
- Europol (2015). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2015*. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2015>
- Feith, D. (2010). "Tamil and Sinhala relations in Sri Lanka: a historical and contemporary perspective". *Global Change, Peace & Security*, 22(3), 345 – 353.
- Forsberg, O. J. (Ağustos 2005). "Ethnonational Terrorism: An Empirical Theory of Indicators at the State Level, 1985-2000" [Bildiri], Knoxville Presentation for the WISC Conference, İstanbul.
- Freeman, M. (2014). "A Theory Of Terrorist Leadership (and its Consequences for Leadership Targeting)". *Terrorism and Political Violence*, 26, 666-687.
- Ganor, B. (2008). "Terrorist Organization Typologies and the Probability of a Boomerang Effect". *Studies in Conflict and Terrorism*, 31(4), 269-283.
- Gellner, E. (2006). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev.: B. Ersanlı ve G.G. Özdoğan). İstanbul: Hil Yayın. (1983).
- Gerilla Savaşı* (t.y.). [https://tr.wikipedia.org/wiki/Gerilla\\_sava%C5%9F%C4%B1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Gerilla_sava%C5%9F%C4%B1)
- Gómez-Céspedes, A. (2006). *NCTB Counterterrorism Strategies in Spain*. [https://www.wodc.nl/binaries/werkdocument-4-spain\\_tcm28-68936.pdf](https://www.wodc.nl/binaries/werkdocument-4-spain_tcm28-68936.pdf)
- Guemenos, T. (Eylül 2006). "Mechanisms of Ethnic and Separatist Mobilisation: A Dynamic Theoretical Framework for the Analysis of Separatist Movements" [Bildiri], 1st ECPR Graduate Conference on Contentious Politics, Essex.
- Guide to the Analysis of Insurgency*, (2012), <http://www.mccdc.marines.mil/Portals/172/Docs/SWCIWID/COIN/Doctrine/Guide%20to%20the%20Analysis%20of%20Counterinsurgency.pdf>

- Gürcan, M. (2011). “Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi”. *Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 127-178.
- Gürses, E. (2001). *Ayrılıkçı Terörün Anatomisi IRA-ETA-PKK*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Gürses, E. (2007). *Uluslararası Sistemin Kıskacında Etnik Terör*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Güzel, M.Ş. (2004). *İspanya ve Bask Gerçeği*, İstanbul: Peri Yayınları.
- Harmon C.C. (2012). “Spain’s ETA Terrorist Group is Dying”. *Orbis*, 56(4), 588-607.
- Hashim, S.A. (2010) “Lions and Tigers in Paradise Terrorism and Insurgency and the State’s Response in Sri Lanka”. *Defence Against Terrorism Review*, 3(1), 1-24.
- Hassner, P. (2010). “Uluslararası İlişkilerde Milliyetçilik ve Şiddet”. Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (eds.), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* (ss. 261-288) içinde. (Çev.: D. Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hassan, S. A. (2009). *Countering Violent Extremism: The Fate of the Tamil Tigers*. <https://www.eastwest.ngo/idea/countering-violent-extremism-fate-tamil-tigers>
- Hazır, H. (2001). *Siyasal Şiddet ve Terörizm*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hetcher, M. (1992). “The Dynamics of Secession”. *Acta Sociologica*, 35(4), 267-283.
- Heiberg, M. (1988). “Saints and Sinners: An Analysis of the Political Violence of ETA”. Ellmann Ellingsen (Ed.), *International Terrorism as a Political Weapon*, (ss. ) içinde. Oslo: Norske Atlanterhavs Komite.
- Hogg, C. L.(2009). “Sri Lanka After The Tamil Tiger Defeat: Army Takes Over”. *The World Today*, 65 (8/9), 18-19.
- Hogg, C. L. (2011). *Sri Lanka: Prospects for Reform and Reconciliation*. [https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/1011pp\\_srilanka\\_0.pdf](https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/1011pp_srilanka_0.pdf)
- Horowitz, D.L. (1981). “Patterns of Ethnic Separatism”. *Comparative Studies in Society and History*, 23 (2), 165-195.
- Horowitz, D.L. (Nisan 1998). “Structure and Strategy in Ethnic Conflict” [Bilidiri]. Annual World Bank Conference on Development Economics, Washington.
- Horowitz, D.L. (2011). “Irredentas and Secessions”. Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict* (ss. 158-168) içinde. Abingdon: Routledge.
- Höglund, K. (2005). “Violence and the Peace Process in Sri Lanka”. *Civil Wars*, 7 (2), 156-170.

- Höke, M.(2000). “Milliyetçilik Akımından Partileşmeye Partileşmeden Teröre”. Ümit Özdağ ve Osman Öztürk (Eds), *Terörizm İncelemeleri* (ss. 372-408 ) içinde. Ankara: ASAM Yayınları.
- Hroch, M. (2011). *Avrupa’da Milli Uyanış*. (Çev.: Ayşe Özdemir). İstanbul: İletişim Yayınları. (1985).
- Hudson, R.A. (1998). *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?* [Elektronik Sürüm]. Washington DC: Library of Congress.
- Human Rights Watch, (2005). *Setting an Example? Counter-Terrorism Measures in Spain*. <https://www.hrw.org/reports/2005/spain0105/spain0105.pdf>
- Idoiaga, G.E. (2006). *The Basque Conflict New Ideas and Prospects for Peace*. <http://www.usip.org/publications/the-basque-conflict-new-ideas-and-prospects-peace>
- İğdeler, Z.C. (2015). *Avrupa Birliği’nin Terörle Mücadele Politikalarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- İspanya Anayasası*. (1978). <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14-İSPANYA%20533-584.pdf>
- İşkar, E. (2014). *İspanya İle ETA Arasında Yürütülen Terör Müzakerelerinin Yazılı Basında Ele Alınış Biçiminin Söylem Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Jaffrelot, C. (2010). “Bir Milliyetçilik Kuramı İçin”. Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (eds.), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* (ss. 23-82) içinde. (Çev.: D. Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Janke, P. (1986). “Spanish Separatism: ETA’s Threat To Basque Democracy”. William Gutteridge (Ed.), *The New Terrorism*, (ss. 135-166) içinde. London: Mansell Publishing.
- Jordon, J. (2009). “When Heads Roll: Assessing the Effectiveness of Leadership Decapitation”. *Security Studies*, 18, 719-755.
- Kakışım, C. (2016). *Sınıf, Etnisite ve Kimlik: Sosyalist Paradigmanın Evrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalaycı, H. (2008a). “Etnisite ve Ulus Karşılaştırması”. *Doğu Batı Dergisi*, 44, 91-113.
- Kalaycı, H. (2008b). “Referandumla Ayrılma Konusunda Yüksek Mahkemenin Tutumu: Kanada-Quebec Örneği”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(1), 151-174.

- Kalaycı, H. (2010). *Ulus Devletin Başağrısı Ayrılkçılık*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Karalı, Z. C. (2011). *Bölücü–Ayrılkçı Terörle Mücadelede Politik Psikolojik Boyutun İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.
- Kaufmann, C. (1996). “Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars”. *International Security*, 20(4), 136-175.
- Kaufman, S.J. (2011). “Ethnicity as a generator of conflict”. Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict* (ss. 91-102) içinde. Abingdon: Routledge.
- Kaya, Z. (2013). *Terörle Mücadelede Toplumun Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Kaya, Ö.S. (2009). *Mikro-milliyetçiliğin Uluslararası Güvenlik Boyutu Kapsamında Kafkasya’da Etnik Çatışmalar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, C. (2013). *Ulus İnşa Sürecinde Etnik Partiler: Sinn Fein ve BDP* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kearney, R.N. (1985). “Ethnic Conflict and the Tamil Separatist Movement in Sri Lanka”. *Asian Survey*, 25(9), 898-917.
- Keerawella, G. (2013). *Post-War Sri Lanka: Is Peace a Hostage of the Military Victory? Dilemmas of Reconciliation, Ethnic Cohesion and Peace-Building*. <http://ices.lk/wp-content/uploads/2013/11/Gamini-Keerawella-book.pdf>
- Kerestecioğlu, İ.Ö. (2007). “Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prensten Frankeştayn’ın Canavarına”. Birsen Örs (ed), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (ss.307-350) içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kılınç, D. (2008). “Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 957-958.
- Kirişçi, K. ve Winrow, G.M. (2002). *Kürt Sorunu, Kökeni ve Gelişimi*, (Çev.: A. Fethi). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (1997).
- Korkmaz, H.(2014). “Sri Lanka’da Ulus İnşası ve Ayrılkçı Tamil Hareketinin Anatomisi: Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları Örneği”. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5 (1), 87-100.



- Kruglanski, A.W, Michele, J.G., Bélanger, J.J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., Gunaratna, R. (2014). "The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism". *Advances in Political Psychology*, 35(1). 69-93
- Kurubaş, E. (2002). "Irak'ta Kürt Ayrılcılığı ve Başarı Şansı". *Avrasya Dosyası*. 8 (4), 124-159.
- Kurubaş, E. (2006). *Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslararası Alanda Azınlıkların Korunması ve Avrupa Yaklaşımı*. Ankara: Asil Yayınları.
- Kurubaş, E. (2008a). "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki". *Doğu Batı Dergisi*, 44, 11-41.
- Kurubaş, E. (2008b) "Etnik Grup-Devlet İlişkilerinin Sorunsallaşması ve Aktör Tutumlarındaki Açmazlar: Türkiye'deki Kürt Sorunu Örneği". *Liberal Düşünce*, 50, 19-53.
- Kurubaş, E. (2009). "Etnik Sorun-Dış politika İlişkisi Bağlamında Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8(1), 39-69.
- Kurubaş, E. (2012). *Kürt Sorununun Çözüm Mantığını Anlamak: Zorluklar, Zorunluluklar ve İdealler*. [https://serdargunes.files.wordpress.com/2015/08/kurt-sorununun-cozum-mantigini-anlamak\\_2012.pdf](https://serdargunes.files.wordpress.com/2015/08/kurt-sorununun-cozum-mantigini-anlamak_2012.pdf)
- Küçüksoğak, Ö.K. (2013). "Hindistan'ın Sri Lanka'daki Tamil Etnik Grubunun Siyasallaşması Sürecine Yönelik Yaklaşımının Bölgesel Güç Rolü Kapsamında İncelenmesi". *Güvenlik Stratejileri*, 9(17),157-200.
- Kydd, A.H. ve Walter, B.F. (2006). "The Strategies of Terrorism". *International Security*, 31(1), 49-80.
- Lewis, D. (2010). "The failure of a liberal peace: Sri Lanka's counter-insurgency in global perspective". *Conflict, Security & Development*, 10 (5), 647-671.
- Li, Q. (2005). "Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents?". *Journal Of Conflict Resolution*, 49 (2), 278-297.
- Linde, E., Oibrien, K., Lindstrom, G., Spiegeleire, S., Vayrynen, M., Vries, H. (2002). *Quick Scan of Post 9/11 National Counter-Terrorism Policymaking and Implementation in Selected European Countries*. [http://www.rand.org/pubs/monograph\\_reports/MR1590.html](http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1590.html)
- Manwaring, M.G. (2001). *Internal Wars: Rethinking Problem and Response*. [http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2001/ssi\\_manwaring02.pdf](http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2001/ssi_manwaring02.pdf)

- Marko, J. (2011). "Human Rights and Ethnopolitics". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict* (ss. 236-248) içinde. Abingdon: Routledge.
- Martí, S., Domingo, P., Ibarra, P. (2007). "Civil Liberties and Counterterrorist Measures in Spain". Alison Brysk ve Gershon Shafir (Eds), *National Insecurity and Human Rights*, (ss. 118-136). London: University of California Pres.
- Martinez-Herrera, E. (2002). "Nationalist Extremism and Outcomes of the State Politics in the Basque Country 1979–2001". *International Journal On Multicultural Societies*, 4(1), 16-40.
- Mason, T. D (2003). "Structures of Ethnic Conflict: Revolution Versus Secession In Rwanda and Sri Lanka". *Terrorism and Political Violence*, 15(4), 83-113.
- Masters, D. (2008). "The Origin of Terrorist Threats: Religious, Separatist, or Something Else?". *Terrorism and Political Violence*, 20 (3), 396-414.
- McGarry, J. Ve O'Leary B. (2006). "Consociational Theory, Northern Ireland's Conflict, and its Agreement. Part 1: What Consociationalists Can Learn from Northern Ireland". *Government and Opposition*, 41 (1), 43-63.
- McGarry J. ve O'Leary, B. (2011). "Territorial Approaches to Ethnic Conclit Settlement". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict* (ss. 249-265) içinde. Abingdon: Routledge.
- Metz, S. ve Millen, R. (2004). *Insurgency and Counterinsurgency in the 21st Century: Reconceptualizing Threat and Response*.
- <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub586.pdf>
- Mızrak, D. (2015). *Bir Etnik Çatışma Çözüm Yöntemi Olarak Özerklik*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nieto, W. (2008) "A war of attrition: Sri Lanka and the Tamil Tigers". *Small Wars & Insurgencies*, 19(4), 573–587.
- Nişancı, Ş. ve Işık, C. (2015). "Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 195-224.
- Olzak, S. (1998). "Ethnic Protest in Core And Periphery States". *Ethnic and Racial Studies*. 21 (2). 187-217.
- Oran, B. (2015). *Türkiye'de Azınlıklar*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Oran B. (2009). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınevi.

- Öktem, E. (2004). “Uluslararası Hukukta Terörizm, Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(5), 133-147.
- Özçelik, S. (2015). “Çatışma ve Barış”. Saadat Rustemova Demirci (Ed). “Güvenliğin Gündeminden” (ss. 1-40) içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özçer, A. (2006). *Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli*. İmge Kitapevi: Ankara.
- Özdemir, Ö.B. (2012). *Avrupa’da Milliyetçi Ayrılıkçı Hareketler: IRA ve ETA Örnekleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Ö. (2014). *Direnış (Insurgency) ve Karşı Direniş Harekâtı (Counterinsurgency): Afganistan Örneği (2001–2011)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Özkan, A. (2015). *Deterrence And Transnational Attacks By Domestic Terrorist Organizations: The Case Of The PKK Attacks In Germany* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkırmırlı, U. (2015). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı.
- Özsoy, Ş. (1997-1998). “İnsancıl Hukukun Gelişimi”. *İnsan Hakları Yıllığı*, 19-20, 111-125.
- Öztop, A. (2015), “Devlet İçi Etnik Çatışmaların Çıkış Nedenleri: İspanya’daki Bask Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme”. *PESA International Journal of Social Studies* 1(2), 56-75.
- Öztürk M. (2000). “Avrupa ve Ortadoğu Ülkelerinin Terör Karşındaki Konumları”. Ümit Özdağ ve Osman Öztürk (Eds), *Terörizm İncelemeleri* (ss.134-175) içinde. Ankara: ASAM Yayınları.
- Öztürk, Ü. (2004). “Bask Bölgesi: İspanya’da Ayrılıkçılık Sorunu”, Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Eds), *Dünya Çatışma Bölgeleri* içinde. Ankara: Nobel Yayın.
- Paramanathan, M. (2007). *Peace Negotiations of Sri Lankan Conflict in 2000-2006 The Ceasefire Agreement Facilitated by Norway is at Stake* (Yüksek Lisans Tezi). Småland: Jönköping University.
- Perera, J. (1992). “Political Development and Ethnic Conflict in Sri Lanka”. *Journal of Refugee Studies*, 5(2), 136-148.
- Perera, U. (2012). *Defeating Terrorism through a Politico-Military Strategy: The Sri Lankan Experience*. Pennsylvania:United States Army War College.

- Piazza, J.A. (2013). "Regime Age and Terrorism: Are New Democracies Prone to Terrorism?". *International Interactions*, 39, 246-263.
- Podder, S. (2006). "Challenges to Peace Negotiations: The Sri Lankan Experience". *Strategic Analysis*, 30 (3), 576-598.
- Pokolova, E. (2010). "Framing Separatism as Terrorism: Lessons from Kosovo". *Studies in Conflict & Terrorism*, 33(5), 429-447.
- Pollack, P. ve Hunter, G. (1998). "Dictatorship, Democracy and Terrorism in Spain". Juliet, Sussex (Ed.), *The Threat of Terrorism*, (ss. 119-144) Lodge: Wheatsheaf Books.
- Posen, B. R. (1993). "The Security Dilemma and Ethnic Conflict". *Survival*, 35(1), 27-47.
- Provincial Councils In Sri Lanka*. (t.y.).  
<http://www.paffrel.com/posters/131202101231Sri%20Lankawe%20Palathsabha%20-%20English.pdf>
- Pukos, R. (2006). *Comparative Theoretical Approaches to Explaining Movements of Social Insurgency: The Case of ETA in Spain*.
- Rasaratnam, M. (2012). *Tamils and the nation: India and Sri Lanka Compared* (Doktora Tezi). London: London School of Economics.
- Reinares, F. ve Jaime-Jimenez, O. (2000). "Countering Terrorism in a New Democracy: The Case of Spain". Fernando Reinares (Ed.), *European Democracies Against Terrorism*, (ss. 119-125). Burlington: Ashgate Publishing.
- Reinares, F. (2005). "Nationalist separatism and terrorism in comparative perspective". Tore Bjørgo (Ed.), *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality And Ways Forward* [Elektronik Sürüm] (ss. 119-131) içinde. New York: Routledge.
- Reinares, F. (2011). "Exit From Terrorism: A Qualitative Empirical Study on Disengagement and Deradicalization Among Members of ETA, *Terrorism and Political Violence*, 23(5), 780-803.
- Renan, E. (1946). "Millet Nedir?".  
[http://alibabahan.weebly.com/uploads/1/4/0/4/14044326/millet\\_nedir\\_ernest\\_renan.pdf](http://alibabahan.weebly.com/uploads/1/4/0/4/14044326/millet_nedir_ernest_renan.pdf)
- Rothenberg, D. M. "Negotiation and the Dispute Resolution in the Sri Lankan Context: Lessons from the 1994-1995 Peace Talks". *Fordham International Law Journal*, 22(2), 505-541.

- Ruiz, D.R. (2004). *Ethnicity and Violence: The Case of Radical Basque Nationalism* (Doktora Tezi). London: University of London, The London School of Economics and Political Science.
- Saban, M. (2009). *Uluslararası Siyasal Sistem Bağlamında Etnik Milliyetçilik Temelli Şiddet Hareketleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sabbagh, D. (2010). "Milliyetçilik ve Çokkültürlülük". Alain Dieckhoff ve Christophe Jaffrelot (eds.), *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek* (ss. 131-147) içinde. (Çev.: D. Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağır, M.Ö. ve Akıllı, H.S. (2004). "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi". *C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 1-22.
- Samaranayake, G. (2007). "Political Terrorism of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) in Sri Lanka". *Journal of South Asian Studies*, 30(1), 171-183.
- Saraçlı, M. (2007). "Uluslararası Hukukta Terörizm". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 1049-1078.
- Saxton, G. ve Benson, M. (2008). "Means, Motives and Opportunities in Ethno-Nationalist Mobilization Ethno-Nationalist Mobilization". *International Interactions*, 34, 53-83.
- Say, Ö. (2013). *21. Yüzyılda Ulus, Çokkültürlülük ve Etnisite*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Schrijver, F. (2011). "Ethnic Accommodation in Unitary States". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*. (ss. 266-277) içinde. Abingdon: Routledge.
- Semercioğlu, H. (2016). "Uluslararası Terörizmde Küresel İşbirliği: Bir Ütopya". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(2), 97-114.
- Shafi, A.ve Rashid, H. (2013). "Ethnic Conflict In Sri Lanka: A Critical Analysis". *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, 1 (3), 17-34.
- Shapiro, J. ve Suzan, B. (2003). "The French Experience of Counter Terroism". *Survival*, 45(1), 67-98.
- Silva, A. (2012). *Re-İntegration Of Former Liberation Tigers Of Tamil Eelam Combatants Into Civilian Society In Post-War Sri Lanka*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). California: Naval Postgraduate School.

- Shabad, G. ve Ramo, F. (1995). "Political Violence in a Democratic State: Basque Terrorism in Spain". Martha Crenshaw (Ed.), *Terrorism in Context*, (ss. 410-469) içinde. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Sharif, I.A. (2011). "Does political competition lessen ethnic discrimination? Evidence from Sri Lanka". *Journal of Development Economics*, 94 (2), 277–289.
- Smith, N.A. (2010). "Understanding Sri Lanka's Defeat Of The Tamil Tigers". *JFQ*, 59 (4), 40-44.
- Smith, A.D. (2014). *Milli Kimlik*. (Çev.: B.S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları. (1994).
- Smith, D.J. (2011). "National Cultural Autonomy". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*. (ss. 278-287) içinde. Abingdon: Routledge.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somersan, S. (2008). "Babil Kulesinde Etnilerden Ulus-Devletlere". *Doğu Batı Dergisi*, 44, 75-90.
- Soner, A. (2008). "Azınlık Hakları: Ayrımcı mı, Çoğulcu mu?". *İnsan Hakları Yıllığı*, 26, 79-95.
- Soygüt, M.B. (2007). "Uluslararası İnsancıl Hukukta Geriye Atılan Bir Adım: Roma Statüsü'nün 8. Maddesi Çerçevesinde Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalar Bakımından Savaş Suçları". [http://www.turkhukuk sitesi.com/makale\\_937.htm](http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_937.htm)
- Spanish Constitution* (1978).  
[http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist\\_Normas/Norm/const\\_espa\\_texto\\_ingles\\_0.pdf](http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf)
- Sri Lanka starts work on new constitution to placate Tamils*. (January 9, 2016).  
<http://www.news18.com/news/world/sri-lanka-begins-process-to-frame-new-constitution-1187537.html>
- Şahin, M. (2000). *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Şahin, K. (2010). *Uluslararası Politikada Etnik Ayrımcı Hareketler ve Dış Destek Sorunu: Irak Kürt Hareket Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şahin, A. (2010). “İnsan Hakları Hukukunda Siyasal Parti Özgürlüğü ya da AİHM’in 30 Haziran 2009 Tarihli ‘Batasuna Kararı’ını Yeniden Düşünmek”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (1), 135-174.
- Şahin, İ. (2014). “Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Terörizmle Mücadelede İşbirliği”. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 69-84
- Şenel, F. (2012). *Avrupa Birliği Güvenlik Politikaları Kapsamında Terör İle Mücadele Yöntemleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, B. (2014). “Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları”. *Tarih Okulu Dergisi*, 18, 51-77.
- Şenocak, H.E. (2006). *Avrupa Terör Örgütleri ve Ülke Uygulamaları*. Ankara: Platin Yayınları.
- Tamil National Alliance*. (t.y.). [https://en.wikipedia.org/wiki/Tamil\\_National\\_Alliance](https://en.wikipedia.org/wiki/Tamil_National_Alliance)
- Taşdemir, F. (2015). “21. Yüzyılda Ayaklanma Stratejileri”. Saadat Rustemova Demirci (Ed). *Güvenliğin Gündeminden* (ss. 73-96) içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. USAK Yayınları: Ankara.
- Taştan, Y.K. (2010), “Etnisite Kuramları”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 6, 199-228.
- Taştan, Y.K. (2009). *Modern Çağda Kimlikler*. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/-modern-cagda-kimlikler/1554>
- TBMM. (2013). *Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*. [http://tbmm.gov.tr/komisyon/cozum\\_sureci/docs/cozum\\_kom\\_raporu.pdf](http://tbmm.gov.tr/komisyon/cozum_sureci/docs/cozum_kom_raporu.pdf)
- Tellidis, I. (2007). *Preventing Terrorism? Conflict Resolution and Nationalist Violence in the Basque Country* (Doktora Tezi). Fife: University of st. Andrews School of International Relation.
- Thirteenth Amendment to the Constitution*. (1987). [http://www.satp.org/satporgetp/countries/shrilanka/document/actsandordinance/13th\\_amendment.pdf](http://www.satp.org/satporgetp/countries/shrilanka/document/actsandordinance/13th_amendment.pdf)
- The US Department Of The State. (Nisan 1998). *Patterns of Global Terrorism: 1997*. <https://www.state.gov/www/global/terrorism/1997Report/1997index.html>

- The US Department Of The State. (Nisan 2000). *Patterns of Global Terrorism: 1999*.<https://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/1999index.html>
- The US Department Of The State. (Nisan 2001). *Patterns of Global Terrorism: 2000*.  
<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2000/index.htm>
- The US Department Of The State. (Nisan 2003). *Patterns of Global Terrorism: 2002*.  
<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2002/>
- The US Department Of The State. (Haziran 2004). *Country Reports on Terrorism: 2003*.  
<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2003/>
- The US Department Of The State. (Ağustos 2011). *Country Reports on Terrorism 2010*.  
<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2010/index.htm>
- The US Department Of The State. (Temmuz 2012). *Country Reports on Terrorism 2011*.  
<https://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2011/index.htm>
- The US Headquarters Department of the Army. (2014). *Field Manual 3-24* [Elektronik Sürüm].  
Washington: Marine Corps Warfighting Publication.
- Thomas, N. (2012). *ETA'dan Sonra? Katalonya, Euskadi (Bask Ülkesi) ve İspanya Anayasası*.  
[http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/TURKISH\\_NedThomasPaperFinal.pdf](http://www.democraticprogress.org/wp-content/uploads/2012/12/TURKISH_NedThomasPaperFinal.pdf)
- Turgut, M. (1994). *Türkiye ve Bask Gerçeği*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turgut, M. (1996). *'Doğu Sorunu Raporu' Üzerine*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Utli, R. (2015). *İrlanda İle İngiltere Arasında Yürütülen IRA Terör Müzakereleri Ve Kullanılan Metinlerin Söylem Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Ülger, İ.K. (2016) "Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi".  
*Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 39-64.
- Ündücü, C.A. (2011). "Uluslararası Sistem ve Terörizm Arasındaki İlişki". *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-20.
- Volkan, V. (1999). *Kanbağı, Etnik Gurudan Etnik Teröre*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Voorde, C. (2005). "Sri Lankan Terrorism: Assessing and Responding to the Threat of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)". *Police Practice and Research*, 6(2), 181–199.



- Vicat, F.(2013). "Sri Lanka: How Did The Tigers Lose?". *Asian Affairs*, 44(2), 272-276.
- Waldman, P. (1991). "Vindication of Honour to Blackmail: The Impact of ETA on Society and Politics in the Basque Region of Spain". Noemi Gal-Or (Ed.), *Tolerating Terrorism in the West*, (ss. 1-33) içinde. London: Routledge.
- Weaver, M. T. (2002). *Protest, Radicalism and Militancy in Spain's Basque Country: The Basque Nationalist Movement and The Persistent Struggle of ETA* (Lisans Bitirme Tezi). Pennsylvania: College of St. Benedict/St. Johns University.
- Weber, M. (2006). "Millet". (Çev.:Ebru Çerezcioglu). *Doğu Batı*, 39, 181-188.
- Weller, M. ve Wolff, S. (2005). "Self-determination and autonomy: A conceptual introduction". Marc Weller and Stefan Wolff (eds), *Autonomy, Self-governance and Conflict Resolution: Innovative Approaches to Institutional Design in Divided Societies*. London: Routledge.
- Woodworth, P.(2001). "Why Do They Kill? The Basque Conflict in Spain". *World Policy Journal*, 18(1), 1-12.
- Wolff, S. ve Cordell, K. (2011). "Power Sharing". Karl Cordell and Stefan Wolff (Eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict*. (ss. 300-310) içinde. Abingdon: Routledge.
- Wood, John R. (1981). "Secession: A Comparative Analytical Framework". *Canadian Journal of Political Science*, 14(1), 107-134.
- Yalçın, R. (2014). "Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme". *SBF Dergisi*, 69(1), 189-215.
- Yaldız, F. (2013). "TE-SAT Raporları ve AB'de Etnik Terörizm". *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 4 (1), 81-95.
- Yamaç, F. (2006). "11 Eylül 2001 Sonrası Fransız Terörle Mücadele Politikası". İhsan Bal(ed), *Terörizm* (ss.79-119) içinde. Ankara: USAK Yayınları.
- Yamaner, M., Batur, M., Öktem, A., Uzun M. (t.y.). *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri* [Elektronik Sürüm]. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Yayla, Atilla (1990). "Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 45(1), 48-78.

Yeşil, F. (2015). *Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalar ve Devlet Dışı Aktörler*. (TBMM Uzmanlık Tezi). Ankara: TBMM Başkanlığı İdari Teşkilatı Dış İlişkiler Ve Protokol

### **Kişisel Bilgiler**

Başkanlığı.

Yeşiltaş, M. ve Özçelik, N. (2016). *PKK Terörünün Yeni Dinamikleri Radikalleşme ve Şehir Çatışması*. <http://setav.org/tr/pkk-terorunun-yeni-dinamikleri-radikalleşme-ve-sehir-catismasi/analiz/38238>

Yılmaz, H. (2006). *Irak'taki Silahlı Direniş Hareketinin Düşük Yoğunlukta Çatışma Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.

Yılmaz, Ö. (2006). “İspanya Terörle Mücadele Tecrübesi Medeniyetler İttifakı Olabilir mi?”. İhsan Bal (ed), *Terörizm* (ss.119-159) içinde. Ankara: USAK Yayınları.

Yılmaz, Ö. (2010). “Aslan'ın Kaplanla Mücadelesi: Tamil Anayurdu Özgürlük Kaplanları (LTTE) Terör Örgütü”, İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Eds), *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* (ss. 159-218) içinde. Ankara: USAK Yayınları.

Yılmaz, M.E. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zimmermann, E. (Temmuz 2009). “Forms and Causes of Political Terrorism: What Do We Know?” [Bildiri]. 21st International Political Science Association World Congress, Santiago.

## **ÖZGEÇMİŞ**

Adı Soyadı	Yusuf SEMİZ
Doğum Yeri ve Tarihi	Samsun / 17.09.1985
<b>Eğitim Durumu</b>	
Lisans Öğrenimi	Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi
Y.Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
<b>İş Deneyimi</b>	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Emniyet Genel Müdürlüğü
<b>İletişim</b>	
E-Posta Adresi	y.s.55@hotmail.com
<b>Tarih</b>	Mayıs 2017